

Служба безпеки України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**Тези доповіді
Всеукраїнської науково-практичної конференції**

**«Роль і місце національної спецслужби в історії
українського державотворення»**

Київ
ВПЦ «Київський Університет»
17 березня 2017 р.

УДК: 351.764.1: 355.40 (091) (477) (06)

ББК: 67.401.21 (4 Укр) я 431

P68

Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення – Київ: ВПЦ «Київський Університет», 2017. - 183с.

Програмний комітет: Губерський Л.В., Грицак В.С.

Організаційний комітет: Кудінов С.С., Мартинюк В.С., Фармагей О.І., Гриценко І.С., Патриляк І.К., Різун В.В., Семенюк Г.Ф., Толок І.В., Чорний Р.Л., Гребенюк В.М., Давидова Т.О., Муратов О.Є., Харіна О.О., Уфімцева О.С.

Упорядник збірника тез: Харіна О.О.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення» проходить 17 березня 2017 р. з нагоди 25-річчя Служби безпеки України у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. У цьому збірнику праць подано матеріали конференції, надруковані в авторській редакції.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017

© Служба безпеки України, 2017

© Автори, 2017

ЗМІСТ

Передмова

Програмний та організаційний комітет	17
Програма конференції	18
Відкриття конференції	19
Пленарне засідання:	20
Антоняк Я.Ю.	21
ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ ТА ПОСИЛЕННЯ ЇЇ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ	
Колесник В.Т.	23
ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ. НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН.	
Кудінов С.С.	25
НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦСЛУЖБА В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ	
Блистів Т.І.	26
ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ СТАБІЛЬНОЇ ТА ВІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ	
Погорецький М.А.	27
ПРО ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ	
Марущак А.І., Петров О.Г.	28
ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНТРРОЗВІДКИ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ І СУЧАСНІСТЬ	
Новицький Г.В.	29
ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМІСТОВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНОЇ ЄДНОСТІ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ	
Секція 1:	
Проблеми становлення української національної спецслужби та шляхи їх подолання: наукова думка та фахове бачення	
Авдошин І. В.	32
ОПТИМІЗАЦІЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ США З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗАГРОЗ ПІДРИВНОГО ХАРАКТЕРУ	
Антоняк Я.Ю.	33
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГЕТЬМАНАТУ	

ЗА ПРАВЛІННЯ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО	
Бараннік В.А.	35
ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ	
Бернадський Б.В.	36
ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРІОДИЗАЦІЮ ІСТОРІЇ КОНТРРОЗВІДКИ В УКРАЇНІ	
Варналій З.С.	37
ПРОТИДІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИМ ДЕФОРМАЦІЯМ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ	
Василинчук В. І., Василинчук А. В.	38
РОЛЬ І МІСЦЕ СПЕЦСЛУЖБ ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ П.СКОРОПАДСЬКОГО	
Ватраль А.В.	40
РОЛЬ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ У ЗАХИСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	
Вежель Л.М.	41
РОЛЬ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОМУНІКАЦІЙНО- КОНТЕНТНИХ ПРОЦЕСАХ БЕЗПЕКОВОЇ СФЕРИ	
Величко М.В.	42
ПРОТИДІЯ БІОТЕРОРИЗМУ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СПЕЦСЛУЖБ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Волошин М.І., Гордієнко С.Б., Настрадін В.П.	43
СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ЧАСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.	
Гольцов А.Г.	44
ЛАТЕНТНІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ	
Гончаренко Г.А.	45
ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
Горбачик А.П.	46
НА ШЛЯХУ ДО СОЦІОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ	
Гребенюк А.В.	46
РОСІЙСЬКИЙ ВОЄННИЙ ЖАРГОН В УМОВАХ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	
Гребенюк В.М.	48
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СПЕЦСЛУЖБ	
Гриненко І. М.	49
СБ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	
Грицюк В. М., Скрябін О. Л.	50
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ	
Грібоєдов С.М.	51
УКРАЇНСЬКА СПЕЦСЛУЖБА НА СТОРОЖІ КІБЕРНЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА	

Громов М.О.	52
ДЕМІЛІТАРИЗАЦІЯ СПЕЦСЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ	
Гуз А.М.	53
ЗАХИСТ СЕКРЕТІВ ПІДПІЛЛЯ ОУН В 20-40-Х РОКАХ 20 СТ.	
Давиденко М.О.	54
РЕЛІГІЙНЕ ПІДГРУНТЯ ПОСЯГАНЬ НА НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВНІСТЬ УКРАЇНИ	
Даниленко В.М.	55
РЕАБІЛІТАЦІЇ 1950–1980-х РОКІВ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	
Дмитренко Е. С.	56
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ СПЕЦСЛУЖБИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	
Дмитренко Ю. П.	57
СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КАДРІВ УКРАЇНСЬКОЇ СПЕЦСЛУЖБИ	
Довбня С.Я., Четверіков І.О.	58
ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА НОРМАТИВНЕ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТЕХНІЧНИМ РОЗВІДКАМ В УКРАЇНІ	
Дралюк І.М.	59
ФОРМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СБ УКРАЇНИ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	
Драчук С.М.	61
Е-КОНТРОЗВІДКА НА СЛУЖБІ Е-СУСПІЛЬСТВУ	
Жилін В. В. Чулкова К. О.	62
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ГЕНЕЗИС, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	
Зоренко Д.С.	63
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ВЕКТОР РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ	
Зуб О.О.	64
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА СЛУЖБОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	
Іванов О.Ю.	65
РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ У ВИКРИТТІ ФАЛЬСИФІКАЦІЙ ІСТОРІЇ КРИМУ	
Іванова Н.Г.	66
ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ СБ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ	
Івасишина Т.А.	67
РОСІЙСЬКИЙ ВОЄННИЙ СЛЕНГ В АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІЧНІ ОЗНАКИ	
Князєв С. О.	68
ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД 1994 – 1999 РОКІВ	
Коваленко Є.В., Плетньов О.В.	69
РЕФОРМА СПЕЦСЛУЖБИ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ГРУЗИНСЬКИЙ ДОСВІД	
Коваленко С.М.	70

ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНІ ФОРМУВАННЯ В ЗОВНІШНІЙ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	
Колосков В.В.	71
ІСТОРИЧНА ДОВІДКА РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ (ДО 1917 РОКУ)	
Косілова О.І.	73
РОЛЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ	
Кубальський В.Н.	74
ПОНЯТТЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
Купчик О.Р.	75
ПРОТИСТОЯННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СПЕЦСЛУЖБ УНР ТА ЗАКОРДОННОГО ВІДДІЛУ ЦК КП(Б)У НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ	
Логінов І.В.	76
МІСЦЕ КІБЕРРОЗВІДКИ У ВИКОНАВЧОМУ МЕХАНІЗМІ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Лясковська С.П.	77
СПЕЦСЛУЖБИ ДЦ УНР В ЕКЗИЛІ В ДОКУМЕНТАХ ОРГАНІВ ДПУ УСРР	
Мазур І.І.	78
ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ	
Манько В. М., Артемов В. Ю.	79
ВИХОВНА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОПЕРАТИВНОГО СПІВРОБІТНИКА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
Махлай О.М.	80
ЩОДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА СУМІЖНИХ ДЕРЖАВ	
Мельник Д.С.	81
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ	
Місюра А.О.	82
ПРОТИДІЯ СЕПАРАТИЗМУ – АКТУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
Мусієнко І.І., Бодрунов А.О.	83
РЕФОРМУВАННЯ СБУ У КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	
Найдьон Ю. О.	84
СУЧАСНА ПАРАДИГМА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ СПЕЦСЛУЖБИ ЩОДО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	
Новікова І.Е., Харіна О.О.	85
ЗРОСТАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ВІДДАЧІ ВІД НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	
Окіпнюк В. Т.	86
ЮРИДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ СТВОРЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ	
Омельчук В.В.	87

ОСОБЛИВОЧТІ ПОЛІТИЧНОГО РОЗШУКУ В ГЕТЬМАНАТІ СЕРЕДИНИ ХVІІІ СТ.	
Охременко О. Р., Мамченко С. М. НОВІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИЦІЙ ВПЛИВУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ	88
Пальчик М.Л. ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ГРОМАДЯН ТА КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКОВОГО ПОВОДЖЕННЯ У КІБЕРПРОСТОРІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	89
Пентегов В. А., Комірчий П. О. ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ПРИ СБ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ	90
Пивовар С.Ф. НАЦІОНАЛЬНІ СПЕЦСЛУЖБИ 1917–1920 рр. У КОНТЕКСТІ СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ДО ДЕРЖАВНОСТІ	91
Писарчук Р. В. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ТА КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	93
Прозоров А. Ю. ІНФОРМАЦІЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	94
Радовецька Л.В. ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ФОРМА СПІВУЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ З СБУ	95
Резнікова О.О. РОЛЬ СПЕЦСЛУЖБИ У ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ	96
Розов В.І. РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЗАСОБУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ	97
Рузяк Д.М., Ковальчук С.П., Ваганій Н.В. ВИГОТОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ЯК НЕВІДКЛАДНИЙ ЗАХІД ІЗ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ КІБЕРБЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ	98
Сашук Г.М. ІНФОРМАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»	99
Сервецький І. В. ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СБ УКРАЇНИ	101
Сищук О.А. КОМУНІКАЦІЙНА СКЛАДОВА СУЧАСНИХ ОПЕРАЦІЙ ВПЛИВУ У РОБОТІ СПЕЦСЛУЖБ	102
Сіцінська М.В. ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ В УМОВАХ ЇХ РЕФОРМУВАННЯ	103
Слухай Н.В. НЕОМІФИ, МИСЛЕВІРУСИ, МЕМИ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ	104
Слюсарчук І. В. КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА	105

ІНТЕГРАЦІЇ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА СУСПІЛЬСТВА	
Сморжевська О.О.	107
КІБЕРПРОСТІР: ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ДЛЯ УКРАЇНИ	
Снитко О.С.	108
ПРОЕКТИ ТОТАЛЬНОГО ЗОМБУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ	
Солодовнікова Х.К.	109
РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У БОРОТБІ З ТЕРОРИЗМОМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ТА УКРАЇНІ	
Суслін С. В.	110
СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	
Талалай Д.В.	111
ПРО РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ВЕКТОРІВ РОЗВИТКУ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
Тищенко Є.Ф.	112
ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ, ЗДІЙСНЮВАНОЇ СЛІДЧИМ У ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ФОРМІ	
Ткачов І. В., Басін К. В., Леончик Я. Ю.	113
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАГРОЗ УКРАЇНИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ	
Тронц В. М.	114
ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У БОРОТБІ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ	
Трофименко Р.В.	115
ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ВИКОНАННЯ СПЕЦСЛУЖБОЮ ФУНКЦІЇ БКОЗ	
Хилько М.І.	116
ОБ'ЄКТИВНІ ПІДСТАВИ ЗРОСТАННЯ СЕПАРАТИЗМУ	
Хлань В.Г.	118
ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Хміль Я.І.	119
ДО ПИТАННЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СБ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ	
Ходанович О. Л.	120
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ І КОНТРРОЗВІДКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1917-1921 рр.	
Чеберяко О.В.	121
ПСЕВДОТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ: ПРОЯВ ПОЛІТИЧНОГО І ЕКОНОМІЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ	
Чередниченко О.Ю.	122
НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ, ЯК УМОВА ПОДОЛАННЯ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	
Швець В.М.	123
ПРЕСА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: РЕАЛЬНІ ТА УЯВНІ ЗАГРОЗИ	
Шевцов А.Л.	124
ПРИНЦИПИ СПІВРОБІТНИЦТВА СПЕЦСЛУЖБИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ	

Шилін М.О.	125
ЩОДО ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Шмоткін О.В.	126
РОЛЬ СПЕЦСЛУЖБ У РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ	
Щербина Л. І.	127
ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
Секція 2:	129
Національна спецслужба України сьогодні: погляд молодих вчених.	
Барабаш О.В., Мусієнко А.П.	130
ПІДВИЩЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ МОНІТОРИНГУ ОБСТАНОВКИ ДЕМІЛІТАРИЗОВАНОЇ СМУГИ	
Богуш В.М., Ковальчук О.В., Настрадін В.П.	130
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ	
Бондарович О. П., Денисюк О.В.	131
ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАКОРДОННІ СПЕЦСЛУЖБИ: ВІДМІННОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	
Варенья Н. М., Смірнова В. О.	132
КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНА ТА СЛІДЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В АСПЕКТІ КОНТЕНТНОГО АНАЛІЗУ КІБЕРПРОСТОРУ	
Васильченко О.М.	134
ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ ЯК ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	
Верлінгер М. І., Гулак Г. М.	135
ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ КІБЕРБЕЗАХИСТУ	
Волошин О.В.	136
ПЛАНУВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАХИСТУ НА ОСНОВІ ОЦІНКИ ТЕРОРИСТИЧНИХ РИЗИКІВ	
Воронцов О.С.	137
СИЛИ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇН СВІТУ: ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	
Гаврилюк К.І.	138
ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	
Гончаренко Д. Б.	139
ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СПЕЦСЛУЖБ	
Гострик С.Р.	140
НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦСЛУЖБА У ПРОТИДІЇ ЗАХОПЛЕННЮ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	
Гулак Г. М.	141
СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИПТОЛОГІЇ. СБ УКРАЇНИ НА МЕЖІ СТОЛІТЬ.	
Давидова М.М.	142
НЕЗАКОННЕ РЕКЛАМУВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЯК	

ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	
Дзюбенко К.О.	143
СПЕЦСЛУЖБА ТА ГРОМАДСЬКІСТЬ: ВЗАЄМОДІЯ ТА КОНТРОЛЬ	
Жевелева І. С.	144
СПРИЯННЯ СБ УКРАЇНИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ЗБЕРЕЖЕННІ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ	
Жуйкова К.В., Гулак Г. М.	145
КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ	
Забарило Є.О.	146
ЗАСТОСУВАННЯ КОНТЕНТНИХ ПОТЕНЦІАЛІВ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРИЙ В БЕЗПЕКОВОМУ СЕКТОРІ	
Закорчевна Г.-М. В.	147
БАГАТОПАРТІЙНІСТЬ В УКРАЇНІ: БЕЗПЕКОЗНАВЧИ АСПЕКТИ	
Клименко О.І.	148
ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ НАД СБ УКРАЇНИ	
Колонюк В.В.	149
ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ (КОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА)	
Краснов О. В.	150
УЧАСТЬ СБ УКРАЇНИ В ПРОТИДІЇ НАРКОТРАНЗИТУ В КРАЇНИ ЄС	
Кудрявцев Г.В.	151
РОЛЬ СБУ У ПРОЦЕСІ ВИХОДУ З АТЦ СНД	
Лигун В.К.	153
УКРАЇНСЬКІ СПЕЦСЛУЖБИ НА ЗАХИСТІ КІБЕРНЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
Логвіновська Л.М., Логвіновська А.В.	154
ПРОТИДІЯ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	
Любовець Г.В., Король В.Г.	155
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В ГЕОПОЛІТИЧНІЙ СТАТИЦІ ТА КОМУНІКАЦІЙНО-КОНТЕНТНА БЕЗПЕКА В ГЕОСТРАТЕГІЇ	
Малєєв К.	156
СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ Й ОЦІНКИ СТУПЕНЯ НЕБЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СПЕЦОПЕРАЦІЙ	
Махиня О.В.	157
ЗОВНІШНЯ РОЗВІДКА УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ СПЕЦСЛУЖБ У 1918-1920 РОКАХ	
Михайлюк А.М.	158
СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТІВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Монастирна Л.О.	160
ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СБ УКРАЇНИ	
Назаренко О. Л.	161
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СПІВРОБІТНИКІВ СПЕЦСЛУЖБИ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО РИЗИКУ	
Наконечний В.С.	162
ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СПЕЦСЛУЖБ: СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ	

Намонюк Ч.І.	163
РОЗВІДУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКІ ТА СВІТОВІ РЕАЛІЇ	
Отто Г.К., Яровий Л.К., Розумнюк В.І.	164
ЗАСТОСУВАННЯ ЛАЗЕРНОЇ ДОППЛЕРІВСЬКОЇ ВІБРОМЕТРІЇ ДЛЯ ОТРИМАННЯ АКУСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЗНАЧНІЙ ВІДСТАНІ	
Пономаренко Л. В.	165
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ: ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ АСПЕКТ	
Присяжнюк М. М., Цифра Є.І.	166
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ – ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОГО РІВНЯ	
Рагнєв А.О.	167
КІБЕРНЕТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ЧИННИК ЕВОЛЮЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ	
Решетняк І.О.	168
ОСНОВНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КОЗАЦЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ СЕРЕДИНИ XVII СТ	
Резнік В.І., Сидоров С.В.	169
СИЛИ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ: ЗАРОДЖЕННЯ, РОЗВИТОК І ПЕРСПЕКТИВИ	
Савченко Д. С.	170
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБИ	
Салтиков С.М.	171
ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА СБУ	
Сердечна А.Ю.	172
ЗАТРИМАННЯ ОСІБ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	
Сидоров М. В.-С.	173
БАЗОВІ МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНОГО НАПАДУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	
Христофорова О. Ф.	176
ГОТОВНІСТЬ ДО ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ЯК НОВИЙ ВИМІР ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ	
Черниченко Я. А.	177
РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ	
Чорней Д.О.	178
РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ СПЕЦСЛУЖБ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ	
Шишак А.О.	180
СУЧАСНИЙ СТАН ЕКСПЕРТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ДЕМОКРАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНИХ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ РАДИ ЄВРОПИ	
Щербань В. С., Гулак Г. М.	182
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ВИЗНАЧЕНЬ В ГАЛУЗІ КІБЕРБЕЗПЕКИ	

Шановні учасники конференції! Колеги!

Радий бачити на заході представників структур сектору безпеки України, науковців, експертів, а також наших іноземних партнерів.

Хочу щиро подякувати керівництву Київського національного університету за гостинність і неповторну творчу атмосферу, що надихає на плідне спілкування у колі колег-професіоналів.

Особливо приємно, що сьогоднішній захід привернув увагу студентської молоді – тих, хто уособлює майбутнє України, хто згодом перебере естафету наукових досліджень чи, можливо, стане творцем історії національної спецслужби.

У березні ми відзначаємо 100-річчя початку Української революції 1917-21 років та створення Української Центральної Ради. Історія тогочасної Української держави є наочним прикладом важливості розбудови власних силових і безпекових структур для будь-якої молоді держави.

Вважаю також символічним, що наша конференція проходить напередодні непересічної дати – 25-ї річниці створення Служби безпеки України. Адже становлення, перемоги і гіркі втрати спецслужби незалежної України нерозривно пов'язані з процесом українського державотворення.

Органи безпеки є обов'язковим атрибутом будь-якої суверенної держави, а ігнорування чи недооцінка їхньої ролі можуть призвести до катастрофічних наслідків – внутрішнього безладдя, втрати незалежності й територіальної цілісності. Справжня спецслужба – це імунна система держави, яка не дозволяє дестабілізувати країну зсередини зовнішнім ворогам.

Як відомо, СБУ не є правонаступницею органів державної безпеки Радянської України, хоча чимало архівів радянських спецслужб зберігається у наших фондах. Не

може існувати сучасна спецслужба без усвідомлення свого історичного коріння, тому зараз ми активно вивчаємо історичний досвід спецслужб Української держави на різних етапах її існування.

Отже, вивчення історії спецслужб сприяє глибшому пізнанню генезису української державності, а також боротьби нашого народу за суверенність і соборність.

Минуле вітчизняних правоохоронних органів рясніє прикладами мужності й професіоналізму, відданого служіння Батьківщині.

Згадаймо зв'язку відомих і безвісних козаків-розвідників доби Хмельниччини, участь у боротьбі за українську державність періоду 1917–1921 років, самовіддану участь співробітників органів держбезпеки у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Можна слушно зауважити: а як бути із сумним досвідом радянських спецслужб, перетворених тоталітарним режимом на головне знаряддя репресивної політики й придушення інакомислення?

Упевнений, що об'єктивне висвітлення та критичне осмислення цих ганебних практик відіграло й продовжує відігравати свою роль. Вони наочно демонструють, до чого призводить нехтування демократичними принципами у діяльності спецслужб, якою трагедією це обертається не лише для суспільства, але й для самих “гвинтиків системи” – виконавців у погонах.

Перекидаючи місток у сьогодення, зауважу, що новітня історія спецслужби пишеться не в тиші кабінетів, а на передовій неоголошеної війни, розв'язаної проти нас підступним північним сусідом – Росією.

Етапами її ганебної трансформації у державу-агресора та руйнівника повоєнного світоустрою стали анексія Криму і перетворення частини Донбасу на терористичний анклав, прикритий підрозділами регулярної російської армії.

Усе це супроводжується безпрецедентною розвідувальною, підривною та диверсійною діяльністю, покликаною поширити зону нестабільності на інші регіони України. Спираючись на підконтрольні громадські рухи й екстремістські осередки, російська сторона намагається розхитати нашу державу зсередини, у тому числі, просуваючи ідею прихованої федералізації.

Робляться спроби використати етнічний фактор для провокування автономістських настроїв і дестабілізації ситуації на заході і південному заході країни. У цьому випадку увагу Москви привертають громади етнічних угорців, румунів, болгар і гагаузів, а також етнографічна група русинів. Російські спецслужби намагаються штучно розхитати ситуацію, але ми успішно протистоїмо цим операціям. Про актуальність цієї загрози я говорив під час нещодавнього відвідування Закарпаття з нагоди 78-ї річниці проголошення незалежності Карпатської України.

Водночас відбулися кардинальні зміни у підходах РФ до інформаційної політики стосовно України та третіх держав. Агресор перейшов від застосування інструментів “м'якої сили” до “мілітаризації” інформаційного простору. Як результат, маємо справу не просто з ворожою пропагандою, а з тим, що фахівці слушно називають “війною сенсів”.

Протидія цим та іншим проявам російської експансії стала справою честі і, водночас, важким випробовуванням для вітчизняного безпекового сектору. На жаль, вдалось не все, проте найголовніше було зроблено – зірвано плани ворога здійснити блицкриг та взяти під повний контроль майбутнє України.

Набутий при цьому унікальний досвід протидії гібридній агресії становить величезний інтерес для наших іноземних колег, які бачать в СБУ гідного та авторитетного партнера.

У свою чергу ми потребуємо і активно опануємо досвід й кращі практики країн – членів ЄС і НАТО з розбудови національних спецслужб.

У січні минулого року розпочала роботу Міжнародна дорадча група з питань реформування СБУ, до складу якої увійшли радники Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України, посадові особи Представництва НАТО в Україні, представники партнерських спецслужб, а також народні депутати України, провідні вітчизняні експерти та науковці, представники громадськості.

За результатами діалогу з експертним середовищем та громадськістю розроблено Концепцію реформування Служби безпеки України, яка, зокрема, враховує рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи з питань контролю за діяльністю служб внутрішньої безпеки. Цей доктринальний документ окреслює вектори змін, що визначатимуть модель оновленої Служби.

Головною метою реформування є утворення ефективної, динамічної та гнучкої в управлінні спеціальної служби, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, приведення завдань, функцій і напрямів її діяльності у відповідність з актуальними потребами захисту суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, вимогами демократичного цивільного контролю.

Водночас нам важливо не знехтувати своєю історичною спадщиною, домогтися поєднання професіоналізму співробітників з високими патріотичними мотивами.

Впевнений, важливим кроком у цьому напрямі стане сьогоднішня конференція.

Хочу побажати її учасникам продуктивних творчих дискусій і запевнити, що сформульовані за їх результатами висновки й рекомендації знайдуть відображення у практичній діяльності інститутів сектору безпеки з гарантування державного суверенітету, демократичних цінностей, прав людини і громадянина.

Василь Сергійович Грицак

Голова Служби безпеки України
генерал армії України

Шановні учасники конференції!

Щиро вітаю Вас з початком роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції: "Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення".

Служба безпеки України відіграє надзвичайно важливу роль в державному механізмі як державний правоохоронний орган спеціального призначення на який згідно з її повноваженнями покладаються функції забезпечення державної безпеки.

З метою ефективної протидії сучасним загрозам державній безпеці Служба безпеки України постійно вживає заходів по удосконаленню своїх функцій. Водночас, динаміка розвитку безпекової ситуації в Україні, в Європі і в цілому у світі, а також громадянське суспільство вимагають подальших ефективних дій по реформуванню Служби безпеки України та перетворенню її на спеціальну службу європейського зразка.

За результатами реформування Служба безпеки України згідно з підготовленим фахівцями СБУ проектом Концепції реформування Служби безпеки України, який направлено до Ради національної безпеки і оборони України для затвердження у встановленому порядку, зосередить основні зусилля на контррозвідальній діяльності, боротьбі з тероризмом, захисті державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, критичної інфраструктури, інформаційної безпеки держави, боротьбі з кіберзлочинністю, а також охороні державної таємниці, що посилить її спроможність ефективно протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам державній безпеці України з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина.

Удосконалення традиційних функцій Служби безпеки України та наділення її новими функціями відповідно до сучасних загроз державній безпеці потребує не лише матеріально-технічного, фінансового, а й кадрового та наукового забезпечення

діяльності СБУ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка має давні традиції співпраці із СБУ за різними напрямками і, зокрема, підготовка кадрів для Служби безпеки України, проведення спільних наукових досліджень з актуальних тем державної безпеки.

Наші випускники впродовж багатьох десятиліть працювали і працюють у різних підрозділах та на різних посадах органів державної безпеки. Останні роки професори університету готують наукові кадри для СБУ. Зокрема, на завершальному етапі на кафедрі правосуддя юридичного факультету університету знаходиться підготовка двох докторських дисертацій на актуальні теми державної безпеки здобувачами яких є офіцери Служби безпеки України.

Результатами спільних наукових досліджень науковців кафедри правосуддя юридичного факультету університету та науковців НА СБУ є монографії, підручники, навчальні посібники та методичні рекомендації з актуальних тем державної безпеки з обмеженим доступом, які широко використовуються у науковій та практичній діяльності СБУ, у навчальному процесі НА СБУ та Інститутом підготовки юридичних кадрів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого при підготовці кадрів для СБУ.

Перспективними напрямками поглиблення співробітництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка зі Службою безпеки України у вирішенні актуальних завдань забезпечення державної безпеки вбачаються такі:

- здійснення університетом підготовки висококваліфікованих фахівців для потреб СБУ у сфері інформаційних технологій, комп'ютерних наук і кібернетики, кібернетичної безпеки; спеціалістів зі знанням рідкісних іноземних мов, а також низки інших спеціальностей;
- запровадження спільної програми підбору та конкурсного відбору кращих випускників університету для подальшого проходження служби в СБ України;
- підвищення кваліфікації співробітників СБУ та їх стажування в університеті за низкою напрямків: психологія, фінанси, кібернетична безпека тощо.
- проведення спільних наукових досліджень з актуальних проблем державної безпеки;
- організація та проведення науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів з актуальних питань забезпечення національної безпеки, організації стратегічних комунікацій між спеціальними службами та іншими державними органами України у сфері забезпечення державної безпеки тощо.

Сподіваюся, що сьогоднішня науково-практична конференція покладе початок поглибленої співпраці Київського національного університету імені Тараса Шевченка зі Службою безпеки України у вирішенні актуальних завдань забезпечення державної безпеки.

Щиро бажаю усім учасникам конференції успішної роботи!

Леонід Васильович Губерський
Ректор
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ГУБЕРСЬКИЙ
Леонід Васильович

ГРИЦАК
Василь Сергійович

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

співголова

ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Герой України, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, заслужений працівник освіти України

співголова

Голова Служби безпеки України, генерал армії України

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

КУДИНОВ
Сергій Сергійович

МАРТИНЮК
Віктор Семенович

ФАРМАГЕЙ
Олександр Іванович

ЧОРНИЙ
Руслан Леонтійович

МУРАТОВ
Олексій Євгенович

ГРЕБЕНЮК
Віталій Миколайович

ГРИЦЕНКО
Іван Сергійович

ПАТРИЛЯК
Іван Казимирович

РІЗУН
Володимир Володимирович

ТОЛОК
Ігор Вікторович

СЕМЕНЮК
Григорій Фокович

ДАВИДОВА
Тетяна Олександрівна

ХАРИНА
Олена Олегівна

УФІМЦЕВА
Олена Сергіївна

ректор Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук, доцент

проректор з наукової роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор біологічних наук, професор

проректор з наукової роботи Національної академії Служби безпеки України, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник

директор науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

заступник директора науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

начальник наукової лабораторії науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук

декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д.і.н., професор

декан Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д.філол.н., професор, академік АН ВШ України

тимчасово виконуючий обов'язки начальника Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, к.педагог.н., генерал-майор

директор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д.філол.н., професор

старший науковий консультант організаційно-наукового відділу науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

науковий співробітник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат економічних наук

провідний науковий співробітник наукової лабораторії науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

Програма

Час	Назва заходу	Місце проведення
9.00 – 9.30	Реєстрація учасників форуму, Відкриття виставки	Фойє Зали засідань Вченої Ради, ауд. 355
10.00 – 11.00	Урочисте відкриття. Вітальні слова.	Зал засідань Вченої Ради, ауд. 355
11.00 – 11.10	Фото на згадку	Фойє Зали засідань Вченої Ради, ауд. 355
11.10 – 11.30	Кава-брейк	
11.30 – 12.45	Пленарне засідання	Зал засідань Вченої Ради, ауд. 355
12.45 – 13.00	Перерва	
13.00 – 14.00	Робота секцій	
	<u>Секція 1 (ауд.355)</u>	<u>Секція 2 (ауд.329)</u>
	Проблеми становлення української національної спецслужби та шляхи їх подолання: наукова думка та фахове бачення.	Національна спецслужба України сьогодні: погляд молодих вчених.
14.00 – 15.00	Обід	Студентська їдальня
15.00 – 16.30	Робота секцій	
	<u>Секція 1 (ауд.355)</u>	<u>Секція 2 (ауд.329)</u>
	Проблеми становлення української національної спецслужби та шляхи їх подолання: наукова думка та фахове бачення.	Національна спецслужба України сьогодні: погляд молодих вчених.
16.30-17.00	Підведення підсумків роботи секцій. Закриття конференції	Зал засідань Вченої Ради, ауд. 355

Збірник тез конференції розміщено на офіційному веб-сайті Київського національного університету імені Тараса Шевченка за електронною адресою: <http://science.univ.kiev.ua/sbu.pdf>

ВІДКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

(10:00 – 11:00)

1. ГУБЕРСЬКИЙ Леонід Васильович,

ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Герой України, доктор філософських наук, професор, академік Національної академії наук України, академік Національної академії педагогічних науки України, заслужений працівник освіти України.

2. ГРИЦАК Василь Сергійович,

Голова Служби безпеки України, генерал армії України.

3. ГОРБУЛІН Володимир Павлович,

директор Національного інституту стратегічних досліджень, доктор технічних наук, професор, академік Національної академії наук України.

4. Б'ЄРГЕНЕ Анн-Крістін,

заступник директора Офісу зв'язку НАТО в Україні.

5. КОНДРАТЮК Валерій Віталійович,

Заступник Глави Адміністрації Президента України, генерал-лейтенант

6. СТОРОЖУК Дмитро Анатолійович,

Перший заступник Генерального прокурора України

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ (11:30 – 12:45)

Модератор:

Фармагей Олександр Іванович

Доктор психологічних наук, старший науковий співробітник;
проректор з наукової роботи Національної академії Служби безпеки України

Секретар:

Андрусишин Юлія Іванівна

Кандидат психологічних наук,
співробітник Національної академії Служби безпеки України

Технічне супроводження:

Пальчик Максим Леонідович

Кандидат юридичних наук,
співробітник Національної академії Служби безпеки України

1. **АНТОНЯК Ярослав Юрійович,**
голова Громадської ради з питань оновлення СБ України, радник Голови Служби безпеки України
ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ ТА ПОСИЛЕННЯ ЇЇ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ
2. **КОЛЕСНИК Володимир Тимофійович,**
заступник керівника Головного департаменту з питань національної безпеки та оборони Адміністрації Президента України
ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ. ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ
3. **КУДІНОВ Сергій Сергійович,**
ректор Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук, доцент
4. **БЛИСТІВ Тетяна Іванівна,**
завідувач секретаріату Комітету Верховної ради України з питань національної безпеки
ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СПЕЦСЛУЖБ
5. **МУСІЄНКО Іван Іванович,**
Начальник Управління реформування Служби безпеки України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України
РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
6. **БОРДУНОВ Андрій Олександрович**
співробітник Управління реформування Служби безпеки України
7. **ПОГОРЕЦЬКИЙ Микола Анатолійович,**
завідувач кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.
ПРО ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ
8. **МАРУЩАК Анатолій Іванович,**
директор навчально-наукового інституту Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор
ПЕТРОВ Олексій Геннадійович,
начальник департаменту Служби безпеки України, кандидат юридичних наук.
ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНТРРОЗВІДКИ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ І СУЧАСНІСТЬ
9. **НОВИЦЬКИЙ Григорій Володимирович,**
співробітник Національної академії СБ України, доктор юридичних наук, професор
ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМІСТОВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНОЇ ЄДНОСТІ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ

ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ НАД СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

Антоняк Я.Ю.,

голова Громадської ради з питань оновлення СБ України,
радник Голови Служби безпеки України

Відповідно до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» цивільний контроль має забезпечувати не лише дотримання законності в діяльності всіх складових частин воєнної організації держави, попередження та недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України, підтримання політичної стабільності в суспільстві, створення умов, які унеможливають використання правоохоронних органів в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій, а й врахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень з питань діяльності військових формувань, правоохоронних органів та посадових осіб у сфері національної безпеки.

Система цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави складається, в тому числі, з громадського контролю, а суб'єктами цивільного контролю, в тому числі, є громадяни України та громадські організації, утворювані відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів.

Надзвичайним принципом здійснення цивільного контролю, закріпленим у ст.4 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» є принцип деполітизації та деідеологізації контролю. Службові (посадові) особи, здійснюючи згідно із цим Законом функції контролю у сфері оборони і безпеки держави та правоохоронної діяльності, не можуть бути зв'язані рішеннями політичних партій чи громадських організацій.

Сьогодні великою проблемою для України є перебування значної кількості громадських рухів і об'єднань на зарплаті або повному фінансуванні тих чи інших олігархічних чи фінансово-промислових груп. Тому існує високий рівень загрози тиску на діяльність спецслужб через участь в наглядових органах представників таких «громадських» структур з метою змусити спецслужбу діяти чи бездіяти в інтересах того чи іншого олігарха чи фінансово-промислової групи. Очевидно, що одним з простих і зрозумілих виходів з цієї ситуації є декларування джерел фінансування тими представниками громадянського суспільства, які бажають брати участь в здійсненні громадського контролю за діяльністю спецслужби.

Також не можна легковажити спробами створення керівниками місцевих підрозділів спецслужби органів громадського контролю підконтрольних їм або наповнення цих органів повністю лояльними до них самих людьми. Такі випадки вже мали місце в ряді областей.

Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України"» одним з основних напрямів розвитку сектору безпеки є вдосконалення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки.

Метою реформування Служби безпеки України є її трансформація на спеціальну службу, здатну ефективно захищати державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України.

Окрема роль в розвитку сектору безпеки відводиться й українському суспільству. Пріоритетами у цьому напрямі мають бути:

1) створення правових, організаційних і фінансово-матеріальних умов для залучення громадських організацій та громадян до процесу формування і реалізації державної політики з питань безпеки, зокрема, шляхом здійснення:

консультацій з громадськістю, громадських слухань тощо, активізації діяльності громадських рад при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади;

матеріальної підтримки та заохочення проведення громадськими організаціями та громадянами досліджень з питань безпеки з урахуванням вимог законодавства;

2) створення умов для здійснення ефективного громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки шляхом:

розширення формату та механізму інформування громадськості про їх діяльність та виконання покладених на них завдань;

посилення відповідальності керівників відповідних складових сектору безпеки за несвоєчасне реагування на звернення громадських організацій та громадян, повідомлення засобами масової інформації про неналежне виконання ними своїх завдань;

3) сприяння участі громадських організацій у підвищенні готовності складових сектору безпеки до виконання визначених їм завдань шляхом:

консолідації різних громадських ініціатив та рухів у підтриманні глобальної стратегії з протидії тероризму, створення багатофункціональної системи антитерористичних дій і мінімізації терористичних загроз;

формування у громадян активної позиції протидії антидержавницькій та терористичній діяльності в будь-яких проявах, запровадження системи залучення громадськості до протидії тероризму для сприяння його виявленню та запобіганню;

залучення громадськості до процесів розвитку складових сектору безпеки, зокрема у питаннях покращення їх соціального, медичного та матеріально-технічного забезпечення, раціонального використання державних ресурсів.

Однак дуже часто громадський контроль впирається в перешкоду, яка передбачена ст.7 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», яка вказує на те, що контроль за діяльністю Служби безпеки України, розвідувальних і контррозвідувальних органів України здійснюється з дотриманням вимог законів України "Про Службу безпеки України", "Про оперативно-розшукову діяльність", інших законів та Кримінального процесуального кодексу України. Цей фактор з задоволенням використовують окремі посадовці в спецслужбі, які не бажають позбуватися корупційного чи злочинного чинника у своїй роботі. Окрім цього перешкодою є тверда впевненість окремих посадовців в тому, що громадський сектор не може втручатися в діяльність спецслужби, оскільки нічого в ній не розуміє. В даному випадку вважаю за необхідне згадати слова Семюеля Адамса, одного з батьків-засновників Сполучених штатів Америки, який у 1768 році написав, що «навіть тоді, коли виникає необхідність у військовій силі, мудрі і розважливі люди завжди повинні тримати цю силу під пильним і ревним наглядом».

Сьогодні можна говорити про сказане на конкретному прикладі діяльності Громадської ради з питань оновлення Служби безпеки України. Адже її діяльність щодо консолідації різних громадських ініціатив та рухів у підтриманні глобальної стратегії з протидії тероризму, формуванні у громадян активної позиції протидії терористичній та антидержавницькій діяльності в будь-яких її проявах, запровадження системи залучення громадськості до протидії тероризму для сприяння його виявленню та запобіганню, залучення громадськості до процесів розвитку складових сектору безпеки, важко переоцінити. Громадська рада з питань оновлення СБУ постійно проводить, а також ініціює зустрічі керівництва СБУ з представниками різних громадських середовищ. Це волонтери, активісти Революції Гідності, представники добровольчих батальйонів, організацій учасників антитерористичної операції на сході України та представників науково-експертних інститутів. Представники Громадської ради з питань оновлення СБУ здійснюють робочі поїздки всіма регіонами України, під час яких проводять зустрічі з представниками усіх громадських середовищ. Важливим тут є той факт, що жодної участі в організації таких зустрічей не беруть регіональні управління Служби безпеки України. Це дає можливість отримати об'єктивну і незаангажовану оцінку роботи місцевого представництва спецслужби з боку громадського сектору. Великою проблемою в налагодженні комунікації, та діяльності Громадської ради загалом, є відсутність створення фінансово-матеріальних умов діяльності такого органу цивільного контролю. На сьогодні є повне розуміння таких потреб з боку Голови СБУ генерала армії України Василя Грицака. І, завдяки його особистій позиції, створено правові та організаційні умови для діяльності Громадської ради. Однак, фінансування діяльності органу громадського контролю не може і не повинно здійснюватися за рахунок самого органу чи залежати від рішення його керівника, так як тоді виникає ризик узалежнення органу громадського контролю від самої спецслужби. Сьогодні стоїть питання створення такої системи громадського контролю, яка б не залежала від того, хто буде керувати українською спецслужбою завтра.

Сьогодні гостро стоїть питання посилення відповідальності керівників відповідних складових сектору безпеки за несвоєчасне реагування на звернення громадських організацій та органів громадського контролю. Адже останнім часом ми неодноразово спостерігаємо випадки, коли внаслідок довгострокового тиску з боку громадського сектору приймаються рішення про звільнення посадових осіб, ще й до цього знаходять підтвердження звинувачення цих осіб в корупції чи злочинах проти держави, однак посадові особи, від яких залежало прийняття рішення про їх звільнення не несуть жодної відповідальності, незалежно від того як довго їх доводилося «переконавати» всіма методами в необхідності такого звільнення. Саме з цією метою зараз розробляється механізм впливу Громадської ради на кадрові рішення, особливо ті, що приймаються в Адміністрації Президента України.

Якби там не було, сьогодні можемо констатувати, що контроль з боку громадського сектору за діяльністю української спецслужби здійснюється. Але як зазначив професор Університету Північної Кароліни Річард Кон "цивільний контроль не може бути фактом, він є процесом". Основною властивістю такого контролю має бути його впливовість і дієвість. А цього можна досягти лише за умови, якщо контроль матиме не епізодичний, а системний характер. І цей процес повинен тривати і постійно

вдосконалюватися, щоб унеможливити в майбутньому виникнення ситуацій, наслідком яких стала Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовтня 2010 року щодо «Функціонування демократичних інституцій в Україні», у якій негативно згадувалася українська спецслужба через критичне збільшення числа достовірних повідомлень про невиправдану участь Служби безпеки України у внутрішніх політичних справах, в тому числі тиск на журналістів, партійних активістів і активістів громадянського суспільства та їх родичів.

Сьогодні для Служби безпеки України ключовою опорою і підтримкою має бути суспільна думка. Із суспільством потрібно розмовляти, з людьми потрібно ділитися і своїми жалями, і тими здобутками, які, без всякого сумніву, сьогодні є. Більше 61 виявлених в рядах Служби безпеки України зрадників і корупціонерів є результатом, в тому числі, і співпраці керівництва Служби безпеки України з органом громадського контролю – Громадською радою. Безпековому сектору сьогодні, як ніколи, потрібно опиратися на громадську думку. І відчувати дуже тонко, чим живе сьогодні українське суспільство. Якщо Служба безпеки України зуміє це відчути, вона буде успішно працювати.

Для керівництва держави демократичний цивільний контроль – це необхідна передумова стабільного розвитку країни, гарантія високої ефективності спецслужби як інструменту захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз. Для суспільства – це запорука ефективного використання бюджетних коштів, громадський порядок і спокій у повсякденному житті, захист і допомога на випадок надзвичайних ситуацій, а також гарантія дотримання прав людини – як у самій спецслужбі, так і в суспільстві загалом. Але, вважаю, що найбільш вигідним цивільний контроль є для самої спецслужби. Керівникам спецслужб він дає чітке визначення повноважень і відповідальності, ефективні шляхи вирішення нагальних проблем із залученням цивільного сектору. Генералам і офіцерам цивільний контроль забезпечує можливість займатися виключно своєю справою, тобто сконцентруватися на вирішенні суто завдань, які стоять перед спецслужбою, що в свою чергу сприяє підвищенню дієздатності самої спецслужби. Корисною є також можливість повсякденного спілкування з цивільними експертами, які мають знання у сфері економіки, внутрішньої та зовнішньої політики та державного управління. Саме з цією метою при Громадській раді з питань оновлення СБУ було створено науково-експертну групу, до якої ввійшли представники провідних науково-експертних інституцій нашої Держави. Цю тему сьогодні детальніше розкриє керівник науково-експертної групи Громадської ради з питань оновлення СБУ Володимир Омельчук, який розповість про співпрацю СБУ з науково-експертним середовищем як інструмент реформування української спецслужби.

"Демократичний нагляд і основну роль повинні зіграти парламент і громадянське суспільство, розвиваючи нагляд над сектором безпеки. Другий напрямок - це підтримка більш широкого сектора безпеки, тобто мова йде не тільки про сили оборони",- заявив Голова представництва НАТО в Україні Александер Вінніков, зазначивши, що йдеться зокрема і про СБУ.

"В доповнення до концепції реформи СБУ необхідно розробити план імплементації, чітко обмежений по часу. Також ми хотіли б побачити введення структур нагляду, а також прийняття відповідного законодавства", - підкреслив представник альянсу.

Він додав, що НАТО готовий поділитися власним досвідом і передовою практикою в цій сфері.

В свою чергу додаю, що при Службі безпеки України сьогодні активно працює така наглядова структура як Громадська рада питань оновлення СБУ. Її представники постійно доступні і відкриті до діалогу з усіма інститутами українського громадянського суспільства, а також готові навчатися і переймати досвід у сфері цивільного контролю, яким володіє НАТО і західні країни-партнери України. Спеціальний радник Генерального секретаря НАТО Крістофер Донеллі сказав: «якщо в країні немає проблем у відносинах між цивільними та військовими, то в цій країні немає демократії». Це свідчить, по перше, про те, що в Україні демократія існує, а, по друге, про те, що країни-члени НАТО навчилися вирішувати такі проблеми. Тому ми з радістю і великою охотою переймаємо їхній досвід у цій сфері.

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ. НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Колесник В.Т.

Адміністрація Президента України

v.kolesnyk@apu.gov.ua

На сьогодні вимоги правових актів у сфері охорони державної таємниці не враховують особливостей створення і забезпечення функціонування режимно-секретних органів та виконання завдань по забезпеченню державної таємниці у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Відтак назріла необхідність на законодавчому рівні врегулювати питання організації та забезпечення охорони державної таємниці.

Це обумовлено, зокрема, і необхідністю урегулювання питань по організації забезпечення охорони державної таємниці Міністерством оборони України та Збройними Силами України в мирний час, в особливий період, при введенні правового режиму надзвичайного і воєнного стану.

Так, враховуючи досвід проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, виникла необхідність у визначенні особливого порядку організації та забезпеченні охорони державної таємниці органами військового управління, частинами і підрозділами Збройних Сил України та інших військових формуваннях при виконанні завдань за призначенням.

Отримання громадянами України громадянства (підданства) іншої держави (держав) негативно впливає на стан забезпечення національної безпеки України.

Масового характеру таке явище набуває в прикордонних регіонах країни. У такий спосіб іноземною стороною створюються позиції впливу в органах влади усіх рівнів для впровадження власної зовнішньої політики стосовно України, поширення сепаратистських настроїв у суспільстві, що пов'язано із територіальними претензіями до нашої держави.

Водночас, законодавством не передбачено ані юридичної відповідальності за наявність у громадян України громадянства (підданства) іншої держави (держав), ані підстав для відмови у наданні допуску, доступу до державної таємниці або його скасування у таких осіб.

Крім цього, наявність в українських громадян із числа осіб, які мають допуск (доступ) до державної таємниці, громадянства (підданства) інших держав створює передумови для порушення Україною її міжнародних зобов'язань щодо взаємної охорони секретної інформації.

Перелічені фактори вказують на необхідність побудови адекватних заходів захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз. Цей принцип забезпечення національної безпеки є одним із основних згідно зі статтею 5 Закону України «Про основи національної безпеки України».

Таким чином, є необхідність визначити на законодавчому рівні конкретні засоби і шляхи забезпечення національної безпеки України, у тому числі через встановлення кримінальної відповідальності. Це обумовлено необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам вказаних вище загроз національним інтересам України.

Правові відносини у даній сфері регулюються Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про державну таємницю».

Вдосконалення законодавства у сфері охорони державної таємниці, зокрема, створить додаткові умови для забезпечення Україною збереження секретної інформації відповідно до взятих на себе зобов'язань за міжнародними договорами України про взаємний захист секретної інформації; встановить кримінальну відповідальність за неповідомлення про набуття такими особами громадянства (підданства) іншої держави (держав).

Досягнення зазначеної мети пропонується здійснити шляхом внесення змін до законодавства. Так, робочою групою при Комітеті з питань національної безпеки і оборони розроблено і подано законопроект (№6130), який знаходиться на розгляді у Верховній Раді України. Озвучу його основні положення.

Проектом Закону передбачається внести зміни до Закону України «Про державну таємницю», Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, якими, зокрема пропонується запровадити:

- поширити сферу дії закону на органи військового управління;
- надати можливість визначити особливий порядок організації забезпечення охорони державної таємниці в особливий період, при введенні правового режиму надзвичайного і воєнного стану;
- нові підстави для відмови у наданні, скасуванні допуску та доступу до державної таємниці – наявність у громадянина громадянства (підданства) іншої держави (держав), припинення громадянства України або скасування рішення про набуття громадянства України, а також наявності інформації про звернення громадянина до компетентних органів іноземної держави із заявою чи клопотанням про набуття громадянства (підданства) іншої держави;
- обов'язок для громадянина України, який має допуск (доступ) до державної таємниці, повідомляти орган Служби безпеки України та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері громадянства, про набуття ним громадянства (підданства) іншої держави (держав), про звернення до компетентних органів іноземної держави із заявою чи клопотанням про набуття громадянства (підданства) іншої держави (держав), про припинення (втрату) громадянства України або скасування рішення про оформлення набуття громадянства України – в п'ятиденний термін з дня набуття громадянства (підданства) іншої держави (держав) або звернення до компетентних органів іноземної держави із заявою чи клопотанням про набуття громадянства (підданства) іншої держави

(держав), отримання інформації про припинення (втрату) громадянства України або скасування рішення про оформлення набуття громадянства України;

- кримінальну відповідальність за неповідомлення громадянином у зв'язку з оформленням допуску до державної таємниці або громадянином, якому надано допуск чи доступ до державної таємниці, про наявність громадянства (підданства) іншої держави або про звернення до компетентних органів іноземної держави із заявою чи клопотанням про набуття громадянства (підданства) іншої держави. Здійснення досудового розслідування таких кримінальних проваджень покладатиметься на слідчих органів безпеки.

Згадані законодавчі зміни сприятимуть забезпеченню охорони державної таємниці, недопущенню нанесення шкоди національній безпеці України та виконанню Україною міжнародних зобов'язань щодо взаємної охорони секретної інформації.

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦСЛУЖБА В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Кудінов С.С.

кандидат юридичних наук, доцент, ректор
Національна академія Служби безпеки України

Історія українського державотворення пронизана вірою у краще майбуття, звитягою та жертвовністю, пронесеними через віки боротьби за незалежність. Виплеканими впродовж сторіч стали прагнення українців повернутись до Європейського дому, збудувати міцну демократичну та правову державу.

Сьогодні цей шлях проліг через терни. Рух вперед ускладнюється небажанням Російської Федерації, колишнього стратегічного партнера та гаранта суверенітету України, упустити ресурс нашої країни, необхідний їй для здобуття переваг у світовому протистоянні.

Неготовність російського політикуму до зміни алгоритму у взаєминах, переходу до паритетності та партнерства, зумовила розгортання гібридної війни, здійснення інтенсивної розвідувально-підривної діяльності експансійного характеру. Об'єктами посягань стали територія, військовий, економічний та інтелектуальний потенціали, національно-цивілізаційна ідентичність, соціально-політична організація України.

В умовах реалізації на українських теренах сценаріїв «керованого хаосу» особливо актуалізується роль і місце в новій історії українського державотворення Служби безпеки України, якій визначені завдання із захисту цінностей Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб; попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Реалії сьогодення обумовлюють необхідність зміни підходів в організації діяльності СБ України, побудови сучасної, ефективної національної спецслужби.

Активно долучившись до реалізації європейського вектору розвитку на фоні спротиву силам, які прагнуть завадити цьому, нам слід критично переосмислити історію створення та еволюції національних спеціальних служб. Уроки з їх становлення та нове бачення на цей процес необхідні, аби не допустити прорахунків, що призвели до втрати державності в минулому. Водночас, спрямовуючи погляди у майбутнє, необхідно вивчати досвід нормативно-правового регулювання контррозвідувальної діяльності та її організації, що склався як в Україні, так і за кордоном, адаптувати його до потреб сучасності.

Нагальним в умовах євроінтеграції є вироблення механізмів цивільного контролю за діяльністю спецслужб нашої держави, налагодження їх комунікацій та взаємодії із суспільством, яке у країнах євроатлантичної спільноти є невід'ємним учасником забезпечення національних інтересів. Громадськість повинна меншою мірою вдаватись до критики спеціальних служб, натомість більше долучатись до своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз безпеці людини і громадянина, суспільства і держави.

Сьогодні як ніколи національна спецслужба потребує розуміння і підтримки народу України. Поряд з цим, з метою нівелювання іноземних негативних впливів деструктивного характеру та подальшого зближення СБ України й суспільства, необхідним є вдосконалення механізмів ознайомлення

громадськості з результатами діяльності спеціальних служб та участі в оптимізації критеріїв оцінки її ефективності.

Окреслені питання свідчать про те, що Служба безпеки України сьогодні переживає оновлення. Ключем до успіху у перебудові СБ України є їх трансформація в дусі європейських, проукраїнських традицій, відкритість, демократичність, а також об'єднання раніше розімкнених можливостей, в тому числі поглядів і наукових надбань в цілісні системи.

Одним зі знакових кроків у цій справі є проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення». Такий форум вперше проводиться в умовах діалогу між співробітниками спецслужб і вченими з різних галузей науки, із залученням широкого загалу науковців та фахівців.

Водночас, у розвиток цих зачатків, навчальні заклади Служби безпеки України у подальшому вдосконалюватимуть платформи, на яких будуть обговорюватись питання оптимізації діяльності національних спецслужб. Наразі традиційним стало проведення Національною академією СБ України форумів з проблем інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій, Інститутом підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – з питань нормативного забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України, інших наукових заходів. Напрацювання та рекомендації за їх результатами направляються до органів та підрозділів СБ України для використання в практичній діяльності.

Спільні зусилля усіх, хто бере участь у цій конференції та долучатиметься до інших подібних форумів, опікуючись питаннями протидії загрозам національній безпеці України, завчасної нейтралізації їх причин та умов, сприятимуть напрацюванню важливих інноваційних рішень. Обмін досвідом та науковими доробками, запозичення і запровадження у повсякденну діяльність передових сучасних підходів стануть у нагоді при вирішенні завдань, що стоять перед СБ України.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ СТАБІЛЬНОЇ ТА ВІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Блистів Т.І.,

завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України

з питань національної безпеки і оборони

t.blystiv@rada.gov.ua

З метою утвердження конституційних засад демократичної, правової держави у сфері цивільно-військових відносин, забезпечення прав і свобод людини та у відповідності з міжнародними зобов'язаннями, взятими Україною, ще в 2003 році Парламент на законодавчому рівні визначив правові засади організації і здійснення демократичного цивільного контролю з боку суспільства і держави над Збройними Силами України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, які становлять Воєнну організацію України, а також над правоохоронними органами держави.

Існуюче на сьогодні законодавство має чіткі визначення щодо цивільно-військових відносин, воєнної організації держави тощо. У чинному законодавстві України чітко виписано комплекс здійснюваних у відповідності з Конституцією і законами України правових, організаційних, інформаційних заходів цивільного демократичного контролю.

У сьогоднішніх реаліях суб'єкти цивільного контролю, а це інституції громадянського суспільства, органи державної влади, посадові особи, громадяни та об'єднання громадян, засоби масової інформації, активно використовують своє право здійснювати контрольні функції.

Незважаючи на вже діюче законодавство, сьогодні є нагальна потреба в удосконаленні системи демократичного цивільного контролю, створенні нових організаційно-правових умов для здійснення більш дієвого впливу громадянського суспільства на діяльність Збройних Сил, інших складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави в інтересах забезпечення їх високої боєздатності і боєготовності.

Важливим є врахування громадської думки, пропозицій громадян при обговоренні і ухваленні рішень з питань діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, державних органів та посадових осіб у сфері оборони, національної безпеки, зміцнення громадського порядку і законності тощо.

Не менш важливим є повне і достовірне інформування органів державної влади та суспільства про діяльність Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних органів, відповідність її вимогам Конституції і законів України, нормам міжнародного права, реальній військово-політичній і

криміногенній обстановці, завданням забезпечення надійної оборони і безпеки держави, зміцнення громадського порядку.

Важливим сьогодні є дотримання головних принципів цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави, а саме: деполітизації і деідеологізації контрольної діяльності; прозорості видатків на національну безпеку і оборону, правоохоронну діяльність; відкритості для суспільства інформації про діяльність Збройних Сил України та інших складових частин Воєнної організації, правоохоронних органів держави; належного судового захисту прав суб'єктів цивільного контролю.

Під час реформування органів системи національної безпеки вкрай важливим є врахування зарубіжного досвіду, різних національних підходів до створення та впровадження механізмів і процедур цивільного демократичного контролю у цій сфері.

В умовах відкритої збройної агресії, регресії економіки, погіршення соціальних стандартів в країні, парламентський контроль за діяльністю Збройних Сил та спеціальних служб безпеки є надважливою функцією парламенту та, зокрема Комітету з питань національної безпеки і оборони.

ПРО ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Погорецький М. А.,

доктор юридичних наук,

професор, завідувач кафедри правосуддя

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

npogoretsky@gmail.com

Розбудова України як правової демократичної соціально-спрямованої держави передбачає реформування усіх державних інститутів, у тому числі й Служби безпеки України (далі СБУ) як державного органу спеціального призначення.

Реформування СБУ здійснюватиметься відповідно до Концепції реформування Служби безпеки України (далі Концепція), проект якої підготовлено фахівцями СБУ та направлено до РНБО України для затвердження в установленому порядку, де він розглянутий і попередньо підтриманий Апаратом РНБО України та Адміністрацією Президента України.

Позитивним є те, на наш погляд, що в проекті Концепції виділені відповідні розділи де визначені й докладно розкриті мета, основні принципи, завдання та етапи (2017–2018 рр.; 2019 – 2020 рр.) реформування СБУ, шляхи підвищення якості кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення СБУ.

Метою реформування СБУ відповідно до проекту Концепції є утворення ефективної, динамічної та гнучкої в управлінні спеціальної служби, укомплектованої висококваліфікованими фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами; приведення завдань, функцій і напрямів її діяльності у відповідність із сучасними потребами захисту прав людини та громадянина, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Одним із складових реформування СБУ є заходи по підвищенню ефективності демократичного цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки України. Важливим кроком у цьому напрямку, в доповнення до удосконалення існуючих механізмів, є ініціювання створення при Верховній Раді України незалежного непарламентського органу, до повноважень якого буде віднесено функцію нагляду та контролю за діяльністю Служби безпеки України. Одночасно на законодавчому рівні необхідно визначити організаційні засади функціонування цього органу та механізми формування його персонального складу.

Водночас результати аналізу проекту Концепції дають підстави для висновку, що у ній неповно й нечітко виділені напрями реформування СБУ, що ускладнює їх розуміння не лише громадськістю, а й багатьма фахівцями. Розділ 4 Концепції має назву «Основні напрями реформування та завдання СБУ», проте із змісту цього розділу можна зрозуміти, що мова йде в основному лише про завдання СБУ. Тому в Концепції напрями реформування СБУ потребують більш точного формулювання.

Виходячи з результатів аналізу Концепції реформування Служби безпеки України та враховуючи досвід діяльності спецслужб зарубіжних цивілізованих демократичних правових країн, можна виділити такі основні напрями реформування сучасної СБУ: контррозвідувальна діяльність; боротьба з тероризмом; захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, критичної інфраструктури, інформаційної безпеки держави; боротьба з кіберзлочинністю, можливі наслідки якої створюють загрозу життєво важливим інтересам України; охорона державної таємниці; досудове розслідування; кадрове забезпечення СБУ; соціально-правове забезпечення кадрів

СБУ; фінансове забезпечення СБУ; матеріально-технічне забезпечення СБУ.

Боротьба з організованою злочинністю, у тому числі з корупційними злочинами, враховуючи те, що такими повноваженнями наділені відповідно їх компетенції НАБУ, ДБРУ, Національна поліція України, не повинні відноситися до компетенції СБУ. Тобто функції підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією СБУ, а також окремі функції підрозділів контррозвідального захисту економіки держави СБУ повинні бути передані НАБУ, ДБР, Національній поліції України відповідно до їх компетенції.

Кожен із виділених нами напрямів реформування СБУ потребує докладної розробки відповідних заходів і визначення конкретних термінів їх реалізації та повинен здійснюватися у взаємозв'язку з іншими напрямами реформування СБУ, а також у рамках процесу реформування інших складових сектору безпеки і оборони України для створення ефективної системи нейтралізації загроз національній безпеці України, досягнення та постійного підтримання їх спроможностей і готовності до виконання покладених на них завдань та ефективного використання наявних у державі ресурсів.

Ефективне проведення реформ СБУ та успішне функціонування СБУ потребує, на нашу думку, суттєвої перебудови відомчої освіти та організації наукових досліджень у відомчих науково-дослідних установах СБУ, розширення та поглиблення співробітництва СБУ у сфері освіти і науки з іншими науково-навчальними закладами, у тому числі з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка. Такими формами співробітництва могли би бути: спільні НДР у сфері державної безпеки, спільні НПК, підготовка та перепідготовка кадрів з рідкісних спеціальностей для практичних підрозділів СБУ тощо.

ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНТРРОЗВІДКИ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ І СУЧАСНІСТЬ

Марущак А.І., Петров О.Г.,

директор навчально-наукового інституту Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор;
начальник департаменту Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук.

Інформаційну взаємодію пропонуємо визначати як здійснення дій двох або більше суб'єктів, спрямованих на задоволення інформаційних потреб один одного. У запропонованій доповіді такими суб'єктами вважаємо контррозвідальні органи і громадськість.

Служба безпеки України (далі – СБ України) як державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України, здійснює переважно негласну діяльність, пов'язану із обмеженням доступу до інформації. Однак, у Законі України «Про Службу безпеки України» відзначено, що СБ України інформує про свою діяльність через засоби масової інформації (ЗМІ), шляхом надання відповідей на запити на доступ до публічної інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку [1, ст. 7]. На підставі цієї норми органи СБ України задовольняють інформаційні потреби громадськості. Для цього в СБ України функціонує Управління взаємодії із ЗМІ та громадськістю СБ України [2]. Службі безпеки України, її органам та підрозділам для виконання покладених на них обов'язків надається право здійснювати співробітництво з громадянами України та іншими особами, зокрема на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності і конфіденційності цих відносин [1, ст. 25]. Зазначена норма дає змогу органам СБ України задовольняти власні інформаційні потреби для забезпечення державної безпеки.

Для визначення характеру інформаційної взаємодії вітчизняної контррозвідки із громадськістю практичного значення набуває поняття суспільно необхідної інформації. Норми чинної редакції Закону України «Про інформацію» містять положення: «ІЗОД може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Предметом суспільного інтересу є інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо» [3, ст. 29].

На долю українських контррозвідників випали випробовування одного із найскладніших періодів з часу здобуття Україною незалежності - коли сусідньою Російською Федерацією здійснюються системні кроки із знищення української державності. З початку 2014 року фіксується безпрецедентна активізація розвідувальної та розвідувально-підривної діяльності спецслужб РФ проти України, якій

передував тривалий і системний процес підготовки до агресії, анексії території, соціально-економічної та суспільно-політичної дестабілізації із застосуванням методів «гібридної війни». Контррозвідувальні підрозділи СБ України мають протидіяти такій деструктивній активності, зокрема і гласними заходами, шляхом інформування громадськості. У силу специфіки діяльності далеко не вся інформація про вагомні результати контррозвідки підлягає оприлюдненню. У більшості випадків викриття та припинення антидержавної діяльності конкретних осіб є лише початком більш масштабних операцій, активних контррозвідувальних заходів, реалізація яких має довгостроковий і стратегічний характер для державної безпеки України.

Водночас усвідомлюємо, що реалії сучасного інформаційного суспільства унеможливають тотальну утаємниченість, а без підтримки та довіри суспільства складно протистояти викликам і загрозам державній безпеці країни. Керівництвом СБ України обрано курс на максимальну відкритість, у питаннях цілей та результатів її діяльності.

Вважаємо, що в умовах військової і інформаційної агресії проти України є необхідність значного підвищення обізнаності українських громадян, насамперед молоді, з методиками й обсягами збирання, використання і поширення інформації спецслужбами іноземних держав на користь останніх. Такий громадський діалог (пропонуємо його назву «Молодь – на варті безпеки держави») сприятиме розумінню громадянами України протиправних намірів іноземних спецслужб на шкоду інтересам України.

Література:

1. Закон України від 25.03.1992 «Про Службу безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
2. Офіційний сайт СБ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ssu.gov.ua.
3. Закон України від 13.01.2011 «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» (нова редакція) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 313.

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМІСТОВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНОЇ ЄДНОСТІ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ

Новицький Г.В.

доктор юридичних наук, професор
Національна академія Служби безпеки України

Передусім з'ясуємо, що означає цей принцип? Цей принцип означає, що структурна організація СБ України має визначатись змістом її діяльності та функціями.

Що ми маємо на сьогодні? Департамент контррозвідки. Контррозвідка є одним із видів діяльності СБ України. Тобто, Департамент створено з огляду на основний вид діяльності СБ України. Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю. Тут, ключове, це боротьба з конкретною загрозою державній безпеці. Департамент захисту національної державності та Головне управління контррозвідувального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки. Актуальності набувають певні цінності, які захищаються Службою. Не будемо аналізувати всю структуру спецслужби. Проблема тут одна - організаційний поділ не має єдиного критерію поділу, їх щонайменше три – вид діяльності, загрози державній безпеці, цінності, які захищаються.

До чого приводить такий алогізм?

Для прикладу. Зважаючи на сумний історичний досвід вже новітньої історії України, - чи можна говорити про повноцінний захист національної державності на визначені території не приділяючи достатньої уваги діяльності злочинних організацій корисливо-насильницької та насильницької спрямованості, які діють в масштабах окремих регіонів? Чи можуть іноземні спецслужби реалізовувати свої антиукраїнські задуми, не спираючись на якісь наявні чи створені ними організаційні структури на території України? Я чудово розумію, що спецслужби РФ - це далеко не останні організації в рейтингу спецслужб світу. Але не їх «всемогутність» стала запорукою успіху в Криму і в ОРДЛО, не значна підтримка всього російського на вказаних територіях визначила успіх «гіркіних», «плотницьких» і «захарченків». Успіх був визначений тим, що у потрібний момент, у потрібному місці виявилась достатня кількість озброєних людей, здатних організувати озброєний супротив законній владі. Хто були ці люди? Як їм вдалось так швидко зорганізуватись, озброїтись? Відповідь тільки одна - спецслужби РФ використали існуючі злочинні організації корисливо-насильницької спрямованості. Вони знали про них, можливо, у певний момент почали їх фінансувати і керувати ними, саме за допомогою і при безпосередній участі спецслужб РФ звичайні бандити стали терористами і сепаратистами.

Звідси питання: чи можна боротьбу зі злочинними організаціями корисливо-насильницької спрямованості розглядати виключно через призму протидії злочинності і не враховувати той потенціал загроз, які вказані організації, за умови долучення до їх діяльності іноземних спецслужб, несуть територіальній цілісності України? Як відстежити і зафіксувати їх якісний перехід від бандитизму до сепаратизму і тероризму? Так хто ними має займатись ГУ «К» чи ДЗНД?

Інший приклад. Чи можна говорити про дієвий захист інтересів держави у сфері економічної безпеки, зосереджуючись винятково на протидії іноземним спецслужбам і не звертаючи увагу на протидію злочинним організаціям корисливої спрямованості, які діють у цілих секторах і галузях економіки України, інколи, навіть відтворюючи структуру злочинної організації через легальну структуру сектору чи галузі економіки? Енергетика, спиртова галузь, експорт зброї? Виникає питання, так хто в СБ України займається злочинними організаціями корисливої спрямованості, - ГУКЗЕД чи ГУ «К»? І що на сьогодні створює реальні загрози для економіки держави, - вітчизняні злочинні організації корисливої спрямованості, чи іноземні спецслужби?

Можна і далі ставити подібні питання. А може є готові «рецепти»? Звернемося до досвіду наших європейських колег. У 1998 році у Великій Британії було створено Управління з розслідування кримінальних злочинів, а через 8 років його замінило Агентство по боротьбі з організованою злочинністю (SOCA), яке у 2013 році було скасоване і замінене на Національне агентство з боротьби зі злочинністю NCA. Лейбористи назвали цю реформу «вправою у ребрендингу». Цікаво, що на відміну від американського ФБР, Національне агентство з боротьби із злочинністю не бореться з тероризмом – це залишилось у віданні Скотленд-ярда. Тобто, британські законодавці не поспішають «ламати працюючі механізми» особливо там, де є найбільш суттєві загрози.

Саме тому, автор вважає, що структурна організація СБ України має визначатись змістом її діяльності та функціями. Останні ж залежать від життєвоважливих національних цінностей, які захищаються спецслужбою України із застосуванням спеціальних форм та методів, сил та засобів.

Як це реалізувати?

Мабуть не є таємницею те, що на сьогодні одним з головних завдань СБ України є захист та відновлення територіальної цілісності України. Звідси, проста пропозиція - у структурі СБ України має бути функціональний підрозділ (департамент), спрямований на вирішення саме цього завдання, – Департамент захисту території України. Наступне завдання - захист національного багатства України, і третє – захист національної самосвідомості Українського народу. З якими конкретно загрозами будуть боротись ці підрозділи, якими формами і методами, силами і засобами, це вже другорядне питання, тут і КРД і ОРД, і суто правоохоронна діяльність, і інформаційно-аналітична тощо. Головне - це чітке розуміння конкретних завдань їх суспільна значущість і зрозумілість.

Секція 1. Проблеми становлення української національної спецслужби та шляхи їх подолання: наукова думка та фахове бачення.

Місце проведення:

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Зал засідань Вченої Ради,
ауд. 355

Напрями роботи:

1. Уроки становлення українських спецслужб: від давнини до сьогодення.
2. Нормативно-правове регулювання та організація контррозвідувальної діяльності вітчизняних та іноземних спецслужб.
3. Контррозвідувальний захист українською спецслужбою національної державності та інтересів України в умовах зовнішньої агресії.
4. Спецслужба та громадськість: взаємодія та контроль.
5. Українська спецслужба на сторожі кібернетичної безпеки держави та суспільства.

Модератор:

Фармагей Олександр Іванович

Доктор психологічних наук, старший науковий співробітник;
проректор з наукової роботи Національної академії Служби безпеки
України

Секретар:

Андрусишин Юлія Іванівна

Кандидат психологічних наук, співробітник Національної академії Служби
безпеки України

Технічне супроводження:

Пальчик Максим Леонідович

Кандидат юридичних наук, співробітник Національної академії Служби
безпеки України

ОПТИМІЗАЦІЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ США З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗАГРОЗ ПІДРИВНОГО ХАРАКТЕРУ

Авдошин І. В.,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Національна академія Служби безпеки України

Одним із напрямів реформування власних спеціальних служб є вивчення досвіду іноземних держав, зокрема США, які здійснили кардинальну перебудову своєї контррозвідальної системи після терористичних атак 11 вересня 2001 року і продовжують нарощувати свої безпекові можливості з врахуванням виникнення нових ризиків і загроз у контррозвідальній діяльності. Для України це питання є вкрай важливим і актуальним, оскільки від того як швидко нам вдасться зробити усі необхідні перетворення, у тому числі з реформування безпекового сектору, залежатиме здатність нашої держави протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. При цьому зростання загроз зовнішнього характеру вимагає від професійного контррозвідника детального володіння питаннями реальних і потенційних загроз, особливо в умовах активізації діяльності на території України російських спеціальних служб, пов'язаної із шпигунством і підривною діяльністю, створенням структур прикриття на території нашої країни, організацією диверсій і замахів, прямим або опосередкованим втручанням у внутрішні справи України, у тому числі, через створення позицій впливу на інституції державної влади і внутрішню політику, а також інші соціально-політичні процеси.

Перше, що привертає увагу у модернізації сектору безпеки США після терористичних атак 11 вересня 2001 року – це швидка зміна парадигми у системі контррозвідальної діяльності. Керівництвом держави при активній участі усього розвідального товариства США було прийнято низку важливих документів та проведено ряд заходів на стратегічному рівні. Зокрема, прийнято Закон про управління національною контррозвідкою, Національну контррозвідальну стратегію, Національну стратегію контррозвідки, оновлено Контррозвідальну програму, створено Національну контррозвідальну раду при Президентові США. Після прийняття цих документів, в рамках оновленої Контррозвідальної програми розпочалися заходи з реформування і модернізації Федерального бюро розслідувань (ФБР) та інших контррозвідальних підрозділів на тактичному рівні з удосконаленням як організаційної структури, так і завдань, функцій з перенесенням акцентів на контррозвідальну і контртерористичну складову.

ФБР здійснило низку інших ініціатив і перетворень, які стосувалися різних аспектів його контррозвідальної діяльності. Так, міністром юстиції були підписані та впроваджені нові інструкції, які розширили можливості ФБР у сфері контррозвідальної діяльності, зрівнявши їх з правилами, що діють стосовно кримінальних розслідувань. Зокрема, було усунуто заборону на вербування нових агентів і постановку завдань перед ними у ході «оцінки загрози», тобто на етапі, що передує офіційному відкриттю попереднього або повноцінного розслідування. Введенню нових інструкцій передували консультації, ініційовані ФБР, з конгресом, громадськими, правозахисними, релігійними організаціями та ЗМІ. Крім того, розширення повноважень ФБР було вимогою президента та конгресу та результатом очікувань усього американського народу щодо вдосконалення ФБР своєї культури та стилю роботи, відмови від принципу вичікування – «коли проблеми зваляться на поріг», утворення активної організації, в основі діяльності якої – своєчасне отримання оперативної інформації та швидка її реалізація.

ФБР потурбувалося про те, щоб адаптувати суспільство до введення нових правил, які суттєво розширили можливості оперативної роботи ФБР у сфері контррозвідки та контртероризму, частково обмежуючи права громадян у сфері безпеки. Упереджувальні дії ФБР з підготовки та введення нових правил дозволили мінімізувати протестну реакцію з боку правозахисних організацій і, більш того, заручитися їх участю та підтримкою при формулюванні остаточного варіанту нових інструкцій.

Зрештою, результатом реформування та перебудови контррозвідальної системи США, зокрема прийняття нової стратегії контррозвідки і оновленої контррозвідальної програми стало розширення можливостей ФБР у сфері контррозвідки та контртероризму, уніфікація вимог, підходів і процедур, усунення дисбалансу в повноваженнях агентів ФБР за різними лініями роботи, подальша зміна структури ФБР з метою поступового перетворення в більш активну, ініціативну, наступальну й оперативну, в основі якої є пошук розвідальної і контррозвідальної інформації та її оперативна реалізація. При цьому ФБР стало більш відкритим для суспільства, яке сприймає його діяльність як панацею у вирішенні проблем національної безпеки США з протидії розвідально-підривному спрямуванням спецслужб іноземних держав та іншим підривним спрямуванням, які загрожують процвітанню американської нації.

Визначені підходи до реформування діяльності ФБР в контексті розвитку контррозвідальної системи США цілком прийнятні для України і можуть бути взяті за основу в процесі удосконалення системи контррозвідальної діяльності в нашій державі.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГЕТЬМАНАТУ ЗА ПРАВЛІННЯ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО

Антоняк Я. Ю.,

Радник Голови СБУ, Голова ГРО СБУ

Доба правління К. Розумовського позначилася активізацією розвідувальної діяльності і переміщення центру організації розвідувальних місій у руки адміністрації Гетьманату, насамперед Генеральної військової канцелярії. Принагідно зазначимо, що козацька розвідка мала давні традиції і стала важливим чинником перемог війська Б. Хмельницького. При цьому, українська розвідувальна служба спиралася на широку агентурну мережу на зайнятих польсько-литовськими військами землях та у кримсько-татарських володіннях.

Організація розвідки й загальне керівництво розвідувальною діяльністю Гетьманату в період правління Кирила Розумовського здійснювались особисто ним і посідали важливе місце в його управлінській діяльності. Саме такий висновок можна зробити, вивчивши і проаналізувавши окремі документи, які стосуються періоду 1750 – 1764 років.

Важливі дані про дії козацьких розвідників зберігають листи, рапорти та донесення козацької старшини, Генеральної військової канцелярії та самих розвідників, яких, на жаль, в Україні збереглося не так багато. Вони дають можливість з'ясувати роль Кирила Розумовського в організації розвідувальних операцій, встановити глибину проникнення розвідників, форми і методи їхньої діяльності, уточнити інформацію про підбір розвідувальних кадрів та рівень організації розвідувальних заходів, а також виявити ефективність дій розвідки загалом.

Періодична інформація про можливі вторгнення поляків, турків та татар змушувала козацьку верхівку спільно з російським військовим командуванням вживати узгоджених превентивних заходів. Причому, доручення вислати надійних і досвідчених козаків до у турецькі володіння (Крим, Очаків) для вивідування ворожих намірів, поклалися на К. Розумовського урядовими розпорядженнями¹. Так, 1 червня 1761 р. Сенат, розглядаючи несприятливу ситуацію у регіоні, вирішив покласти організацію розвідувальної діяльності щодо ворожих намірів на прикордонні з Річчю Посполитою та Кримом і на Гетьмана².

Проводячи заходи щодо підтримання козацьких підрозділів у бойовій готовності, Гетьман та Генеральна військова канцелярія, водночас, активізували власну розвідувальну діяльність. Вона спрямовувалася на встановлення ймовірності початку бойових дій, виявлення основних центрів зосередження ворожих сил, встановлення рівня їхньої координації (зокрема польських формувань з татарськими ордами). Не виключено, що в складі Генеральної військової канцелярії працювали особи, причетні до розвідувальної діяльності, котрі однак підпорядковувалися не Генеральному військовому писареві, а Гетьманові.

Об'єктом ретельної уваги спеціальних козацьких посланців-розвідників були польські та османські володіння, передусім Правобережна Україна та Кримський ханат. Так, 6 червня 1753 р. Гетьман звернувся до полтавського полковника Андрія Горленка з розпорядженням про перевірку інформації щодо можливого нападу на Гетьманат.

З метою перевірки інформації, отриманої Гетьманом від генерал-майора Фролова-Багреєва щодо накопичення значної кількості військ в прикордонних регіонах з боку Османської імперії, Кириллом Розумовським було дано вказівки Генеральній військовій канцелярії забезпечити відправку Полтавським полком та Запорозькою Січчю розвідників – “нарочних і надійних людей”, на території підконтрольні туркам і татарам, а також землі Речі Посполитої³.

Генеральна військова канцелярія 11 червня направила полковнику ордер про надання секретних відомостей Гетьману. Розвідникам ставилося завдання перевірити наявну інформацію про зосередження військових підрозділів інших держав та з'ясувати основні райони їхньої дислокації. У Крим направили значкового товариша Василя Гегелю, а на Правобережжя Івана Богдановича. Отриманою внаслідок оперативних заходів інформацією Гетьман ділився з російським військовим командуванням, Київською губернською канцелярією та Державною колегією закордонних справ. Окремі доручення про проведення

¹ ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 2665, арк. 3 – 3зв.

² *Омельчук В.* Києво-Печерська лавра в політико-правовій моделі Гетьманату за правління Кирила Розумовського [передмова І. М. Мищака, коментарі Я. Ю. Антоняка та ін.] / В. В. Омельчук. – К.: Золоті ворота, 2016. – С. 184. Сенатский архив. – Т. XII (Протоколы Правительствующего Сената 1761, 1762 и 1763 гг. Указы и повеления Екатерины II. Указатель). – СПб.: Сенатская тип., 1907. – С. 52 – 54.

³ ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 11920, арк. 2 – 3.

розвідувальних заходів давалися старшині Запорозької Січі⁴. До розвідувальної діяльності залучався і син В. Гегелі Андрій. За дорученням полтавського полковника А. Горленка він з 3 по 11 серпня 1753 р. під прикриттям зайняття торгівлею перебував в Очакові. По прибуттю А. Гегелі у Полтаву, 24 серпня, отримані у нього відомості у той же день були відправлені до Гетьмана⁵.

Гетьман Кирило Розумовський особливу увагу розвідників звертав на організацію польських урядовців та військових з турками і кримським ханатом. Зокрема, гетьмана повідомляли про приїзд до турків польського комісара полковника Ортинського⁶.

10 липня 1753 р. до Генеральної Військової Канцелярії надійшла інформація від генерал-майора Фролова-Багрєєва щодо повідомлення одного молдаванина з приводу очікування в м. Бендери прибуття 1000 турків. Для перевірки цієї інформації було вислано козака Конеловського куреня Прокопа Мойсеєва. 30 серпня 1753 р. козак Конеловського куреня Прокоп Мойсеєв повідомив, що на Правобережжі при річці Тилігул збиралася велика кількість татарської орди, яка невдовзі була розпущена турецьким військовим чиновником. Про цю поїздку рапортом Гетьману доповів кошовий отаман Данило Стефанів (Гладкий)⁷. З вивчених джерел можна стверджувати, що керівним ядром розвідки Гетьмана Кирила Розумовського були козаки. Саме їм доручалося виконання найважливіших розвідувальних завдань.

У ході листування Кіш повідомляв Кирилу Розумовському таємні відомості про внутрішньополітичну ситуацію у сусідніх державах, стан їхньої боєготовності та зосередження військ на прикордонні. Запорозці проводили як розвідувальну діяльність, так і сторожову службу (розшукові, наглядові та контрольні функції). Підвищену увагу Гетьмана та російського уряду викликали повідомлення про польсько-турецькі та польсько-кримські контакти на Правобережжі. В архівах зберігся ордер Гетьмана щодо відправки надійних нарочних людей в Кримську і Польську області. Документи йшли через канцелярію Війська Запорозького і в них згадується про розвідника, якого відправили в “польську область”⁸.

Можемо стверджувати й про те, що існував сімейний підряд і вслід за батьком до розвідувальної справи долучався і син. Так, син розвідника Василя Гегелі Андрій Гегеля згідно усного наказу Полтавської канцелярії 21 липня 1753 року поїхав в Турецьку область з метою збору розвідувальних даних. По дорозі йому зустрічався ногайський підрозділ в складі 7 чоловік, які розпитували про мету його поїздки, однак почувши, що він купець – відпустили його. Гегеля поїхав до міста Очакова, куди прибув 3 серпня 1753 р. По прибутті він зголосився до місцевого імама, який виконував обов'язки коменданта. В місті Очакові Андрій Гегеля перебував з 3 по 11 серпня. Жодних загрозливих відомостей чи фактів ним не було встановлено. Також спілкувався з мешканцем Бахчисарая, вірменином з міста Бендери, з яким мешкав в одній квартирі. Останній розповів, що жодних скупчень військ чи якихось загроз для мирної торгівлі не побачив⁹.

Основними об'єктами розвідувальної діяльності Гетьманату виступали військові підрозділи Речі Посполитої, Туреччини та Кримського ханату, насамперед розташовані на прикордонні. Дані з архівних джерел розповідають про конспіративні заходи розвідників. Щоб якомога краще приспати увагу ворогів та сприяти гарному ставленню до себе, розвідники вдавали з себе купців, які їхали в торгових справах. Під прикриттям легенди щодо ведення на півострові торгового промислу відвідав Кафу значковий товариш Кованка.

Окрему увагу викликали повідомлення про узгоджені дії поляків та татар, а також (з середини 50-х рр. XVIII ст.) діяльність прусських посланців. Так, 28 жовтня 1756 відбув до Правобережної України Григорій Богданович для виконання секретного доручення і 2 листопада прибув до містечка Черкаси, звідки через 1 день вирушив до м. Чигирин, куди прибув 6 листопада. В цих містах стояли польські хоругви (військові кінні підрозділи), але їх кількості він з'ясувати не зміг¹⁰.

Отже, аналіз розвідувальної діяльності Гетьманату за правління Кирила Розумовського дає можливість визначити її основні напрями та форми. Зауважимо, що районом основних дій козацьких розвідників виступали Правобережжя та Кримський ханат. На них покладалися завдання з'ясування

⁴ Антоняк Я. Ю. До питання про організацію розвідувальної діяльності у Гетьманаті за правління Кирила Розумовського / Я. Ю. Антоняк // Проблеми модернізації України : науковий часопис. – Вип. 2: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Правова держава та демократичне суспільство: фактори розвитку та взаємодії”, Київ, МАУП, 16 квітня 2016 р. – К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. – С. 267 – 269.

⁵ Омельчук В. Києво-Печерська лавра у політико-правовій моделі Гетьманату за правління Кирила Розумовського. – С. 185. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 11912, арк. 1 – 2.

⁶ Там само, спр. 11920, арк. 3.

⁷ Там само, спр. 11646, арк. 2.

⁸ Там само, спр. 11544, арк. 4.

⁹ Там само, спр. 11912, арк. 1 – 2.

¹⁰ ЦДІАК України, ф. 269, оп. 1, спр. 1443, арк. 325.

ймовірності ворожих дій з боку кримських татар, турків та поляків, встановити райони, в яких зосереджувалися ворожі війська.

При організації розвідувальних місій поряд з адміністрацією полків (насамперед, Полтавського), використовувалися і Військо Запорозьке Низове.

При проведенні розвідувальних місій використовувалися елементи оперативного прикриття, яке спиралося на інформацію, отриману з місцевої агентурної мережі. Це дозволяло проникати вглиб ворожої території.

Зазначимо принагідно і постійне вдосконалення практики збору розвідувальної інформації, зокрема щодо внутрішньополітичної ситуації у сусідніх країнах. Проте, наявні джерела засвідчують, що розвідувальна діяльність козаків спрямовувалася виключно на захист національної державності і не переслідувала планів агресії щодо сусідніх країн.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Бараннік В. А.,

кандидат психологічних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Виконання завдань професійної діяльності співробітниками вітчизняної спецслужби в умовах зовнішньої агресії супроводжується низкою факторів підвищеного ризику, які здійснюють негативний вплив як на психіку особистості, так і на ефективність її діяльності в цілому. Нейтралізація зазначених факторів стає можливою завдяки цілеспрямованому проведенню заходів психологічного забезпечення під яким розуміється формування, підтримання та відновлення у співробітників спецслужби психологічної стійкості та готовності виконувати завдання професійної діяльності.

Відповідно до наявного стану оперативної обстановки психологічне забезпечення виконання співробітниками СБ України завдань в умовах зовнішньої агресії має спрямовуватися на оптимізацію:

1. Професійно-психологічного відбору співробітників який передбачає:
  - моніторинг попередньої діяльності;
  - визначення психологічної готовності до служби у відповідних умовах;
  - комплектування підрозділів за критерієм психологічної сумісності.
2. Психологічної підготовки до виконання завдань професійної діяльності через:
  - формування адекватної самооцінки особистості;
  - стимулювання позитивних здобутків і емоцій та нейтралізацію негативних емоційних станів;
  - розширення професійного кругозору;
  - психологічного моделювання ситуацій професійної діяльності в екстремальних умовах;
  - створення реального уявлення про можливості спецслужб потенційного противника;
  - моделювання реальних труднощів практичної діяльності та шляхів їх подолання.
3. Адаптації до виконання завдань в екстремальних умовах шляхом:
  - налагодження ефективної взаємодії керівника підрозділу зі своїми підлеглими;
  - нейтралізації впливу дезадаптаючих факторів;
  - підтримання належного самопочуття співробітників та надання допомоги у подоланні суб'єктивних труднощів.
4. Морально-психологічного клімату в колективі підрозділу шляхом:
  - своєчасного інформування про завдання, які стоять перед підрозділом;
  - культивування корпоративних цінностей;
  - аналізу стану міжособистісних стосунків у колективі;
  - надання об'єктивної оцінки виконання кожним співробітником своїх обов'язків.
  - попередження штучної самоізоляції, станів психологічного виснаження тощо .
5. Соціально-психологічних аспектів управлінської діяльності керівників підрозділів шляхом:
  - аналізу продуктивності, результативності та якості стилю керівництва;
  - оптимізацію процесу прийняття та реалізації управлінських рішень;
  - навчання технологіям ефективних контактів з особовим складом підрозділу;
  - підвищення психолого-педагогічної компетенції та соціально-психологічної культури.
6. Системи заохочення співробітників через:
  - забезпечення належних психолого-ергономічних умов діяльності;
  - опікування психічним здоров'ям кожного співробітника підрозділу;

- подолання дефіциту духовної стійкості та рівноваги;
- відновлення обстановки психологічного комфорту.

Таким чином, із вище викладеного можна стверджувати, що в умовах зовнішньої агресії проти України психологічне забезпечення професійної діяльності співробітників СБ України є цілеспрямована науково обґрунтована система заходів, яка включає професійно-психологічний відбір співробітників, їх психологічну підготовку, адаптацію, підтримання в колективі позитивного морально-психологічного клімату, оптимізацію процесу прийняття та реалізації управлінських рішень, створення психологічно комфортних умов оперативно-службової діяльності.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРІОДИЗАЦІЮ ІСТОРІЇ КОНТРОЗВІДКИ В УКРАЇНІ

Бернадський Б. В.,

кандидат історичних наук, доцент
Університет економіки і права «КРОК»
Bogdan_71@ukr.net

Українська контррозвідка пройшла складний і тривалий еволюційний шлях. Окремі повідомлення про контррозвідувальні заходи містяться в письмових джерелах вже найдавніших держав, Київської Русі і Литовсько-руської держави. Інша річ, що інтелектуальний (контррозвідувальний) захист державних інтересів набував різних форм і образів, постійно видозмінюючись. У тому числі і з огляду на ментальне сприйняття того, що суспільство вважало посяганням на державну безпеку. Оскільки виділення періодів в становленні держави і права зумовлене критеріями, що обґрунтовують періодизацію, пріоритет слід віддавати тим, які відображають якісну видозміну державно-правової системи.

Таким чином, постає необхідність аналізу правової бази того часу і вивчення витоків контррозвідки, як явища. Не можна не погодитись із М.Какурініним – автором першого підручника із захисту державної таємниці, що характерною ознакою шпигунства давнини був його епізодичний характер. Відповідно і захисні заходи відзначались простотою. Незначні розміри шпигунства зумовлювали і недостатню увагу до контррозвідки. Говорити про організовану контррозвідку цього часу не доводиться, оскільки сама розвідка ще не стала формалізованою сферою державної діяльності.

Характерною ознакою розвитку спецслужб в Україні була і тривала відсутність власної державності. Оскільки в особливостях функціональних завдань та поточної діяльності спецслужб промовисто втілюються політичні спрямування усього державного організму, то тут стосовно України визначальним фактором стало перебування українських земель у складі Російської імперії. Вже з епохи Петра I держава, що базувалась на ідеї необмеженої монархічної влади мілітаристського характеру, стала розглядатися як найвища цінність. Визначальними напрямками забезпечення державної безпеки стали захист державної таємниці, контроль за настроями і поведінкою підданих, виконання ними усіх фіскальних і службових обов'язків, нагляд за іноземцями, боротьба із чутками, захист цінностей офіційної церкви.

Абсолютна монархія, здійснюючи владу в тоталітарно-авторитарних формах, жорстко централізує територію і формує на ній унітарний тип державного устрою. Розвиток державного апарату в період абсолютної монархії спричинив подальше відчуження населення від участі в справах держави, в тому числі і в захисті державної безпеки. Тим часом потреба влади в надійній інформації про підготовку і скоєння злочини, передусім політичних, значно зросла. Це протиріччя вирішувалось шляхом матеріальної винагороди донощиків і введення суворих санкцій за недонесення. Поряд з цим, все більш широкого поширення і правового регулювання отримали оперативно-розшукові методи отримання інформації шляхом створення державних розшукових органів, як тимчасових, так і постійно діючих.

Що ж до інституційної складової, то навіть з утвердженням на під російській Україні абсолютизму у XVIII ст. нам доводиться констатувати відсутність не те що контррозвідувальної, а й єдиної розшукової установи. Ситуація доволі різко стала змінюватись лише в епоху Фрідріха II, коли таємна війна стала практикуватись не лише під час воєнних дій, але і в період миру та була перенесена у сферу міжнародних політичних відносин.

Уявлення про державну безпеку того часу і, відповідно, правове регулювання системи державних злочинів, розвивались під безпосереднім і сильним впливом популярної концепції «загального блага» і доктрини «поліцейської держави», що базувалась на посиленні регулюючої ролі держави в житті суспільства. Вже творець тоталітарної імперії – Петро I, підкреслюючи роль поліції наголошував, що та «приносить задоволення в усьому потрібному до життя людського, запобігає усім можливим хворобам, ... захищає вдовиць, сирих і чужоземних ... врешті ж над усіма цими поліція є

душею громадянства і усіх добрих порядків». Тобто, поліцію він вбачав ледь чи не єдиним інструментом побудови омріяної регулярної держави і облаштування такого ж регулярного життя підданих. Невдовзі, К.Зоннефельс, розвиваючи ідеї поліцейської держави підняв питання осмислення державної безпеки. На той час, контррозвідка вже почала відділятися від інших функцій репресивно-карального апарату держави. Все це дозволило у наступному столітті розпочати теоретичне осмислення боротьби із ворожою розвідувально-підривною діяльністю.

Інституційне оформлення контррозвідки було здійснене і в Україні. Наголосимо, не просто імперської, а саме – української. Таким спеціалізованим органом стала Генеральна військова канцелярія доби гетьманування К.Разумовського. В її складі було виділено окремих чиновників, що відповідали за організацію контррозвідувального режиму в Україні (як його тоді розуміли), розробляли рекомендації щодо боротьби з іноземним шпигунством та розсилали їх у полкові канцелярії, вели слідство та здійснювали керівництво розшуковими заходами. Нехай ця структура і діяла у відверто недолугому квазідержавному утворенні, але це був не філіал імперської спецслужби, а власне – українська спецслужба, не підвітна Санкт-Петербургу.

ПРОТИДІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИМ ДЕФОРМАЦІЯМ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Варналій З. С.,

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри фінансів

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
vzs1955@gmail.com

Національні економічні інтереси — це сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, які виявляються в єдності різних економічних інтересів нації, що відображає суспільні потреби, задоволення яких забезпечує ефективний, стабільний соціально-економічний розвиток країни та формує конкурентоспроможну національну економіку.

Вкрай негативний вплив на систему захисту національних економічних інтересів України мають інституціональні загрози, що проявляються через інституціональні деформації. Інституціональні деформації – це якісні викривлення інституціональних форм економічної системи. Основними загрозливими формами інституціональних деформацій в Україні на сучасному етапі є: корупція, тіньова економіка, рейдерство, непродуктивний відплив капіталу та тіньова парадержава. Саме ці форми інституціональних деформацій є найбільшими за обсягами, соціально-економічними наслідками та реальними загрозами національних економічних інтересів України.

Найнебезпечнішою інституціональною деформацією України є корупція. Для України корупція стала чинником, що реально загрожує конституційному ладу держави та її національній безпеці. Як соціальне явище корупція існує в певних інституціональних рамках, в яких економічні, політичні, правові, соціальні процеси впливають на неї, а корупція, у свою чергу, чинить вплив на економіку, політику, право, суспільну психологію, ідеологію. Найбільш органічними інституційними умовами унеможливлення корупції стають правова держава й правове суспільство, де правові норми є нормами життєвої необхідності й моралі. Запобігання корупції охоплює як цілеспрямоване залучення осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та інших суб'єктів до системи соціально-позитивних відносин, так і перешкоджання вступу їх у корупційні відносини чи припинення їх здійснення.

Не менш важливою формою вияву інституціональних загроз є тіньова економіка. Тіньова економіка в Україні є і наслідком корупції, і її передумовою. Тут як ніколи проявляється діалектична єдність і взаємозв'язок. Зокрема, системними наслідками тінізації в Україні є: втрата дієвості важелів грошово-кредитної політики внаслідок значного обсягу оборотів гривневої та валютної маси, який не підпадає під регулювання засобами банківської системи; втрата дієвості фіскальних інструментів, марнотратство дефіцитних бюджетних ресурсів; втрата потенціалу соціальної політики, занепад соціальної сфери, поширення тіньової зайнятості, зростання диференціації доходів населення; зниження рівня нагромадження в суспільстві та втрата ним інвестиційного потенціалу, відплив ресурсів з процесу суспільного відтворення; гальмування переходу до інноваційної моделі розвитку у зв'язку з недостатнім розвитком інвестування та неефективним відтворенням людського капіталу.

Загрозливою інституціональною деформацією України також є рейдерство як недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності й корпоративних прав. Недружнє поглинання «по-

українськи» найчастіше зводяться до силових захоплень підприємств під прикриттям законних або псевдозаконних підстав.

Інституційною загрозою в Україні є непродуктивний вплив капіталу – це операції, які мають протиправний характер або є неефективним для країни. До них належать операції з метою оптимізації умов інвестування, ухилення від оподаткування, легалізації коштів тощо. Основними каналами та схемами непродуктивного виведення капіталів є: операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності; інвестиційні операції; операції з цінними паперами; операції фіктивного страхування та перестраховування тощо.

Вкрай небезпечною, специфічною та багаторівневою формою інституціональної деформації економіки України є тіньова парадержава. Тіньова парадержава – це утворення макроекономічного рівня державного типу, внаслідок високого рівня корупції та тінізації, державні послуги та суспільні блага розподіляються за ринковими принципами. У такому утворенні остаточно формуються та ефективно діють корупційні ринки державних послуг та суспільних благ. Тіньова парадержава включає ринки: адміністративно-господарських рішень, державних посад, кадрової політики, державних привілеїв, державної освіти та науки, державного захисту прав та свобод громадян, виборчу систему тощо.

Тіньова парадержава існує в певних інституціональних рамках, в яких економічні, політичні, правові, соціальні процеси впливають на неї, а тіньова парадержава, у свою чергу, чинить вплив на економіку, політику, право, суспільну психологію, ідеологію. Інституціональним базисом існування та розвитку тіньової парадержави є високий рівень тіньової економіки та корупції. Саме «органічний сплав», з'єднання тіньової економіки та корупції з одного боку є передумовою, а з іншого боку – наслідком (результатом) існування тіньової парадержави.

Наявність та подальший розвиток інституційних деформацій і Україні зумовлюють реальних, дієвих заходів щодо їх запобігання. Зокрема, і в першу чергу, це об'єктивно зумовлює здійснення активних дій щодо детінізації економіки. Детінізація економіки – це цілісна система дій, спрямована передусім на подолання та викорінення причин і передумов тіньових явищ. Стратегічною метою детінізації економіки має стати істотне зниження рівня тінізації шляхом створення сприятливих умов для залучення тіньових капіталів до легальної економіки та примноження національного багатства.

Реалізація антикорупційних, антирейдерських та інших заходів сприятиме протидії інституціональним деформаціям, що в свою чергу значно сприятиме захисту національних економічних інтересів, забезпеченню національної безпеки України, зміцненню її конкурентоспроможності та авторитету серед світової спільноти.

РОЛЬ І МІСЦЕ СПЕЦСЛУЖБ ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ П.СКОРОПАДСЬКОГО

Василинчук В. І., Василинчук А. В.

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
студент 1 курсу, історичний факультет
Національна академія внутрішніх справ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
victordocor@ukr.net

Людина завжди послуговується минулим, коли цього потребує практика. В історичних знаннях використання і вдосконалення досвіду минулого є важливою передумовою розвитку. Звернення до історії щоразу породжує нові уявлення про минуле і зовсім не передбачає критико-рушійної дії на вже існуючий конкретний обсяг знань, а лише підтверджує велику різноманітність досвіду в історії розвитку людства, виявляє, що досвід є невичерпним джерелом нового [1, с. 35].

На думку багатьох дослідників, період Української держави Павла Скоропадського є найбільш продуктивним часом у розвитку становлення спецслужби.

Як свідчать історичні джерела, за часів Центральної Ради органи внутрішньої безпеки перебували лише у зародковому стані і діяли вкрай неефективно. Про це свідчить, наприклад, той факт, що про підготовку державного перевороту не знав ні Головний штаб армії, ні Адміністративно-Політичний департамент, ні Центральна Рада [1]. Про те, що гетьманський переворот став справжньою несподіванкою для керівництва держави, свідчить, зокрема, у свої мемуарах генерал М. Омелянович-Павленко [3].

На час же Гетьманату припадає процес їх утворення, становлення і перетворення на професійні підрозділи, які здатні були забезпечити державну безпеку. 18 травня 1918 року, за наказом гетьмана, було утворено Державну Варту шляхом реорганізації міліції, а при Міністерстві Внутрішніх Справ утворено департамент Державної Варти, керівником якого став колишній статський радник Петро Аккерман. Новоутворена структура складалася із 6 відділів: 1) загальний, 2) залізничний, 3) карно-розшуковий, 4)

освідомчий, 5) кордонний, 6) розвідувальний. Слід зазначити, що однією із особливостей їх діяльності було те, що усі вони тісно співпрацювали між собою задля більшої ефективності.

Функцію внутрішньої контррозвідки виконував освідомчий відділ, керівником якого був Л.Пономарьов. Зокрема до компетенції відділу входило: організація роботи по попередженню, відверненню й припиненню злочинів проти державного ладу й безпеки держави, збір інформації про політичні виступи, страйки, партизансько-повстанський, профспілковий рух, політичні партії та їх функціонерів, настрої населення [2].

У складі Освідомчого відділу (далі-ОВ) виділялися окремі діловодства за напрямками роботи: загальне (особовий склад і господарські питання), таємне, агентурне, залізничне, а також реєстраційна частина і фото-криміналістична лабораторія. Державна варта мала широку адміністративну структуру по всій території держави, існували її губернські, повітові, волосні підрозділи.

Зв'язки між собою підрозділи підтримували за допомогою листів, для яких керівником ОВ був розроблений власний шифр. Чисельність і розмах місцевих відділів залежала від кількості населення у адміністративно-територіальній одиниці та складності політичної обстановки у ній. Кадрову основу відділу складали колишні жандарми і поліцейські, оскільки, на той час, це був єдиний кваліфікований контингент людей.

Місцеві ОВ були зобов'язані висвітлювати політичну обстановку у своєму районі, вивчати характер діяльності місцевих політичних організацій та рухів, вербувати таємну агентуру й керувати її роботою, організувати зовнішній нагляд (проведення обшуків у осіб, що підозрювалися у скоєнні державних злочинів, їх арешти, а також навчання співробітників). Важливе місце за своїм статусом і завданнями займав Київський ОВ. Сфера його діяльності поширювалась і за межі столиці. [2].

Гетьманська влада мала величезну кількість потенційних і реальних ворогів, за якими Державна Варта вела активне зовнішнє і внутрішнє спостереження. Серед таких сил слід відзначити РКП(б), КП(б)У, російських та українських соціалістів-революціонерів (есерів), партії та гуртки анархістської течії, російські націоналістичні партії в Україні, що перебували на позиціях «неподільності» [2], а також опозиційна українська організація УНДС (УНС), яка об'єднала у собі ліві українські партії, які знаходились при владі за часів Центральної Ради. Окремим напрямом діяльності були численні повстанські загони, які з'явилися влітку 1918 року і швидко охопили величезні території України, багато з них мали підтримку внутрішніх (УНДС) і зовнішніх сил (Радянська Росія).

Таким чином, ОВ являв собою повноцінний функціонуючий контррозвідувальний підрозділ, з розвинутою мережею агентури, здатний протистояти чисельним внутрішнім і зовнішнім ворогам. Однак, були і чисельні недоліки, серед яких слід зазначити недостатню кількість особового складу, часто відсутність патріотизму і недостатність досвіду.

Також необхідно згадати про Особовий відділ при штабі ясновельможного гетьмана (ОСБВ), керівником якого був Д.П.Буслов. До функцій цієї інституції віднесені: інформування про різні політичні та національні рухи, їх ставлення до особи Гетьмана; інформування про боротьбу правоохоронних органів з антидержавною діяльністю політичних партій, організацій та окремих осіб, які прагнуть підірвати гетьманську владу; збір відомостей про діяльність за кордоном нелояльних до Гетьмана політичних партій і течій, підривної робота яких може негативно відбитися на внутрішньому становищі та міжнародній політиці України; виконання особливих доручень Гетьмана в межах компетенції ОСБВ [2]. Відділ мав фактично необмежені повноваження і підпорядковувався особисто гетьману, його накази мало виконувати і керівництво Державної варти. Не дивлячись на доволі високу його ефективність, сам гетьман не був дуже задоволений його діяльністю, вважаючи, що він відволікає його від дійсно важливих справ [4].

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що для повноцінного функціонування держави необхідна наявність розвідувальних і контррозвідувальних служб, їх ефективна діяльність, запорукою якої є якісний підбір кадрів, повноцінне матеріальне та технічне забезпечення, а також підтримка зі сторони усіх органів державної влади та громадськості.

Особливу увагу доцільно зосередити на застосуванні сучасних методів у сфері захисту національних інтересів України в умовах зовнішньої агресії, а саме кримінального аналізу. Враховуємо той факт, що у країнах Європейського Союзу, США та інших країнах світу провадження кримінального аналізу є загальнообов'язковим для всіх правоохоронних органів та відіграє досить вагоме значення у попередженні та розкритті злочинів. Його зміст, правила та процедура чітко визначено та врегульовано у правовому відношенні. Це, зокрема, стосується ведення оперативно-розшукової діяльності, слідства та судового розгляду.

Література:

1. Оперативно-розшукова діяльність: Навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О.М.Джужа, Д.Й.Никифорчук та ін. / За ред. проф. О. М. Джужа. - К. : Правова єдність, 2009. – 310 с.
2. Володимир Сідак. Національні спецслужби в період Української революції 1917-1921 рр.(невідомі сторінки історії)
3. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917-1920): документально-художнє видання/ упоряд.: М.Ковальчук. – К.:Темпора, 2007. – 608 с.:іл.
4. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ; – Філадельфія, 1995. – 493 с.

РОЛЬ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ У ЗАХИСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Ваграль А. В.,

кандидат юридичних наук, докторант
Національна академія Служби безпеки України

На сучасному етапі становлення української державності, яке відбувається в умовах зовнішньої агресії, активізації розвідувально-підривних посягань, особливої актуальності набувають питання контррозвідувального захисту національних інтересів України від наявних загроз. Важливу роль у цьому процесі відіграє Служба безпеки України, яка відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» уповноважена здійснювати контррозвідувальну діяльність [1].

При цьому організація контррозвідувального захисту національних інтересів вимагає від співробітників національної спецслужби систематично з'ясовувати питання про достовірність отримуваної інформації щодо загроз та шляхи її встановлення. Відповідно, закономірним є інтерес до особливостей функціонування і розвитку пізнавальної діяльності, а саме контррозвідувального пізнання. Воно має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дає унікальні знання, які можна отримати лише у ході контррозвідувальної діяльності.

Із погляду філософської гносеології, пізнання – найвища форма відображення об'єктивної дійсності. Пізнання не існує поза пізнавальною діяльністю окремих індивідів, однак останні можуть пізнати явище, лише володіючи колективно напрацьованою, об'єктивною системою знань, що передаються від одного покоління до іншого [2, с. 489].

Видатний учений у галузі філософії П.В. Копнін, визначає пізнання як процес придбання і розвитку знань. «Пізнання – це теоретична форма вирішення протиріч між суб'єктом і об'єктом. Пізнавши об'єкт таким, яким він існує, ми ще не оволоділи практичним об'єктом, не примусили його слугувати інтересам людини. Однак, теоретичне осягнення об'єкта суб'єктом – необхідна сторона, момент в досягненні практичного оволодіння ним. Тому практика є основою людського пізнання і критерієм його істинності. Процес пізнання може бути науково пояснений лише виходячи із визначення його місця та ролі в практичному оволодінні людиною явищами зовнішнього світу» [3, с. 256].

Ці судження корелюють з тим, що пізнання – це процес здобування, осмислення та використання інформації, за допомогою якої і формується знання про об'єкт пізнання. У цьому ж контексті слід погодитись, що інформація (разом з її носієм) виступає і як об'єкт пошуку, і як засіб пізнання [4, с. 89].

З огляду на викладене сучасна практика контррозвідувальної діяльності вказує на те, що для успішного виконання визначених законом завдань протидії розвідувальній, терористичній та іншій протиправній діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкodu державній безпеці України [1] органам контррозвідки необхідно мати широке коло відомостей про стан захищеності від наявних загроз. Такі дані органи державної безпеки отримують у результаті пізнавальної діяльності. При цьому пізнання, зберігаючи свою сутність, видозмінюється, залежно від характеру об'єкта, на який воно направлено, а також від цілей, методів і засобів його здійснення.

Водночас контррозвідувальне пізнання спрямоване на отримання знання про конкретну обстановку, в якій потрібно приймати певні рішення і проводити визначені заходи. Воно є різновидом практичного пізнання, з характерними лише йому рисами та ознаками, що визначають його сутність та відрізняють від інших видів пізнання (наукового, буденного тощо). З допомогою контррозвідувального пізнання задовольняються інформаційні потреби контррозвідувального підрозділу для подальшого прийняття оптимального управлінського рішення. Метою зазначеного рішення, звісно, є вчасне виявлення, попередження і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на національну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють та причин їх виникнення.

Отже, контррозвідувальне пізнання, що здійснюється національною спецслужбою, є важливим елементом у захисті національної державності, адже дає змогу отримувати істинні знання про ознаки та фактичні обставини протиправної діяльності, для усунення та нейтралізації зовнішніх та внутрішніх загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян на всіх етапах українського державотворення.

Література:

1. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 р. із змінами і доповненнями на 05.01.2017 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 12. – с. 89.
2. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С.С.Аверинцев, Э.А.Араб-Оглы, Л.Ф.Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – 815 с.
3. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки / П.В. Копнин. – М.: Мысль, 1974. – 568 с.
4. Криминалистика / под ред. д-ра юрид. наук, проф. В.А. Образцова. – М.: Юрист, 1997. – 760 с.: ил.

РОЛЬ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОМУНІКАЦІЙНО-КОНТЕНТНИХ ПРОЦЕСАХ БЕЗПЕКОВОЇ СФЕРИ

Вежель Л. М.,

доцент кафедри реклами та зв'язків із громадськістю

Інститут журналістики,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

[LinaV @ukr.net](mailto:LinaV@ukr.net)

Сучасний інформаційний простір досяг такої інтенсивності, системності та масштабності, що може безпосередньо впливати на події, зокрема в сфері безпеки, стан державного управління, політичну та економічну ситуації, обороноздатність держави. Динаміка інформаційних потоків настільки потужна, що змушує шукати нові інноваційні підходи та методи орієнтування в публічному середовищі, яке втратило формальні, умовно сталі показники, функціонує за принципом домінування цілодобових вертикальних та горизонтальних зв'язків, сприяє необхідності радикальної зміни управлінських парадигм.

Глобальні процеси, мультисуб'єктність інформаційного простору, що супроводжується вибухом авторства, інфляцією контенту, виникненням нових контентних форматів, алгоритмізацією подачі інформації, дигіталізація змінюють традиційні підходи у процесі моделювання публічного дискурсу, що потребує «створення потужного аналітично-прогностичного комплексу, технологічно-інфраструктурних сервісів ситуаційного щодо викликів, ризиків та загроз глобальних масштабів із виробленням рекомендацій посадовим особам різних ланок управління»[1, 54].

Деякі науковці наголошують на міжнародно-політичній ролі великих інтернет-компаній, таких як Google і Facebook, бо вони формують напрями подальшої еволюції глобальної інформаційної сфери, опосередковано впливаючи на суспільні процеси. Американські вибори стали яскравим прикладом виходу на арену нової рушійної сили - соціальних мереж. **Алгоритми видачі контенту**, підлаштована індивідуально до кожного пошукова функція Гугла, «бульбашка фільтрів» (filter bubble), проблема ехо-камери призвели до серйозних негативних наслідків. Марка Цукерберга звинуватили у тому, що соцмережа Facebook створює навколо користувачів інформаційний вакуум, надаючи їм лише ті публікації, які їх цікавлять, відсікаючи протилежні думки, та що потік фальшивих новин став одним із чинників, який призвів до перемоги республіканця Дональда Трампа.

Після британського референдуму про вихід із Євросоюзу та виборчої кампанії у США почали лунати твердження, що ми увійшли в епоху «пост-правди», коли факти менш важливі, ніж переконання, емоції і почуття. Журналістка Марія Бастіллонс ілюструє процес дисмедіації (Dismediation=Information – Misinformation- Disinformation), що підриває довіру до ЗМІ та демократії [2].

Технології підірвали й традиційні основи прогнозування та соціології. Команда Трампа відмовилася від демографічних характеристик виборців на користь психометричних. Проект Cambridge Analytica створив психограми 220 мільйонів дорослих американців.

Як написала Емілі Белл, директорка Центру цифрової журналістики ім. Тоу в Колумбійському університеті і член спостережної ради Фонду Скотта, «соцмережі проковтнули не просто журналістику, вони поглинули абсолютно все: політичні кампанії, банківські системи, особисті історії, індустрію розваг, роздрібний ринок і навіть уряди та безпеку»[3].

Інноваційні технології - запуск Messenger Platform, *Instant Articles*, API Live Stream, Bot Engine, Drone, відеокамера для зйомки панорамних відео, можливості віртуальної і доповненої реальності, Google Assistant, сервіс швидкого відеозв'язку Duo, VR-платформа Daydream, система безпеки SafetyNet тощо – зародження програмованої епохи (The Programmable Age) з відкритою динамічною екосистемою, оновленням ПЗ та управлінням даними у режимі реального часу, що потребує глибокого наукового осмислення та додаткового вивчення для вироблення нових підходів у реалізації завдань комунікаційно-контентної безпеки.

Глобальне інноваційне ралі сприяє нашаруванню технологій і нівелює кордони он-лайн та офф-лайн ідентичності, що дає можливість країні-агресору створювати та нав'язувати корпоративну реальність.

Література:

1. Сучасні комунікаційно-контентні процеси в безпековій сфері [Текст]: навчальний посібник / Клубань О.М., Курбан О.В., Любовець Г.В., Король В.Г., Савчук Р.П. — Київ: ВІКНУ, 2016. – 170
2. Maria Bustillos. When Truth Falls Apart [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://theawl.com/when-truth-falls-apart-b4667d39575b#.sigprpl57>
3. Катарін Вайнер. Як технології підривають основи правди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/62228>

ПРОТИДІЯ БІОТЕРОРИЗМУ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СПЕЦСЛУЖБ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Величко М. В.,

кандидат біологічних наук., старший науковий співробітник
Національна академія Служби безпеки України

Сучасні реалії постіндустріального (інформаційного) суспільства дають можливість розглядати тероризм як нову форму ведення війни, економічно вигідну. І якщо раніше існувала доволі чітка межа між війною та тероризмом, то наразі вона стає все більш умовною: відбувається свого роду інтеграція («гібридизація») тероризму з війною (як приклад – агресія Росії проти України). Тому масштабні світові війни між державами відходять у минуле. Головною в умовах глобалізації стає боротьба за сфери впливу та ринки збуту, за лідерство у глобальній світовій системі. Така боротьба набуває локального характеру. В ній поряд з економічними важелями деякі держави використовують терористичні методи («війни низької інтенсивності»). У цьому випадку, біологічні компоненти для створення біологічної зброї, як найдешевшої в ХХІ сторіччі порівняно з радіоактивними і хімічними – найбільш привабливі. Незважаючи на те, що наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. міжнародною спільнотою прийняті конвенції й рекомендації стосовно протидії загрозам біотерористичного характеру, терористи керуються іншими критеріями, а саме – силою дії, масштабами ураження та паніки, які здатна викликати біологічна зброя, селективністю її застосування, тактико-технічними характеристиками, політичною ситуацією у світі тощо.

Зазначимо, що загроза застосування терористами біологічної зброї давно стоїть на порядку денному більшості країн. Так, на думку координатора Держдепартаменту США по боротьбі з тероризмом Генрі Крамптона, ймовірність атаки терористів із використанням зброї масового ураження є дуже високою. Він підкреслив, що біологічна атака може призвести до значно серйозніших наслідків, ніж вибух бомби, яка містить радіоактивні матеріали. Відповідно у складі ФБР США було створено підрозділ із запобігання терактам із використанням зброї масового знищення. Створення подібного підрозділу у спецслужбах є надзвичайно важливим кроком у боротьбі з тероризмом. Наразі, за даними, отриманими американськими спецслужбами під час допитів полонених терористів у місцях позбавлення волі, окремі осередки “Аль-Каїди” систематично намагаються отримати біологічну зброю [1]. Досвід США показав, що декілька грамів збудника сибірської виразки змогли учинити деструктивні дії навіть у такій потужній країні, як Сполучені Штати Америки. А щоб зробити п'ять грамів збудника сибірської виразки, потрібні лише базові знання з біології рівня коледжу й невелика кімната із скромним набором устаткування. І запобігти подібним діям дуже складно. На думку Кена Алібека (США), є тільки два механізми запобігання біологічній атаці: ефективна спецслужба й ефективна система біологічної безпеки та біологічного захисту країни. Спецслужба, здатна запобігти атаці, система біологічного захисту – максимально зменшити її негативний ефект, якщо атака все-таки відбудеться [2]. Зазначене є актуальним і для вітчизняної спецслужби. В Україні спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності є Служба безпеки України, метою контррозвідувальної діяльності якої є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення. Тобто одним із пріоритетних завдань Служби безпеки України в сучасних умовах є протидія терористичним посяганням з боку терористичних груп і іноземних спецслужб.

Отже, з метою надійного перекриття можливих каналів надходження особливо небезпечних біологічних матеріалів, зокрема складових біологічної зброї, й інших засобів біотероризму в незаконний обіг, удосконалення чинної системи заходів із попередження, своєчасного виявлення і ліквідації наслідків можливого використання біологічної зброї з терористичною метою, аналізуючи міжнародний та вітчизняний досвід теоретиків і практиків у галузі біобезпеки та біозахисту, вважаємо за необхідне провести як в системі СБУ так і на міждержавному рівні певні організаційні та практичні заходи.

Зокрема, здійснити спеціальну підготовку співробітників правоохоронних органів та спецслужб, які будуть задіяні в проведенні контррозвідувальних, оперативно-розшукових і слідчих заходах в разі

використання терористами біологічної зброї або її компонентів. Для роботи в зоні біологічного зараження, за рахунок міжнародного фінансування, забезпечити зазначені підрозділи відповідно екіпіровки індивідуального захисту та портативними засобами індикації й ідентифікації біологічно небезпечних матеріалів, а також в разі їх інфікування при виконанні службових обов'язків, відповідними матеріалами надання необхідної допомоги.

Література:

1. Інтернет-ресурс. Режим доступу: <http://txt.newsru.com/world/07nov2006/bioterror.html>.
2. Alibek K. Biohazard. – New York : Random House, 1999. – 386 p.

СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ЧАСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.

Волошин М.І., Гордієнко С.Б., Настрадін В.П.

магістр; кандидат технічних наук, доцент; кандидат технічних наук, професор
Національна академія Служби безпеки України

Лютнева революція в Росії призвела до децентралізації державного управління. На українських землях як крайовий орган у березні 1917 р. було утворено Центральну Раду. Метою її спочатку була боротьба за автономію України у складі демократичної Росії. Це по суті було найважливішою передумовою створення спецслужб України. На початковому етапі свого функціонування був зроблений внесок у державотворення України та забезпечення її існування. Однак їх діяльність була ще малоєфективною. Було створено розвідувальний відділ, розпочавши роботу зі збирання інформації щодо збройних сил у районі Дону та Кубані, здійснювалася розвідка Румунії, налагоджувався агентурний апарат, радіорозвідка, агентурна діяльність військової розвідки та інформаційно-аналітичною робота. Почалося і формування системи військового аташату.

За безпосередньої участі таємних спецслужб австро-німецьких окупантів проходила дискредитація Центральної Ради, яка проіснувавши тринадцять з половиною місяців, зазнала поразки. 29 квітня 1918 р. на Хліборобському Конгресі у Києві прийнято рішення про встановлення влади у формі Гетьманату, введена нова назва країни – Українська держава, генерал П. Скоропадський обирається Гетьманом України, який розпочинає створення власних силових структур. Період правління П. Скоропадського вважається найбільш результативним етапом української національної революції 1917-1921 рр.

Гетьман використовував кадровий потенціал колишніх царських чиновників зі значним досвідом. Перетворення «міліції» на «Державну варту» в травні 1918 р. з функціями боротьби з кримінальною злочинністю та виконанням контррозвідувальних завдань, протидії особливо небезпечним замахам на державний лад. У складі Департаменту Державної Варти створено Освідомчий відділ (ОВ) з функціями організації роботи попередження, відвернення й припинення злочинів проти державного ладу й безпеки держави, збору інформації про політичні виступи, страйки, партизансько-повстанський, профспілковий рух, політичні партії та їх функціонерів, настрої населення. У системі ОВ був зовнішній нагляд («філери») та секретна агентура, створені територіальні органи контррозвідки, безпеки на залізничному транспорті; безпеку у прикордонній полосі підтримували «прикордонні пункти» і «особливі спостережні пости», створено розвідочний відділ – головний орган військової розвідки. Військова розвідка у межах України застосовувала технічні засоби, насамперед радіоперехоплення і військову авіацію.

Антигетьманські повстанські формування, розбрат і в лавах спецслужб Української Держави призвели до поразки П. Скоропадського, який 14 грудня 1918 р. зрікся влади на користь Директорії. Період влади Директорії був найтривалішим в історії української національної державності 1917-1920 рр. Саме тому у період Директорії сформувалася найбільш розгалужена система органів державної безпеки.

Розвідувальна діяльність Директорії зберегла переважно напрями, форми та методи збору таємної інформації, притаманні спецслужбам Гетьманату. Разом з тим, потенціал окремих її різновидів був вищим. Військова розвідка здійснювала оперативне забезпечення Армії УНР на стратегічному і тактичному рівнях. Значно зросла роль польової розвідки, активно використовувалась бойова авіація. Вищим керівним органом військової розвідки була Розвідочна управа, у травні 1920 р. у її підпорядкування переводиться інформбюро (ІНФІБРО). Значну частину конфіденційної інформації здобувала військова дипломатія. Започаткована військова контррозвідка («Польовий курінь варти») для боротьби з ворожою агентурою на фронті і польовою жандармерією противника.

Коли Австро-Угорська імперія розвалилася, 18 жовтня 1918 р. у Львові зібралися представники громадськості («з'їзд мужів довір'я»), щоб створити Національну Раду – вищий орган майбутньої

держави. Закон від 13 листопада 1918 р. визначив її назву – Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Почали створюватися власні збройні сили, які з часом стали Українською галицькою армією (УГА). Розпочалось створення українських спецслужб. Структура військової розвідки УГА включала в себе розвідчий, відділ НКГА, відповідні підрозділи штабів корпусів і бригад, агентурну мережу, відділи польової розвідки. На жаль, не вдалося налагодити необхідне співробітництво між армійськими спецслужбами УНР і ЗУНР щодо обміну розвідувальною інформацією та проведення спільних контррозвідувальних заходів.

Проведений аналіз свідчить про наявність загальних закономірностей створення та функціонування спеціальних спецслужб доби Української революції 1917-1921 рр. Зародження українських спецслужб прийшлося на доволі складний і суперечливий період історії України. Але українці показали свою здатність до глибоко патріотичної усвідомленої боротьби за національну ідею, ради якої були готові на самопожертву.

ЛАТЕНТНІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

Гольцов А. Г.,

кандидат географічних наук, докторант

Інститут міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Andrgengolts1@ukr.net

За умов нинішнього кризового стану України необхідний захист її безпеки від численних загроз. Україна однозначно обрала західний вектор свого геополітичного та гео економічного розвитку. Слід зазначити, що існують певні реальні та потенційні виклики для інтересів держави, суспільства та громадян України з боку окремих західних сусідів, наприклад Польщі, Угорщини, Румунії. Проте загрози, що постають зі Сходу, з боку Росії, є критичними для безпеки України, її існування як держави. Дипломатичний тиск та шантаж, локальні воєнні дії (обстріли, рейди диверсійних груп), економічні санкції, кібер-атаки, відверта антиукраїнська пропаганда тощо — усе це є безпосередніми загрозами для національної безпеки України. Названі загрози очевидні, і боротьба з ними проводиться Збройними силами України, Службою безпеки та іншими уповноваженими інститутами. Наявні інструменти захисту національної безпеки використовуються недостатньо ефективно. Причинами цього вважаємо: нестачу політичної волі правлячих елітних груп, недосконалу нормативно-правову базу, малорезультативну стратегію й тактику захисту національної безпеки, недореформованість багатьох державних інституцій тощо.

Дуже складною проблемою постає захист від латентних зовнішніх загроз національній безпеці України. Серед таких загроз вважаємо доцільним виділити геополітичні, гео економічні, геокультурні та геоінформаційні. Очевидно, що загрози носять комплексний характер. В геополітичній площині латентними “агентами впливу” РФ виступають політичні сили, орієнтовані на проведення антизахідної геополітики. Окремі політики та їхні угруповання, виступаючи під популістськими гаслами, провокують вигідне для Росії розколонування українського суспільства. Певні політичні сили, що офіційно сповідують український патріотизм, у реальності можуть замасковано проводити політику, націлену на дезінтеграцію Української держави. Виявлення та викриття правоохоронними органами політичних “агентів впливу” за умов демократичного суспільства є досить складним завданням і має спиратися на солідну доказову базу.

На теренах України мають значне поширення мережі впливу російських гео економічних акторів. Великий російський бізнес, як правило, тісно пов’язаний з владою РФ взаємовигідним співробітництвом. З російськими акторами окремі українські бізнес-структури співпрацюють як безпосередньо, так і через “треті” країни. Крім того, саме в “третіх” країнах нерідко формально зареєстровані компанії та банки з російським капіталом. Пов’язані з олігархічними угрупованнями РФ виробничі, торговельні та банківські структури можуть бути офіційно зареєстровані як українські суб’єкти підприємницької діяльності. Діяльність таких гео економічних “агентів впливу” виступає додатковим чинником стагнації в українській економіці, збереження її переважно сировинного характеру, призводить до “вимивання” коштів з України тощо. Усе це негативно позначається на економічній безпеці держави, але ж проводиться, як правило, на формально законних засадах. Тому викриття такої небезпечної діяльності та припинення її є дуже складною проблемою.

В геокультурному середовищі України також спостерігається латентне функціонування “агентів впливу” РФ. Для дестабілізації українського суспільства застосовуються, зокрема, мережі релігійних організацій. Мають місце спроби штучного загострювання національно-культурних протиріч у різних регіонах України. Геоінформаційне поле України досить важко захистити від інформаційної експансії з боку зовнішніх акторів. Крім прямої пропаганди, яку ведуть російські ЗМК, велику небезпеку становить

прихована антидержавна політика власників українських медіа-холдінгів. Заздалегідь підготовлені інформаційні диверсії спрямовані на дестабілізацію українського соціуму. За відсутності прямого антиукраїнського контенту вельми складно викрити і відповідним чином покарати іноземних “агентів впливу”. Дуже небезпечною є також пропагандистська діяльність через мережі Інтернету спеціально підготовлених блогерів та “користувачів”, що (часто під псевдопатріотичними гаслами) впливають на психологію населення з метою його деморалізації та розколу суспільства.

Очевидно, що російською владою використовується добре відома геополітична технологія “рою”, коли численні взаємопов’язані точкові операції призводять до дестабілізації та виснаження країни-жертви в різних сферах її життя (політичній, соціально-економічній, культурно-інформаційній) тощо. При боротьбі з такими загрозами дуже актуальною проблемою постає визначення правових засобів викриття та припинення антидержавної діяльності латентних акторів. Сучасна протидія зовнішнім загрозами безпеці України організована недостатньо комплексно. Реалізація необхідних взаємопов’язаних заходів має здійснюватися під керівництвом Служби безпеки України як єдиного “центру”, наділеного відповідними повноваженнями.

ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Гончаренко Г. А.

кандидат юридичних наук., доцент

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України НЮУ ім. Я. Мудрого

Ефективний, за сучасних умов, розвиток сектору безпеки і оборони України та його складових, що безперечно стосується і Служби безпеки України, передбачає удосконалення системи демократичного цивільного контролю та посилення парламентського контролю.

Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженою Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92, в рамках реформування Служби безпеки України передбачено зміну правових, організаційних та інших засад функціонування спецслужби України з урахуванням сучасного досвіду діяльності спецслужб держав – членів ЄС та НАТО, демократичних перетворень у суспільстві, інтеграційного курсу України в європейський і євроатлантичний економічний, політичний та безпековий простір.

Отже, з урахуванням активно обговорюваної останнім часом на сторінках наукових та фахових видань проблеми посилення парламентського контролю за діяльністю Служби безпеки України, важливого значення набуває аналіз зарубіжного досвіду організації здійснення парламентського контролю за діяльністю спецслужб держав – членів ЄС та НАТО.

Зі створенням парламентських комітетів з питань контролю за розвідувальними та спеціальними службами у різних країнах пов’язують підвищення ефективності та дієвості такого контролю:

- у Французькій Республіці відповідно до Закону «Про формування парламентської комісії з питань розвідки», до якої входять Голови постійних комісій з питань безпеки і оборони Національної Асамблеї та Сенату, здійснюється моніторинг діяльності та витрат не лише розвідувальних/спеціальних служб, а й міністерства внутрішніх справ, оборони тощо;
- у Норвегії відповідно Постанови «Про моніторинг діяльності служб розвідки, нагляду та безпеки» Стортинг призначає комітет для здійснення постійного моніторингу (в тому числі здійснення перевірок конкретних об’єктів) за діяльністю служб розвідки, нагляду та безпеки, що підпорядковуються органам як державної, так і військової влади;
- у Республіці Польща, відповідно до Рішення Сейму функціонує Комісія у справах спеціальних служб (складається з парламентарів), повноваження якої стосуються як законопроектної роботи, так і аналізу звітів Голів служб, оцінки співробітництва спецслужб, розгляду скарг щодо діяльності спецслужб.

Сучасний стан парламентського контролю за діяльністю Служби безпеки України, що здійснюється Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, передбачає виконання як законопроектної і організаційної, так і контрольної функції. Проте, ст. 14 «Контрольна функція комітетів» Закону України «Про комітети Верховної Ради України», яка розкриває зміст контрольної функції у десяти пунктах і є вичерпним переліком, унеможливує дієвість такого контролю, бо він полягає здебільшого у: аналізі (практики застосування законодавчих актів), підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України; контролі за виконанням Державного бюджету України; організації та підготовці парламентських

слухань; направленні матеріалів для відповідного реагування органам Верховної Ради України, державним органам, їх посадовим особам.

На відміну від парламентських комітетів з питань контролю за розвідувальними та спеціальними службами держав – членів ЄС та НАТО, Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони не здійснює моніторингу діяльності, перевірок, оцінки співробітництва спецслужб, розгляду скарг щодо діяльності спецслужб тощо.

З огляду на зазначене, є підстави і доцільність розглядати питання посилення парламентського контролю за діяльністю Служби безпеки України у таких напрямках:

по-перше, шляхом розширення контрольних повноважень Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, з чітким закріпленням на законодавчому рівні необхідності дотримання режиму секретності та відповідальності за його розголошення (ефективність такого закріплення підтверджена досвідом Норвегії);

по-друге, шляхом наділення контрольними функціями (включаючи моніторингову діяльність, перевірки за скаргами тощо) окремо створеного органу у Верховній Раді України, яким, вважаємо, може стати Спеціальна контрольна комісія Верховної Ради України з питань спеціальних служб, утворена згідно Постанови Верховної Ради України, що може діяти відповідно до Положення про Спеціальну контрольну комісію, яке потрібно затвердити також Постановою Верховної Ради України.

НА ШЛЯХУ ДО СОЦІОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ

Горбачик А. П.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
декан факультету соціології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
dean@soc.univ.kiev.ua

"Безпека" є одним з тих, на перший погляд абсолютно зрозумілих концептів, що виправдовує широкий спектр політичної, військової та громадської діяльності. Зокрема, на рівнях національному та міжнародному посилення на необхідність забезпечення безпеки створює передумови для існування законних силових органів, що здійснюють примус (армія, поліція, служби безпеки тощо). Але в той же час безпека є не метою, а засобом забезпечення нормального соціального життя. І саме у вигляді такої потенційної незалежної змінної багатьох дослідницьких гіпотез безпека явно або неявно фігурує у значній кількості емпіричних соціологічних досліджень.

Виступ має дві мети. З одного боку, окреслити певні концептуальні рамки соціології безпеки, в рамках якої безпека розглядається як динамічний фактор, що не тільки впливає на більшість соціальних процесів, але й є настільки важливим, що при його відсутності суспільне життя є якщо не неможливим, то принаймні позбавленим сенсу. І по-друге, зазначити вже зараз зрозумілі задачі емпіричних досліджень, що інтерпретуються або можуть бути інтерпретовані в термінах вивчення різних аспектів безпеки. Зокрема, мова йде про моніторинг цілої низки параметрів суспільного життя, таких як соціальна напруженість, соціальна довіра, рівень радикалізації, різного роду нерівності тощо. Накопичений соціологами в рамках багатьох національних та міжнародних проєктів досвід формує емпіричні засади безпекового напрямку емпіричних соціологічних досліджень.

РОСІЙСЬКИЙ ВОЄННИЙ ЖАРГОН В УМОВАХ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Гребенюк А. В.,

кандидат філологічних наук
Національна академія Служби безпеки України

Фахівці української спецслужби в процесі контррозвідувального захисту національної державності та інтересів України, який відбувається в умовах зовнішньої агресії, отримали можливість фіксувати та досліджувати новітнє мовне явище – жаргон російських воєнних інституцій.

Це явище є значно ширшим за раніше досліджуваний російський військовий сленг, якому свої праці присвячували О. Захарчук, В. Коровушкін, К. Кнорре, А. Мірошкін. Російський військовий сленг ці учені поділяють на чотири групи: об'єкти армійської служби (військова техніка, обмундирування, зброя);

суб'єкти армійської служби (назви звань, посад тощо); просторові параметри (місце служби, відпочинку, побуту); часові параметри (терміни служби). За лексико-структурною будовою вказаний жаргон містить три частини: назви видів, типів, моделей озброєння, військових звань, спеціальностей, інших явищ військового побуту; інша – запозичена з кримінального жаргону та сленгу наркоманів; ще одна – відображає сферу нестатутних взаємин. Водночас зазначені дослідники вивчали винятково сленг армійських підрозділів без урахування участі в сучасному воєнному зіткненні інших сил військового характеру.

Натомість, анексія Криму та окупація східних територій України викрила факт розширення загального масиву російського воєнного сленгу. Громадськість неодноразово мала змогу засвідчити це в матеріалах перемовин, що перехоплювались українською спецслужбою, а в подальшому транслювались телевізійними каналами та поширювались в мережі Інтернет. Так, новочасна класифікація російського воєнного сленгу, що використовується під час зовнішньої агресії та спротиву силам Антитерористичної операції, полягає у його групуванні на жаргонізми:

військовослужбовців збройних сил Російської Федерації (*хозяйство* – підрозділ; *работать* – обстрілювати; *ноль* – кордон; *обоз* – колона військової техніки; *колхоз* – артилерійська батарея);

співробітників російських спецслужб РФ (представників федеральної служби безпеки (*окно, дырка* – безпечний прохід через кордон; *уделать* – убити; *входит в контакт* – вступати в бойове зіткнення) та головного розвідувального управління генерального штабу збройних сил (*двухсотый* – загиблий; *гражданский борт* – цивільний літак; *одеть глаза* – унеможлививши візуальне сприйняття навколишнього середовища; *глазки* – особи, які надають інформацію бойовикам; *мочить* – вбивати));

парамілітарних організацій – козацьких формувань РФ (*бумаги* – гроші, готівка; *трубы* – гранатомети; *маслята* – патрони, набойі; *весло* – автомат; *яма* – склад зброї);

російського політикуму (*концы* – зв'язки, контакти; *обелить* – виправдати, створити, як правило, штучно бездоганну репутацію; *первый* – командир; *легенда* – недостовірна інформація, подана як правдоподібна; *отжим* – силове захоплення чужого майна; *бабки* – гроші; *фигня* – нісенітниця; інформація, не варта уваги; *грузить* – відволікати увагу; *верховный* – президент Російської Федерації);

осіб, що захопили й утримують владу («працівники органів державної влади») в так званих «ДНР-ЛНР» (*груз 200, груз 300* – загиблі, поранені; *цинк* – цинкова труна; *ночь-полночь* – з дотриманням вимог конспірації; *ленточка* – кордон);

членів незаконних збройних формувань диверсійного, терористичного та кримінального спрямування (*работать на «картинку»* – організувати показові інсценування для їх фіксації засобами відеозйомки; *баян отработывает* – працює система залпового вогню «Град»; *прикопать «под шумок»* – знищити, ліквідувати, знешкодити; *инструмент* – важке озброєння; *вводные* – нові завдання, доручення).

Для російського воєнного сленгу характерна закономірність як формування специфічних жаргонізмів у межах кожної з груп мовців, так і вироблення інформантами загального масиву сленгових лексем. Їх активне застосування і військовослужбовцями, і співробітниками спецслужб, і представниками політикуму РФ, і російськими козаками, бойовиками та посадовцями «ДНР-ЛНР» свідчить про об'єднання їх «творців» в одну групу – воєнну організацію, діяльність якої спрямована на реалізацію воєнної агресії проти України. Такий висновок корелює з тезою про основну властивість будь-якого сленгу – він виробляється для простоти спілкування у специфічній групі та позначення належності до неї. Відтак, вживання однакових жаргонізмів різними людьми свідчить про їх спільність.

З огляду на зазначене російський воєнний сленг – це умовна, штучно створена в умовах зовнішньої агресії проти України мова, яка використовується для спрощеного та конспіративного визначення предметів і явищ, простоти спілкування у специфічній соціальній групі й позначення належності до неї та яка відрізняється від загальнонародної наявністю специфічних слів і виразів (жаргонізмів), властивих та зрозумілих військово-політичному керівництву, військовослужбовцям збройних сил, співробітникам спецслужб РФ, а також представникам самопроголошених республік «ДНР-ЛНР», їх незаконних військових формувань терористичного, кримінального й диверсійного спрямування.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СПЕЦСЛУЖБ

Гребенюк В. М.,

кандидат юридичних наук, начальник наукової лабораторії
Національна академія Служби безпеки України

Контрозвідка, на думку західних експертів, має стратегічне значення, адже ворожа загроза іноземних спецслужб є стратегічною за своєю суттю [1]. Відповідно, стратегічні загрози потребують стратегічно послідовної відповіді. Неприпустимим є застосування разового підходу в усуненні загроз. Ситуативні дії не забезпечують відповіді, адекватної їх спектру. Судове переслідування за шпигунство, дипломатичні акції чи видворення дипломатів за дії, несумісні з їх діяльністю, рідко розглядаються як частина стратегічної протидії цим спецслужбам. Натомість, стратегічний рівень забезпечується адекватним розумінням іноземної присутності та розвідувально-підривної діяльності, об'єктивного оцінкою їх ширшого впливу на національну безпеку, перехопленням ініціативи в реалізації власних спеціальних операцій. Показовим прикладом врахування стратегічного рівня контрозвідки є Національна контрозвідувальна стратегія США.

Адаптуючись до відсічі загрозам сьогодення, західні фахівці пропонують мінімізувати бюрократизацію спецслужб. Спроба продовжувати роботу з новочасними загрозами за допомогою значної бюрократії розцінюється як «недозволена розкіш» [2]. Доцільним вважається: формування мережевої організації; зміщення від центру до кластерів «периферійних організацій»; приділення більшої уваги керівникам середньої ланки, які володіють ситуацією на місцях; розвиток транснаціонального партнерства та спільного доступу до інформації; збільшення ролі аналітичної роботи.

Майбутнє контрозвідки не за класичним шпигунством, а за уважним, постійним відслідковуванням суб'єктів розвідувально-підривних дій та реагуванні не на кінцевій фазі реалізації певної загрози, а на «фазі розгортання». Відповідно, зазубуваними у цьому завданні є підрозділи, здатні на превентивні дії. Вони повинні бути спрямовані на попередження кризи, тому що її попередження – це попередження наслідків, ціна яких може бути невідомо високою [3].

Попередження визначено головним завданням спеціальних служб [4]. За Дж. Дейвісом, попередження розподіляється на стратегічне та тактичне. Тактичне попередження застосовується у випадку загрози виникнення конкретного інциденту, що піддає небезпеці національні інтереси. У свою чергу, стратегічне попередження полягає в аналітичному осмисленні та ефективній передачі до вищих ешелонів влади даних про зміни в характері та рівні загроз, для використання у прийнятті рішень [5].

Завдання аналітиків спецслужб полягає у тому, щоб полегшити прийняття рішень шляхом надання добре вивіреного опису вірогідності змін чи способів реалізації загрози, а також оцінки варіантів попередження, зняття гостроти небажаної ситуації. Співробітники західних спецслужб вважають: «Мова про реалізацію попередження не ведеться доти, доки про його необхідність не проінформований урядовець, який повинен чітко усвідомлювати, про що він проінформований» [4].

Для стратегічного попередження рекомендується створити програму «сигналів та попереджень», яка б передбачала створення підрозділів, які вироблятимуть аналітичні доповіді про небезпеки, керуватимуть збором інформації, а також визначатимуть індикатори загроз. Мета цієї програми – пошук аномалій: відхилень від норми, несподіванок та незвичних явищ, у сферах, зміни в яких матимуть найбільші наслідки – соціальні, економічні, політичні, релігійні та технологічні [6].

На думку керівників західних спеціальних служб, держави та уряди при цьому повинні планувати постійне трансформування спецслужб в режимі «он-лайн», а не їх реформування. Основна ціль – не реструктуризація, тобто зміни з метою проведення змін, а здатність перемагати противника швидше, ефективніше та з найменшими втратами [7].

Література:

1. James M. Olson, «A Never-Ending Necessity – The Ten Commandments of Counter-intelligence», *Studies in Intelligence*, No. 11 (Fall-Winter 2001).
2. Phil Williams, *Intelligence Requirements for Transnational Threats: New Ways of Thinking, Alternative Methods of Analysis, Innovative Organizational Structures*, Paper (University of Pittsburgh, 2006).
3. Paul R. Pillar, «Intelligence» (Washington D.C., 2004), p. 117.
4. Cynthia M. Grabo, *Anticipating Surprise – Analysis for Strategic Warning* (Lanham: University Press of America, 2004), p. 2.
5. Jack Davis, «Strategic Warning, Intelligence Support in a World of Uncertainty and Surprise», in *Handbook of Intelligence Studies*, ed. Loch K. Johnson (London & New York: Routledge, 2007), pp. 173-188.
6. Bradley Hoyt, *Early Warning: The Art of Inference*, *Competitive Intelligence Magazine*, Vol. 5 (January-February 2002).
7. Howard Aldrich, *Organizations Evolving*, (London: Sage Publications, 1999), p. 164.

СБ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Гриненко І. М.

доктор юридичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Визначення ролі та місця СБ України у загальнодержавній системі протидії організованій злочинності та корупції є ключовим напрямом розбудови безпекового сектору нашої держави.

Повноваження суб'єктів забезпечення національної безпеки визначаються двома основними чинниками: колом об'єктів та суспільних відносин, що підлягають захисту та комплексом загроз, на які безпекова система має реагувати. Друга складова має суттєві відмінності для різних держав світу, що обумовлює специфіку національних безпекових систем.

Корупція та пов'язана із нею організована злочинність виступають основними загрозами національній безпеці нашої країни, мають системний та системоутворюючий характер. Вони, переважно, є системоутворюючими для інших загроз, а протидія ним визначає здатність держави їм протистояти.

Так, терористична діяльність, загрози суверенітету нашої країни, викликані агресією РФ, мають значний зв'язок із корупцією та організованою злочинністю.

По-перше, Україна впродовж усієї своєї історії входила до сфери кримінальних інтересів РФ, правлячих у цій країні організованих злочинних угруповань. Небажання втратити територіальний контроль над Україною стало головною причиною агресії проти нашої країни.

По-друге, гібридна війна проти України має виражений кримінальний характер – як у залученні криміналітету у якості бойовиків, так і у використанні військовослужбовців збройних сил РФ без розпізнавальних знаків, тобто переводячи їх у категорію злочинців. Окрім цього, влада РФ використовує цілий комплекс кримінальних методів ведення зовнішньої політики – інформаційна війна, підкуп посадових осіб іноземних держав, тощо. З огляду на це, протидія агресії РФ проти України має враховувати і цю, суто антикримінальну складову.

По-третє, поширення корупції в Україні, як правило, пов'язаної із кримінально-владними відносинами на пострадянському просторі у цілому, стало причиною дисфункції органів державної влади, їх нездатності протистояти агресії РФ. Місцева влада в АРК, східних регіонах країни, просякнута корупцією, перейшла на бік агресора. Центральна влада, інститути безпекового сектору держави не були здатні ефективно діяти в умовах, що склалися, у тому числі і через системний вплив корупції.

В результаті впливу цих та інших чинників Україна зіткнулася з інтегрованою загрозою агресії РФ, ведення нею розвідувально-підривної діяльності, а також корупції та транснаціональної організованої злочинності. Нехтування будь-якою складовою цієї загрози може призвести до катастрофічних наслідків для нашої держави.

Таким чином, ситуація, що склалася у нашій країні, є принципово відмінною від будь-якої іншої країни світу і потребує напрацювання адекватної відповіді, ґрунтуючись на реальних потребах забезпечення національної безпеки нашої держави.

З огляду на це, недоцільним є некритичне слідування рекомендаціям щодо імплементації "європейських стандартів", особливо враховуючи, що таких стандартів просто не існує. Країни ЄС мають специфічні для кожної із них системи забезпечення національної безпеки. Визначення повноважень певних органів здійснюється кожною країною самостійно, на ґрунті наявної оперативної обстановки та, певною мірою, історичних традицій, при цьому наділення окремих органів як контррозвідувальними, так і суто правоохоронними функціями є досить поширеним.

Слід також визнати, що ефективність органів безпеки країн, які нам інколи пропонуються у якості взірця, часто є далекою від ідеальної. Свідченням цього є часто неадекватна реакція на терористичну загрозу, нездатність впоратися із хвилями нелегальної міграції та організованою злочинністю, що стоїть за ними. Купівля Російською Федерацією окремих політиків чи цілих політичних партій країн ЄС також не свідчить про ефективність їх безпекових систем. Тож до пропозицій трансплантувати до нашої системи інститути інших країн слід відноситися досить критично, хоча позитивний досвід заслуговує на вивчення та впровадження.

Впродовж тривалого часу під впливом Росії та держав Заходу влада та суспільство України розглядали питання безпеки як другорядні. Реформування безпекового сектору зводилося до його скорочення та обмеження функцій. Наявна ситуація як в Україні, так і в регіоні у цілому вимагає кардинального посилення спроможностей безпекового сектору, його здатності адекватно реагувати на комплексну та інтегровану загрозу російської агресії, тероризму, корупції та організованої злочинності.

Література:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 29. — Ст. 1433.

2. Про запобігання корупції: Закон України // Офіційний вісник України — 2014 р. – № 87. – Ст. 2474.
3. Turkey Says France Missed Terror Warnings // Wall Street Journal. Nov. 16, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wsj.com/articles/turkey-says-france-missed-terror-warnings-1447699896>.
4. Paris police failed to circulate note about terror plot days before attack // France 24. Nov. 18, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.france24.com/en/20151117-french-police-unease-over-possible-intelligence-lapse-paris-attacks>.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Грицюк В. М., Скрябін О. Л.

кандидат історичних наук, доцент; кандидат історичних наук
Науково-дослідний центр воєнної історії

Національний університет оборони України імені Івана Черняховського
skifwo@email.ua

Збройний конфлікт на Сході України – лише одна із ланок “гібридної війни”, до якої вдалися правлячі кола Росії на початку ХХІ століття. “Гібридна війна” наразі є найбільш застосованим поняттям для опису агресії Росії. Збройна агресія РФ стала черговим кроком давно спланованої та організованої Москвою антиукраїнської гібридної війни. Вона розпочалася 20.02.2014 р., коли були зафіксовані перші випадки порушення збройними силами РФ порядку перетину державного кордону України.

Після анексії Криму російські спецслужби зосередили зусилля на Півдні і Сході України. У Донецькій та Луганській областях обстановка стрімко загострювалась. Тут від кінця березня значно зростала чисельність російських диверсійних та терористичних груп. За даними групи “інформаційний спротив”, станом на 9 квітня їх чисельність перевищувала 2,5 тис. осіб. Російські спецпризначенці та створені ними терористичні групи здійснювали напади на прикордонні підрозділи, захоплювали відділки міліції та СБУ, транспортні засоби, об’єкти банківської системи та засобів масової інформації, блокували військові об’єкти, шантажували та зомбували місцеве населення, захоплювали заручників та вчиняли умисні вбивства. Про узгоджені дії російських диверсантів, “старт” на масоване застосування зброї, свідчать факти одночасного захоплення 12 квітня міста Слов’янськ, міської ради у Артемівську, міського відділка міліції і міської ради у Краматорську, збройний напад у Красному Лимані. Наступного дня поблизу Слов’янська потрапила в засідку та зазнала втрат рекогносцирувальна група офіцерів центрального апарату СБУ та підрозділу “Альфа”. Відбувся перший бій російських терористичних формувань із представниками сектору безпеки і оборони України. Так розпочалась прихована окупація частини територій Донецької та Луганської областей внаслідок агресивних дій російських зайд. Це всіяко приховує Російська Федерація, намагаючись замаскувати свою агресію під виглядом громадянської війни в Україні. Через пряму загрозу територіальній цілісності та суверенітету держави, задля того, щоб зупинити розгул тероризму, організованого російськими спецслужбами у східних регіонах України, керівництвом нашої держави 14 квітня 2014 року було ухвалено рішення на проведення АТО.

У НДЦ воєнної історії опрацьовано науково-публіцистичне видання, присвячене трьом рокам збройного конфлікту на Сході України. Ця наукова розвідка зумовлена нагальною потребою українського суспільства та прогресивної міжнародної спільноти в об’єктивному висвітленні історичних подій, пов’язаних з агресією Російської Федерації проти нашої держави, яка носить гібридний характер. За таких умов вітчизняні історична наука не може абстрагуватись і чекати на закінчення збройного конфлікту. У науковому проекті взяли участь представники Міністерства оборони України, Генерального штабу ЗС, Міністерства закордонних справ, Міністерства інформаційної політики, Міністерства соціальної політики, Служби безпеки, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Національної поліції, Державної міграційної служби, Служби зовнішньої розвідки, Державної фіскальної служби України. Така співпраця дала можливість комплексно дослідити роль і місце сил сектору безпеки і оборони України у протистоянні агресору. Науковій громаді пропонується спроба групи військових істориків здійснити історичну періодизацію збройного конфлікту, поділивши його на основні періоди і виділивши в них етапи, що якісно відрізняються характером і змістом бойових дій.

I період. Подолання “гібридної агресії” та активні дії сил АТО по звільненню території Донецької і Луганської областей від російських терористичних осередків. Відбиття вторгнення російських військ (початок квітня – 5 вересня 2014 року).

- *Перший етап. Розгортання спецслужбами Російської Федерації збройного конфлікту на Сході України (квітень – червень 2014 року)*
- *Другий етап. Звільнення території Сходу України від російських терористичних осередків (I*

липня – 24 серпня 2014 року)

- Третій етап. Вторгнення військових частин та підрозділів збройних сил Російської Федерації на територію Донецької та Луганської областей України (25 серпня – 5 вересня 2014 року)

II період. Локалізація конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей (з 5 вересня 2014 року).

- Четвертий етап. Стабілізація лінії зіткнення на Сході України (5 вересня 2014 року – 14 січня 2015 року)
- П'ятий етап. Відбиття другого наступу російських окупаційних військ (15 січня – 20 лютого 2015 року)
- Шостий етап. Зміцнення лінії оборони на Сході України (21 лютого 2015 року – 20 вересня 2016 року)
- Сьомий етап. Розведення сил і засобів воюючих сторін (з 21 вересня 2016 року)

УКРАЇНСЬКА СПЕЦСЛУЖБА НА СТОРОЖІ КІБЕРНЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Грїбосдов С. М.

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

Комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері потребує визначення інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації.

Згідно з Наказом Президента України № 47/2017 Доктрина інформаційної безпеки України визначає національні інтереси України в інформаційній сфері, загрози їх реалізації, напрями і пріоритети державної політики в інформаційній сфері. Метою Доктрини є уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики. Доктрина базується на принципах додержання прав і свобод людини і громадянина, поваги до гідності особи, захисту її законних інтересів, а також законних інтересів суспільства та держави, забезпечення суверенітету і територіальної цілісності України.

Необхідною умовою успішного розвитку України як нової держави є входження її до міжнародного співтовариства. Це зумовлює появу певних соціально-економічних, політичних та юридичних проблем. Однією із них є зростання злочинності, поява нових її видів, особливо таких, як злочини терористичної спрямованості. Тероризм – одна із тих проблем, своєрідним каталізатором розвитку якої в Україні може стати її відкрита зовнішньополітична діяльність.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяв виникненню нового виду злочинності – комп'ютерної, а перехід на методи електронного управління технологічними процесами появи нового виду тероризму – кібертероризму. Кібертероризм став можливий завдяки виникненню і розвитку глобального інформаційного простору.

Спектр проявів кібертероризму досить широкий, від незаконного впливу на прийняття невиправданих рішень, поширення паніки і безладу, до проникнення в канали і системи супутникового зв'язку, навігації, управління енергетикою, транспортом, банківським сектором тощо. Кібертерорист використовує для досягнення своїх цілей сучасні інформаційні технології, комп'ютерні системи і мережі, спеціальне програмне забезпечення, призначене для несанкціонованого проникнення в комп'ютерні системи й організації дистанційної атаки на інформаційні ресурси об'єкта нападу.

Наслідки злочинних посягань на тісно пов'язані між собою об'єкти критичної інфраструктури держави можуть бути руйнівними як в економічному, так і соціальному плані. Сьогодні багато елементів критичної інфраструктури держави знаходяться у сфері володіння приватного сектору і не є державною власністю. Тому вкрай важливим моментом в організації системи забезпечення безпеки держави є створення відповідної системи координації, до складу якої б входили як урядові, так і громадські організації із залученням комерційних структур, які працюють у ключових секторах критичної інфраструктури держави. Тісний взаємозв'язок між державним і приватним сектором країни є невід'ємною умовою безпеки держави.

Ця взаємодія повинна ґрунтуватись на обізнаності щодо загроз критичній інфраструктурі держави; зосередженні уваги спецслужб і виробників програмного забезпечення на безпеці захищеності комп'ютерної техніки; своєчасному і швидкому реагуванні на інциденти, пов'язані з втручанням у роботу автоматизованих систем; наявності системи формального і неформального обміну інформацією щодо загроз комп'ютерної злочинності і кібертероризма. З огляду на те, що кібератаки зазнають постійних змін, їх складно прогнозувати та відстежувати у реальному часі, гостро постає питання вдосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки. Досягнення визначеної мети потребує наукового опрацювання та подальшого супроводження таких

напрямів, як:

- розвиток захищених телекомунікаційних систем;
- підвищення надійності спеціального програмного забезпечення;
- розробка адекватних методів контролю ефективності засобів захисту інформації;
- виявлення технічних пристроїв і програм, що становлять небезпеку для штатного функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем;
- запобігання перехопленню інформації технічними каналами;
- формування системи моніторингу показників якості захисту інформації тощо.

Тому сьогодні одним із першочергових завдань є належна організація процесу забезпечення національної системи інформаційної безпеки висококваліфікованими фахівцями з урахуванням певних особливостей цієї сфери, а саме: інформаційна безпека – специфічна предметна галузь, що потребує комплексного підходу до процесу підготовки фахівців; система освіти у галузі інформаційної безпеки має забезпечувати відповідність рівня підготовки фахівців темпам розвитку науково-технічного прогресу та національного законодавства у сфері інформаційних відносин; стан інформаційної безпеки визначається не тільки рівнем підготовки, а й перепідготовки (підвищення кваліфікації) фахівців у цій галузі; система підготовки IT-фахівців потребує проведення обов'язкового моніторингу з боку держави.

ДЕМІЛІТАРИЗАЦІЯ СПЕЦСЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

Громов М. О.

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України НІОУ ім. Я. Мудрого

Євроінтеграція українського суспільства останніми роками зумовила численну кількість демократичних процесів, пов'язаних з реформуванням всієї правоохоронної системи країни. Осередком цих процесів стоїть питання демілітаризації Служби безпеки України (далі – СБУ), як головного органу забезпечення безпеки України. Остання отримала в спадок спецслужбу УРСР, яка була покликана на захист інтересів державного апарату та була політично заангажованою.

Принципова позиція Європейського Союзу була викладена ще в 1999 році у резолюції ПАРЕ № 1420. Основними вимогами були: позбавити СБУ права проводити практично всі слідчі та оперативно-розшукові дії, не використовувати СБУ в якості політичного впливу та повністю демілітаризувати службу. Остання вимога є спірною, навіть у європейському суспільстві немає єдиного погляду щодо вирішення цієї проблеми. Представники ЄС вважають необхідним демілітаризувати СБУ, тобто позбавити співробітників статусу військових і, так би мовити, «зняти погони».

Основним аргументом «за» з боку європейської спільноти є зменшення «кастовості» в спецслужбі та жорсткої військової підпорядкованості. На думку європейських теоретиків демократії це суттєво поліпшить роботу служби як такої та окремо-взятого співробітника, надасть йому можливість більш широко мислити. Як відомо, наразі робота побудована за таким принципом, що співробітник працює по окремо взятому об'єкту або території, у нього немає досвіду проектного менеджменту та його бюджетування. Фінансування підрозділів здійснюється виходячи із підтримки діючої адміністративної структури, виплати зарплат, а не від потреби протистояти сучасним внутрішнім та зовнішнім загрозам, тобто здійснювати управління тими проектами, які принесуть результат. Наразі, наприклад, відповідальність за проведення АТО покладена, в тому числі на Генштаб та військово-цивільні адміністрації.

Наступним аргументом демілітаризації є зміна принципів призначення на керівні посади. Вважається, що керівників структурних підрозділів спецслужби повинен змінювати та призначати на посади голова цієї служби, а не президент. Прикладом в цьому випадку слугує більшість країн ЄС, в яких подібне вважається однією з ознак узурпації влади. Тому пропонується посилення парламентського контролю за діяльністю СБУ, керівництво якою буде одноособово здійснювати її голова.

Важливим залишається соціальне забезпечення спецслужби на випадок її демілітаризації. Як відомо, в Україні військовослужбовці мають додаткові соціальні гарантії та інше матеріальне та соціальне забезпечення, у порівнянні з іншими державними службовцями. Питання реформування завжди тісно пов'язані з питаннями матеріального забезпечення. По-перше, вже загальновідомо, що середня заробітна платня в СБУ у 2016 році склала близько 10 тисяч гривень, що значно менша ніж у інших правоохоронних органів. По-друге, матеріальна мотивація результатів та показників діяльності співробітника відсутня на законодавчому рівні. Про складність реформування через матеріальні

проблеми неодноразово в інтерв'ю ЗМІ зазначали керівники СБУ, проте суттєвих змін за останні роки це не завдало.

На останок, хотілося б зазначити, якщо спецслужба не створить свою чітку позицію щодо власного майбутнього, системи та напрямків реформування, не донесе її до державних та громадських лідерів, це завдання може бути вирішене ззовні, що може суттєво нашкодити виконанню функцій СБУ – захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

ЗАХИСТ СЕКРЕТІВ ПІДПІЛЛЯ ОУН В 20-40-Х РОКАХ 20 СТ.

Гуз А. М.

доктор історичних наук, професор
Національна академія Служби безпеки України

У моральному кодексі українських націоналістів – «Декалозі» відображені не лише морально-психологічні якості учасників українського націоналістичного руху 20-40-х рр., а й специфічні питання захисту секретів підпілля. Зокрема, в пункті 6 «Декалогу» зазначалося, що підпільнику «говорити про справи організації можна лише з тим, із ким потрібно в інтересах справи». У навчальній літературі тих років також підкреслювалося, що підпільник повинен бути мовчазним, холоднокривним, вміти виробляти бездоганне алібі. Для конспірації кожен підпільник мав псевдонім, який не мав бути співзвучним зі справжнім іменем людини, не нагадувати рис зовнішності та характеру і змінювався залежно від місцеперебування або при загрозі викриття (розшифрування). Провідник (керівник) будь-якого рівня не повинен був знати псевдоніми підлеглих нижче, ніж на два ступені. Чимало було рекомендацій із ретельного підбору конспіративних та явочних квартир, підготовки зустрічей. Важливим напрямом організації захисту секретів підпілля стало розповсюдження навчальних матеріалів з конспірації. Зокрема, широко застосування отримала брошура з основ конспірації «Пашні буряки», написана в 1937 році функціонером ОУН Тернопільщини В. Куком. Варто зазначити, що це підручник з широкого кола питань нелегального буття, зокрема, дотримання конспірації у повсякденному житті та проведення терористичної діяльності, організації конспіративних зустрічей та квартир, формування і зберігання справ у архівах, уникнення переслідування поліції, уміння нелегально перетинати кордон, уміння виготовляти фальшиві документи, знання методів тайнопису. Крім того, вживалися заходи для підтримки внутрішньої безпеки та порядку в організації, поповнення лав підпілля супроводжувалося ретельною перевіркою.

В ОУН у лютому 1939 р. вперше створено референтуру Служби безпеки (СБ). Досвід творення СБ ОУН у довоєнний період відображено в інструктивному документі «Організація служби безпеки» (укладений у березні - червні 1941 р.). Центральним елементом СБ був інститут референтів – керівників підрозділів СБ у структурі територіальних провідів. На референта покладалася турбота про «належну охорону організаційної роботи та її членів, збирання інформації про ворожі сили, що діють на шкоду ОУН, переведення їх ліквідації, ведення внутрішньої розвідної праці». Референтура безпеки крайового проводу виконувала функції виявлення та припинення діяльності агентури противника, здійснювала диверсійно терористичні акції, охорону конспіративних нарад проводу. На Службу безпеки покладалася, насамперед, протидія творенню агентурних позицій НКВС-НКДБ в середовищі підпілля, облаштування конспіративних та явочних квартир, виготовлення фальшивих документів прикриття. Про високий рівень конспіративності та рішучості у захисті власних лав від оперативних заходів противника знаходимо підтвердження у радянських документах. Зокрема, в орієнтуванні 3-го Управління НКДБ СРСР від 31 травня 1941 р. зазначалося: «оунівці-нелегали являють собою добре навчені стосовно нелегальної техніки, загартовані і вельми агресивні кадри. Як правило, при арештах ... вчиняють збройний спротив, намагаються покінчити самогубством. Оунівці, запідозрені у співробітництві з Радянською владою, фізично знищуються» [1].

Варто зазначити, що Директиви ОУН вимагали активно просувати розвідників на роботу до офіційних закладів, у тому числі на керівну роботу для збору інформації, здобуття бланків документів та іншого сприяння підпіллю. Особливу роль у розвідувально-інформаційній роботі відводилося «Юнацтву». Осередки молодіжного резерву існували у всіх школах Львова, в одній зі шкіл Коломиї половина учнів перебувала в «юнаках», їх навчали методам збору інформації, конспірації, вони становили більшість персоналу конспіративних ліній зв'язку. Першим серйозним випробуванням спецпідрозділів ОУН(Б) став двобій зі спецслужбами Радянського Союзу на землях Західної України у 1939-1941 рр.[2].

Таким чином, у 20-40-х роках 20 століття в українському націоналістичному русі відбулося організаційне оформлення підрозділів контррозвідувального спрямування, які також забезпечували захист секретів підпілля, зокрема: інформацію про учасників підпільного руху, внутрішню безпеку та конспірацію, шифрувальну справу. Специфікою діяльності цих органів було ще й те, що вони діяли в умовах ворожого оточення та відсутності держави.

Література:

1. Веденєєв Д.В. Погляди ОУН (Б) на місце органів безпеки у структурі Української самостійної держави (1940-1941 рр.)/ Д.В. Веденєєв // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ. – 2002. – Вип. 18. – С. 230-236;
2. Антонюк Я.М. СБ ОУН (б) на Волині та Західному Поліссі (1946-1951 рр.)/ Я.М. Антонюк. – Луцьк: Ключі, 2013. – С.33.

РЕЛІГІЙНЕ ПІДГРУНТЯ ПОСЯГАНЬ НА НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВНІСТЬ УКРАЇНИ

Давиденко М. О.

кандидат юридичних наук

Національна академія Служби безпеки України

Російська Федерація для досягнення своїх геополітичних інтересів на початку 2014 року розпочала реалізацію в Україні проекту «Русская весна 2.0 – возрождение Новороссии» (першою «Русской весной» в РФ вважається захоплення Криму). До зазначеного проекту, розробленого т.зв. «мозковими центрами» та за участі спецслужб РФ, планувалось залучення російськомовних громадян південно-східних регіонів України, прихильників попередньої влади, парафіян канонічної церкви та членів навколоцерковних організацій. Більш того, аналізуючи діяльність терористичних «ЛНР» та «ДНР» під час проведення антитерористичної операції на сході України можемо стверджувати, що на окупованих територіях активно впроваджуються основоположні принципи цієї концепції з метою ідеологічного впливу на населення, поширення терористичної та сепаратистської діяльності.

Дійсно, до числа найсуттєвіших ознак тероризму віднесемо модернізацію та відносну уніфікацію ідеологічних засад терористичної діяльності. Попри всю строкатість діючих терористичних угруповань, підґрунтям їх діяльності є схожа ідейна мотивація, найчастіше релігійно-месіанського типу: скоєння актів насильства виправдовується рятуванням світу і боротьбою зі «Світовим Злом». Месіанська ідеологема може сполучатися із сепаратистськими (Сербія, Боснія і Герцеговина), національно-визвольними (конфлікт у Ірландії), політичними вимогами (Придністров'я), ксенофобними і расистськими гаслами (зіткнення у Лівані, Ольстері, Пакистані), корисливими чи злочинними намірами тощо, але самий процес експлуатації релігійного чинника стає характерною рисою сучасного тероризму.

Насамперед звернемося до питання, в чому полягає привабливість, абстрактно кажучи «позитивна функціональність», релігійної ідеології та психології для практики вчинення сепаратистських, терористичних дій, а відтак – чому спроби використання релігії для виправдання та ескалації посягань на національну державність є такими поширеними та систематичними? На наш погляд, тому є ціла низка причин, кожна з яких сама по собі є достатньо ваговою, а в сукупності вони й обумовлюють сполучення релігії і протиправної діяльності в найрізноманітніших модифікаціях.

Передусім слід відмітити таку ознаку як тотальність релігійного світогляду, яка ототожнює індивідуальне та суспільне всебуття. Відтак релігійного змісту та виправдання, а за бажання і сакральної цінності, можна надати будь-якій діяльності, будь-якій ідеї, будь-якій меті та перетворити її на світоглядний і діяльнісний імператив.

По-друге, глибинна дихотомічність (дуалізм) релігійного світогляду, який не тільки розмежовує людське та природне від надлюдського та надприродного, а й протиставляє віру та невір'я, віру й іншовір'я, адептів і опонентів, «відданих» і «відступників», «свого» і «чужого», Боже і диявольське – дихотомічність, яка неодноразово доводила свою колосальну мотиваційну та мобілізуючу роль в часі історії.

По-третє, мотивуюча та надихаюча сила релігійної віри. Релігійний фанатизм у його агресивно-радикальних формах творить сприятливе ідейне та психологічне підґрунтя для терористичної діяльності. Шалена енергетика фанатизму, до того ж свідомо підживлювана та спрямовувана у потрібне річище, стає дієвим засобом підготовки терористів (переважно, суїцидального типу), поповнення лав пересічних виконавців, зокрема виховання нової генерації радикально налаштованої молоді.

По-четверте, вкоріненість релігійного в етнічній свідомості, його за давності і традиційності, що перетворює релігію на дієву, а в традиційних суспільствах – універсальну форму легітимації суспільної

практики. По-п'яте, розбудована релігійна інфраструктура, зокрема, наявна релігійно-організаційна мережа, яка постає зручним і надійним каналом для заснування місцевих осередків, поширення радикальних ідей, випробування медіа-технологій, кадрового поповнення, опорними пунктами для налагодження агентурно-інформаційної роботи, створення паралельних структур тощо.

По-шосте, наявність відпрацьованих технологій використання релігії як політичного ресурсу, засобу інструментального, соціально-психологічного впливу на масову аудиторію, електорат, громадську думку, вироблених переважно у демократіях західного типу (де разом із розмежуванням сфер державного та церковного буття церква перетворилася із провідного суб'єкта політичної системи на один із дієвих політичних ресурсів) [1].

У зв'язку з викладеним вище, можемо констатувати пріоритетне використання релігійного чинника у ході організації посягань на національну державність України.

Література:

1. Арістова А.В. Віктимність релігійного тероризму / А.В. Арістова // Проблеми безпеки особистості, суспільства, держави. – 2008. – № 8. – С. 76–79.

РЕАБІЛІТАЦІЇ 1950–1980-х РОКІВ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Даниленко В. М.

Національна академія Служби безпеки України

В Україні та за кордоном є численні публікації з історії реабілітації жертв політичних репресій. Водночас роль радянських органів державної безпеки в цьому процесі і його зв'язок з українським державотворенням у вітчизняній та зарубіжній історіографії висвітлені недостатньо. Нові систематизовані знання сприятимуть реалізації освітніх і виховних завдань у вищих навчальних закладах України гуманітарного та військового профілів, підготовці узагальнювальних праць.

У 1929–1953 рр. в Україні зазнали політичних репресій 961 645 осіб, із яких 205 640 – розстріляно. Звільнення із тюрем і таборів постраждалих від політичних репресій відбувалося за відсутності належної нормативно-правової бази та потребувало докорінного реформування правоохоронних органів, які культивували беззаконня.

Першим законодавчим актом, за яким із місць примусового утримання масово звільнялися засуджені, став Указ Президії Верховної Ради СРСР від 27 березня 1953 р. про амністію. Більшість звільнених мала терміни покарання до 5 років позбавлення волі переважно за крадіжки, спекуляцію, хуліганство, розбійні напади. В Україну прибули й були прописані 176 тис. амністованих осіб, які потребували житла, працевлаштування, навчання, а багато хто – повного соціального забезпечення й лікування. Вони осіли у Сталінській, Ворошиловградській, Харківській, Дніпропетровській, Київській, Одеській, Запорізькій і Чернігівській областях.

У КДБ спільно з органами прокуратури розглядали архівно-слідчі справи, які стосувалися «контрреволюційних» (державних) злочинів. Органи КДБ націлювались на пошук серед звільнених тих осіб, які радянським правосуддям за складом злочину не могли бути реабілітованими. У 1950–1980-х роках до реабілітованих потрапляли насамперед співробітники органів державної безпеки, представники вищих ланок партійного й державного керівництва та місцевий актив. Перегляд справ незаконно репресованих громадян гальмувався на всіх щаблях комуністичної влади.

Пропозиції керівників правоохоронних органів було покладено в основу постанови ЦК КПРС від 4 травня 1954 р. «Про перегляд кримінальних справ на осіб, які були засуджені за контрреволюційні злочини, утримувалися в таборах, колоніях і в'язницях МВС СРСР і перебували на засланні й висланні».

У нових умовах правоохоронні органи виявилися дезорієнтовані й дезорганізовані невизначеністю законодавства, суперечливими партійними рішеннями. Найскладніша ситуація формувалася на західноукраїнських землях, куди поверталися із місць ув'язнення, спеціальних поселень, заслання колишні учасники ОУН і вояки УПА. Бригади ЦК КП України, які працювали восени 1956 р. у західних областях, сигналізували своєму керівництву про поширення антирадянських настроїв, про погрози розправи над активістами й колишніми свідками. Серед 6 тис. осіб, які прибули із таборів та в'язниць у Волинську область, виявилось чимало так званих «нероззброєних націоналістів». Перегляд архівно-слідчих справ і вирішення питань реабілітації після 1956 р. значно уповільнилися. У вересні 1957 р. прокуратура УРСР направила голові КДБ при Раді Міністрів УРСР подання про незадовільну

роботу органів КДБ з питань перегляду архівно-слідчих справ і повільне реагування на скарги громадян щодо винесених вироків.

Незмінність політичної платформи КПРС, потужною опорою якої усі роки були спецслужби, зумовило те, що започаткований у середині 1950-х років процес реабілітації відбувався непослідовно, помітно сповільнювався, поки в середині 1960-х років зійшов нанівець. Україна була складовою імперії і послуговувалася союзними законами. Реабілітація відбувалася під диктовку партійних органів, які підмінювали судові рішення.

Наприкінці 1980-х років збанкрутіла комуністична партія знову спробувала пережити регенерацію, підкріпити свій статус за допомогою повернення до своїх лав і до суспільного життя великої когорти незаконно репресованих громадян. При цьому керівництво КПРС намагалось завуалювати розмах політичних репресій, виставити партію як постраждалу організацію, не причетну, крім деяких осіб, до злочинів тоталітарного режиму. 11 липня 1988 р. політбюро ЦК КПРС прийняло постанову, оформлену як документ ЦК КПРС, «Про додаткові заходи по завершенню роботи, пов'язаної з реабілітацією осіб, необґрунтовано репресованих у 30–40-і роки і на початку 50-х років». Спроби обмежитись напрацьованою схемою перегляду справ репресованих цього разу виявилися невдалими. І в партії, і в правоохоронних органах з'явилися, хоч і незначні, сили, що розцінювали перебудову як шанс відмежуватися від злочинів минулого.

Для українського державотворення реабілітація жертв політичних репресій мала далекосяжні наслідки. По-перше, національно-демократичні сили дістали вагомні аргументи на користь необхідності проголошення незалежної України; по-друге, для суспільства очевидною стала тоталітарна складова взаємодії радянських органів державної безпеки і вищого партійного керівництва; по-третє, під натиском шістдесятників, дисидентів, правозахисників, світової спільноти істотно посилюся і в підсумку здобув перемогу рух за самостійну Українську державу; по-четверте, в площині перебігу реабілітації перебуває відповідь на чимало питань сучасної ситуації на теренах України.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ СПЕЦСЛУЖБИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Дмитренко Е. С.

доктор юридичних наук, професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Питання ефективного механізму забезпечення національної безпеки набувають особливої актуальності в умовах інтегрування України до європейського простору, подолання наслідків фінансово-економічної кризи. Забезпечення національної безпеки належить до найважливіших функцій держави, повноваженнями щодо реалізації якої наділені: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; органи і підрозділи цивільного захисту; громадяни України, об'єднання громадян [1, ст. 4].

Окремим видом національної безпеки України є фінансова безпека [2], основні засади та напрями державної політики щодо її забезпечення визначені у Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р. [3].

Змістом діяльності СБ України (як і інших суб'єктів) щодо забезпечення національної безпеки фінансовій сфері є прогнозування, своєчасне виявлення, попередження і нейтралізація її загроз, а саме:

зовнішніх (обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; значна залежність від експортно-імпортової діяльності; значна залежність від зовнішніх кредиторів; вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави тощо);

внутрішніх (нестабільність та недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері; нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єкти господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків та відплив капіталу за кордон; низький рівень бюджетної дисципліни і незбалансованість бюджетної системи; недостатній рівень золотовалютних резервів тощо) [3].

Механізм реалізації повноважень СБ України у сфері забезпечення національної безпеки, зокрема у фінансовій сфері, визначений у Законі України «Про Службу безпеки України». Для виконання цього

завдання СБ України взаємодіє з іншими державними органами, а її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право: одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу СБ України від фіскальних органів, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форми власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо- та зовнішньоекономічні угоди, а також завірені копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи; ініціювати згідно із законом питання накладення на невизначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потреби в покритті основних та надзвичайних витрат [4, статті 2,17, пункти 1,7 ст. 25].

Однак діяльність органів СБ України може бути ефективнішою за умови удосконалення механізму їх взаємодії з суб'єктами забезпечення національної безпеки та розмежування їх функцій у цій сфері. А тому доцільно внести зміни до законодавства, яким регулюються зазначені питання.

Література:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України : моногр. / Е. С. Дмитренко. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 592с.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» від 15.08.2012 № 569-р // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 2533.
4. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-ХП // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 279. – Ст. 382.

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КАДРІВ УКРАЇНСЬКОЇ СПЕЦСЛУЖБИ

Дмитренко Ю. П.

кандидат юридичних наук, професор
Національна академія Служби безпеки України

Однією із умов ефективного забезпечення державної безпеки України є комплектування підрозділів СБ України фахівцями спроможними виконувати покладені завдання у будь-яких умовах згідно із законом.

Увага повинна акцентуватися на: якісному відборі кадрів, з врахуванням професійно-ділових та особистих якостей кандидатів на службу (роботу, навчання), доведення об'єктивної інформації щодо питань фактичного соціального захисту співробітників, наданні практичної допомоги молодим співробітникам у період їх становлення та ін. Важливе значення поряд із патріотичною складовою має встановлення високих соціальних гарантій для співробітників і, відповідно, створення конкурсу при комплектуванні підрозділів спецслужби (моральна та матеріальна мотивація до служби (праці) співробітників).

Україна, взявши курс на інтеграцію до світового та європейського просторів, здійснює реформування сфери соціального захисту. Однак під час цього процесу, що характеризується руйнуванням звичної системи захисту населення і відсутністю нових її форм, а також недостатністю бюджетного фінансування. Конституційні права військовослужбовців нерідко порушуються, а соціальні гарантії не завжди забезпечуються. Тому, у нових реаліях з урахуванням національних особливостей, зарубіжного досвіду та результатів наукових досліджень в Україні доцільно побудувати таку систему соціального захисту громадян, яка могла б адекватно реагувати на основні потреби та якісно підняти рівень їх життя, з одночасним підвищенням вимог до їх професійності.

Початком формування вітчизняної системи соціального захисту співробітників української спецслужби слід вважати 1990-1996 рр., так як саме у цей час у розвиток положень Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. були прийняті законодавчі акти про регулювання цих питань. Особливе значення мало прийняття Закону України "Про пенсійне забезпечення" від 05.11.1991

р., яким було введено нову загальну пенсійну систему, що передбачала реалізацію права громадян України на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках. У розвиток цих положень було ухвалено два закони щодо соціального захисту військовослужбовців та працівників військових формувань – "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" від 20.12.1991 р. і "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ" від 09.04.1992 р. У першому з них було визначено поняття "соціальний захист військовослужбовців" – як діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності. Це поняття включає право на забезпечення їх у разі повної або тимчасової втрати працездатності та інших ризиків.

Умови та підстави пенсійного забезпечення громадян України із осіб, які перебували на військовій службі, визначили норми Закону України "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ", на сьогодні: "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб".

Закон України "Про Службу безпеки України" регулює питання правового статусу спецслужби і аспекти соціального захисту її співробітників. Так, у ст. 29 Закону зазначається, що у разі загибелі (смерті) військовослужбовця СБ України, який перебував на кадровій військовій службі (проходив військову службу за контрактом), під час виконання ним обов'язків військової служби сім'ї загиблого виплачується одноразова грошова допомога в розмірі його десятирічного грошового забезпечення за останньою посадою. У разі поранення, заподіяного військовослужбовцю СБ України під час виконання ним обов'язків військової служби, а також інвалідності, пов'язаної з виконанням службових обов'язків, йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою. Гарантується, що положення цієї статті поширюються на працівників СБ України та осіб, залучених до заходів щодо забезпечення державної безпеки.

Отже, викладений вище аналіз правових актів дає підстави дійти висновків: початком формування вітчизняної системи соціального захисту співробітників української спецслужби слід вважати 1990-1996 рр., так як саме у цей час було урегульовано як загальні питання правового статусу української спецслужби, так і окремі аспекти соціального захисту її співробітників, а з прийняттям у Конституції України положень стосовно соціального захисту розпочався новий етап законодавчого врегулювання відносин у цій сфері. Практика свідчить, що зазначені законодавчі акти не є досконалими, а проблеми фінансового забезпечення передбачених ними соціальних гарантій залишаються і сьогодні.

ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА НОРМАТИВНЕ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТЕХНІЧНИМ РОЗВІДКАМ В УКРАЇНІ

Довбня С. Я., Четверіков І.О.

кандидат військових наук., доцент, кандидат технічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

dovbnja.sergej@i.ua, ivan-chetverikov@yandex.ua

Історично становлення протидії технічним розвідкам в Україні розпочалось з використання нормативно-методичних документів колишнього СРСР, які були включені до "Переліку галузевих стандартів і прирівняних до них інших нормативних документів колишнього СРСР, які надалі використовуватимуться в діяльності Служби безпеки України" (ПКМ №2-2002), а також до "Рекомендованого переліку нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічного захисту інформації", затвердженого наказом Державного комітету з питань секретів та технічного захисту інформації від 22 травня 1997 р. №51.

На даний час нормативно-правовою основою організації та забезпечення протидії технічним розвідкам в державі є закони України „Про інформацію”, „Про державну таємницю”, „Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України”, а також Положення про технічний захист інформації в Україні і Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації.

Враховуючи специфіку протидії технічним розвідкам в період з 2003 до теперішнього часу Службою безпеки України та з 2006 року Держспезз'язку України проводилися заходи з аналізу

актуальності та розробки нормативних документів протидії технічним розвідкам за основними напрямками:

- 1) організація протидії технічним розвідкам в Україні;
- 2) організація робіт з протидії технічним розвідкам щодо озброєнь, військової та спеціальної техніки;
- 3) організація робіт з протидії технічним розвідкам при проектуванні та здійсненні будівництва адміністративних, військово-промислових та інших спеціальних об'єктів;
- 4) забезпеченість нормативно-методичними документами (норми протидії, методики контролю за ефективністю протидії, рекомендації з захисту) з протидії конкретним видам технічної розвідки.

На сьогодні є актуальною організація і координація діяльності з ПДТР в Україні у цілому. Таким органом могла б стати Координаційна Рада з питань безпеки інформації (оскільки протидія в першу чергу направлена на захист інформації) при Кабінеті Міністрів України або Раді національної безпеки і оборони України. До складу Координаційної Ради доцільно включити ряд комісій, які б займалися окремими напрямками безпеки інформації.

Однією з таких комісій має бути комісія з питань ПДТР, основним завданням якої буде організація й координація протидії в державі. До складу цієї комісії доцільно включити заступників очільників тих органів державної влади, в сфері управління яких є об'єкти протидії. Зазначені заступники мають організувати і координувати діяльність з протидії в сфері управління органу державної влади. В підпорядкованих такому органу установах, організаціях і підприємствах мають бути підрозділи з протидії з кількістю співробітників, адекватною загрозам з боку технічних розвідок. В окремих випадках завдання з протидії можуть бути покладені на підрозділи ТЗІ. Зазначені підрозділи мають забезпечувати ПДТР в установах, організаціях і на підприємствах та здійснювати контроль за станом протидії. Крім того в сучасних умовах доцільним у загальному випадку є розгляд концептуальних питань:

- устремління іноземних технічних розвідок;
- мета протидії технічним розвідкам;
- завдання протидії технічним розвідкам;
- принципи ув'язки мети та завдань протидії технічним розвідкам та технічного захисту інформації від витоку технічними каналами на об'єктах інформаційної діяльності;
- принципи ув'язки мети та завдань протидії технічним розвідкам та технічного захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах;
- принципи ув'язки мети та завдань протидії технічним розвідкам та режиму секретності;
- принципи ув'язки мети та завдань протидії технічним розвідкам контрозвідувальних заходів;
- принципи ув'язки мети та завдань протидії технічним розвідкам та легендування;
- принципи ув'язки мети та завдань протидії технічним розвідкам та радіоелектронної боротьби;
- основні напрямки протидії технічним розвідкам з урахуванням особливостей етапів життєвого циклу об'єктів протидії;
- основні показники ефективності протидії технічним розвідкам.

ФОРМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СБ УКРАЇНИ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Дралюк І. М.

кандидат юридичних наук,
Служба безпеки України

На сьогодні практично відсутні будь-які нормативно-правові акти внутрішньо-відомчого характеру, які б регламентували таку форму опосередкованого контролю, як громадський контроль за виконанням СБУ заходів у сфері протидії корупції.

Корупція є найсугтевішою причиною падіння рівня суспільної довіри до всіх інституцій державної влади. Відповідно рівень довіри суспільства відображається не тільки на діяльності державних органів влади, а й на діяльності правоохоронних органів та спецслужб. Зокрема відсутність довіри суспільства до правоохоронних органів впливає на їх спроможність виявляти та припиняти корупційні правопорушення, викривати факти системної корупції, пов'язаної із вимаганням чиновниками на систематичній основі у громадян неправомірної вигоди за прийняття відповідних рішень. Така ситуація, передусім, пов'язана із тим, що в Україні недостатньо розвинені механізми громадського контролю за

правозастосовчою діяльністю правоохоронних органів. Діяльність правоохоронців тільки останнім часом, через нещодавні суспільно-політичні події в Україні, почала бути більш відкритою для суспільства, зокрема через виступи керівників правоохоронних органів перед громадськістю, їх участь у спільних із громадськістю заходах (засідання, круглі столи), виступи на телеканалах національного телебачення, публікації в ЗМІ та на офіційних веб-сайтах правоохоронних відомств. Усе це зумовлює потребу в подальшому розвитку співпраці громадськості з правоохоронцями, покращенні транспарентності відносин між ними, а також необхідність утворення додаткових механізмів із вжиття спільних заходів, спрямованих на запобігання і протидію корупції в суспільстві. На сьогодні взаємодія СБУ з громадськістю реалізується через Громадську раду з питань оновлення СБУ, яка здійснює свою діяльність відповідно до наказу ЦУ СБУ від 29.04.2015 № 286 «Про затвердження Положення про Громадську раду з питань оновлення Служби безпеки України».

На наш погляд, громадський контроль за виконанням уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, зокрема й спецпідрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБ України, відповідних правозастосовчих заходів може здійснюватися за **трьома основними формами**, які повинні реалізовуватись таким чином:

- *участь громадськості у загальнодержавних та інституційних заходах щодо запобігання і протидії корупції* (з цією метою СБУ проводиться системна робота з формування у суспільній свідомості неприйняття корупції як явища, що становить реальну загрозу національній безпеці та конституційному ладу України; на офіційному сайті СБУ оприлюднено інформацію про телефони довіри; у головному меню сайту створено розділ «діяльність СБУ», який містить підрозділ «Протидія проявам корупції», тощо. У результаті створення механізмів зворотного зв'язку з громадськістю через веб-сайт та електронну пошту СБУ одержано низку інформаційних повідомлень про готування та вчинення корупційних правопорушень, щодо яких проведено відповідну перевірку. Інформаційний обмін забезпечується також шляхом надання інформації в порядку, визначеному Законом України «Про доступ до публічної інформації». Щоквартально на офіційному сайті розміщується інформація про результати розгляду звернень громадян до СБ України);

- *державний захист осіб, які надають допомогу у здійсненні заходів із запобігання корупції* (відповідно до ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» запроваджено систему державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції. На нашу думку, внутрішніми антикорупційними планами чи програмами всіх без винятку державних інституцій та спецслужб варто передбачати спеціальні положення, що стосуються вказаної категорії осіб. Зокрема, йдеться про створення особливих каналів надання такої інформації, спеціальні тренінги для керівників державної установи чи правоохоронного відомства щодо належної поведінки стосовно такої категорії осіб тощо. Аналогічні заходи повинні бути реалізовані також й у системі органів та підрозділів СБУ, і починати варто саме з тих підрозділів СБ України, які наділені правозастосовчими повноваженнями, зокрема й у сфері протидії корупції. Це дало змогу мінімізувати відповідні корупційні ризики у діяльності таких підрозділів СБУ);

- *контроль громадськості за діяльністю державних інституцій, яка спрямована на відновлення порушених унаслідок вчинення корупційних дій прав та інтересів особи* (за наявності у результатах будь-якого контролю державного чи внутрішнього, у т.ч. й громадського, висновків про неправомірність застосування антикорупційної процедури з боку спеціально уповноваженого на це суб'єкта, зокрема під час реалізації ним своїх владних повноважень, повинен в обов'язковому порядку активізуватися процес відновлення неправомірно порушених прав і законних інтересів особи, а також процес відшкодування збитків та шкоди, завданої особі внаслідок вчинення корупційного правопорушення).

Також, слід зазначити, що в рамках реалізації згаданої вище форми громадського контролю можуть створюватись певні інституціональні утворення при органах державної влади, які і представлятимуть інтереси громадськості у відповідному державному органі та забезпечуватимуть опосередкований контроль за їх діяльністю. У цьому випадку йдеться про необхідність законодавчого закріплення норми про діяльність створеної при Голові СБУ Громадської консультативної ради, взявши за основу відповідно до змісту ст. 14, 21 Закону України «Про запобігання корупції» форму нормативно-правового закріплення громадського контролю за діяльністю новоутвореного Національного агентства з питань запобігання корупції.

Е-КОНТРОЗВІДКА НА СЛУЖБІ Е-СУСПІЛЬСТВУ

Драчук С. М.,

кандидат юридичних наук.

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

Характерною рисою науково-технічної еволюції сучасного світу є інформаційна глобалізація, що суттєво впливає на безпеку держав, посилює їх взаємозв'язки та взаємозалежність, загострює боротьбу за доступ до інформаційних ресурсів та за розподілом сфер впливу в інформаційному просторі. Водночас зусилля міжнародної спільноти, що спрямовані на розвиток глобального інформаційного суспільства, мають супроводжуватися погодженими діями із створення безпечного та вільного від злочинності кіберпростору. Питання кібербезпеки слід розглядати на відповідному національному та міжнародному рівнях. Актуальним є і подальше формування, розвиток та впровадження глобальної культури кібербезпеки.

Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій привів до одночасного паралельно-перехресного існування різних форм людського буття – у реальному та віртуальному вимірі. Як результат, тенденція перенесення людських стосунків та суспільного спілкування у віртуальну форму набирає обертів... Відповідним чином, як квінтесенція інформаційно-глобалізаційних процесів, модернізується стратегія і тактика агентурної та технічної розвідки спеціальних служб провідних країн світу, проведення ними розвідувально-інформаційної діяльності. Масштабне та динамічне проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства та держави привели до збагачення категоріально-понятійного апарату і вже звичними для нас стали такі слова, як: кіберрозвідка, кібертероризм, кібершпигунство, кіберпростір, кібератаки, кіберінциденти, кіберзлочинність та кібербезпека.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему суспільних відносин розширює можливості для створення, становлення та розвитку таких компонентів е-суспільства, як: е-уряду, е-парламенту, е-демократії, е-економіки тощо, які у свою чергу, передбачають формування нових форм організації діяльності та взаємодії державних органів з фізичними та юридичними особами, зокрема організації комунікацій е-контрозвідки з е-суспільством. Закономірним є те, що актуальна і цілком обґрунтована необхідність посилення контрозвідувальних повноважень національної спецслужби, зокрема і через забезпечення державної безпеки у сфері кібернетичної безпеки кореспондується із такими сучасними завданнями, як удосконалення системи контрозвідувального забезпечення кібербезпеки держави та удосконалення контрозвідувального забезпечення та захисту критичної інфраструктури.

У сучасній Доктрині інформаційної безпеки України зазначається, що комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері потребує визначення інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації. Зазначене вимагає від національної спецслужби формування нових підходів до науково-технічного забезпечення контрозвідувальної діяльності у глобальному інформаційному просторі, зокрема розробку нових зразків спеціальної техніки, спеціальних методів і способів моніторингу вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та мережі Інтернет із метою своєчасного виявлення, запобігання та усунення впливу загроз національній безпеці України в інформаційній сфері.

В основу подальшого розвитку комунікацій е-контрозвідки та е-суспільства має бути покладений антропоцентричний підхід, де саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, її конституційні права і свободи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, її недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Крім цього, така комунікація має забезпечувати розвиток інформаційного суспільства, зокрема його технологічної інфраструктури, а також безпечне функціонування національного інформаційного простору та його інтеграцію в європейський і світовий інформаційний простір, що є частиною життєво важливих інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері. У цьому контексті актуальним є поширення позитивного вітчизняного та іноземного досвіду щодо науково-технічного забезпечення кібернетичної безпеки, що сприяло б формуванню нової контрозвідувальної культури, яка, у свою чергу, відображала б специфіку контрозвідувальної діяльності національної спецслужби в умовах глобалізації інформаційного простору.

Створення системи державного управління безпекою критичної інфраструктури, до якої мають бути віднесені згадані вище компоненти е-суспільства та яке має відбуватися у рамках комплексного вдосконалення правової та науково-технічної основ її забезпечення потребує перегляду контрольних повноважень національної спецслужби та оптимізацію програм фундаментальних та прикладних досліджень з актуальних проблем забезпечення національної безпеки у сфері кібернетичної безпеки і розробки спеціальної техніки. У майбутньому той, хто навчиться використовувати сучасні технології контролю за інформаційним простором, зокрема кіберпростором, той і буде володіти світом, але вже не віртуальним, а цілком реальним.

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ГЕНЕЗИС, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Жилін В. В. Чулкова К. О.

Національна академія Служби безпеки України

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу (КПК) України 2012 року настав новий етап правовідносин у сфері оперативно-технічної діяльності. В Україні така діяльність регулюється багатьма законодавчими актами, базовими серед яких можна вважати Закон «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Кримінальний процесуальний кодекс України тощо. Цими законами регулюється і сфера оперативно-технічної діяльності як складової оперативно-розшукової, контррозвідувальної, кримінальної процесуальної діяльності. Слід відмітити, що в дев'яностих роках двадцятого сторіччя робилися спроби внести окремі різновиди оперативно-технічних заходів до кримінального процесу («зняття інформації з каналів зв'язку», ст. 187 КПК України). Однак на практиці «зняття інформації з каналів зв'язку» залишався оперативно-технічним заходом. Зрозуміло, що трансформація сфери оперативно-технічної діяльності в процесуальну має, з одного боку, розширити можливості слідства у використанні результатів застосування оперативно-технічних засобів як доказів та, з другого, спростити процедуру зазначеного використання в кримінальному процесі. Якщо для української правоохоронної системи негласні слідчі розшукові дії є новелою, то в європейських подібний підхід існує вже кілька десятиліть. Відомо, що законодавство західних країн не містить норм щодо застосування оперативно-технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності (ОРД), як складових закону, що регулював би, наприклад, ОРД. Відсутні і закони про ОРД, КРД тощо. Застосування оперативно-технічних засобів регулюється окремими актами, або законами про відповідні правоохоронні органи (Франція, Німеччина).

Органи безпеки активно та результативно застосовують технічні засоби для отримання оперативної значущої і доказової інформації в інтересах безпеки, кримінального процесу та розвідки. Тому пропонується розглянути можливі шляхи вдосконалення правового регулювання сфери оперативно-технічної діяльності.

На наш погляд, доцільно запропонувати три шляхи правового регулювання застосування технічних засобів отримання інформації: в рамках кримінального процесу для отримання доказової інформації за рішенням суду, в інтересах безпеки (контррозвідки, розвідки) для отримання оперативної інформації (пошук загроз національній безпеці безвідносно до особи) – за рішенням керівника органу (позасудовий порядок) або без такого в постійному режимі, проведення перехоплення на відкритих каналах – постійний моніторинг ефіру без відповідних санкцій.

Таким чином, Закон може складатися з трьох частин. В частині першій викладаються умови, яким повинне відповідати застосування технічних засобів, яке проводиться за дозволом судової влади. Такі положення вже закріплені в законодавчих актах, які регламентують оперативно-розшукову діяльність та кримінальний процес та ґрунтуються на тому, що зняття інформації з телекомунікаційних мереж проводиться тільки при розслідуванні злочинних діянь.

В частині другій Закону регламентуватиметься право урядового органу віддавати розпорядження про добування інформації в інтересах безпеки з метою пошуку загроз національній безпеці безвідносно до особи. В першому випадку це можуть бути заходи разового характеру за місцем розташування об'єкту, в другому – постійно на стаціонарних пунктах, поруч із якими розташовані об'єкти зацікавленості.

Третя частина регламентуватиме проведення перехоплень на відкритих каналах, в тому числі на каналах витоку інформації пасивним та активним шляхами.

В частині четвертій може бути встановлена відповідальність за незаконні перехоплення.

Застосування оперативно-технічних засобів, на погляд авторів, проводитиметься з дозволу судді тільки в порядку кримінального судочинства. Всі ці дії мають проводитися під особисту відповідальність судді та під його контролем. За проведення інших технічних заходів повну відповідальність несе держава.

Сьогодні в Україні дозвіл судді на перехоплення телекомунікацій та інші заходи потрібен як в процесі ОРД, так і в процесі кримінального провадження, процедура його отримання подібна. Це вказує на те, що в Україні в частині застосування ОТЗ в ОРД та КРД фактично діють процесуальні норми, що дещо звужує поле діяльності спецслужб України в інтересах безпеки в сфері оперативно-технічної діяльності.

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ВЕКТОР РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ

Зоренко Д. С.

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України НЮУ ім. Я. Мудрого

З початком гібридного україно-російського конфлікту СБ України стикнулася з безпрецедентним викликом національній безпеці – використанням комунікації в якості зброї, проведенням масштабних за розмахом і системних за методами інформаційно-психологічних операцій, кампаній «брудної» пропаганди та дезінформації. Головна мета – комплексна дестабілізація ситуації в країні, підрив довіри до європейських цінностей, деморалізація й пригнічення населення, формування «п'ятої колонії».

Постає закономірне питання спроможності СБУ з її громіздкими ієрархічними рівнями, подекуди застарілими підходами до організації службової діяльності, декларативним характером координації і взаємодії, плінністю кадрів ефективно протидіяти постійному інформаційному бліцкригу, не зв'язаному вимогами об'єктивності та етичності. В цьому контексті не останню роль відіграє й тяжіння органів держбезпеки до обмежувальної тактики – реагування на виключно на події за відсутності агресивно-наступального характеру планування та реалізації власних заходів.

Євроатлантичний курс розвитку України вимагає не тільки розбудови інститутів суспільства та держави на засадах західної демократії, а і запозичення дієвих механізмів їх захисту в умовах нелінійної агресії – стратегічних комунікацій. Концепція стратегічних комунікацій створена фахівцями НАТО ще на початку 2000-х років як скоординоване і належне використання комунікативних можливостей і діяльності Північноатлантичного альянсу – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю (цивільних), військових зв'язків з громадськістю, інформаційних та психологічних операцій – у разі необхідності для підтримки політики Альянсу, операцій і заходів та з метою просування цілей НАТО. До того ж, вказане поняття вже знайшло свою реплікацію в новій редакції Военної доктрини України 2015 року.

Це набуває ще більшої актуальності в світлі нещодавніх заяв вищого військово-політичного керівництва Російської Федерації щодо подальшої мілітаризації пропаганди – формування військ інформаційних операцій, одним з головних завдань яких має стати ведення кібервійни, а також створення відповідної інфраструктури підготовки фахівців.

До базових підходів організації Страткому можна віднести наступні: комплексна розробка діяльності на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях; врахування всіх наявних можливостей та інструментів організації; системність, послідовність і регулярність запланованих заходів; скоординовані зусилля усіх залучених суб'єктів комунікації; оперативність, вчасне реагування та адаптація до змін у середовищі; створення додаткових координаційних органів або механізмів у кризових умовах; інтеграція комунікаційної складової до процесу розробки і реалізації управлінських рішень.

Стратегія національної безпеки України завданнями реформування СБУ визначає створення динамічної, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами спеціальної служби, здатної ефективно захищати державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України. З огляду на це, врахування основних положень стратегічних комунікацій стає необхідною умовою вказаного процесу.

В протилежному випадку існує досить висока ймовірність того, що оперативні підрозділи СБ України (не припиняючи їх напрацювань і здобутків) й надалі обмежуватимуться реалізацією заходів виключно на тактичному рівні, демонстрацією окремих «маленьких перемог» на певних напрямках службової діяльності за відсутності системної переваги над агресором.

Таким чином, сучасні асиметричні виклики національній безпеці нашої держави потребують аналогічних підходів до процесу реформування побудови як системи Служби безпеки України, так і підвищення результативності її функціонування. І не останню роль в цьому контексті має стати створення системи підготовки фахівців у сфері стратегічних комунікацій.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА СЛУЖБОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Зуб О. О.

старший консультант-аналітик
Служба безпеки України

Важливою складовою національної безпеки за наявних зовнішніх та внутрішніх викликів, що активізувалися упродовж останнього часу і становлять загрозу для державного суверенітету і територіальної цілісності країни, є захист інформації. Передусім зазначене стосується державної таємниці, як виду інформації, розголошення якої може завдати істотної шкоди національній безпеці України.

Відповідно до Стратегії національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015) реформування системи охорони державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом з урахуванням практики держав-членів НАТО та ЄС є одним із пріоритетних напрямів державної політики національної безпеки України.

Необхідність формування нових підходів до забезпечення функціонування вказаної системи зумовлена передусім взятим Україною курсом на інтеграцію у світове співтовариство та розширенням міжнародного співробітництва у політичній, оборонній, науково-технічній та інших сферах діяльності, а також певною фізичною та моральною застарілістю національного законодавства у сфері охорони інформаційних ресурсів, сформованого на основі нормативних актів колишнього СРСР.

З метою реалізації визначених у Стратегії національної безпеки України завдань СБУ проводиться робота з адаптації та гармонізації національного законодавства до стандартів безпеки НАТО та ЄС.

Зокрема, за результатами проведеного аналізу вимог стандартів безпеки інформації країн євроатлантичної спільноти підготовлено проекти Концепції реформування системи охорони державної таємниці та службової інформації (далі – Концепція), а також відповідних нормативних актів щодо введення її у дію.

Особливу увагу у проекті Концепції приділено питанням нормативно-правового врегулювання такого виду інформації з обмеженим доступом, як службова інформація.

Зазначене передусім зумовлено тим, що законодавче визначення службової інформації, яке наведено у статті 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації», не містить чітких критеріїв віднесення інформації до службової.

Згідно з положеннями цього Закону відомості, що становлять службову інформацію, визначаються у відповідних переліках, які складаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, зокрема на виконання делегованих повноважень.

Проте, на законодавчому рівні єдині вимоги щодо таких переліків не встановлені, тому розпорядники інформації відносять її до службової на свій розсуд. При цьому контроль за цим процесом не здійснюється жодним державним органом.

Вказане створює передумови до безпідставного оприлюднення інформації, витік якої може завдати шкоди національним інтересам України, у тому числі зібраної у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності та у сфері оборони країни. Тобто, першочергово постає питання щодо впровадження нових підходів до забезпечення надійної та ефективної охорони як секретної, так і службової інформації відповідно до встановлених НАТО та ЄС стандартів і процедур безпеки.

Згідно з проектом Концепції основні зусилля у ході здійснення заходів із реформування планується зосередити на вирішенні таких питань:

- об'єднання державної таємниці та службової інформації в єдину категорію інформації з обмеженим доступом, як того вимагають стандарти НАТО та ЄС;

- визначення СБУ як Національного органу безпеки (відповідно до стандартів безпеки НАТО та ЄС Національний орган безпеки є відповідальним за безпеку інформації з обмеженим доступом, здійснення інспектувань умов захисту інформації з обмеженим доступом в усіх національних організаціях на всіх рівнях, забезпечення проведення перевірки з визначення надійності громадян, які потребують доступу до секретної інформації, видачу дозволів на провадження діяльності, пов'язаної з інформацією з обмеженим доступом тощо);

- збільшення терміну та глибини проведення перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці залежно від форми допуску, розширення переліку підстав, за яких допуск до державної таємниці не надається тощо;

- впровадження нових підходів до фізичного захисту інформації з обмеженим доступом шляхом поділу зон, де циркулює така інформація, залежно від рівня її секретності, а також встановлення конкретних вимог з охорони цих зон та порядку доступу до них;

- удосконалення порядку надання доступу до державної таємниці особам, залученим до конфіденційного співробітництва;

- уведення норми, згідно з якою державним органам, які відповідно до покладених на них завдань виконують секретні роботи, не оформлюватиметься спеціальний дозвіл на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею;

- можливість здійснення СБУ як Національним органом безпеки, контролю за станом технічного захисту інформації тощо.

У ході роботи з реформування законодавства у сфері безпеки інформації поряд із міжнародним досвідом враховуватимуться наявні напрацювання СБУ, інших державних органів та науковців.

При цьому усі проекти нормативних актів, розроблені в рамках виконання проекту Концепції, виноситимуться для проведення антидискримінаційної і громадської експертизи з метою забезпечення конституційних прав і свобод людини.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ У ВИКРИТТІ ФАЛЬСИФІКАЦІЙ ІСТОРІЇ КРИМУ

Іванов О. Ю.

викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національна академія Служби безпеки України

Починаючи з лютого 2014 року, коли була здійснена протиправна анексія Автономної Республіки Крим, представники органів влади та управління, засобів масової інформації та наукової громадськості Російської Федерації активно займаються пошуком аргументів на користь російського статусу Криму. Багато з цих аргументів мають на меті поставити під сумнів законність передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР у 1954 р. За таких умов та з урахуванням того, що відповідно до п. 1 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» до обов'язків СБУ віднесено здійснення інформаційно-аналітичної роботи в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, набуває актуальності проведення історико-правових досліджень, спрямованих на спростування російських фальсифікацій щодо подій навколо передачі Криму Україні у 1954 р., саме у системі СБ України. Вбачається, що проведення таких досліджень має сприяти практичній реалізації конституційного принципу територіальної цілісності України.

Найпоширенішою у російській історіографії є концепція «подарунка», за якою рішення М. Хрущова про передачу Кримської області до складу УРСР не мало жодних реальних підстав, зокрема економічних. Однак редактор газети «Кримська правда» М. Кур'янов у своїй статті, надрукованій у випуску мистецького вісника «Вітчизна», присвяченому «величому акту дружби народів», наводить важливі дані щодо економічної взаємодії Криму та України у повоєнні роки. Журналіст наголошує, насамперед, на історичних економічних зв'язках між Кримом та материковою Україною та на тому, що у повоєнні роки між Кримською областю та УРСР було прокладено шляхи сполучення залізничним, водним та повітряним видами транспорту, що сприяло розвитку обміну промисловою продукцією. Відсутність власних прісноводних артерій у Криму додатково доводила необхідність установа прямого підпорядкування між Кримською областю та центральною владою УРСР. Окремі російські дослідники стверджують, що питання про передачу Кримської області до складу УРСР мало вирішуватись на референдумі. Обґрунтовуючи офіційну позицію Кремля, ці науковці не враховують того, що, насамперед, інституту референдуму радянське законодавство на 1954 р. іще не знало. Сучасний російський історик права В. Томсінов, визначаючи правове обґрунтування визнанню анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією у 2014 р. актом «сецесії», вдається до філологічного тлумачення положень статті 157 Конституції СРСР 1936 р., яка регламентувала порядок внесення змін до цієї Конституції. Так, згідно з цією статтею, Верховна Рада СРСР мала приймати рішення про внесення змін до Конституції двома третинами голосів. Верховна Рада СРСР ухвалила закон про внесення змін до Конституції СРСР у зв'язку зі зміною кордонів республік. На думку ж В. Томсінова, у цьому випадку вищий законодавчий орган Союзу РСР мав ухвалити нормативно-правовий акт під назвою «рішення», а не «закон». Саме цей факт дослідник розглядає як підставу визнання рішення Верховної Ради СРСР нелегітимним та таким, що не створило правових наслідків. Однак у 1954 р. чіткого переліку нормативно-правових актів, які могла приймати Верховна Рада СРСР на реалізацію своїх рішень, законодавчо закріплено не було. У той же час, серед конституційних повноважень цього органу значилося прийняття законів. Закони згідно з Конституцією Верховна Рада СРСР мала приймати з питань загальносоюзного значення, до числа яких, зокрема, належали територіальні зміни. Тому із твердженням В. Томсінова, на нашу думку, погодитись не можна. Інші ж ідеологи кремлівської пропаганди (наприклад, автор брошури «Правовой статус Крыма» А.

Федоров) стверджують, що при приведенні законодавства УРСР та РРФСР у відповідність до Указу Президії Верховної Ради СРСР вищі представницькі органи цих республік перевищили свої конституційні повноваження. Такі твердження особливо актуальними були для політичної риторики першої половини 1990-х рр., коли у Криму відбувалося протиправне встановлення самопроголошеної проросійської влади. На думку такого роду політиків та науковців, Верховна Рада УРСР та Верховна Рада РРФСР не були наділені повноваженнями вносити республіканських конституцій поправки щодо зміни кордонів між республіками, оскільки у переліку повноважень цих органів прямо такого пункту зафіксовано не було. Однак вищі представницькі органи УРСР та РРФСР були зобов'язані привести свої основні закони у відповідність до загальносоюзного законодавства, позаяк положення таких законів були обов'язковими до виконання на території УРСР та СРСР.

Отримані Службою безпеки України інформаційні матеріали щодо фальсифікацій історії Криму можуть бути використані Міністерством інформаційної політики України та Міністерством освіти і науки України в інформаційно-виховній роботі серед населення через засоби масової інформації, шляхом відповідної організації історичних лекторіїв, а також для вдосконалення відповідних навчальних програм з метою посилення їх патріотичної спрямованості. Розроблені на основі зазначених даних інформаційно-аналітичні матеріали та наукова продукція з питань історії Криму можуть також поширюватись серед населення. До здійснення цих заходів можуть долучитись і вищі навчальні заклади.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ СБ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ

Іванова Н. Г.

доктор психологічних наук, професор
Національна академія Служби безпеки України

Однією із важливих передумов успішного виконання завдань, покладених на СБ України в сучасних умовах, є наявність висококваліфікованих співробітників із новим стилем конструктивного мислення й креативним потенціалом, які спроможні успішно діяти за будь-яких умов та бути готовими до виправданого ризику. Професійна компетентність випускників Національної академії СБ України (далі – Академія) є однією із важливих передумов, що визначають майбутнє національної спецслужби. Вони мають володіти не тільки системою професійних знань та навичок, а й спеціальними вміннями, що детермінуватимуть застосування інноваційних нестандартних методів роботи, здатність вирішувати складні завдання в умовах проведення АТО. Одним із важливих шляхів вирішення цього питання є виховання у майбутніх співробітників професійно важливих якостей, які є необхідною умовою становлення психологічно готового, професійно придатного, успішного фахівця спецслужби. Тож, спрямування виховного процесу у вищому навчальному закладі на формування та розвиток професійно важливих якостей має бути пріоритетним напрямом професійної підготовки співробітників СБ України.

Розвиток особистості співробітника здійснюється впродовж усього його професійного життя: починається із виникнення мотиву захищати національні інтереси своєї держави, продовжується підготовкою у вищому навчальному закладі, роботою за фахом й досягненням високого рівня професійної майстерності та зрілості. У цей період зароджуються та вдосконалюються професійно важливі якості. Процес їх формування є досить динамічним, складним і зазнає постійних змін у професіогенезі особистості, оскільки професійно важливі якості мають біологічну основу та є передумовою придатності до певного виду діяльності.

У процесі професійної підготовки тільки утворюється система необхідних якостей відповідно до вимог майбутньої діяльності. Під професійно важливими якостями фахівця слід розуміти його психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності, що формуються, розвиваються у процесі професійної підготовки й діяльності та є основою їх успішності. Випускники Академії повинні мати первинний набір необхідних груп якостей: психофізіологічних, моральних, організаційно-ділових, інтелектуальних, комунікативних та емоційно-вольових, розвиток яких залежатиме від особливостей виховання у ВНЗ. Загалом, виховний процес повинен бути зорієнтований на розвиток професійної компетентності та патріотичної спрямованості; утворення індивідуальної професійної концепції фахівця сектору безпеки, яка дасть змогу оптимально наблизити результат підготовки до мінливих вимог та особливостей виконання професійних завдань.

Найбільша ефективність професійної підготовки буде досягнута тоді, коли вона спрямовуватиметься на виховання захисника інтересів суверенної України, розвиток стійкої мотивації до роботи в умовах проведення АТО та проводитиметься із урахуванням вікових, індивідуально-

психологічних особливостей кожного майбутнього співробітника. Своєрідне поєднання індивідуальних характеристик фахівця та вимог діяльності інтегрується в його індивідуальній професійній концепції, яка становить собою складне системне утворення, що формує в особистості усвідомлення власних професійно важливих якостей. Базуючись на отриманих професійних знаннях, уміннях, навичках, відбувається їх порівняння з вимогами, що висуває оперативно-службова діяльність до особистісних характеристик. Визначена невідповідність спонукає майбутніх співробітників до розвитку тих професійно важливих якостей, які у них недостатньо розвинені.

Результатом професійної підготовки має стати психологічна готовність особистості співробітника до роботи на благо народу України, яка розвивається на основі усвідомленої власної індивідуальної професійної концепції, та є необхідною умовою подальшої успішної діяльності.

Зазначене вище дало змогу дійти таких висновків:

- процес формування професійно важливих якостей є досить динамічним, складним і зазнає постійних змін у процесі професіогенезу особистості співробітника; розвиток професійно важливих якостей випускника Академії продовжується у процесі його подальшого професійного становлення;
- професійно важливі якості фахівця – це його психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності, що формуються, розвиваються у процесі професійної підготовки й діяльності та є основою їх успішності;
- утворення комплексу професійно важливих якостей майбутнього фахівця відбувається у процесі виховання в умовах ВНЗ та є основою його індивідуальної професійної концепції як стійкої, своєрідної для кожного співробітника сукупності прийомів успішного виконання професійних завдань.

РОСІЙСЬКИЙ ВОЄННИЙ СЛЕНГ В АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІЧНІ ОЗНАКИ

Івасишина Т. А.,

кандидат філологічних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

У сучасних умовах зовнішньої агресії РФ проти України спостерігається формування такого периферійного для лексичної системи мови прошарку лексики, як воєнний сленг. Національна спецслужба неодноразово фіксувала лексеми цього корпусу в перемовинах військовослужбовців РФ та бойовиків, що висвітлені у подальшому в засобах масової інформації і засвідчують злочинні посягання на інтереси України.

Основні причини формування сленгу зумовлені як позамовними, так і суто лінгвальними факторами. До перших належать основні: спрощене визначення предметів і явищ воєнного життя, сфери прикордонних і внутрішніх військ, спецслужб, незаконних збройних формувань тощо; простоти спілкування у специфічній соціальній групі й позначення належності до неї; підтвердження справжності «своїх» у перемовинах із використанням різного типу зв'язку тощо.

Як і будь-який інший жаргон, російський воєнний сленг відображає, насамперед, той історичний період, у який він використовується. Оскільки збройні сили є моделлю сучасного йому суспільства, такий сленг слугує безпосереднім відображенням суспільних явищ, що впливають чи впливали раніше на його утворення. Так, після санкціонування в Радянському Союзі призову в 1960 роках призовників, які мали судимість, до побуту військовослужбовців увійшов кримінальний жаргон, а в 90-х роках почав проникати сленг наркоманів. Ці обставини зумовили особливості та характер новочасного формату мовлення російських військовиків.

Що стосується лінгвальних причин, то, безумовно, вихідною основою є сам мовний матеріал, який дає змогу формувати нові сленгові одиниці. Загалом сленгізми можна поділити на три складові: одна частина сформована шляхом скорочення назв видів, типів, моделей озброєння, військових звань, спеціальностей, інших явищ військового побуту; друга – запозичена з кримінального жаргону та сленгу наркоманів. Ще одна група виникла під впливом явища «дідівщини». Сленг може відрізнятися залежно від виду збройних сил, родів військ, складу військовослужбовців та формувань у ЗС РФ.

Характерно, що сленг у лексико-семантичній системі будь-якої мови перебуває на периферії, тоді як у мовленні злочинців, мафіозних структур тощо належить до найбільш активної лексики. У мовленні російських збройних формувань сленг є основним комунікативним засобом, що вирізняється новими семантичними варіаціями, вульгаризмами та великою кількістю обценної лексики. Як свідчить аналіз російського воєнного сленгу, більшість сленгових одиниць втратили свої первинні значення, розвинувши нові. Зазвичай мовознавці визначають три типи семантичних перетворень – перенесення: за подібністю (метафоричність), функцією та суміжністю (метонімічність).

Так, за подібністю утворені сленгові одиниці на позначення:

осіб: барс – авторитетна людина; обезьяна – військовослужбовець, із вуст офіцерів; олень – тупий, недбаллий боєць; охотники за скальпами – військові, що виявляють потенційних перебіжчиків;

транспортних засобів, механізмів: горбатый – транспортний літак Іл-76 або Іл-2 (названий за характерний виступ на фюзеляжі в місці кріплення крила); пчелка – багатопільовий транспортний гвинтокрил Ми-8; пылесос – вакуумно-прибиральна машина;

боєприпасів: абрикосы – боєприпаси, що входять до боєкомплекту; ананасы – боєприпаси для гранатометів; апельсины – гранати; буряки – міни; маслята – 1) патрони, набої; 2) боєприпаси до стрілецької зброї; морковки, огурцы – боєприпаси для РПГ; отпускники, северный ветер, военторг – зброя з РФ.

Перенесення за функцією маємо в сленгізмах: агроном – польовий командир; айболит – начальник ветеринарної чи медичної служби; аборт – вилучення міни; маэстро – начальник військового оркестру полку/бригади; отжим – незаконне заволодіння майном, грабіж, розбій; отмыться – зняти із себе провину; отпрессовать – завдати тілесних ушкоджень.

Перенесення за суміжністю виявляємо в таких сленгових одиницях: брови (танк с бровями) – додаткові броньовані плити на передній частині башти танка; мечта – велика «артільна» сковорідка з ручкою від 50 см у діаметрі; молния – термінова шифротелеграма; мьло – наркотик, який «фроз’язує язик», становить собою спеціально оброблений натрієвий пентанол; нитка – 1) лінія розмежування; 2) колона техніки; нора – бойова позиція артилерії.

До найчисельніших належать сленгізми, утворені способом абрєвіації, типу: бат – батальйон, начарт – начальник артилерії полку/бригади, бчс – бойовий чисельний склад. На особливу увагу заслуговують деривати (типу бесята – члени бойової групи «Беса») та обсценна лексика.

Отже, специфічними ознаками формування воєнного сленгу є зміна усталеного значення слова за трьома типами перенесення (за подібністю, функцією та суміжністю), утворення абрєвіатур, а також дериватологічні процеси.

ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД 1994 – 1999 РОКІВ

Князєв С. О.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Національна академія Служби безпеки України

Ефективність системи охорони державної таємниці будь-якої країни полягає у можливості адекватного реагування на різноманітні загрози та виклики її існуванню. В нашій державі термін «державна таємниця» відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» чітко співвідноситься з іншим важливим терміном – «національна безпека», оскільки розголошення державної таємниці може завдати шкоди саме національній безпеці України.

У свою чергу, як визначає Закон України «Про основи національної безпеки», «національна безпека» – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у різних сферах.

Сучасна вітчизняна система охорони державної таємниці формувалася протягом тривалого історичного періоду. Питаннями охорони державної таємниці опікувалися різні суб’єкти управління, використовуючи для цього арсенал притаманних їм повноважень.

У теперішній час відповідно до ст. 5 Закону України «Про державну таємницю» спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці є Служба безпеки України. Разом із тим, з 1994 року і майже до середини 1999 року функції спеціально уповноваженого органу у сфері забезпечення охорони державної таємниці виконував інший суб’єкт – Державний комітет з питань захисту державних секретів України (Держкомсекретів України).

Діяльність зазначеної структури здійснювалася у доволі складних умовах. Початок 90-х років ХХ століття став для України вельми важким випробуванням. Розбудова держави вимагала інших підходів у сферах, важливих для її життєдіяльності, з урахуванням нових реалій та потреб. У цьому сенсі сфера охорони державної таємниці не становила винятку. Залишки радянської система охорони державних секретів, що будувались на тотальному засекреченні, не відповідали демократичним принципам обраного державою курсу.

Достатньо навести тільки окремі характерні проблеми, аби уявити, наскільки гострою була проблема захисту найважливішої інформації в державі: відсутність нової вітчизняної законодавчої бази з питань охорони державної таємниці, невизначеність самого поняття «державна таємниця України», а також того, яку інформацію та у якому порядку до неї відносити. Здійснення перепідпорядкування установ, що раніше входили до складу міністерств СРСР, які територіально розташовувались за межами

України, призводили до неможливості випуску ряду важливої продукції вітчизняними підприємствами. Практично неконтрольовані конверсійні процеси на оборонних об'єктах України призводили до втрат важливої техніки та відомостей. У 1994 році в Україні відомості про загальну кількість підприємств і установ, діяльність яких пов'язана з державною таємницею, чисельність матеріальних носіїв секретної інформації, сил та засобів режимних об'єктів тощо, були відсутні, оскільки наявні дані не поновлювались останні 3–5 років.

Незважаючи на істотні труднощі фахівцям Держкомсекретів України вдалося досягти досить вагомих здобутків:

- створити значний нормативно-правовий масив з питань охорони державної таємниці;
- запровадити дозвільний порядок у сфері охорони державної таємниці;
- започаткувати підготовку та перепідготовку відповідних кадрів;
- забезпечити реалізацію допускної і доступної системи;
- організувати роботу державних експертів з питань таємниці;
- розпочати науково-дослідні роботи з питань охорони державної таємниці;
- запровадити державну статистичну звітність з питань охорони державної таємниці тощо.

За результатами діяльності Держкомсекретів України до певних проблем можна віднести те, що ця структура, зважаючи на свої повноваження, акцентувала увагу на офіційних організаційно-правових заходах охорони державної таємниці, звітти оперативна-розшукова та контррозвідувальна складова охорони державної таємниці ставали другорядними або взагалі не забезпечувались. Основою нових нормативно правових актів у сфері охорони державної таємниці ставали зазвичай радянські нормативи, досвід провідних європейських країн у сфері захисту інформації з обмеженим доступом майже не використовувався.

Крім того, постійний штатний некомплект Держкомсекретів України призводив до того, що виконання контрольної функції часто перетворювалось на формальні перевірки стану охорони державної таємниці. Фахівці Держкомсекретів дистанційно керували перевірочними комісіями, до складу яких входили працівники різних установ, котрі перевіряли, власне, один одного.

Водночас, попри складні умови, та певні прорахунки, Держкомсекретів України спільно з іншими суб'єктами управління вдалося закласти основи сучасної вітчизняної системи охорони державної таємниці та забезпечити її функціонування.

Дослідження генезису вітчизняної системи охорони державної таємниці в Україні має посприяти правильному розумінню її теперішнього функціонування та специфіки застосування і використання заходів, спрямованих на її охорону.

РЕФОРМА СПЕЦСЛУЖБИ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ГРУЗИНСЬКИЙ ДОСВІД

Коваленко Є. В., Плетньов О. В.

кандидат юридичних наук, кандидат юридичних наук

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України НЮУ ім. Я. Мудрого

На даний час Україна знаходиться в умовах активного реформування всіх напрямків життєдіяльності суспільства та здійснення вагомих кроків у цьому напрямку. У державі, що гарантує захист прав, свобод та інтересів громадян, повинна існувати система реагування на актуальні проблеми та виклики сьогодення.

З часу проголошення незалежності України реформи знаходяться у перманентному стані, питання про які гостро постають перед черговими виборами та майже сходять на нівель після обрання Верховної Ради чи Президента України. У цьому контексті процес створення національних українських спецслужб, зокрема Служби безпеки України проходить вже двадцять п'ять років. За цей час Служба та її співробітники пройшли шлях від переосмислення недемократичних методів роботи радянського КДБ до відпрацювання дієвого механізму цивільного контролю за діяльністю спецслужби відповідно стандартам НАТО та ЄС.

Не дивлячись на пройдені етапи реформування та створення боєздатного у всіх відношеннях правоохоронного органу спеціального призначення, якому під силу захистити державний суверенітет та конституційний лад в Україні, необхідно визнати, що існує певне коло проблемних питань. Серед них особливої уваги заслуговують наступні: оновлення законодавчого забезпечення діяльності Служби, покращення матеріально-технічної бази та посилення соціального та правового захисту співробітників.

В рамках сучасного етапу реформування Служби, акцент робиться на європейських зразках організації діяльності спецслужб і це справедливо за умов інтеграції України до європейської спільноти.

Але цей процес є ускладненим та повільним в умовах політичної ситуації у світі. На нашу думку, було б доцільно звернутися до досвіду Грузії, розвиток державності якої стрімко досягає європейського рівня.

Становлення грузинських спецслужб має багато спільного із процесом створення спецслужб України. На початку розвитку держави - радянський спадок, діяльність в умовах суспільних потрясінь, збройних конфліктів та складної ситуації у світі. Водночас слід зауважити, що певний час окремі функції, притаманні спеціальним службам, зокрема контррозвідувальна діяльність, були покладені на Міністерство внутрішніх справ Грузії. Утім в липні 2015 року парламентом цієї країни був прийнятий закон «Про Службу державної безпеки Грузії» [1], який пройшов через тривалі дискусії в суспільстві та в органах влади, у т.ч. за участі неурядових організацій. Цей Закон, як і діяльність новоствореної СДБ продовжують бути предметом дебатів. Однак оремі його положення заслуговують, на нашу думку, більш детального вивчення.

Так, законодавець, намагаючись деполітизувати СДБ Грузії та надати їй максимальної незалежності у ст. 7 Закону закріпив, що Начальника СДБ призначає Парламент Грузії за результатами розгляду кандидатури, поданої Прем'єр-міністром Грузії. Цією ж статтею передбачено, що термін повноважень Начальника СДБ складає 6 років і одна й та ж особа не може обіймати зазначену посаду двічі. У ст. 9 Закону передбачено, що Начальник Служби є підзвітним та відповідальним перед Парламентом та Урядом Грузії та не пізніше 1 квітня звітує перед Парламентом, за результатами якого він може бути відсторонений від посади більшістю голосів (ст.10 Закону).

Цікавим є закріплення у ст.13 переліку превентивних заходів та порядку їх застосування. Серед зазначених заходів опитування особи, ідентифікація особи, поверхнева перевірка та поверхневий огляд, спеціальна перевірка та спеціальний огляд, вимога залишити місце та заборона на вхід на конкретну територію. При цьому у ст. 14-19 міститься тлумачення кожного з цих заходів.

Загалом, аналіз тексту Закону, що складається із десяти глав, серед яких: «Захист державної таємниці та забезпечення державної безпеки», «Заходи примусу», «Проходження служби», «Правовий та соціальний захист службовців», «Контроль та нагляд за діяльністю Служби» свідчить про намагання законодавця у допустимих межах зробити діяльність СДБ Грузії максимально прозорою, зрозумілою та прогнозованою для суспільства. Незначний термін дії цього закону та діяльності Служби в цілому не дозволяє беззаперечно впроваджувати його положення в українські реалії, але ретельне та всебічне опрацювання грузинського досвіду може бути використане Україною на шляху до створення сучасної, ефективної спецслужби, діяльність якої буде підтримуватись народом України.

Література:

1. Про Службу державної безпеки Грузії: Закон Грузії від 8.07.2015 р. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/2905260/1/ru/pdf>

ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНІ ФОРМУВАННЯ В ЗОВНІШНІЙ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Коваленко С. М.

старший науковий співробітник

Національна академія Служби безпеки України

Однією з характерних рис діяльності незаконних збройних формувань на сході України є активізація розвідувальних і диверсійно-розвідувальних сил практично на всій лінії зіткнення. Наразі відбувається трансформація воєнного компонента російської присутності на сході України шляхом переходу від масових обстрілів, зокрема з використанням важкої зброї, до активного застосування розвідувально-диверсійних сил як одного з ключових елементів «гібридної війни» проти України.

Спеціальні операції з дестабілізації ситуації готуються та проводяться ворожими ДРГ на передньому краї нашої оборони (засідки, напади та викрадення українських військових, мінування місцевості), у тиллових районах і на ключових об'єктах інфраструктури (вчинення диверсій та терористичних актів).

Новим елементом діяльності ДРФ є участь у придушенні демократичних процесів у державі через проведення прямих протиправних дій, участь у масових політичних акціях, створення несправжніх патріотичних формувань і здійснення заходів щодо розкладання окремих патріотичних організацій.

Під наглядом російських спецслужб продовжується активне комплектування, навчання і застосування розвідувально-диверсійних груп та повноцінних диверсійних загонів. Для виконання вказаних завдань російськими спецслужбами створені на території Белгородської, Ростовської областей,

Краснодарського краю РФ, АР Крим тренувальні бази для підготовки розвідувально-диверсійних груп, які направляються в нашу державу як з метою проведення диверсійних та терористичних актів, так і для осідання з подальшою активізацією діяльності проросійських рухів у регіонах материкової України.

Крім цього на території України встановлено 44 таких об'єкти. З них у Донецькій області – 11 (5 навчальних центрів, 5 тренувальних таборів, 1 полігон); у Луганській області – 12 (2 навчальні центри, 10 тренувальних таборів); на території анексованого Криму – 9 (4 навчальні центри, 5 тренувальних таборів).

Активно відновлюються оперативні контакти представниками ГУ ГШ ЗС РФ зі своїми «законсервованими» агентами, раніше направленими в Україну. Вказані особи виходять на зв'язок зі своїми розвідувальними центрами та отримують відповідні завдання. Об'єктами розвідувальних спрямувань є відомості у військовій сфері (склад сил АТО, плани та наміри використання конкретних підрозділів, стан їх боєготовності тощо), а також актуальна інформація соціально-політичного, економічного характеру щодо ситуації у регіонах.

Разом із тим, особливості розвитку оперативної обстановки свідчать, що на сьогодні дії ДРГ противника можуть бути спрямовані й на захоплення посадових осіб, які мають доступ до актуальних саме на сьогодні відомостей з обмеженим доступом (командири військових частин, підрозділів та інших національних військових формувань, фахівці оборонної промисловості, представники розвідувальних підрозділів, а також співробітники СБ України), які за своїми функціональними обов'язками є досить важливими секрето носіями, зокрема в контексті організації та здійснення агентурної роботи.

У цьому контексті слід пригадати «розконсервацію» Головним управлінням Генерального Штабу Збройних Сил Російської Федерації Безлера І.М. навесні 2014 року, який до 2002 року працював в зазначеному розвідувальному органі РФ, після чого переїхав в Україну.

У лютому 2014 року ГУ ГШ ЗС РФ відновило зв'язок з Безлером І.М. та надало наказ виїхати до АР Крим із метою участі у силових акціях із захоплення військових частин, органів влади і управління.

Подальша хронологія злочинної діяльності «законсервованого» агента ГУ ГШ ЗС РФ Безлера І.М. (прізвище «Бес») свідчить про вбивства ним та його поплічниками представників органів місцевої влади на Донбасі, напади та засідки на українських військових, захоплення зброї, здійснення низки терористичних актів на залізниці у різних регіонах сходу України.

Аналіз поширеної в січні 2016 року прес-службою СБ України інформації про факти виявлення та знешкодження диверсійно-розвідувальних груп, які намагались проникнути в інші регіони нашої держави для здійснення терористичних та диверсійних заходів, свідчить про те, що спецслужби Російської Федерації не припиняють своєї підривної діяльності, зокрема шляхом підготовки в навчальних таборах членів терористичних та диверсійних груп із подальшим їх спрямуванням до важливих військових, промислових, транспортних об'єктів, установ органів влади і управління в глибинні регіони України для дестабілізації ситуації в регіонах.

У проведенні розвідувально-підривної діяльності співробітниками спецслужб країни-агресора активно використовуються різні категорії населення: військовослужбовці ЗС України, співробітники правоохоронних органів, які перейшли на бік Росії в АР Крим або «ДНР/ЛНР» та підтримують зв'язки з громадянами на підконтрольних українській владі територіях.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ (ДО 1917 РОКУ)

Колосков В. В.

Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

Оперативна діяльність в усі віки завжди відігравала важливу роль у досягненні мети щодо перемоги над противником. Це не обов'язково були війни, убивства перших осіб панівної верхівки та їх прихильників тощо. З того часу, коли утворилися держави (хоча й невеликі) виникла необхідність протистояти у політичному, воєнному та економічному плані, знати певні наміри противника тощо.

Історичні дані свідчать, що оперативна діяльність здійснювалася щонайменше, за дві тисячі років до Різдва Христового. Ще у ті часи здійснювалися різного роду хитрощі щодо впровадження у певні кола інформаторів, вивідувачів з метою отримання інформації, котра сприяла розкриттю злочинів, використовувалася з метою протидії ймовірному або реальному противнику. Інакше кажучи, уже тоді здійснювалися елементи оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. Впровадження інколи тривало багато років, але наполегливість, терпіння того, хто здійснював відповідні заходи чи окрему операцію, винагороджувалися сторицею.

Дослідники зазначають, що розшукова діяльність, котра здійснювалася від імені держави і церкви, мала дві таємні форми: інформаційно-розшукову і збирання матеріалів про осіб, дії яких були протиправними. Серед методів оперативної діяльності найбільш поширеними були таємне опитування, таємний огляд, таємна виїмка документів, зброї тощо. На усіх цих рівнях використовувались оперативні можливості осіб, які мали можливість і здатність надавати інформацію оперативного характеру. Це були продавці, власники готелів, повії (елітні – у справах політичного, середнього і нижчого класу – у кримінальних справах), працівники лазень, власники різних розважальних закладів. Інформаційно-пошукова діяльність спеціальних державних структур і церкви ґрунтувалась на конкретних джерелах: 1) повідомлення осіб; 2) доноси різних людей; 3) відомості органів державного управління; 4) інформація приватних структур.

За рабовласницького ладу оперативний метод діяльності набув, як для того часу, достатнього розвитку. У часи феодалізму елементи цього методу використовувались для розшуку кримінальних злочинців та селян-втікачів, однак бракувало спеціалізованого державного органу з організації оперативної діяльності для використання її в інтересах розшуку, розвідки та контррозвідки.

Історія боротьби зі злочинністю (у тому числі й охорона кордонів) в Україні сягає часів Київської Русі. Розшуковий процес у ті часи здійснювався у формі "заклику", "звіду" і "гоніння по сліду". Сутність "**заклику**" полягала в тому, що в разі викрадення коня, зброї чи одягу або пропажі холопа потерпілий оголошував, "закликав" про це на торжищі, зборах чи в інших людних місцях. "Заклик" – це один із можливих засобів розшукування злодія або майна, що мало індивідуальні ознаки, інформування громадськості про злочин.

Другим характерним засобом розшуку злочинця був "**звід**". Це процедура розшукування особи, звинуваченої в крадіжці, шляхом "зводін" різних людей для з'ясування походження майна, на яке претендує потерпілий.

Нова доба в утворенні українських державних кордонів почалася з козацького руху (1492 рік). Запорозька Січ (XVI ст.), а, згодом, і "Вольності Війська Запорозького" теж тривалий час не мала чітко визначених кордонів. Тільки у XVIII ст. Запорожжя тримало більш-менш стабільні кордони, котрі, все-таки, внаслідок воєн, постійно зменшувались і урізались. У документах архіву коша Нової Запорозької Січі зазначається, що не раз створювалися комісії для опису запорозьких земель і визначення їх кордонів, але цьому заважали постійні суперечки з Новою Сербією, Слов'яносербією, російськими губерніями, українськими слобідськими полками, захоплення запорозьких земель під новостворювані прикордонні лінії та споруди тощо.

Ґрунтовно досліджував кордони запорожців Д. І. Яворницький, який простежив їх формування від першої половини XVI ст. до часу розгрому Січі імператрицею Катериною II у 1775 році. Однак у його працях не була відображена оперативна діяльність прикордонників.

У часи гетьманщини, у результаті розподілу політичних сил в Україні і зовнішньополітичних ситуацій, українські землі знову опинились під іноземним впливом. Не дивлячись на те, що вже у той час функціонували розвідувальні та контррозвідувальні підрозділи, їхня діяльність не принесла бажаного результату, оскільки не достатньо здійснювався аналіз та прогнозування ситуації (у тому числі й політичної), що склалася на той час. 31 грудня 1866 року наказом МВС вперше засновано розшукову частину при поліцейському управлінні Петербурга. На неї покладалось попередження та розкриття кримінальних злочинів з використанням спеціальних методів і засобів. На території України, у таких містах як Київ, Харків, Одеса, Катеринослав, підрозділи з протидії кримінальним злочинам були створені наприкінці XIX століття.

Створення оперативних підрозділів, у тому числі й розшукової поліції, дало поштовх розвитку оперативно-розшукових функцій поліцейсько-жандармських органів, формуванню оперативних обліків: створювались антропометричні бюро, фотокабінети, створювалися картотеки з фотографіями.

У кінці XIX століття було прийнято кілька нормативних актів, але на початок XX ст. стала очевидність їх недосконалості у правовому регулюванні в ОРД та її організаційних заходах. Виникла необхідність на законодавчому рівні урегулювати ОРД. 6 липня 1908 року Державна Дума прийняла Закон "Об организации сыскной части". Він став юридичною базою створення єдиною системою карного розшуку. У 1911 р. було прийнято "Положення про контррозвідувальні відділення", котрим юридично було закріплено створення системи контррозвідувальних органів.

РОЛЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.

Косілова О. І.

кандидат політичних наук, доцент

Національна академія Служби Безпеки України

Забезпечення національних інтересів держави, їх захист є пріоритетним напрямом діяльності державних суб'єктів. У законі України «Про основи національної безпеки України» визначені такі пріоритетні національні інтереси: гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина; розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів; захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України; зміцнення політичної і соціальної стабільності та інші. Національні інтереси становлять зміст та сутність політичної та правової категорії «конституційний лад». Категорія конституційного ладу охоплює найважливіші інститути держави та суспільства, виражає співвідношення конституції і політики, держави і права, визначає організацію та процедурні засади конституційної держави. Конституційний лад дослідники визначають також як фактичний (реальний) стан суспільних відносин, що регулюються та охороняються конституційними нормами і принципами. За своєю суттю конституційний лад становить певний тип конституційно-правових відносин, визначений рівнем розвитку суспільства, держави та досягненнями правої науки.

Серед суб'єктів забезпечення конституційного ладу (державного та суспільного ладу) чільне місце належить Службі безпеки України. На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Служба безпеки України відповідно до своїх повноважень захищає державний та суспільний лад від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечує охорону державної таємниці. Діяльність Служби безпеки України спрямована на захист державних органів, які є основними елементами державного ладу, забезпечення їх належного функціонування, усунення загроз, направлених проти них. З цією метою згідно з п. 2 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» Служба безпеки України здійснює контррозвідувальну діяльність щодо захисту органів державної влади держави гласними та негласними формами та методами. СБУ здійснює захист державної влади від її узурпації будь-якими суб'єктами влади чи посадовими особами. Зокрема, у Конституції України ст.5 визначено, що ніхто не може узурпувати державну владу. Цю норму потрібно розуміти як заборону захоплення органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями державної влади шляхом насилля або в інший неконституційний чи незаконний спосіб. Отже, Служба безпеки України має перешкодити узурпації державними органами або її посадовими особами права визначати та змінювати конституційний лад в Україні, що належить виключно народові, який є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади.

Здійснення захисту конституційного ладу, а також безпеки особи, суспільства і держави СБУ реалізується також через оперативно-розшукову діяльність, завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Важливим напрямом діяльності СБУ є захист прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб; запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів та інших протиправних дій, що становлять основу суспільного ладу, закріпленого у розділом II Конституції України.

Іншими напрямками діяльності СБУ у захисті суспільного ладу та забезпеченні прав і свобод особи є участь у розробленні законопроектів щодо прав людини, їх експертне оцінювання, надання необхідної аналітичної інформації для підготовки цих законопроектів. Служба безпеки України здійснює загальнозахисну діяльність, тобто захищає права усіх індивідів, і конкретнозахисну діяльність – захищає конкретні права конкретних індивідів як у порядку виконання законодавчих обов'язків, так і за особистими зверненнями громадян до Служби безпеки України з проханнями захистити їх права.

Отже, Служба безпеки України здійснює захист конституційного ладу України у правових та організаційних формах, застосовуючи гласні та негласні методи, здійснюючи розвідувальну, контррозвідувальну, оперативно-розшукову та інформативно-аналітичну роботу.

ПОНЯТТЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кубальський В. Н.,

кандидат юридичних наук, доцент,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
vladislav.kubalskiy@gmail.com

Кіберзлочинність – нова форма злочинності, що має в тому числі й транснаціональний характер; сукупність передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, що полягають у втручанні в роботу комп'ютерів, комп'ютерних програм, комп'ютерних мереж, несанкціонованій модифікації комп'ютерних даних, а також інших діяннях, вчинених з використанням комп'ютерів, комп'ютерних мереж, програм, ін. засобів доступу до інтернетпростору. Міжнародне співтовариство не виробило загальноприйнятого визначення кіберзлочинності, а тому його часто розглядаються в більш широкому розумінні, як «злочинність в галузі високих інформаційних технологій», тобто як сукупність суспільно небезпечних діянь, що вчиняються з використанням комп'ютерів, телекомунікаційних мереж та інших видів сучасних інформаційних технологій, або ж, навпаки, в більш звуженому вигляді, як «комп'ютерну злочинність», тобто як сукупність суспільно небезпечних діянь, вчинених за допомогою комп'ютера. Так, на 10-му Конгресі ООН з попередження злочинів і кримінального правосуддя (2000 рік) у Доповіді Другого Комітету було запропоновано визначення кіберзлочину у широкому та вузькому значеннях: а) кіберзлочин у вузькому значенні як будь-яке протиправне діяння, вчинене шляхом електронних операцій, метою якого є подолання захисту комп'ютерних систем та оброблених ними даних; б) кіберзлочин у широкому значенні, тобто як будь-яке протиправне діяння, вчинене з використанням комп'ютера, комп'ютерних систем чи мереж, включаючи такі злочини, як незаконне зберігання, пропонування або розповсюдження інформації через комп'ютерні системи чи мережі.

Для кіберзлочинів є характерною висока латентність, обумовлена анонімністю мережі інтернет, що, в свою чергу ускладнює процес встановлення злочинців, місце їх розташування та й наявність самого злочину. Їх характерною рисою є можливість швидкого та повного знищення злочинцями доказів вчинення кіберзлочину. Додатковими чинниками, що ускладнюють проведення розслідувань кіберзлочинів і переслідування за їх вчинення є невіра потерпілих в можливість розкриття цих злочинів, відмінність правових систем і недостатньо розвинене міжнародне співробітництво в сфері боротьби із кіберзлочинами. Кіберзлочини можуть носити транснаціональний характер, що підвищує ступінь їх небезпеки та ще більш ускладнює боротьбу з ними. За допомогою технологій, що швидко розвиваються, кіберзлочинці новими способами здійснюють традиційні види злочинів (крадіжки, шахрайство, розповсюдження матеріалів, що містять дитячу порнографію), а також нові види злочинів, такі, як хакерство, спамінг, «фітінг» (використання в шахрайських цілях підроблених сайтів або розсилки повідомлень з посиланнями на такі сайти), цифрове піратство, зловмисне поширення вірусів та інші атаки на критично важливу інформаційну інфраструктуру.

Радою Європи було розроблено Конвенцію про кіберзлочинність 2001 року, яка визначає чотири різновиди кіберзлочинів: незаконний доступ (ст. 2), незаконне перехоплення (ст. 3), втручання в дані (ст. 4), втручання в систему (ст. 5). Решта – це або пов'язані з комп'ютером, або вчинювані за допомогою комп'ютера кіберзлочини (комп'ютер є знаряддям – електронні викрадення, шахрайства); діяння, при вчиненні яких комп'ютер є засобом (зокрема, розміщення на сайтах дитячої порнографії або інформації, яка розпалює міжнародну ворожнечу). Станом на 2015 рік в цій Конвенції беруть участь 47 держав, серед яких 8 не є членами Ради Європи (Австралія, Домініканська Республіка, Канада, Острів Маврикій, Панама, США, Шрі-Ланка, Японія). Україна ратифікувала цю Конвенцію із застереженнями, згідно яких: залишила за собою право не встановлювати кримінальну відповідальність за виготовлення, придбання для використання, надання для використання іншим чином пристроїв, включаючи комп'ютерні програми, створених або адаптованих, в першу чергу, з метою вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених ст. 2-5 Конвенції, та за виготовлення і придбання для використання комп'ютерних паролів, кодів доступу або подібних даних, за допомогою яких можна здобути доступ до усієї або частини комп'ютерної системи; також Україна залишила за собою право не застосовувати повністю положення Конвенції, які зобов'язують держави вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності за навмисне здобуття дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем для себе чи іншої особи та за володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації. Окрім цього, діє Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи 2003 року, учасницями якого є 24 держави-члени Ради Європи, в тому числі з 2007 року і Україна. В Україні також діє Закон «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 року і Кримінальний кодекс України 2001 року (розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електровз'язку»).

ПРОТИСТОЯННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СПЕЦСЛУЖБ УНР ТА ЗАКОРДОННОГО ВІДДІЛУ ЦК КП(Б)У НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ

Купчик О. Р.

кандидат історичних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Kupchik.Oleg@ukr.net

Більшість дослідників, які вивчають історію українських національних спецслужб, головну увагу приділяють їх протистоянню на початку 1920-х років з ВУНК-ДПУ УСРР. У свою чергу, протистояння «уенерівської» розвідки та контррозвідки з іншою радянською державно-партійною спецслужбою, відомою під назвою «Закордонного відділу ЦК КП(Б)У» (аббревіатура «Закордот»), здебільшого залишалось поза предметом досліджень.

Відомо, що після встановлення в Україні радянської влади в листопаді 1920 р., уряд УНР емігрував до Польщі. З дозволу польського уряду розташувався у м. Тарнів, поблизу кордону з УСРР. Звідси й організував спробу повернутись до влади у військовий спосіб. Зазнавши невдачі у «радянсько-польській війні» ц.р. і зупинивши радянський наступ лише у «битві на Віслі» лише при фінансовій і військово-технічній допомозі західних союзників, польський уряд розпочав з УСРР і РСФРР мирні переговори. Вони проходили у Ризі й завершилися укладенням 18 березня 1921 р. мирного договору. Відповідно до його 5 статті, сторони взаємно зобов'язались «заборонити перебування на своїй території осіб, організацій і військових формувань, які зазіхали на суверенітет і територіальну цілісність». Тому на польську вимогу, у Тарнові уряд УНР надалі перебував нелегально. Відмовившись від чергової, спільно з армією УНР, військової компанії проти радянських України й Росії, польський уряд обмежився наданням уряду УНР фінансової і військово-технічної допомоги.

Тому радянське керівництво поставило перед Закордонним відділом ЦК КП(Б)У завдання здобути докази недотримання Польською Республікою Ризького мирного договору, що могло використати для його розірвання й початку нової радянсько-польської війни. «Закордотівці» здобули інформацію про те, що армія УНР отримувала від польського уряду озброєння, обмундирування, а також інформували про участь «уенерівських» військовослужбовців у розвідувально-підривної роботі польських спецслужб проти УСРР. Вони повідомляли, що її організувало друге відділення Другого (розвідувального) відділу Генерального штабу Збройних Сил Польщі, яке знаходилось у Львові та яке очолював полковник Кузьмінський. «Закордотівці» також виявили польські «розвідувальні пункти» в Тернополі, Рівному і Сарнах. Інформували, що оперативне керівництво ними здійснювали відповідно сотник Кузьменко-Титаренко, сотник Попов і сотник Бабиченко, а офіцери польської контррозвідки здійснювали загальний контроль. Повідомляли, що у цих містах організовано також таємні «переправні пункти».

Завдяки інформації «закордотівців», під час нелегального перетину радянсько-польського кордону в 1921 р. ВУНК затримала «зв'язкову» між командувачем УППШ Ю. Тютюнником й отаманом Бесарабенком. Здобуто також листування між Головним отаманом УНР С. Петлюрою і Ю. Тютюнником.

Нині також відомо, що національна контррозвідка не змогла завадити Закордонному відділу ЦК КП(Б)У в здобутті документів, які стосувались воєнних планів Другого Зимового походу армії УНР (листопад 1921 р.). Отримавши плани воєнного походу (час початку походу, кількість військовослужбовців, кількість та види озброєння, напрямки просування) ще влітку 1921 р. радянське керівництво організувало військовий опір армії УНР й завадило її просуванню вглиб української території.

Водночас радянська керівництво відмовилось «амністувати» керівників української національно-визвольної боротьби. У свою чергу, зверталась до урядів іноземних держав видати їм П. Скоропадського, С. Петлюру, Ю. Тютюнника, Н. Махна як кримінальних злочинців. Отримавши відмову, доручила спецслужбам з'ясувати їх місце перебування, щоб схопити й доправити до УСРР для публічного суду або вбити за кордоном. Опісля національні спецслужби не змогли завадити радянським спецслужбам в здобутті інформації про місце перебування керівників українського національно-визвольного руху. Ця інформація радянському керівництву надходила й від «Закордоту», який з'ясував, що у 1921 р. С. Петлюра у Тарнові проживав під прізвищем Полтавчанко, а наступного року в Варшаві під прізвищем Рейдліх. Інформували, що Н. Махно мешкав у Бухаресті під прізвищем Іванов. Відстежували пересування генералів Ю. Тютюнника, В. Павленка. Встановили, що УППШ у Львові знаходився в готелі Жоржа. Разом з іншими радянськими спецслужбами «закордотівці» докладали зусиль до затримання координатора УППШ генерала Галкіна (1921 р.), командувача однієї із повстанських груп А. Гулого-Гуленка (1922 р.), вбивстві начальника штабу армії УНР полковника Ю. Отмарштайна (1922 р.), затриманні командувача УППШ Ю. Тютюнника, затриманні командира однієї із повстанських груп Орлика (Ф. Артеменка) (1923 р.). Мали завданням також затримати або убити командира повстанської групи М. Палія.

Таким чином, протистояння розвідки й контррозвідки УНР та Закордонного відділу ЦК КП(Б)У, яке мало місце на початку 1920-х років, закінчилось на користь радянської спецслужби.

МІСЦЕ КІБЕРРОЗВІДКИ У ВИКОНАВЧОМУ МЕХАНІЗМІ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Логінов І. В.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
Служба безпеки України

Складовою інформаційної безпеки держави є кібернетична безпека – стан захищеності державних електронних інформаційних ресурсів у кіберпросторі та інфраструктури їх оброблення. Напрями забезпечення кібербезпеки визначено у Стратегії кібербезпеки України [1] (далі – “Стратегія...”).

У “Стратегії...”, зокрема, на Службу безпеки України покладається здійснення контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на боротьбу з кібершпигунством. Однак, у проекті Закону України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки” [2] замість терміну “кібершпигунство” вжито термін “кіберрозвідка”, розкритий як “прояви застосування у кіберпросторі засобів та методів розвідувальних операцій”. При цьому, місце кіберрозвідки у системі розвідувальної діяльності (“шпигунства”) залишається невідомим більшості дослідників, що надає поняттям “кіберрозвідка” і “кібершпигунство” доволі абстрактного характеру і часто призводить до їх необгрунтованого отождоження з “комп’ютерним шпигунством”.

Це проблемне питання пропонується вирішити шляхом виявлення сутнісних характеристик кіберрозвідки з використанням теорії контррозвідувальної діяльності і технічного захисту інформації.

Очевидно, що самі терміни “кібершпигунство” і “кіберрозвідка” позначають одне явище, але з різних політичних позицій. При чому під ним розуміють і діяльність (розвідку як здобування інформації), і її виконавця (розвідку як державний орган).

Між тим, у теорії контррозвідувальної діяльності прийнято розмежовувати конспіративну діяльність інших держав, що посягає на національні інтереси, та її виконавчий механізм. Зазначена діяльність іменується “розвідувальною” [3]. Для держави вона одна і єдина, хоча її виконавчий механізм, як правило, складається з декількох елементів. Так, за засобами здійснення він поділяється на агентурну, технічну і легальну розвідки. Для визначення в ньому місця кіберрозвідки звернемо увагу на деякі її сутнісні характеристики, зокрема:

- вона не в змозі вирішувати завдання розвідувальної діяльності без технічних засобів;
- більшість завдань вона виконує без агентів, – тобто, не є агентурною розвідкою;
- її призначено для здобування розвідувальної інформації із джерел з обмеженим доступом без санкції їх власника (тобто, для викрадення інформації), – відтак, вона не є легальною розвідкою.

Сукупність цих трьох характеристик дає підстави впевнено віднести кіберрозвідку до особливого різновиду технічної розвідки, якого дотепер не визначено у документах Держспецзв’язку України (“Модель технічних розвідок (ТР-2030)”, НД ТЗІ 1.1-004-2000 “Протидія технічним розвідкам. Терміни та визначення”) [4; 5]. Останній недолік можна пояснити застарілістю вітчизняної класифікації технічних розвідок, без доопрацювання успадкованої від Держтехкомісії СРСР. Однак, з використанням критеріїв класифікації технічних розвідок нами встановлено, що кіберрозвідка – вид технічної розвідки, виокремлений з-посеред інших за видом простору, в якому здійснюється розвідувально-підривна діяльність (“кіберпростір”). Внаслідок викладеного, кіберрозвідка продовжує той класифікаційний ряд технічних розвідок, в якому знаходяться космічна, повітряна, наземна, морська технічні розвідки [6; 7]. Кіберрозвідка вирішує завдання розвідувальної діяльності шляхом міжвидової інтеграції технологій радіорозвідки, комп’ютерної розвідки та розвідки за побічними електромагнітними випромінюваннями й наведеннями, через що її отождоження з комп’ютерною розвідкою є некоректним [8].

Література:

1. Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016.
2. Проект Закону України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” реєстр. № 2126а від 19.06.2015 р. [Електронний ресурс] // Веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
3. Закон України “Про розвідувальні органи” від 22 березня 2001 року N 2331-III.
4. Модель технічних розвідок (ТР-2030). – К. : ДССЗЗІ України, 2015.
5. НД ТЗІ Наказ ДСТСЗІ СБ України від 10.01.2003 року № 4/дск “Про введення в дію нормативного документа “НД ТЗІ 1.1-004-2000 Протидія технічним розвідкам. Терміни та визначення”.
6. Логінов І.В. Класифікація технічних розвідок іноземних держав. // Науковий вісник. - К.: Вид-во НА СБ України. - 2014 р. - № 52.- С.50-60.
7. Логінов І.В. Системи та засоби основних видів технічних розвідок іноземних держав : навч. посіб. / І.В.Логінов, Ю.В.Аліфіров. – Київ : Нац. Акад.. СБУ, 2016. – 344 с.
8. Логінов І.В. Кіберрозвідка як актуальне джерело загроз інформаційній безпеці України //Запобігання новим викликам та загрозам інформаційній безпеці України: правові аспекти : матеріали наук.-практ. конф. / 6 жовт. 2016 р., м.Київ . Упоряд. В.М.Фурашев. – Київ : НТУУ “КПІ ім.Ігоря Сікорського”, Вид-во “Політехніка”, 2016. – С.79-87.

СПЕЦСЛУЖБИ ДЦ УНР В ЕКЗИЛІ В ДОКУМЕНТАХ ОРГАНІВ ДПУ УСРР

Ляковська С.П.

доктор історичних наук, доцент

Національна академія Служби безпеки України

Важливе місце в дослідженні будь-якої наукової проблеми відіграють архівні джерела, без використання яких неможливо відтворити цілісну та об'єктивну картину розвитку подій. Найбільш повний джерелознавчий аналіз матеріалів з історії спецслужб Державного Центру (ДЦ) УНР в екзилі міститься у невеликій кількості наукових публікацій з їх дослідження. Серед них виділяються праці Т.Вронської, В.Сідака [1], І.Срібняка та ін. авторів. Оскільки в жодному із державних чи відомчих архівів України не віднайдено серйозних узагальнювальних документів (наказів, звітів, довідок, штатних розкладів), які б пролили світло на діяльність розвідки та контррозвідки екзильного уряду [1, с.13], великого значення набувають ексклюзивні матеріали радянських органів державної безпеки. Вивчення документів спецслужб, які протидіяли одні одним, унаслідок їх зіставлення, дає змогу дійти висновків, й щодо ефективності діяльності обох.

Найбільш розробленими із документів радянських органів державної безпеки є матеріали кримінальних справ колишніх учасників тих подій. Разом із тим, інформація щодо діяльності розвідки та контррозвідки ДЦ УНР в екзилі, що міститься в протоколах допитів, потребує досить критичного аналізу, зважаючи на з обставини та умови, за яких вона надавалася.

Серед інших документів органів ВУЧК – ДПУ УСРР, в яких міститься інформація щодо діяльності національних спецслужб за кордоном, є різні види інформаційних зведень контррозвідувального відділу щодо роботи за напрямками, зокрема проти «петлюрівців», «української еміграції». У них через викриття дійсних чи уявних «контрреволюційних організацій» (в документах вони позначаються назвами справ оперативної розробки) не лише згадуються прізвища та псевдоніми, а й визначаються методи та засоби діяльності еміграційної спецслужби та радянських органів держбезпеки, які їм протидіяли. Найбільш ефективною оперативною розробкою, здійсненою в 20 рр. минулого століття, стала відома широкому колу науковців «гра» ДПУ із метою виведення із-за кордону відомого ватажка Партизансько-повстанського штабу ППШ (ППШ) ДЦ УНР Г.Тютюнника.

Водночас поза увагою дослідників поки що залишаються матеріали Іноземного відділу ВУЧК-ДПУ УСРР (зовнішньої розвідки). Закордонна розвідка створювалася як невід'ємна частина чекістських органів. Ще до створення самостійної розвідувальної служби ВЧК – ОДПУ різні підрозділи військових і чекістських органів самостійно вирішували контррозвідувальні та розвідувальні завдання залежно від оперативної обстановки. У роки громадянського протистояння актуалізувалася робота з перекидання агентури у суміжні держави для з'ясування планів Антанти та емігрантських угруповань. Навесні 1920 р. у складі Особливих відділів ВЧК (ВУЧК) з'явилися Іноземні відділи, відповідно при особливих відділах фронтів, армій та ЧК деяких губерній – іноземні відділення. Вони й почали створювати перші резидентури в іноземних державах. Їх основним об'єктом ставали армії суміжних держав, зокрема й армія УНР. Оскільки 1920-1922 рр. вояки УНР знаходилися в різних таборах Європи, серед них активно працювала агентура ВУЧК-ДПУ, виявляючи осіб, причетних до діяльності спецслужб. У разі їх репатріації (повернення) на батьківщину, за цими особами встановлювалося зовнішнє спостереження, після чого «їх брали в розробку» для подальшого «використання». Працювати з документами, що відклалися унаслідок роботи цих підрозділів, дуже важко через брак звичних для дослідників узагальнювальних документів, зокрема нормативних, регламентуючих актів, звітів, аналітичних довідок тощо. Документи, представлені у цих справах, мають різне походження (листування, звіти закордонних агентів, доповіді внутрішньої агентури, узагальнювальні довідки щодо об'єктів обслуговування тощо). Водночас серед них зустрічаються й унікальні джерела безпосередньо спецслужб екзильного уряду, зокрема особисті картки агентів, що мали право вільного переходу кордону із фотографіями, описом їх зовнішності, особливих прикмет, освітою і навіть зазначенням середовища, серед якого ті працюють, і міст їх перебування на території УСРР.

Архівний масив таких документів становить інтерес не лише в контексті заявленої теми, а й через те, що містить первинні оперативні матеріали, так звану «кухню» оперативної роботи, на підставі яких складалися узагальнювальні документи (довідки, звіти, пояснення), більш відомі дослідникам історії органів державної безпеки, планувалися та здійснювалися оперативні операції та комбінації.

Література:

1. Сідак В.С. Спецслужба держави без території: люди, події, факти / В.С. Сідак, Т.В. Вронська. – К. : Темпора, Вид-во НА СБУ, 2003.

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Мазур І.І.

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри підприємництва
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
iimazur@ukr.net

Держава покликана перед усім забезпечити захист як ззовні, так і зсередини. Цьогорічний ВЕФ у м. Давосі з огляду на зростання відчуження еліт від суспільства, втрати довіри до інститутів влади пройшов під лозунгом «Відповідальне лідерство». Це означає, що відповідальне лідерство - одна з головних і складних проблем у діловому світі, вирішення якої допоможе державі побудувати відносини із суспільством на основі довіри, прозорості, відповідальності та відкритості інформації.

«Через брак легітимної, загально визнаної концепції державотворення поступово зросло значення суто матеріальних і прагматичних вимірів у функціонуванні держави. Можна говорити навіть про рефлекторний, безініціативний характер сучасного державотворення в Україні. Ясна річ, що за такої ситуації, коли відсутня чи не найважливіша компонента стратегії ринкових реформ, а саме — відповідний соціально-психологічний клімат, сформований певними культурними традиціями, цілком імовірно стає реставрація вчорашніх світоглядних орієнтацій або експансія сильних, розроблених ідеологій, і насамперед — євразійської ідеології» [1]. Йдеться про намагання створити авторитарну владу «під себе». В автократії державний сектор скоріш за все використовується для задоволення інтересів владних структур, для посилення могутності країни тощо. На противагу автократії, демократія сприяє загальній економічній ефективності й здатна створити економічні інститути, які сприяють економічному динамізму.

Найскладнішим завданням українського державотворення на сучасному етапі в умовах суттєвого нарощення суспільно-політичних та військово-економічних загроз і ризиків є стимулювання процесів детінізації національної економіки у контексті підвищення рівня економічної безпеки України.

Прийнятним рівнем тінізації економіки на Заході вважається - 15% у ВВП, а на пострадянському просторі - 25%. Показник рівня тіньової економіки в Україні у 2015 році за даними Держстатистики України становив 16-19% від офіційного ВВП, а за даними МЕРТУ, - 42-47%, у той же час відомий австрійський дослідник тіньової економіки Ф.Шнайдер вказує на такі показники української тіньової економіки - 46-53% [2], хоча в 2016 році за даними МЕРТУ цей показник зменшився до 38% у ВВП. Ці дані говорять про вкрай загрозливу для держави ситуацію, але не для населення, яке змушують йти в тінь. Враховуючи, що навіть у офіційних інститутах немає єдиної оцінки рівня тінізації економіки в Україні, слід вказати на відсутність комплексного підходу в державі не лише до оцінювання рівня тінізації економіки, але й до розуміння такого явища як детінізація. Тінізація економічних відносин, приховування доходів від оподаткування, розподіл і перерозподіл ресурсів та використання їх у корисливих особистих та групових інтересах, зростання адміністративного тиску на підприємництво, посилення панічних настроїв у населення України внаслідок військових дій на Сході та анексії Криму - все це спонукає до пошуку засобів детінізації економіки як інструменту державотворення. За таких обставин держава розглядається як охоронна сила, яка повинна забезпечувати сприятливе підприємницьке середовище. Детінізацію економіки слід розглядати не як джерело доходів від легалізації нечесно отриманих коштів, а як створення державою таких соціально-економічних умов для розвитку суспільства, де було б невігдно займатись нелегальною (з точки зору законності), неформальною (не облікованою з точки зору статистики), прихованою (з фіскальної точки зору) діяльністю. За умов прийняття законів державою відбувається легітимізація інститутів, що захищають економічну діяльність не дивлячись на невизначеність її подальшого розвитку. Тобто підприємці та їх право власності стають захищеними як від недобросовісної конкуренції, так і від вимогань владних структур.

Пріоритетним у процесі державотворення має стати адаптація закону до соціально-економічних потреб більшості населення. Завдяки закону стає можливим перетворення нелегальної власності в легальну. Інститут легального права власності створює умови для механізму капіталізації. На думку Е.де Сото в праці «Загадка капітала», якщо значна частина населення країни вимушена жити поза законом, тобто в тіньовій економіці, то немає сенсу в такому законі. Наша українська сучасна історія державотворення починалась із того, що закони були переведені з англійської мови на українську, щоб прискорити цей процес. Нажаль ніхто не подумав про їхню адаптацію до реалій нашого буття. За таких обставин навіть найкращі з точки зору права і економіки закони не спрацьовують. Прикладом такого є те, що більшість українського народу так і не отримала можливості, спираючись на закон, капіталізувати свої нагромаджені кошти. Державотворення в цілому - це перспективний процес для створення української держави.

Література:

1. Інтернет ресурс - <http://litopys.org.ua/ukrxx/zmist.htm>.
2. Schneider, F. (2015). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: URL: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>;

ВИХОВНА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОПЕРАТИВНОГО СПІВРОБІТНИКА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Манько В. М., Артемов В. Ю.

доктор педагогічних наук, професор; доктор педагогічних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Найважливішою специфічною умовою навчання у Національній академії Служби безпеки України є величезна роль виховання тих, хто навчається, зокрема, курсантів, слухачів та студентів. Адже саме виховання може і повинно надавати інтегруючого впливу на педагогічний процес у вищих військових навчальних закладах України зі специфічними умовами навчання.

На сьогодні спостерігається прагнення до збереження традиційних форм навчання у Національній академії СБ України, що зумовлено колосальним військово-педагогічним досвідом, накопиченим щонайменше за 25 років існування Академії.

Виховання у системі відомчої освіти є складовою національно-патріотичного виховання. Його головна мета – формування особистості фахівця з державної безпеки, зокрема його світогляду, громадянської позиції; гармонійний розвиток громадян-патріотів, високопрофесійних оперативних співробітників, свідомих захисників Батьківщини. Метою національно-патріотичного виховання також є формування у молодого співробітника СБ України високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, поваги до української історії, видатних пам'яток культури, вітчизняних історичних діячів.

Важливим моментом є й те, яка саме світоглядна система приймається особистістю майбутнього контррозвідника як модель самосвідомості, які саме ідеали виступають в якості орієнтирів. Крім того, у наш час рівень особистої, індивідуальної моральності людини, яка приходить у закрите військоve середовище, як правило, відповідає середнім етичним стандартам у соціумі. Професія ж офіцера спецслужби вимагає набагато більшого. У результаті виникає феномен подвійного етичного стандарту.

Необхідно зазначити, що для співробітників безпекової сфери в усі часи притаманним було усвідомлення власної честі та гідності. Категорія честі відображає не лише усвідомлення співробітниками силових структур та спецслужб своєї власної цінності, але й визнання цієї цінності суспільством. Честь як моральне поняття свідчить про наявність у співробітника саме таких якостей, які необхідні для добробуту та безпеки громадян, суспільства та держави. Водночас категорія честі вказує на зв'язок людини з певною професійною спільнотою. Поняття честі містить у собі також і поняття особистої гідності. Ці моральні поняття тісно пов'язані і у багато чому подібні між собою. Гідність, на відміну від честі, розкриває, швидше за все, ставлення людини до самої себе як особистості та професіонала. У своїй єдності ці категорії виступають як індикатори, за допомогою яких визначається моральна цінність людини як представника соціальної групи чи професії.

Для співробітників українських силових структур та спецслужб поняття «честь» та «гідність» здійснюють певний вплив на соціальну спрямованість їх професійної діяльності, задають ті норми професійної поведінки, котрі не дозволяють стати «людиною без честі», втратити свою гідність.

Педагогічна практика переконливо свідчить, що у процесі виховання, особливо дорослих, не можна досягти бажаного результату, якщо не вдасться викликати прагнення до формування та зміни власної особистості з боку того, кого виховують, тобто потреби у самоосвіті і самовихованні. Необхідно підкреслити, що майбутній офіцер (курсант чи студент), який активно, цілеспрямовано і творчо займається самоосвітою і самовихованням, здатен значно розширити свої можливості у розвитку необхідних якостей, виробити здатність до саморегуляції вчинків і поведінки, більш якісно готувати себе до здійснення суспільних функцій. Це обставина і зумовлює особливу роль самоосвіти і самовиховання у підготовці співробітників українських спецслужб.

Отже, виховну діяльність науково-педагогічного складу різних рангів пропонується вважати однією із головних складових освітнього процесу, а одним з пріоритетних напрямів формування духовних якостей вважають деонтологічну підготовку. Вона становить собою організовану, цілеспрямовану систему навчально-виховних заходів, спрямованих на формування особистості випускника Національної академії СБ України, здатного відповідати морально-етичним вимогам, які висуваються до співробітника сучасної європейської спецслужби, одночасно із виконання ним на високому рівні професійних обов'язків. Серед основних складових виховання майбутніх оперативних співробітників:

- використання професійного досвіду й морального потенціалу науково-педагогічного складу та кураторів і наставників на усіх етапах освітнього процесу;
- розвиток професійно-педагогічної спрямованості та підвищення рівня педагогічної культури викладацького складу Національної академії СБ України;
- безперервність підготовки, яку можна реалізувати, спираючись на досягнутий рівень професійної підготовки та постійне оновлення елементів навчання та виховання.

ЩОДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА СУМІЖНИХ ДЕРЖАВ

Махлай О.М.

Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

Одним із важливих засобів підвищення ефективності протидії транскордонній злочинності на міжнародному рівні є об'єднання зусиль правоохоронних органів країн світової спільноти, здійснення ними спільних заходів щодо протидії протиправній діяльності. Це безпосередньо стосується і оперативних органів прикордонних відомств, які здійснюють протидію злочинності на державних кордонах і, в рамках взаємодії, використовують весь арсенал можливостей своїх партнерів для виявлення, попередження і припинення злочинів та іншої протиправної діяльності.

Основою будь-якої взаємодії є обмін інформацією з питань, від яких залежить своєчасність і ефективність здійснення заходів щодо об'єктів оперативно-розшукових справ, документування їх протиправної діяльності і т. ін. Роль інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності завжди відіграло і відіграє велику роль у забезпеченні ефективності протидії злочинності.

Особливістю використання такої форми взаємодії як обмін інформацією, в т.ч. між оперативно-розшуковими підрозділами Державної прикордонної служби України (далі – ДПС) і правоохоронними органами суміжних та інших іноземних країн, є те, що всі процедурні питання передавання (приймання) інформації від однієї сторони до іншої повинні бути чітко регламентовані законодавствами країн. Без такої регламентації – обмін інформацією між ними буде не законним. Адже мова йде переважно про інформацію з обмеженим доступом (конфіденційну і таємну інформацію), ознайомлення з якою іноземців, представників іноземних організацій та держав допускається лише за умов суворого дотримання порядку, визначеного чинним законодавством України.

Відносини у сфері обміну інформацією й охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, Законом України «Про інформацію», Законом України «Про державну таємницю», міжнародними договорами і угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими нормативно-правовими актами, якими саме ми розглянемо нижче. Саме на підставі цих документів мають розв'язуватися проблеми, пов'язані з здійсненням зовнішніх зносин з метою взаємодії у сфері охорони правопорядку.

Так, наприклад, відповідно до ст. 30 Закону України «Про інформацію», порядок обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, що містять конфіденційну інформацію, визначається Кабінетом Міністрів України.

Подібним чином це урегульовано і Законом України «Про державну таємницю». Відповідно до ст. 32 закону, секретна інформація до скасування рішення про віднесення її до державної таємниці та матеріальні носії такої інформації до їх розсекречування можуть бути передані іноземній державі чи міжнародній організації лише на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України, або письмового мотивованого розпорядження Президента України з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України. Цим же законом (стаття 39) визначено, що посадові особи та громадяни, винні у недодержанні вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва, прийому іноземних делегацій, груп, окремих іноземців та осіб без громадянства і проведення роботи з ними, - несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Таким чином, з метою створення передумов для здійснення взаємодії оперативно-розшукових підрозділів ДПС з правоохоронними органами суміжних та інших іноземних країн, такі відносини, перш за все, повинні бути урегульовані на міждержавному рівні міжнародним договором (угодою) України з відповідною країною про співробітництво з прикордонних питань. Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Крім того, ці питання обумовлюються в угодах між Кабінетом Міністрів України і урядами країн про взаємну охорону секретної інформації, протоколами між їх прикордонними відомствами про співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності і т. ін.

У разі потреби відповідно до відпрацьованих планів взаємодії Компетентні органи проводять завчасно узгоджені оперативно-розшукові заходи з метою виявлення, попередження і припинення протиправної діяльності на українсько-російському кордоні.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СБ УКРАЇНИ

Мельник Д.С.

кандидат юридичних наук,
Національна академія Служби безпеки України

У сучасних умовах потреби посилення безпекового сектору держави за наявних загроз і викликів національній безпеці вимагають вжиття системних заходів із реформування СБ України, приведення до стандартів спецслужб країн НАТО та ЄС, поглиблення взаємодії з партнерськими спецслужбами іноземних держав, а також розширення співпраці з громадянським суспільством і ЗМІ, їх залучення до процесу реформування національної спецслужби та цивільного контролю за її діяльністю.

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 06.05.2015 № 287/2015, передбачає (п. 4.4), що *реформа СБ України має на меті створення ефективної, динамічної, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами спеціальної служби, здатної ефективно захищати державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України.*

При цьому буде забезпечено концентрацію зусиль, у т. ч. на: контррозвідувальній діяльності; нейтралізації сепаратистських та екстремістських рухів і організацій; забезпеченні державної безпеки у сферах боротьби з тероризмом, економічної, інформаційної, кібернетичної безпеки; захисті державної таємниці; сприянні швидкому й ефективному обміну інформацією з державами – членами НАТО, ЄС на основі взаємної довіри.

Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14.03.2016 № 92/2016, визначила *основні напрями розвитку СБУ* (п. 3.9), за якими діяльність СБУ зосереджуватиметься на *вирішенні таких завдань:*

- *контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, інформаційної безпеки України, життєво важливих інтересів держави, прав і свобод громадян від посягань з боку спецслужб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб;*

- *протидія розвідувальній, розвідувально-підривній та іншій протиправній діяльності спецслужб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб;*

- *контррозвідувальний захист органів державної влади, науково-технічного та оборонного потенціалу, оборонно-промислового і транспортного комплексів, національної системи телекомунікацій та їх об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури, що мають стратегічне значення;*

- *боротьба з кібертероризмом та кібершпигунством; протидія кіберзлочинності, можливі наслідки якої безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України; забезпечення реагування на комп'ютерні інциденти у сфері державної безпеки; попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, які вчиняються у кіберпросторі; протидія спеціальним інформаційним операціям і впливам спеціальних служб іноземних держав, організацій, груп та осіб; боротьба з незаконним обігом і використанням спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації;*

- *реалізація комплексу адміністративно-правових, організаційних, оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів з протидії терористичній діяльності та фінансуванню тероризму;*

- *протидія злочинам, що створюють загрози державній безпеці України, протидія транснаціональним і міжрегіональним організованим злочинним угрупованням, боротьба з проявами організованої злочинності у різних сферах (з подальшою поетапною оптимізацією у визначеному законодавством порядку повноважень СБУ у цій сфері);*

- *здійснення інформаційно-аналітичної діяльності в інтересах державної безпеки України;*

- *профілактика правопорушень у сфері державної безпеки України.*

Реформування СБ України спрямовуватиметься на посилення її спроможностей протидіяти сучасним зовнішнім та внутрішнім загрозам національній безпеці та здійснюватиметься у напрямі оновлення доктринальних і концептуальних підходів до організації діяльності національної спецслужби (у т.ч. розроблення і прийняття нової редакції Закону України "Про основи національної безпеки України", затвердження нової редакції Концепції реформування СБ України, внесення змін до законів України "Про Службу безпеки України", "Про контррозвідувальну діяльність", "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про боротьбу з тероризмом" тощо), функціональної оптимізації її організаційної структури та вдосконалення матеріально-технічного забезпечення.

Разом із тим, з метою недопущення соціально-економічного розбалансування ситуації в державі та масштабного поширення кримінальних правопорушень у сферах і галузях національної економіки СБ України на етапі побудови нової моделі і внесення відповідних змін до чинного законодавства повинна залишатись державним правоохоронним органом спеціального призначення.

ПРОТИДІЯ СЕПАРАТИЗМУ – АКТУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Місюра А.О.

заступник завідувача відділу
Національний інститут стратегічних досліджень
misiura@niss.gov.ua

Після Революції гідності перед Україною постали виклики та загрози нової якості та масштабів, що змусили нашу державу переглянути підходи до оцінки безпекового середовища та шляхів забезпечення національної безпеки.

Україна – багатонаціональна держава, на її території проживають представники понад 130 національностей і народностей, у нас діють релігійні організації понад 50 віросповідних напрямків. Не дивлячись на таку різноманітність та наявність певних розбіжностей, представники різних націй та прихильники різних конфесій мирно існували між собою. В Україні функціонують чисельні неурядові організації та громадські об'єднання, діяльність яких у т.ч. спрямована на захист прав національних менших. У той же час, протягом всієї історії незалежної України не спостерігалися системні організовані сепаратистські рухи з визнаними лідерами та широкою підтримкою з боку населення.

З початком гібридної війни загроза сепаратизму набула нового масштабу. Потужним поштовхом для цього став цілеспрямований зовнішній вплив. Розгортання дезінтеграційних процесів в Україні не є результатом внутрішньодержавного конфлікту на міжетнічному, міжконфесійному або іншому ґрунті, а набуло розвитку внаслідок активізації підірвної діяльності спецслужб іноземних держав.

У сучасному світі сепаратизм є однією із найбільш складних проблем. Це багатогранне та неоднозначне явище, оскільки з одного боку пов'язане з питаннями існування держав та збереженням територіальної цілісності, з іншого – з правом всіх народів на самовизначення. Природа сепаратизму складна і формується під впливом багатьох чинників, у т.ч. тих, що пов'язані з процесами трансформації суспільства.

Ключову роль у протидії сепаратистській загрозі відіграють вітчизняні контррозвідальні та розвідальні органи. Передусім, це стосується Служби безпеки України як спеціальної служби, яка забезпечує державну безпеку України. Ефективний контррозвідальний режим у країні надасть змогу своєчасно виявляти деструктивні процеси, впливати на них та не допускати переростання у насильницькі форми протистояння. Крім цього, ефективна робота спецслужби сприятиме прийняттю виважених та адекватних управлінських рішень державних органів з метою усунення внутрішніх чинників сепаратизму та зменшення впливу зовнішніх. У цьому контексті важливим є підтримання та розширення діалогу з громадськими організаціями, що представляють інтереси національних меншин, діячами освіти, культури та мистецтва. Активні комунікативні заходи сприятимуть підвищенню рівня довіри до спецслужби, пошуку можливих шляхів вирішення нагальних проблем та недопущенню появи нових.

Варто відзначити, що протягом останніх років Служба безпеки України реалізувала низку результативних заходів щодо недопущення створення «народних республік» в різних регіонах країни, викриття та припинення протиправної діяльності окремих осіб та груп, спрямованої на зміну державного кордону. Це стало ефектним запобіжником та попередженням для інших бажаючих порушити територіальну цілісність України.

Очевидно, що чинник сепаратизму в Україні буде активно використовуватись у подальшому (в тому чи іншому контексті) для досягнення окремими державами, організаціями та особами певних цілей. Це, у свою чергу, потребуватиме значних зусиль з боку держави щодо збереження територіальної цілісності.

Ще одним аспектом діяльності спецслужби у протидії сепаратизму має стати розширення та поглиблення взаємодії та кооперації СБ України з науковим середовищем. При цьому не тільки наукові розробки та дослідження мають сприяти у роботі спецслужби та розширювати її можливості, але і спецслужба може і має надавати науковим установам та закладам необхідну інформацію для такої роботи, збагачуючи науку новими знаннями та досвідом. Адже тільки спецслужба має необхідні специфічні інструменти, що здатні виявити приховані негативні процеси, викрити їх суть та механізми. Гібридна війна продемонструвала, що агресор надзвичайно активно та ефективно використовує пропагандистсько-психологічні заходи, опираючись на сучасні технології, апелюючи при цьому до історичних фактів та подій. Вбачається, що працівники спецслужби, озброєні сучасними знаннями у різних сферах, матимуть суттєві переваги у своїй роботі та зможуть впевнено та ефективно протистояти цим викликам.

Не дивлячись на наявні проблеми та складнощі (об'єктивні та суб'єктивні) в їх вирішенні, можна констатувати, що вітчизняна спецслужба у боротьбі з іноземним агресором та незаконними збройними формуваннями довела свою спроможність протистояти сильному, добре оснащеному та більш досвідченому ворогу, відстоювати суверенітет та незалежність нашої держави.

РЕФОРМУВАННЯ СБУ У КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Мусієнко І.І., Бодрунов А.О.

доктор наук з державного управління,
професор, заслужений юрист України
Служба безпеки України

Із метою забезпечення інтеграції нашої держави до євроатлантичного політичного, економічного і безпекового простору Служба безпеки України протягом трьох років вжила заходів із удосконалення своїх функціональних спроможностей із протидії загрозам державній безпеці України.

Одночасно фахівцями Служби безпеки України за короткий термін підготовлено та направлено на затвердження до Ради національної безпеки і оборони України проект Концепції реформування СБУ, який враховує рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи з питань контролю за діяльністю служб внутрішньої безпеки і кращий досвід країн – членів Європейського Союзу та НАТО з організації і законодавчого забезпечення діяльності спецслужб.

Дорадчу допомогу СБУ під час розробки проекту Концепції надавали радники Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України, представники Офісу зв'язку НАТО та Центру інформації та документації НАТО в Україні, іноземних партнерських спецслужб. До широкого обговорення проекту Концепції також залучались народні депутати України, провідні вітчизняні експерти і представники громадськості.

Проект Концепції був позитивно оцінений Північноатлантичним альянсом під час засідання Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня.

У Концепції визначено мету, основні принципи, завдання та етапи (до кінця 2020 року) реформування Служби безпеки України, шляхи підвищення якості кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення. Окремо передбачено заходи із підвищення ефективності демократичного цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки, що забезпечить неухильне дотримання нею прав і свобод громадян, українського та міжнародного законодавства у сфері захисту прав людини.

Згідно з положеннями зазначеного проекту Концепції у ході реформування Служба безпеки України повинна позбавитися статусу правоохоронного органу, стати більш відкритою і прозорою спеціальною службою з визначеним обсягом правоохоронних функцій. СБУ зосередить основні зусилля на контррозвідальній діяльності, боротьбі з тероризмом, захисті державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, критичної інфраструктури, інформаційної безпеки держави, боротьбі з кіберзлочинністю, можливі наслідки якої створюють загрозу життєво важливим інтересам України, а також охороні державної таємниці з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина.

Служба безпеки здійснить передачу функцій досудового розслідування злочинів за низкою статей Кримінального кодексу України, зокрема пов'язаних із контрабандою, до інших правоохоронних органів. У компетенції Служби має залишитися розслідування злочинів проти основ національної безпеки України та встановленого порядку поведінки з інформацією з обмеженим доступом; злочинів терористичної спрямованості; кіберзлочинів, спрямованих проти державних електронних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. Протягом періоду реформування будуть здійснені поетапний перегляд та передача окремих повноважень СБУ у сфері боротьби з корупцією та організованою злочинністю до інших державних органів.

За результатами вжитих заходів з удосконалення організації діяльності СБУ, передачі окремих повноважень іншим правоохоронним органам та з урахуванням рівня загроз державній безпеці України, Служба безпеки здійснить поступову демілітаризацію та оптимізацію своєї чисельності.

Крім того, планується ініціювати створення при Верховній Раді України незалежного органу по контролю за діяльністю Служби безпеки України, до складу якого включити провідних експертів у галузі безпеки і оборони, які не є народними депутатами України, а також здійснити перегляд функцій та повноважень Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони стосовно перевірки та контролю окремих видів діяльності СБУ. Водночас буде проведено удосконалення механізмів інформування громадськості про основні завдання, напрями та результати роботи підрозділів, органів, закладів і установ Служби безпеки України.

Виконання усіх зазначених вище заходів стане важливим кроком на шляху прискорення євроатлантичної інтеграції України та забезпечить реалізацію прагнень громадян України мати відкрити, прозору спеціальну службу, яка захищатиме права та поважатиме свободи людини, неухильно дотримуючись принципу верховенства права.

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ СПЕЦСЛУЖБИ ЩОДО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Найдьон Ю. О.

кандидат юридичних наук, доцент,
Національна академія Служби безпеки України

Сучасний етап розбудови національної державності України характеризується складним соціально-політичним та економічним станом розвитку нашої країни. Зважаючи на викладене та невідкладну необхідність подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України, особливої важливості набувають проблеми удосконалення правового та організаційного забезпечення протидії терористичній, розвідувально-підривній та іншій протиправній діяльності іноземних спецслужб, окремих організацій, груп та осіб. Безумовно, зазначене, передусім, стосується Служби безпеки України як спеціальної служби, здатної ефективно захищати державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України. З огляду на необхідність концептуального перегляду сутності та змісту діяльності СБ України як сучасної спеціальної служби доцільно започаткувати *нову парадигму*, основоположною засадою якої буде висунута *наукова ідея* як форма відображення у мисленні нового розуміння об'єктивної реальності та гіпотези теорії діяльності спеціальних служб у сфері забезпечення державної безпеки. Так, науковою ідеєю у контексті зазначеного має стати розуміння необхідності визначення у теорії та практиці концептуально нового підходу до функціонального призначення національних спеціальних служб у протидії загрозам державній безпеці, а також виокремлення на законодавчому та організаційному рівнях діяльності спеціальних служб, сутнісні ознаки якої принципово відрізнятимуть останні від правоохоронних органів. Гіпотезою як матеріалізованим вираженням наукової ідеї, висунутої для пояснення концептуально нових підходів до діяльності СБ України у сфері забезпечення державної безпеки, є існування спеціального виду діяльності спеціальних служб України, що регулюється чинним законодавством, сутність якої полягає у відверненні реальних та потенційних загроз державній безпеці шляхом конспіративного використання системи спеціальних засобів, методів.

Із метою реалізації покладених чинним законодавством завдань Служба безпеки України повинна застосовувати адекватну наявним загрозам систему протидії злочинним посяганням іноземних спеціальних служб, окремих організацій, груп та осіб на державну безпеку України, що досягається проведенням уповноваженими підрозділами Служби оперативної діяльності. Дослідження динаміки теоретико-прикладного осмислення оперативної діяльності свідчить, що остання, як теоретична та прикладна категорія, з'явилась за часів діяльності органів державної безпеки СРСР та вважалась основною складовою діяльності контррозвідувальних підрозділів, сутність якої полягала у негласному (конспіративному) виявленні, попередженні та припиненні розвідувально-підривних посягань на державну безпеку шляхом застосування спеціальних сил та засобів, форм, методів. Важливість та необхідність наукового осмислення оперативної діяльності спостерігається й у пострадянський період, де, незважаючи на певну розбіжність поглядів, останню вважають притаманною державним органам, що мають статус правоохоронних чи спецслужб, а негласність визначається її сутністю. Істотними ознаками оперативної діяльності СБ України, що у сукупності становлять її зміст, є: 1) спеціальна мета – захист безпеки держави, її законних інтересів та прав громадян від реальних і потенційних загроз, що реалізуються шляхом проведення розвідувально-підривної та іншої протиправної діяльності; 2) об'єктивно існуюча потреба – необхідність створення умов безпечного існування держави, нейтралізації зовнішніх та внутрішніх загроз безпеці держави; 3) спеціальний суб'єкт її здійснення – уповноважені оперативні підрозділи державного органу, який забезпечує державну безпеку України; 4) специфічність завдань – негласне виявлення, попередження, припинення реальних і потенційних, зовнішніх та внутрішніх загроз державній безпеці України, передусім розвідувально-підривного та терористичного характеру; 5) специфічні вимоги до організації процесу – здатність ефективно, своєчасно нейтралізувати загрози державній безпеці України, відвертати настання шкідливих наслідків законним інтересам держави та громадян, усувати причини та умови, що сприяють виникненню таких загроз. Особливістю реалізації зазначеного є недопущення розголошення спеціальних засобів, форм, методів, що використовувались для досягнення поставленої мети.

Зважаючи на результати проведеного аналізу наукових, правових джерел та матеріалів практики діяльності СБ України, можна дійти висновку, що оперативна діяльність є основоположною складовою протидії Службою безпеки України злочинним посяганням на державну безпеку країни. *З метою формулювання розуміння єдиного підходу до визначення сутності та змісту оперативної діяльності СБ України їй слід розуміти як негласну діяльність, що здійснюється уповноваженими оперативними підрозділами Служби шляхом реалізації наданих їм положеннями чинного законодавства прав, спрямовану на виявлення, попередження та припинення розвідувально-підривної та іншої протиправної діяльності іноземних спеціальних служб, окремих організацій, груп та осіб, а також усунення причин та умов, що сприяють виникненню загроз державній безпеці України.*

ЗРОСТАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ВІДДАЧІ ВІД НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Новікова І.Е., Харіна О.О.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник;
кандидат економічних наук, науковий співробітник
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ie_novikova@meta.ua, o_kharina@ukr.net

Динамічні зміни й посилення конкурентної боротьби на глобальному ринку наукоємної продукції та гостра необхідність швидкої та ефективної модернізації економіки України у всіх без виключення її секторах актуалізують проблеми управління інноваційно-інвестиційною сферою, зокрема потребу підвищення ефективності від передачі бюджетних технологій бізнес-структурам, покращення конкурентоспроможності національної продукції, особливо подвійного призначення, а також посилення рівня національної безпеки, який був, є, і буде невіддільними від рівня технологічного розвитку країни. Адже теперішнє століття є епохою надшвидкого розвитку високих технологій, тому роль та значення кожної держави на світовій арені визначатиметься тим, на скільки вона ними володіє.

Наразі значне зниження об'єму капіталовкладень у розвиток інноваційної сфери протягом періоду незалежності, призвело до деградації не тільки науково-дослідної, а й виробничої сфер, зокрема багатьох підприємств, що позиціонувалися як високотехнологічні та стратегічні й працювали задля забезпечення національної безпеки України. Так, протягом перших 2-х десятиріч років незалежності різко скоротилося державне замовлення на виробництво оборонної продукції та проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт для потреб оборонної галузі. Суттєве збільшення витрат на ці потреби сталося лише після подій 2013-2014 рр. (Революція Гідності, несподівані геополітичні виклики тощо), в наслідок яких проявилися величезні прогалини в управлінні власною безпекою на рівні країни. Стало очевидним, що державі вкрай необхідно налагодити забезпечення відповідної виробничої та науково-дослідної діяльності, а також проведення дослідно-конструкторських робіт. Однак, бюджетних коштів бракує, тому потрібні додаткові джерела фінансування. Одним із джерел може стати інтенсифікація процесу комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності. Проте, для цього на державному рівні має бути забезпечено потужну підтримку інноваційної діяльності, яка включає фінансування розробок, що визначають і забезпечують необхідний рівень безпеки країни. Створення прогресивних технологій, насамперед для оборонно-промислового комплексу дозволить запустити виробництво наукоємної продукції, реалізація якої на внутрішньому та світовому ринках стане додатковим джерелом фінансових ресурсів для модернізації ряду стратегічних підприємств.

Отже, в інтересах посилення безпеки та оборони нашої держави підвищення комерційної віддачі від наукової і науково-технічної діяльності має стати імперативом нинішньої державної політики. Адже в контексті агресії РФ створення умов для інноваційного зростання власного виробничого потенціалу і потужностей оборонно-промислового комплексу є переконливим фактором для розгортання виробництва в Україні сучасних видів зброї, військової і спеціальної техніки, розробка ефективних засобів захисту військових об'єктів техніки тощо [1].

У практичній площині для посилення національної безпеки та стрімкого нарощення інвестиційної віддачі від новостворених технологій варто спиратися на комплекс заходів щодо:

- розробки плану дій щодо виокремлення пріоритетних стратегічних сфер (наприклад оборонної) для активного впровадження інноваційних розробок та технологій;
- впровадження принципів та методів стимулювання створення перспективних науково-дослідних технічних робіт та розробок у тому числі подвійного призначення;
- налагодження комерціалізації результатів науково-технічної діяльності з урахуванням передового світового досвіду;
- захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема й в оборонній промисловості;
- запровадження інструментів реалістичної і ефективної інноваційної політики [2].

Також при визначенні пріоритетів науково-дослідницької роботи вітчизняних ВНЗ та НДУ важливим є оцінювання економічної ефективності розробок та перспектив комерціалізації тих чи інших науко-хау. Це дало б можливість враховувати довгострокові тенденції науково-технічного розвитку за секторами економіки України та глобальний попит на конкретні інновації. Системне впровадження інновацій за пріоритетними напрямками надасть змогу сформувати збалансовану національну стратегію інноваційного розвитку економіки України, реалізація якої забезпечить стійкі конкурентні переваги вітчизняним високотехнологічним підприємствам на глобальному ринку наукоємної продукції.

Література:

1. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>
2. Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України: Інструмент політичної підтримки програми «Горизонт 2020», 2017. – Режим доступу: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/report/KI%20AX%2016%20008%20UK%20N%20Transl.pdf>

**ЮРИДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ СТВОРЕННЯ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ**

Окіпнюк В. Т.,

кандидат юридичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Правові основи формування органів державної безпеки незалежної України були закладені ще в період існування УРСР, яка вважалась невід'ємною складовою єдиної надцентралізованої держави – СРСР. 16 липня 1990 року Верховна Рада (далі – ВР) УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, концептуальний політико-правовий акт, який поклав початок реальній розбудові незалежної Української держави. Декларація мала конституційний характер, її норми охоплювали різноманітні аспекти становлення майбутньої державності, у тому числі проблеми зовнішньої та внутрішньої безпеки. Зокрема, у розділі IX Декларації «Зовнішня і внутрішня безпека» була юридично закріплена норма про створення власних органів державної безпеки, підпорядкованих ВР УРСР.

Заходи щодо реалізації цієї норми почали запроваджуватись ще до офіційного скасування КДБ УРСР. Відповідно до Закону УРСР від 3 серпня 1990 року «Про міністерства і державні комітети Української РСР» та постанови ВР УРСР від 13 травня 1991 року «Про голову Комітету державної безпеки Української РСР» Голова КДБ УРСР був введений до складу Ради Міністрів (згодом – Кабінету Міністрів) УРСР.

З прийняттям Закону УРСР від 5 липня 1991 року «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» до повноважень Президента УРСР було віднесено право вживати необхідних заходів щодо забезпечення обороноздатності, державної і суспільної безпеки, територіальної цілісності республіки та право за погодженням із ВР УРСР призначати Голову КДБ УРСР.

З проголошенням незалежності України було взято курс на ліквідацію КДБ УРСР. 24 серпня 1991 року ВР України прийняла низку постанов: «Про політичну обстановку на Україні і негайні дії ВР України по створенню умов не повторення надалі військового перевороту», «Про департизацію державних органів, установ та організацій», «Про військові формування в Україні». Згідно з цими актами всі дислоковані на території України військові формування, в тому числі КДБ і його війська, були підпорядковані ВР України, співробітники органів державної безпеки мали припинити протягом 10 днів членство в будь-якій політичній партії та русі, а до 1 листопада 1991 року на розгляд ВР України мало бути внесено проект закону про органи державної безпеки України.

ВР України 20 вересня 1991 року прийняла постанову «Про створення Служби національної безпеки України». Відповідно до п. 3 цієї постанови КДБ УРСР було ліквідовано, а його матеріально-технічний потенціал (крім матеріально-технічних засобів підрозділів шифрувального зв'язку та служби охорони) передано Службі національної безпеки (далі – СНБ) України. Постанова від 20 вересня 1991 року зобов'язувала Кабінет Міністрів України, Комісії ВР України з питань оборони і державної безпеки, у питаннях законодавства і законності до 1 листопада 1991 року, надати проекти наступних нормативних актів: про СНБ України, про організацію урядового і шифрувального зв'язку, про соціальний та правовий захист працівників цих органів і осіб, звільнених у зв'язку з реорганізацією КДБ України. Координація роботи щодо створення СНБ України покладалась на дві установи – Комісію Президії ВР України з реорганізації органів державної безпеки України та постійну комісію ВР України з питань оборони і державної безпеки України.

Законопроект про СНБ України був підготовлений і відповідно до постанови Президії ВР України від 16 грудня 1991 року переданий на спільний розгляд комісії ВР України та Кабінету Міністрів України для подальшого внесення на розгляд ВР України. 30 січня 1992 року ВР України

схвалила у першому читанні основні положення проекту Закону України «Про Службу національної безпеки України». Проголошувалось, що з урахуванням пропозицій і зауважень, внесених комісіями та висловлених народними депутатами, законопроект буде доопрацьований та внесений на подальший розгляд до ВР України.

Проект Закону України «Про Службу України» 13 березня 1992 року був розглянутий на пленарному засіданні Верховної Ради України у другому читанні та остаточно прийнятий 25 березня 1992 року як Закон України «Про Службу безпеки України». У цей же день була затверджена постанова ВР України «Про порядок комплектування, матеріально-технічне, військове та фінансове забезпечення СБ України». Ці правові акти, поряд з прийнятим 18 лютого 1992 року Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» завершили процес юридичного оформлення створення органів державної безпеки незалежної України та на тривалий час стали юридичною основою їх функціонування.

Таким чином, юридичне оформлення створення органів державної безпеки незалежної України відбувалось в кілька етапів, на кожному з яких можна виділити ключові політико-правові акти, що відіграли основну роль у цьому процесі. Серед них слід назвати Декларацію про державний суверенітет від 16 липня 1990 року, постанову ВР України від 20 вересня 1991 року «Про створення Служби національної безпеки України» та Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року. і «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО РОЗШУКУ В ГЕТЬМАНАТІ СЕРЕДИНИ XVIII СТ.

Омельчук В. В.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
секретар ГРО СБУ

Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

Козацькі адміністративно-судові органи спільно з загальноімперськими світськими та духовними інституціями брали участь в здійсненні на території Гетьманату заходів політичного розшуку. Затриманих за підозрою у вчиненні злочинів політичного характеру передавали спеціальним імперським органам. Так, з Переяславської сотенної канцелярії після попереднього слідства під охороною відправили у Таємну канцелярію у Санкт-Петербург затриманого самозванця І. Минацького¹¹.

Виокремимо як інструмент політичного розшуку і цензурування друкованих видань. Так, 26 листопада 1749 р. Переяславська полкова канцелярія звернулася до Духовного собору Києво-Печерської лаври щодо виявлених книг лаврської типографії, які підпадали під дію сенатського указу від 18 жовтня 1748 р. Подальший указ Генеральної військової канцелярії, отриманий у Переяславі 2 грудня 1748 р., передбачав виявлення світських та духовних книг, маніфестів, указів, надрукованих у 1740 – 1741 рр. “під відомим титулом”, та їхнє доставляння до типографії – виготовлювача чи найближчої канцелярії для внесення потрібних виправлень. У разі виявлення та недоставляння їх упродовж місяця винуватців чекало покарання¹².

Проводилися обшуки та вилучалися акти та листування, пов’язані з попереднім царюванням “під відомим титулом”, з іменами, які заборонялося згадувати під загрозою стягнень і покарання. Урядовими розпорядженнями мешканці зобов’язали такі документи добровільно передавати для знищення. Відмова їх здати розглядалася як супротив чинному режиму і політичний злочин. Так, у 1753 р. київський магістрат провів обшук у будинку колишнього канцеляриста Григорія Холявки з метою виявити рахунків з продажу гербового паперу, яким той завідував. У ході обшуку цілком випадково натрапили на акти “під відомим титулом”. Магістрат негайно доповів про знахідку до Генеральної військової канцелярії¹³.

Питання забезпечення контролю за діяльністю церковних інститутів не випадково постало одразу після приходу К. Розумовського до влади. Насамперед, дії органів влади Гетьманату спрямовувалися на захист основ козацької державності. Козацькі службовці активно відстежували реакцію на дії козацького

¹¹ Бовгиря А. М. Самозванство в Україні XVII – XVIII ст. / А. М. Бовгиря // УГЖ. – 2015. – № 6. – С. 64 – 65.

¹² ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 друк, спр. 58, арк. 6.

¹³ Невольное преступление магистрата киевского. Дело Г.В.К. 1753 г. об отсылке в Кол. ин. дел представленных от магистрата киевского под известным титулом указов и других писем, сысканных в доме бурмистра киев. умершаго Герасима Холявки // [Андриевский А. А.] Исторические материалы из Архива Киевского губернского правления [сост. А. А. Андриевский]. – Вып. 2. – К.: Тип. Киевского губернского правления, 1888. – С. 61.

очільника у різних середовищах. Насамперед, аналізувалося сприйняття Кирила Розумовського серед духовенства, яке було далеко не однозначним упродовж усього його правління. Так, управитель ліщицької волості Києво-Печерської лаври Никанор дозволив собі образливі висловлювання щодо Гетьмана¹⁴. Тому, 6 липня 1752 р. стародубський полковник Федір Максимович повідомив про це Генеральну військову канцелярію¹⁵.

Злочини проти гетьманської честі склали окрему категорію і розглядалися не в установах політичного розшуку імперії, а козацькими адміністративно-судовими органами. Гетьман міг самостійно визначати покарання за такий вид правопорушень, або передавати справу до Генеральної військової канцелярії чи Генерального військового суду. Зокрема, у 1754 р. Генеральна військова канцелярія за поданням Гетьмана розглядала справу переяславського полкового осавула Лукашевича, який згадав у розмові, що К. Розумовський колись “хаживал в убогом платьє”. Згідно з вироком, порушника позбавляли уряду та зобов’язали сплатити штраф у 100 рублів. Проте, Гетьман його вибачив з нагоди народження спадкоємця престолу Павла Петровича¹⁶.

К. Розумовський намагався відстежувати у Гетьманаті опозиційну щодо нього діяльність старшини та духовенства. У системі державної безпеки Гетьманату можна виокремити й низку інших напрямів діяльності. Так, рішуче придушувалися сепаратистські виступи та діяльність організованих озброєних угруповань (насамперед, гайдамацьких загонів).

НОВІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИЦІЙ ВПЛИВУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ

Охременко О. Р., Мамченко С. М.

доктор психологічних наук, професор; доктор педагогічних наук, професор
Національна академія Служби безпеки України

Останнім часом Україна знаходиться в стані неоголошеної війни, один із напрямів якої – психологічний. Психологічні операції у перебігу гібридної війни є доволі різноманітними та мають як локальний і короткотерміновий (поширення безпрецедентної дезінформації та пропаганди щодо поточних подій на тимчасово окупованих територіях), так і довготерміновий вимір (негативна оцінка політичних лідерів України, міжнародної громадськості).

Російська сторона в інформаційній війні тривалий час маніпулює фактами в межах місцевого інформаційного поля та впливає на вектор сприйняття місцевими жителями тих чи інших подій за принципом «ми, свої» (російські ЗМІ та сепаратисти), «вони, чужі» (українські джерела інформації). Це «інформаційне перепрограмування межує із зомбуванням»[1] і ставить на порядок денний проблему інформаційної безпеки держави.

В цих умовах виявлення спеціальних психологічних і інформаційних операцій постає обов’язковою, але недостатньою складовою контрозвідувальної діяльності. В Донбасі необхідно створювати свою психологічно-інформаційну платформу (медійний сегмент, елементи соціального тиску (соціальні організації) і соціального впливу (лідери думок)). В межах цього напрямку, на думку авторів, акцент контрозвідувальної діяльності слід перенести на формування впливу на «лідерів думок».

Діяльність лідерів думок є важливим чинником впливу на представників соціальних громад тимчасово окупованих і прифронтових територій, на їх систему цінностей і життєвих смислів, на здатність об’єктивно оцінити перебіг подій і впливає на самосвідомість індивідів і систему ціннісних і діяльнісних установок, сприяє більшій ефективності переконуючого впливу проукраїнської масової комунікації, що спонукає шукати нові напрями профілактичної роботи.

Метою такої роботи є мобілізація думок крізь звернення до сподівань, потреб, бажань населення. Лідерами думок у різних ситуаціях і для різних соціальних груп і прошарків населення Донбасу можуть бути неформальні лідери, політичні діячі, представники релігійних конфесій, діячі культури, науки, мистецтва, спортсмени, військові – для кожної категорії населення необхідно знаходити своїх авторитетних осіб. Цей підхід, крім оперативності та миттєвості реакцій на деструктивні впливи,

¹⁴ ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 11425, арк. 4 зв.

¹⁵ Там само, арк. 4.

¹⁶ Бовгиря А. М. “Наш Розумовский с вашей Государыней живет...”: фаворитизм у суспільній свідомості мешканців Гетьманщини XVIII ст./ Андрій Бовгиря // Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії у 2-х т. – Т. 2: Світ речей і повсякденних уявлень [відп. ред. В. Горобець]. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – С. 237.

дасть можливість випереджувати чи нейтралізувати ці психологічні впливи й успішно доводити необхідну інформацію, формувати бажане уявлення про події з референтної позиції «своїх», «таких як ми».

Отже вплив на лідерів думок є важливим напрямом контрозвідувальної діяльності та показником комунікативної компетентності її фахівців. Взаємодія з особами, думки, оцінки, інтерпретації, вчинки яких сприймаються та відтворюються їхнім оточенням, визначає ставлення останніх до подій в районі проведення АТО, до соціальних персон, до офіційної та неофіційної інформації. Особливо уважно слід ставитися до профілактичної роботи з лідерами думок в соціальних мережах.

Соціальні мережі є інтернет-платформою для побудови, відображення й організації соціальних взаємовідносин нового типу, а аналітичне дослідження соціальних мереж є актуальним напрямом моніторингу інформаційного простору в районі проведення АТО. Аналіз соціальних мереж дозволяє дослідити взаємодії між учасниками, прогнозувати їхню поведінку, особливості моделювання інформаційних потоків в мережах. Отже, соціальні мережі в психологічному протиставленні є найбільш ефективним способом впливу на цільову аудиторію, а вплив лідерів думок – ефективним засобом моделювання цього впливу.

Моделювання соціального впливу може бути реалізовано в двох процесах: в процесі інтерактивної комунікації з об'єктами впливу (під час обговорення питань з авторитетними особами) і порівняння (намагання отримати соціальне схвалення змушує об'єкти впливу прийняти уявлення, думки та дії, які висловлюють лідери думок). Враховуючи це в інтернет-мережах лідерами думок постають користувачі з більшою кількістю соціальних зв'язків, публікації яких викликають схвалення оточення. Профілактична робота з такими лідерами думок орієнтує на вже сформовані соціальні та комунікативні мережі, а це дає значно більший ефект, ніж створення нових каналів комунікації. При цьому профілактична робота з лідерами-експертами (особами, які досягли неабияких успіхів у певних галузях і відомих в широких колах) та з лідерами-соціальними знаменитостями (телеведучими, артистами, політиками, відомими блогерами) полягає у залученні їх до сумісної діяльності з обговорення тих чи інших соціальних проблем.

Вказані заходи підвищують довіру до інформації Української сторони і сприятимуть її впливовості серед населення тимчасово окупованих районів.

Література:

1. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії / за заг. ред. А. Баровської – К. : НІСД, 2016. – 109 с.

ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ГРОМАДЯН ТА КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКОВОГО ПОВОДЖЕННЯ У КІБЕРПРОСТОРІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Пальчик М.Л.

кандидат юридичних наук
Національна академія Служби безпеки України

Стратегією кібербезпеки України, що затверджена Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016, одним із пріоритетних напрямів забезпечення кібербезпеки України визначено підвищення цифрової грамотності громадян та культури безпекового поведіння в кіберпросторі, комплексних знань, навичок і здібностей, необхідних для підтримки цілей кібербезпеки, а також впровадження державних і громадських проєктів підвищення рівня обізнаності суспільства щодо кіберзагроз та кіберзахисту [1].

Можемо цілком погодитись з пріоритетністю визначеного напрямку у забезпеченні кібербезпеки, адже з розвитком інформаційних технологій та зміною форм спілкування існуючі загрози все більше переміщуються з реального у віртуальний простір. В свою чергу, громадяни як активні його учасники залишаються слабкою ланкою у забезпеченні кібербезпеки, про що, відповідно, обізнані і суб'єкти протиправної діяльності. Про необхідність підвищення обізнаності населення щодо існуючих кіберзагроз сигналізує і кількість злочинів, що вчиняються у кіберпросторі, яка має тенденцію до зростання. Так, якщо у 2014 році Департаментом по боротьбі з кіберзлочинністю МВС було зареєстровано 4 800 злочинів у сфері ІТ, то у 2015 році – 6025 [2]. Крім того, Інтернет та засоби соціальних мережових комунікацій активно використовуються у здійсненні розвідувальної та терористичної діяльності

Основними напрямками використання Інтернету з терористичною метою фахівці Управління ООН з наркотиків і злочинності визначають: пропаганду (у тому числі вербування, радикалізацію та підбурювання до тероризму); фінансування; навчання; планування терористичних актів та їх виконання, а також організацію та здійснення комп'ютерних атак [3]. При чому суб'єкти протиправної діяльності намагаються надати своїм діям в мережі максимально законного та безпечного характеру, постійно винаходять нові схеми та способи незаконного збирання, зберігання, використання, знищення та поширення персональних даних, здійснення незаконних фінансових операцій, крадіжок та шахрайства у мережі Інтернет.

Саме тому існує нагальна потреба у розробці та впровадженні державних і громадських програм та проєктів попереджувального характеру, які б дозволили «озброїти» громадян необхідними знаннями і таким чином убезпечити їх від можливих протиправних посягань у мережі.

Можливим вирішенням існуючої проблеми може бути започаткування спільного державно-приватного проєкту «Інтернет та безпека», яким було б передбачено серію інформаційних кампаній з підвищення обізнаності звичайних громадян щодо ризиків використання мережі Інтернет та соціальних мережевих комунікацій.

Окремим напрямом в межах означених кампаній може бути підготовка інформаційних матеріалів та навчальних циклів з базових безпекових правил поведіння в мережі Інтернет, щодо відвідання невідомих сайтів, завантаження програмного забезпечення, здійснення платежів, використання електронної пошти, соціальних мереж та месенджерів тощо.

Також, в межах запропонованих інформаційних кампаній варто передбачити ознайомлення з основними ризиками і загрозами використання Інтернету, можливими ознаками втягнення в терористичну, шпигунську та іншу протиправну діяльність, відомими протиправними тактиками та механізмами незаконного отримання інформації.

Більш того, окремим блоком необхідно передбачити інформування та здійснення навчань щодо базових узагальнених попереджувально-профілактичних заходів та технік, які бажано застосовувати громадянам для забезпечення особистої безпеки та збереження інформації. При цьому варто акцентувати увагу на необхідності звернення до уповноважених правоохоронних органів з метою захисту своїх прав.

Здійснення подібної роботи, на наш погляд, стане ефективним механізмом у формуванні культури безпекового поведіння в кіберпросторі, що, зрештою, сприятиме в налагодженні стійкого двостороннього зв'язку між приватним сектором та основними суб'єктами національної системи забезпечення кібербезпеки України. Зазначене також надасть можливість підвищити оперативність надходження інформації до правоохоронних органів щодо нових ризиків та загроз у мережі Інтернет, виявлених тактик та методик протиправних посягань та, відповідно, сприятиме формуванню ефективної системи заходів протидії кіберзлочинності.

Література:

1. Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року "Про Стратегію кібербезпеки України" від 15 березня 2016 року № 96/2016 / Офіційний Вісник України від 29 березня 2016 року. – Офіц. вид. – К., 2016. – № 23. – Ст. 899.
2. В Україні зростає кількість кіберзлочинів. – Економічна правда. – 28.03.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2016/03/28/587044>.
3. Использование Интернета в террористических целях. – Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. – Нью-Йорк: Издание ООН. – 2013. – 150 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ПРИ СБ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ

Пентегов В. А., Комірчий П. О.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник; кандидат юридичних наук
Національна академія Служби безпеки України;
Національна академія внутрішніх справ

Останніми роками відповідно до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» при структурах сектору безпеки та оборони з метою здійснення цивільного контролю за їх діяльністю було створено громадські ради.

Сьогодні такі ради діють при Службі безпеки України, Міністерстві внутрішніх справ України, Міністерстві оборони України тощо.

У розвитку та підвищенні ефективності демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони та удосконаленні діяльності громадських рад зацікавлені не тільки громадські організації, але й самі структури сектору безпеки і оборони.

Сьогодні є актуальним обговорення питань оптимізації взаємодії Громадської ради з органами та підрозділами СБУ, зокрема визначення ефективних форм такої взаємодії через розкриття мети і завдань діяльності Громадської ради, доведення до співробітників СБУ інформації щодо позитивних прикладів реалізації рішень Громадської ради.

Аргументи на користь такого твердження наступні:

- 1) Громадська рада – це інструмент комунікації між громадськістю, політиками, незалежними експертами, правозахисниками, працівниками силових структур, тобто механізм отримання інформації «з перших рук» від населення про роботу безпекового сектору держави, можливість відпрацювання прозорих стосунків;
- 2) за участі Громадської ради реалізуються іміджеві програми СБУ, тобто діяльність Громадської ради є механізмом наближення національної спецслужби до громадськості, механізмом роз'яснення її завдань, проблем та досягнень;
- 3) через Громадську раду налагоджується співпраця із засобами масової інформації та громадськими організаціями;
- 4) через Громадську раду можна захищати права співробітників СБУ;
- 5) Громадська рада – це також використання ресурсів громадськості (людських, матеріальних, технічних тощо) під час здійснення службової діяльності СБУ;
- 6) Громадська рада – це також розподіл відповідальності за прийняття рішень, які стосуються роботи з населенням;
- 7) діяльність Громадської ради сприяє утвердженню верховенства права у дотриманні прав людини;
- 8) Громадська рада сприятиме у просвітницькій діяльності щодо отримання співробітниками СБУ сучасних знань та інформації, особливо в галузі прав людини, шляхом проведення тренінгів, семінарів тощо;
- 9) співпраця з Громадською радою – це участь в реформуванні СБУ та реалізація демократизації правоохоронної діяльності;
- 10) Громадська рада – це інструмент формування та підвищення правової культури населення.

Громадська рада при СБ України – це основний правовий засіб громадського контролю, який є колегіальним консультативно-дорадчим органом, що безпосередньо залучається до виконання завдань щодо захисту національних інтересів у безпековій та оборонній сферах, утворений для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами у сфері безпеки та оборони, з метою представництва інституцій громадського суспільства та врахування їх інтересів у діяльності цих органів, підвищення дієвості демократичного цивільного контролю за діяльністю складових сектору безпеки та оборони, забезпечення національної безпеки держави, ефективного відстоювання її національних інтересів у сфері безпеки та оборони.

Основним стимулом для підвищення уваги органів та підрозділів СБ України до Громадської ради є реалізація курсу України на відкритість та прозорість у діяльності органів державної влади щодо її політики у сферах безпеки та оборони, соціальну спрямованість державно-управлінських рішень з попередження й недопущення порушень конституційних прав і свобод людини та громадянина, захист їх законних інтересів.

Результатом оптимізації взаємодії Громадської ради з органами та підрозділами СБУ має стати вироблення ефективних механізмів такої взаємодії, підготовка планів реалізації спільних заходів тощо.

НАЦІОНАЛЬНІ СПЕЦСЛУЖБИ 1917–1920 рр. У КОНТЕКСТІ СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ДО ДЕРЖАВНОСТІ

Пивовар С.Ф.

кандидат історичних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

PVVRSF@Gmail.com

Фактично кожен народ упродовж своєї історії отримував можливість виявити здатність до створення власної незалежної держави. Упродовж 1917–1920 рр. виникали різні форми державності України: УНР доби Центральної Ради і часів Директорії, Українська Держава гетьмана П.

Скоропадського і ЗУНР. Невід'ємною складовою частиною національних державних утворень були спеціальні служби, покликані захистити Україну від внутрішніх і зовнішніх ворогів. Проте національна держава спирається не лише на підтримку війська і спецслужб, а насамперед – більшості суспільства, заінтересованого в самостійному існуванні. Чи прагнув український народ утвердження незалежної Української держави?

Якщо заснування власної держави є домінуючою рисою історії більшості європейських народів, то цього не можна сказати про українців. М. Костомаров твердив, що українці у минулій історії довели «нездатність свою до державного життя» [3, с. 68]. В. Антонович вважав, що українці «через етнографічні особливості свого народного характеру не мали здібності до створення незалежної держави» [1, с. 192]. М. Драгоманов закликав українців «замість того, щоб рватися заложити свою державу... ліпше старатись розбавляти усяку державну силу й прямувати до волі краю й громадської.., виступати з думками не стільки національними, скільки автономними і федеральними...» [2, с. 41]. Не вбачаючи в Україні сил, здатних боротися за власну державність, він проповідував перебудову Росії на принципах федерації, що суттєво вплинуло на тих політичних діячів, яким довелося вирішувати долю України після падіння самодержавства. Не усвідомлюючи необхідності проголошення державної незалежності України, основні українські політичні партії залишались відданими автономістсько-федералістичним ілюзіям, сповідували утопічні ідеї, які перешкоджали національному державотворенню. Нечисленна, дезорганізована і розколота національна еліта не зуміла опанувати українським суспільством, спрямувати на розбудову держави дії широких народних мас. Натомість останні в умовах щойно утвореної Української держави виявилися дезорієнтованими, неспроможними захистити власну державність. Для значної частини населення України привабливішими стали «не національно-державницькі цінності, а... нав'язувані більшовиками та іншими радикальними партіями комуністичні та інтернаціоналістські гасла» [4, с. 223]. М. Шаповал наголошував: «Хіба всі українці за Україну стояли? Ні, ще були мільйони несвідомого народу по містах і селах, який ревів за Росію...» [5, с. 107]. Сучасні дослідники підкреслюють, що революція 1917 р. «захопила українську націю несформованою, скаліченою структурно й духовно, з низьким рівнем національної свідомості переважної маси населення, не підготовленою до будівництва власної держави» [4, с. 222].

У більшовицькій Росії – найголовнішому ворогові української державності, вже в грудні 1917 р. була створена спецслужба – «ВЧК», яка почала застосовувати екстремні заходи щодо боротьби з «контрреволюцією». Натомість УЦР породжувала всілякі безплідні комітети і комісії, фактично не дбаючи про національну оборону і державну безпеку України. Повноцінні національні спецслужби почали формуватися лише за Гетьманату, який був позбавлений утопічних ідей і ставився до державотворення насамперед з прагматичних міркувань. Дії уряду гетьмана П. Скоропадського інколи суперечили наївним сподіванням народних мас. Цим користались антидержавницькі сили, залучаючи маси до виступів проти «антинародного» режиму і, зокрема, убивств співробітників Державної варти. Проте, національні спецслужби України, не відміну від російської ВЧК та її філії в Україні – ВУНК, не могли боротися з мільйонами власних громадян, навіть, якщо останні не сприймали ідею української національної державності.

Незважаючи на відчайдушні й героїчні спроби патріотів захистити власну державу, загалом національні спецслужби виявилися не затребуваними більшістю народу, а українська державність – приреченою на поразку. Натомість утвердилась УСРР, яка цілковито підпорядковувалася Росії. Радянські спецслужби не захищали український народ, а здійснювали тотальний контроль над ним, забезпечуючи правлячому режимові умови для проведення комуністичного соціального експерименту, який знищив мільйони українців. Констатація цих фактів є особливо актуальною, оскільки значною мірою екстраполюється на події 2014–2017 рр., які в певних соціально-політичних вимірах повторюють ситуацію 1917–1920 рр. і свідчать, що Україна як самостійна держава може вистояти не лише за наявності боєздатного війська й професійної спецслужби, а передусім за умови згуртування народу на засадах національної ідеї проти зовнішньої загрози.

Література:

1. Антонович В.Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: Либідь, 1995.
2. Драгоманов М. Громада: Українська збірка. – Женева, 1878. – № 1.
3. Костомаров Н.И. Две русские народности. – К.-Харків: «Майдан», 1991.
4. Українська революція і державність (1917–1920 рр.). – К.: «Парламентське видавництво», 1998.
5. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. – Прага: «Вільна Спілка», 1928.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТА КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Писарчук Р. В.

Національна академія Служби безпеки України

Від часу прийняття та набуття чинності КПК України у 2012 році розпочався новий етап у правовому регулюванні організації та ведення уповноваженими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності. Порядок провадження, підстави, форми ведення ОРД суттєво змінилися з огляду на запровадження у КПК України принципово нового інституту – негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас їх нормативне закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві викликало широку дискусію у середовищі науковців та практиків, які в переважній більшості доходять одностайного висновку, що відповідні кроки законодавця повинні були б ґрунтуватися на основі глибоких наукових досліджень, а норми вже діючого законодавства потребують науково-практичного коментування з метою адекватного застосування його норм усіма правозастосувачами.

Безпосередній аналіз досвіду правозастосовної діяльності говорить про те, що практичні працівники нерідко плутають оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії. Подекуди слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань на проведення оперативно-розшукових заходів за оперативно-розшуковими справами, мотивуючи це тим, що КПК України передбачає можливість їх здійснення лише у межах розпочатого кримінального провадження. Так, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» у ст. 8 вказує, що оперативно-розшукові заходи мають проводитися в порядку, встановленому КПК України для аналогічних за змістом негласних слідчих (розшукових) дій, з урахуванням специфіки мети та суб'єктів їх проведення. Слідчі судді спираючись на норми ч. 6 ст. 246 іноді помилково доходять висновків, що проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право лише слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням - уповноважені оперативні підрозділи, у зв'язку з чим клопотання оперативних підрозділів про проведення оперативно-розшукових заходів відхиляються за вказаних підстав. Викладене дає змогу підкреслити актуальність проблематики розбудови законодавства про оперативно-розшукову діяльність через закріплення у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» правових норм, якими би визначалась система та порядок провадження оперативно-розшукових заходів.

Однією із найбільш гострих проблем, яка виникає у ході практичного застосування положень КПК України, є використання на досудовому розслідуванні конфіденційного співробітництва, адже до вступу в дію КПК України 2012р. інститут конфіденційного співробітництва виступав винятково як засіб вирішення завдань оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності. Враховуючи те, що правозастосовною практикою й досі не накопичено належного досвіду за цим напрямом, а норми ст. 275 КПК України мають лише засадничий характер і не визначають процедури та напрямів використання у кримінальному судочинстві конфіденційної допомоги та сприяння з боку окремих осіб, вважаємо що це має виступати предметом широких наукових досліджень з метою усунення прогалин чинного законодавства.

Повертаючись до аналізу проблем правового регулювання ОРД і пошуку шляхів їх розв'язання, варто ще раз підкреслити, що у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» повинен бути урегульований порядок дій уповноважених законом підрозділів по роботі за оперативно-розшуковими справами, а також передбаченою система оперативно-розшукових заходів і порядок їх здійснення у ОРД без прив'язки до норм КПК України. Оскільки оперативно-розшукові заходи, які реалізуються в межах прав оперативних підрозділів визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» також проводяться в інтересах контррозвідки, слід наполягти на тому, що чинний Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» також потребує удосконалення. Правова регламентація КРД повинна ґрунтуватися на ідеї, що вона є самостійним видом державної діяльності, відмінним від ОРД за колом суб'єктів, метою та формами ведення.

Отже, нами зроблено висновок, що оперативно-розшукова та контррозвідувальна діяльність є відокремленими видами державної діяльності уповноважених законом суб'єктів, а їх правове регулювання повинно здійснюватися спеціальними законодавчими актами, якими б визначалися мета та завдання, система використовуваних сил та засобів, коло уповноважених суб'єктів, система та порядок здійснення заходів й порядок їх здійснення у інтересах того чи іншого виду державної діяльності.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - №9-10. – Ст. 88.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – К. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
3. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – К., 2003. – № 12. – Ст. 89.

ІНФОРМАЦІЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Прозоров А. Ю.

старший викладач

Національна академія Служби безпеки України

Національні цінності принциповими у питаннях основ національної безпеки. Їхня деградація та втрата фактично означає втрату національної ідентичності та державності. Національні цінності визначають ціннісні орієнтації суспільства, політичне, культурологічне та філософське світосприйняття, моральні та етичні принципи поведінки кожного члена суспільства. Національні цінності – фундаментальні норми, які дозволяють окремій людині повсякчасно здійснювати вибір життєвої позиції, суспільству – визначитися із стратегічним баченням свого майбутнього та лінією поведінки в кризових ситуаціях, а державі – визначити пріоритети внутрішньої та зовнішньої політики. Вони є найбільш стабільним та найменш динамічним елементом системи забезпечення національної безпеки, визначають сутність, цілісність, стійкість, конфігурацію та направленість формування та функціонування вказаної системи.

Класифікація цінностей на термінальні та інструментальні, яку запропонував Мілтон Рокич та деякі інші дослідники, дає можливість, з одного боку, дослідити найважливіші цільові, або термінальні цінності інформаційного суспільства, однією з яких є передусім інформація, що визначається як суспільне благо, користь, необхідність, значущість та актуалізація якої сприяє безпечному і сталому розвитку суспільства. З іншого боку, цей підхід допомагає визначити засіб досягнення визначеної мети – інструментальні цінності як систему інституцій інформаційної сфери, що обумовлюють оптимізацію стану національної безпеки України.

Як бачимо, ключовим фактором в розумінні проблеми інформаційної безпеки є саме інформація, що набуває статусу провідної цінності сучасного суспільства.

Таким чином, можна виділити декілька груп інструментальних цінностей інформаційної сфери суспільства, що розглядаються як засоби досягнення термінальних, або фундаментальних цінностей. До інструментальних цінностей першої групи доцільно віднести властивості, що визначають позитивну значущість саме інформації – її істинність, достовірність, актуальність, своєчасність, точність, достатність, репрезентативність, обґрунтованість, доступність, стійкість, повноту.

Серед ціннісних пріоритетів другої групи доцільно виокремити захищеність інформаційного ресурсу, інформаційно-телекомунікаційних систем, інфраструктури та інформаційних послуг, інформаційних прав і свобод, інформаційного ринку та в цілому інформаційного простору; інформаційну безпеку людини, суспільства, Української держави та міжнародної спільноти, правову захищеність інформації від маніпулювання, перекручення, обмеження та використання із злочинним наміром. Окремі групи інструментальних цінностей, складають освітні, професійно-кадрові та інформаційно-технологічні ресурси інформаційної сфери.

Постає питання про місце цінностей інформаційної сфери в загальній системі цінностей суспільства. Воно повинно визначитися, передусім, провідною роллю інформації в суспільному розвитку, а також термінальними, фундаментальними цінностями суспільства, по відношенню до яких інформація виступає як інструментальна, допоміжна цінність. Інформація сама по собі є нейтральною, але вона набуває статусу загальнолюдської і цивілізаційної цінності лише за умов наявності й оцінки її етичної складової, що дозволяє отримати відповідь на запитання – в ім'я чого використовується інформація. В контексті інформаційної безпеки це запитання трансформується у проблему пріоритетності цінностей свободи доступу до інформації і необхідності її обмеження в інтересах людини суспільства і держави.

Урахування можливих негативних наслідків використання нових інформаційних технологій дозволяє визначити особистісні якості людини в інформаційній сфері діяльності, які поступово набувають ознак професійних і етичних цінностей цієї сфери. Це комунікабельність, мобільність, толерантність, активність, постійний пошук нових знань, готовність їх засвоєння та застосування, варіативність мислення, передбачення наслідків діяльності, етичність використання інформації, комп'ютерна грамотність, самоконтроль, морально-психологічна стійкість. Найважливішою умовою унеможливлення негативних наслідків застосування новітніх інформаційних технологій є моральна складова особистості, її ціннісні орієнтації, що базуються на загальнолюдських гуманістичних цінностях, поряд з ефективною системою соціального контролю. "Здатність до повноцінної комунікації є важливою умовою міцності суспільства, подолання конфліктних ситуацій і напруженості", підкреслює Б. Новіков.

Задля забезпечення антитерористичної безпеки нашої держави актуальним постає питання розробки та виховання, у тому числі з використанням ЗМІ, в населення України, таких цінностей як патріотизм, гуманізм, повага до осіб інших національностей та віросповідань, здатність критично оцінювати негативні інформаційні впливи з боку заангажованих ЗМІ. Саме здорова та міцна свідомість наших громадян може стати надійним захистом від будь-яких терористичних проявів.

Поряд із цим, в основу державної політики забезпечення національної безпеки, повинна бути покладена системна, превентивна діяльність органів державної влади, у тому числі СБ України, щодо надання гарантій інформаційної безпеки особі, суспільству, державі.

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ФОРМА СПІВУЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ З СБУ

Радовецька Л. В.,

кандидат юридичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Сутність взаємозв'язку громадянського суспільства і держави проявляється в такому явищі сучасної Української держави як громадський контроль, який набуває нових форм, нових якісних характеристик у зв'язку із розвитком демократичного режиму та утвердженням концепції правової держави в Україні. Громадський контроль – це публічна перевірка громадянським суспільством діяльності держави на відповідність проголошеним нею цілям, коригування цієї діяльності і самих цілей, підпорядкування політики держави, діяльності її органів і посадових осіб інтересам суспільства за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування, спрямованою на захист і забезпечення прав і законних інтересів людини та фундаментальних свобод, і на повагу до них [1]. За іншим підходом, природа громадського контролю розкривається, із врахуванням його сутнісних рис та мети, на реалізацію якої він спрямований (І. С. Дрейслер [2, с. 35], В. П. Беляєв [3, с. 4]).

Громадський контроль, з одного боку, є важливим чинником а також «індикатором» демократії, гарантією забезпечення прав людини, і, відповідно, укріплення правової держави в Україні, може розглядатися як позаправова *управлінська* форма забезпечення безпеки (забезпечення державної безпеки, відповідно до ст.1 Закону України «Про Службу безпеки України» безпосередньо покладено на цей державний орган [4]), а здійснювана в його межах громадська експертиза як його *регулятивна* форма.

Служба безпеки України як спеціальне безпекове відомство (орган спеціальної компетенції), рівень її демократизації є відображає реальний стан взаємодії між державою та громадянським суспільством. Причому у контексті такої взаємодії доречно і більш обґрунтовано вживати поняття «співучасть», а зміст діяльності, пов'язаної із такою «взаємодією» інтерпретувати через поняття «форми участі» у цьому процесі.

До цієї думки готує вже етимологія понять «взаємодія», «співпраця», «співробітництво», «співучасник», розбіжність семантичного змісту яких полягає у наступному: 1) взаємодія означає *взаємно узгоджено* діяти [4, с. 125], що реалізуються в обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками та у взаємному впливі людей; тобто зміст поняття «узгодженості» передбачає по-перше, взаємність, а по-друге, встановлення відповідності та єдності з обох (різних) сторін, а тому ця ознака передбачає на нормативному рівні, тобто передбаченість а) як матеріальних, так і б) процесуальних норм, у зв'язку з чим всі суб'єкти, що взаємодіють, повинні мати рівний, однаковий обсяг обов'язків та прав, а також можливості здійснювати їх однаковими формами та за допомогою однакових методів; тобто суб'єкти повинні бути «рівноправними», володіти порівняно рівноцінною компетенцією (обов'язками, правами, юридичною відповідальністю); 2) в той час як співпраця – спільна з ким-небудь діяльність, спільна праця для досягнення мети [4, с. 1367] – більш загальне поняття, де з'являється *мета* як об'єднуюче начало діяльності; 3) співучасник – той, хто бере участь разом з кимось у якійсь діяльності – більш загально, нейтрально розкриває зміст спільної діяльності суб'єктів не встановлюючи ніяких меж та обсягів.

Ця гіпотеза певною мірою підтверджується науково-доктринальним підходом у юриспруденції про розмежування «суб'єктів» та «учасників» правової діяльності, за якою для учасника головною рушійною силою в процесі є задоволення своїх потреб та інтересів, а також надання допомоги суб'єкту у вирішенні певних завдань. Тобто термін «взаємодія» слід вживати для «рівноправних» суб'єктів, тобто тих, які наділені владно-державними повноваженнями, водночас для «нерівноправних» суб'єктів у формулі суб'єкт – учасник доречніше й адекватніше застосовувати термін «співучасть» (не зважаючи на дещо галузеве «кримінальне» забарвлення (співучасть у злочині, як відомо, відноситься до основних інститутів Кримінального права України, а характеристики співучасників, їх особливості та класифікації досліджуються на науково-доктринальному рівні фахівцями цієї галузі юридичної науки), а зміст їх діяльності через «форми участі».

У суб'єктів та учасників правової діяльності суб'єктивна сторона може не співпадати за мотивами, потребами, цінностями, а також різнитися по лінії обов'язків для суб'єктів і можливостей (прав) для учасників – їх об'єктивній стороні. Окремим питанням співпраці, формам їх здійснення присвячені праці зарубіжних вчених, дослідження яких може бути доцільним і перспективним.

Література:

1. Захаров С. Громадський контроль і захист прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.opora.lviv.ua/?p=529>

2. Дрейслер И. С. О соотношении государственного и общественного контроля как гарантий социалистической законности / И. С. Дрейслер // Проблемы социалистической законности на современном этапе развития советского государства. – 1968. – С. 35 – 37.
3. Беляев В. П. Общественный контроль в современной России / В. П. Беляев // Конституционное и муниципальное право. – 2006. – № 6. – С. 2 – 6.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

РОЛЬ СПЕЦСЛУЖБИ У ПРОТИДІ ГІБРИДНІЙ ВІЙНИ

Резнікова О. О.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Національний інститут стратегічних досліджень
roa@niss.gov.ua

Три роки проти нашої країни Росією ведеться гібридна війна. Її характерною ознакою є одночасне масштабне застосування противником різноманітних форм і методів боротьби практично в усіх сферах. При цьому акцент ставиться на тому, щоб досягти політичних цілей з мінімальним збройним впливом на супротивника, за рахунок підриву його військового та економічного потенціалу, здійснення інформаційно-психологічного тиску, активної підтримки внутрішньої опозиції, інспірування внутрішніх деструктивних процесів, створення і використання парамілітарних груп, застосування диверсійних методів тощо.

Важливим уроком гібридної війни в Україні стало те, що така війна починається задовго до перших пострілів. Її прояви на початковому етапі буває важко розпізнати і зрозуміти: коли свобода слова переходить в агресивну пропаганду, коли протестні акції в країні інспіруються зовнішніми силами, коли цілком демократичні інструменти використовуються агресором для втручання у внутрішні справи суверенної держави, для блокування діяльності міжнародних організацій, спрямованої на запобігання або врегулювання конфліктів, тощо.

Яскравим прикладом є те, що протягом більше, ніж 2 роки від початку збройної агресії РФ проти України і анексії Криму країни Заходу не були готові визнати факт такої агресії, використовуючи терміни «внутрішній конфлікт» або навіть «громадянська війна» для характеристики того, що відбувалося в нашій державі.

Гібридна війна ведеться за свідомість людей. Заволодіння нею досягається, багато в чому, завдяки застосуванню певних маніпулятивних технологій в інформаційній сфері. Активна робота російських медіа-каналів і представницьких інституцій за кордоном спрямована сьогодні на створення образів і змістів, які спотворюють реальність не лише по відношенню до України, маючи на меті формування негативного іміджу нашої країни за кордоном і послаблення її підтримки з боку країн Заходу. Такі дії покликані руйнувати демократичні цінності, єдність у суспільстві, розвивати деструктивні процеси і в самих країнах Заходу. При цьому відбувається довільне трактування норм міжнародного права, ставиться під сумнів чинна система світоустрою. Це підтверджує, що гібридна війна вийшла за межі України.

Агресивна політика Росії залишатиметься однією з ключових загроз національній безпеці України ще тривалий час, навіть після припинення збройного конфлікту. Протидія загрозам гібридного типу відноситься, у значній мірі, до компетенції правоохоронних органів і спеціальних служб. За час проведення АТО ці органи набули значного досвіду, у т.ч. бойового. Розуміння характеру гібридної війни, особливостей дій противника у сучасних умовах мають знайти відображення у процесі реформування Служби безпеки України відповідно до завдань, визначених новою Стратегією національної безпеки України, Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України. З огляду на загрози, що будуть актуальними для національної безпеки України ще тривалий час, особливої концентрації зусиль потребуватимуть такі напрями у роботі спецслужби, як контррозвідувальна діяльність, захист національної державності, нейтралізація сепаратистських та екстремістських рухів і організацій. Важливо не лише протидіяти загрозам і ліквідувати наслідки їх впливу, але й діяти на випередження, викорінюючи першопричини конфліктів, проводячи відповідні профілактичні заходи. Відповіді на нові гібридні загрози мають бути швидкими і динамічними.

Вимоги до діяльності спеціальної служби у сучасних умовах підвищуються. Це потребує змін і в організації освітнього процесу при підготовці кадрів для Служби безпеки України. Навчальний процес у

відповідних освітніх закладах має бути максимально орієнтований на отримання фахівцями спецслужби необхідних у роботі практичних навичок.

У цілому, складне безпекове середовище нашої держави диктує необхідність оновлення системи забезпечення національної безпеки України. Вона має стати більш гнучкою і ефективною у запобіганні і протистоянні загрозам, які швидко змінюються, розширюються і які складно прогнозувати. Для того, щоб бути успішними у протидії гібридній війні, необхідно перейти від ситуативного реагування на загрози до здійснення на постійній основі комплексного стратегічного аналізу і прогнозування, які слугували би основою для прийняття відповідних державних рішень.

Досвід проведення АТО засвідчив гостру необхідність у налагодженні більш тісної взаємодії та координації органів, що входять до складу сектору безпеки і оборони. Також нагальною необхідністю є формування нової моделі співробітництва держави з громадянським суспільством у сфері забезпечення національної безпеки. У ході протидії російській агресії воно довело свою спроможність відстоювати національні інтереси.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЗАСОБУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ

Розов В. І.

кандидат психологічних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

В умовах інформаційної агресії проти України важливим завданням психологічної безпеки особистості є формування та розвиток психологічних умінь захищатися від деструктивного впливу інформації. Деструктивний вплив інформації може: спонукати до здійснення дій, які завдають небезпеку для себе та інших; сформувати мотивацію вчинення адиктивних дій, кримінальних та адміністративних деліктів; обґрунтовувати або виправдовувати насильство; заперечувати сімейні цінності і формувати неповагу до батьків, старших, людей похилого віку; виправдовувати протиправну поведінку; містити ненормативну лексику, формувати мотивацію низької культури професійного спілкування; формувати інформаційний стрес та провокувати появу та загострення психічних розладів тощо.

Критичне мислення – це вид мислення, який протилежний некритичному і пов'язаний з виявленням недоліків, суперечностей в отримуваній інформації. Це використання когнітивних психотехнік або стратегій, які збільшують імовірність отримання бажаного кінцевого результату. Результатом його є виявлення негативних інформаційних впливів у текстах, за допомогою логіки, рефлексії, діалогу, інтерпретації, опори на знання, класифікації інформаційних впливів, що приводить у дію захисні психологічні установки особистості. Це ретельно обмірковане, зважене рішення відносно якого-небудь судження, здатність ставити нові, відповідні змісту питання, висувати різноманітні аргументи, що підкріплюють, ухвалюють незалежні продумані рішення. Спонукальною силою реалізації захисної функції критичного мислення є потреба суб'єкта в інформаційно-психологічній безпеці.

Набір ключових умінь, необхідних для критичного мислення, містить у собі спостережливість, здатність до інтерпретації, аналіз, виведення висновків, здатність адекватно оцінювати факти і відрізняти їх від припущень.

Із критичним мисленням тісно пов'язані вміння ставити запитання, формулювати проблему, доводити власну думку, аналізувати припущення й упередження, уникати емоційних суджень, уникати спрощень, аналізувати всі наявні інтерпретації, толерантність до протилежних поглядів на проблему, рефлексивність.

Для розвитку критичного мислення у процесі професійного навчання необхідно створити такі умови: давати час на міркування; забезпечити відповідну культуру викладача, який заохочує розвиток критичного мислення; усунути ідеал "істини в останній інстанції"; матеріал повинен подаватися проблемно; використовувати спонукальні питання (т.зв. сократовські питання).

Самостійний розвиток критичного мислення передбачає додержання таких рекомендацій:

- задавайтеся питаннями, цікавтеся;
- коректно визначте або переформулюйте проблему;
- відрізняйте факти від думок;
- досліджуйте факти, докази й надійність їх джерел;
- аналізуйте ідеї, пропозиції, традиції й упередження;
- уникайте емоційних пояснень;

- не спрощуйте настільки, щоб втратити сутність;
- урахуйте інші пояснення;
- будьте терпимі до невизначеності;
- займайте критичну позицію (перспективу);
- мисліть нестандартно, нешаблонно.

Психологічні техніки захисту від деструктивного впливу інформації полягають у дотриманні таких рекомендацій:

- активно знімайте або зменшуйте рівень вашого інформаційного стресу, робіть перерви в роботі з негативною інформацією, переключайте увагу на фізичну активність, вправи для очей, дихальні вправи тощо;
- посадіть себе на «інформаційну дієту», обмежуйте потік негативної інформації, змішуйте її з позитивною інформацією в пропорції 1/3;
- використовуйте техніки метафоричної візуалізації для створення образу міцного «броньованого захисту» від «отруєних спис» інформації;
- уявно знецінюйте для себе джерела такої інформації, придумайте їм негативні ярлики і внесіть у ваш уявний «чорний список»;
- знайдіть сильне позитивне джерело інформації, альтернативу негативній. Помістіть це джерело у ваш уявний «білий список» і користуйтеся ним. Самі вирішуйте, що вам сприймати і в яких пропорціях.

Критичне мислення є складовою психологічної безпеки особистості, яка ставить усвідомлені цілі, аналізує інформацію, мотивує себе, захищає і робить відповідальний, усвідомлений вибір.

ВИГОТОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ЯК НЕВІДКЛАДНИЙ ЗАХІД ІЗ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ КІБЕРБЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Рузяк Д. М., Ковальчук С. П., Ваганій Н. В.,

кандидат технічних наук., старший науковий співробітник., кандидат технічних наук
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

Одним із основних документів щодо визначення загроз кібернетичній безпеці держави та вжиття невідкладних заходів є Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації», введене в дію Указом Президента України від 13 лютого 2017 року № 32/2017 [1] (далі – Рішення).

Цей документ висвітлює комплексний підхід до вжиття конкретних заходів державними установами та органами, які утворюють загальнодержавну систему управління, а саме: Службою безпеки України, Національною поліцією України, Національним банком України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, Кабінетом Міністрів України тощо.

Положення Рішення спрямовані на усунення низки загроз кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів, зазначених у п. 3.7 [2], зокрема уразливості об'єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів до кібератак.

Так, зазначеним вище Рішенням на Кабінет Міністрів України покладено завдання забезпечення підготовки законодавчих пропозицій стосовно визначення вимог щодо кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, прав і обов'язків основних суб'єктів забезпечення кібербезпеки та власників об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, механізму взаємодії між ними під час виявлення, попередження, припинення кібератак та кіберінцидентів, усунення їх наслідків, запровадження відповідальності за порушення вимог щодо кіберзахисту відповідних об'єктів та внесення в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України відповідного законопроекту. Крім того, Кабінет Міністрів України повинен забезпечити підготовку законодавчих пропозицій щодо посилення відповідальності за невиконання вимог законодавства стосовно захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах [1].

Водночас, на нашу думку, серед інших одними із найважливіших заходів є стимулювання розроблення та впровадження вітчизняного програмного забезпечення [1], розробка вітчизняних засобів протидії загрозам кібербезпеки, опрацювання механізму додаткового стимулювання і мотивації фахівців, задіяних у сфері кібербезпеки [3; 4].

Таким чином, посилення технічних та технологічних можливостей, наукового та людського

потенціалу відповідних структур, сприяння розробленню та виготовленню сучасних вітчизняних програмних засобів та телекомунікаційного обладнання безумовно матиме позитивний вплив та дозволить підвищити ефективність заходів із нейтралізації загроз кібербезпеці в цілому.

Окремо слід розглянути роль Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (ІСТЕ СБУ) у системі кібербезпеки.

Так, у контексті забезпечення кібербезпеки основними завданнями ІСТЕ СБУ можна вважати створення та виготовлення сучасних спеціальних технічних засобів та спеціальної техніки для потреб органів і підрозділів СБУ, інших суб'єктів сектору державної безпеки. Ще однією складовою діяльності ІСТУ СБУ у межах забезпечення кібербезпеки є проведення судових експертиз та криміналістичних досліджень у рамках попередження та розслідування відповідних злочинів.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації»: Указ Президента України від 13.02.2017 № 32/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/322017-21282>.
2. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
3. Хлань В.Г. Стосовно окремих аспектів кібернетичної безпеки в контексті розробки інформаційно-аналітичних систем СБ України / В.Г. Хлань, С.П. Ковальчук // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 19 березня 2015 року). – К. : Центр навч., наук. та період. видань НА СБ України, 2015. – С. 152–155.
4. Леонов Б.Д. Аналіз проблемних питань втілення сучасних методів і технологій в організацію ефективної системи управління / Б.Д. Леонов, В.Г. Хлань, С.П. Ковальчук // Інформація і право. – К., 2015. – № 3(15). – С. 114–118.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

Сащук Г. М.,

доктор політичних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

kingann@mail.ru

Національну безпеку в загальних рисах можна визначити як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави. Це передбачає здійснення комплексної сукупності різних видів діяльності: політико-дипломатичної, економічної, правової, військової, інформаційної, котрі спрямовані на досягнення і підтримку необхідного її стану. Ефективність такої діяльності багато в чому визначається наявністю стійких інформаційних зв'язків, кількістю інформаційних потоків, їх характером, змістом і якістю, тобто інформаційним забезпеченням національної безпеки.

Інформаційне забезпечення - це особливий вид забезпечення, обумовлений специфікою самого продукту забезпечення – інформацією. В сучасних умовах вона пронизує всі сфери життя і діяльності людини і держави, стає безпосереднім виробничим ресурсом, поряд із сировиною й енергією, одним з основних багатств країни, її національним надбанням. Тому, без наявності своєчасної і достовірної інформації практично неможливе функціонування жодного виду забезпечення національної безпеки. Цим і обумовлена особлива роль і специфіка інформаційного складника.

Безперечно, найважливішим елементом, що забезпечує цілеспрямовану координацію зусиль усіх державних і суспільних сил країни є система її управління. Серед інститутів й органів державного управління особлива роль відводиться національним спецслужбам. В умовах, коли Україна відчуває трагічні наслідки нашестя "руського мира", спрямованого на знецінення наших культурних традицій, де образ українця в російському інформаційному просторі формується у вигляді "хохла", "бандерівця", "укрофашиста", коли російські ЗМІ не гребують наскрізь тотальною брехнею, вдаються до класичних методів маніпуляції з масовою свідомістю неабияк актуалізується завдання – дати ефективну та змістовну відповідь на військову та інформаційну агресію проти нашої країни.

Росія застосувала проти України концепцію так званої "гібридної" за змістом війни, тобто поєднання інформаційно-психологічного впливу "із засобами й елементами різних форм воєнно-політичного конфлікту: торговельної, партизанської, диверсійної, громадянської війни, воєнної окупації, тероризму із залученням державних і недержавних акторів. Таке поєднання різних елементів і форм ведення війни, -

на думку Г.Перепелиці отримало назву "гібридна війна" [1, с.52]. Один з авторів концепції гібридних воєн Ф.Хоффман характеризує їх як "повний арсенал різних видів бойових дій, включаючи конвенціональні можливості, іррегулярну тактику і формування; терористичні акти, безладне насильство і кримінальна влада" [2, р.17]. Гібридні війни можуть вестися як державою так і недержавними акторами. Тобто, держава, яка розв'язує таку змішану війну, укладає угоду з недержавними виконавцями – бойовиками, терористами, сепаратистами, найманцями, іншими організаціями й групами місцевого населення, зв'язок з якими формально заперечується. Саме "на них покладаються функції, які для самої держави є неприпустимими з огляду на зобов'язання дотримання положень Женевської та Гаазької конвенцій про закони ведення сухопутної війни, а також домовленостей з іншими країнами. Отже, всю "брудну роботу" можна перекласти на плечі недержавних формувань. Так формується враження на "розмивання" обрисів військового конфлікту та залучення до нього невійськових засобів, які в звичному стані не мають прямого відношення до класичного військового протистояння [3].

Гібридна війна, яку розв'язала Російська Федерація проти України – не лише виклик існуванню незалежної української держави. Небезпека загрожує всій системі міжнародної та європейської безпеки. Це призводить до руйнації інсуючої архітектури безпеки, дискредитації таких її основних структур, як НАТО, ЄС, ОБСЄ, статуту ООН та Гельсінського процесу щодо непорушності кордонів та державного суверенітету. Росія, руйнуючи світовий порядок і генеруючи в міжнародному середовищі світовий хаос, претендує на поступове й неухильне відновлення російської впливовості та значущості на міжнародній арені. І Західний світ поступово починає усвідомлювати загрозу геополітичного реваншу Росії.

Якщо "першочерговим завданням російської гібридної війни була атака на Україну, то сьогодні її інформаційний складник, - на думку О.Власюка, - спрямований на Європу. При цьому Європейському політикуму нав'язується російське бачення війни в Україні. Остання подається як "фейлעד стейт", тобто дердава, що не відбулася. Європейському експертному середовищу та московій свідомості нав'язується думка, що Україна – це суто олігархічне утворення, вона знищує власних громадян і ніколи державою не була" [4, с.21]. Про масштаби інформаційної війни, розгорнутої Росією проти України, досить влучно сказав Головнокомандувач об'єднаних Збройних сил НАТО в Європі Ф.Брідлав: Це найбільш дивовижний інформаційний блицкрит, який ми коли-небудь бачили в історії інформаційної війни" [5].

Інформаційний фронт гібридної війни розгортається, як справедливо зауважує В.Горбулін, одразу на декількох напрямках. Передусім: (1) серед населення в зоні конфлікту, (2) серед населення країни, проти якої здійснюється агресія, однак територія якої не охоплена конфліктом, (3) серед громадян країни агресора, тобто проти своїх громадян формуючи там модель поведінки, яка багато в чому підкоряється месиджам федеральної преси і (4) серед міжнародного співтовариства, створюючи "фонди", "культурні товариства", "аналітичні центри", використовуючи "експертів" проросійської спрямованості в Європі, а також діяльність каналу RT тощо [6, с.9].

Інформаційний складник дійсно став наскрізною темою гібридної війни. І в українському випадку ми маємо справу не просто із ворожою пропагандою, а з тим, що фахівці називають "війну смислів/сенсів", для ретрансляції яких задіяна вся множина каналів донесення інформації. Основними структурними елементами у цій війні стають симулякри, тобто образи неіснуючого в реальності, наприклад: "фашисти в Києві", "звірства каральних батальйонів", "розп'яті хлопчики", використання Україною заборонених озброєнь". Мета експлуатації таких симулякрів – замінити об'єктивні уявлення громадян про характер конфлікту тими "інформаційними фантомами", які вигідні агресору.

Звідси випливають пріоритети формування ефективної системи національної безпеки, і перш за все про формування світогляду українських громадян, що можна досягти лише завдяки системній і цілеспрямованій гуманітарній політиці держави і її спецслужб. Так, зокрема в "Стратегії національної безпеки України", затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 зазначено, що пріоритетами забезпечення інформаційної безпеки є:

- забезпечення наступальності заходів політики інформаційної безпеки на основі асиметричних дій проти всіх форм і проявів інформаційної агресії;
- створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них;
- протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства;
- розробка і реалізація скоординованої інформаційної політики органів державної влади;
- виявлення суб'єктів українського інформаційного простору, що створені та/або використовуються Росією для ведення інформаційної війни проти України, та унеможливлення їхньої підривної діяльності;
- створення і розвиток інститутів, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, з урахуванням практики держав - членів НАТО

- удосконалення професійної підготовки у сфері інформаційної безпеки, упровадження загальнонаціональних освітніх програм з медіакультури із залученням громадянського суспільства та бізнес [7].

Безперечно, завдання архісучасне, акценти розставлено вірно, справа – за втіленням в реальну практику. Від цього залежить доля майбутнього України.

Література:

1. Перепелиця Г. Криза європейської безпеки в умовах російської гібридної війни / Г. Перепелиця // Регіональна стабільність на кордонах України та ЄС: сучасні виклики та інструменти забезпечення. – К.:НІСД, 2016. – С. 48-59.
2. Hoffman Frank G. Threats and Strategis Thinking / Frank G. Hoffman // Infinity Journal. – 2011. - № 4. – P.17.
3. Гибридная война Путина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kne/com.ua/9-glavayi-gazdel/1235-gibridnaya-vojna-putina.html>.
4. Власюк О. Гуманітарні, інформаційні та економічні наслідки війни на Сході України для європейського безпекового простору / О. Власюк // Регіональна стабільність на кордонах України та ЄС: сучасні виклики та інструменти забезпечення. – К.:НІСД, 2016. – С. 19-26.
5. SACEUR: Allies must prepare for Russia hybrid war [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stripes.com/news/saceur-flies-must-prepare-for-russia-war-1.301464>.
6. Горбулін В. "Гібридна війна" як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / В. Горбулін // Стратегічні пріоритети . – 2014. - № 4 (33). – С. 5-12.
7. [Zakon3.rada.gov.ua/lavs/show/287/2016](http://zakon3.rada.gov.ua/lavs/show/287/2016).

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СБ УКРАЇНИ

Сервецький І. В.

доктор юридичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Діяльність Служби безпеки України (СБУ) регламентується законами та нормативно–правовими актами і направлена на захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законами та нормативно–правовими актами. Більше того, СБУ одночасно є правоохоронним органом і органом спеціального призначення. Так на думку О.І.Ткача, В.В.Сорокіна така невідповідність і об'єднання функцій має негативний характер. Завдання, що покладені на Службу безпеки України, значно відрізняють її від інших органів, які забезпечують правоохоронні функції.

Законодавчо визначений статус СБУ – «правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України». У світовій практиці існує концептуальне розділення власне правоохоронних органів, до яких належить, наприклад, поліція, і спецслужби. Забезпечення безпеки спецслужбами суттєво відрізняється від забезпечення правоохоронних функцій із виявлення, попередження і припинення кримінальних правопорушень, що значно знижує ефективність першої. Якщо виходити з того, що СБУ все-таки є спецслужбою, а не органом, який копіює функції та повноваження поліції, то відповідний статус повинен бути закріплений в законодавстві. Більше того, діяльність спецслужб направлена на здійснення контррозвідувальної діяльності з метою протидії розвідувальній діяльності спецслужб іноземних держав, а також боротьбі з організованими з-за кордону антидержавними проявами, що мають антиконституційну спрямованість.

Така діяльність є спеціальною і передбачає виконання спеціальних функцій і повноважень, які суттєво відрізняються від функцій правоохоронного органу. Зокрема, їм не повинні надаватися такі функції, як здійснення оперативно-розшукових заходів, що призводить до надмірної концентрації повноважень в одному потужному органі. Крім того, поєднання функцій оперативно-розшукового характеру та проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що передбачені КПК України має низку суперечностей. Це у кінцевому підсумку негативно впливає на збір та закріплення доказів під час кримінального провадження.

Крім того, серед основних проблем, які стосуються реформування Служби безпеки України, можна назвати недоліки у системно-структурному функціонуванні, на що неодноразово вказували європейські колеги. Серед найпоширеніших функціональних недоліків організації діяльності СБУ є виконання таких повноважень як боротьба з корупцією та організованою злочинністю.

Із метою суттєвого обмеження СБ України кількості злочинів, за якими мають право проводити досудове слідство ВР обмежила підслідність Служби безпеки України. Відповідно до ст. 216 КПК України слідчі органів безпеки здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

З метою усунення суперечностей та удосконалення законодавства, що регулює діяльність Служби безпеки України пропонуємо:

- внести зміни в усі закони України та нормативно-правові акти, в яких за основу визначити термін – «національна безпека»;
- розробити та запропонувати новий Закон України «Про спеціальну діяльність спецслужб та правоохоронних органів»;
- внести доповнення до розділу 20 Кримінального кодексу України, де закріпити самостійним розділом злочини проти миру, людяності, геноциду та екоциду, а також посягання на осіб та установи, які мають міжнародний захист;
- внести зміни до ст. 216 КПК України з метою надання права у вирішення спорів про підслідність суду.

КОМУНІКАЦІЙНА СКЛАДОВА СУЧАСНИХ ОПЕРАЦІЙ ВПЛИВУ У РОБОТІ СПЕЦСЛУЖБ

Сищук О. А.

кандидат наук із соціальних комунікацій,
асистент кафедри реклами та зв'язків з громадськістю
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
syshchuk@univ.net.ua

Мета нашої роботи – з'ясувати особливості американської концепції операцій впливу "influence operations" та можливості їхнього застосування у вітчизняних реаліях. Фактично мова йде про діяльність, "спрямовану на розуміння та залучення цільових аудиторій для створення, посилення й підтримки умов, сприятливих для просування інтересів, політик і цілей через використання скоординованих програм, планів, тем і повідомлень, синхронізованих з усіма інструментами державної влади" [1, р. 190].

Американська модель планування операцій впливу передбачає відповідь на питання про цілі, які переслідує керівництво країни, регіону тощо; суб'єктів, найвпливовіших для результатів політико-військової діяльності та вплив цих лідерів на своїх прихильників, однодумців; які джерела та канали комунікації найчастіше використовує аудиторія та вважає їх найбільш достовірними; яке ставлення аудиторії до тих чи інших питань і наскільки стабільним воно є; які канали комунікації, контент і формати найімовірніше будуть сприйняті та сприятимуть зміні ставлення тощо.

На наш погляд, така концепція планування комунікації є вкрай спрощеною та не враховує динамічний характер протистояння з іншою стороною, що також активно працює в інформаційній сфері. За таких обставин не можна розраховувати на "автоматичне" (обов'язкове) сприйняття інформації аудиторією визначеним наперед чином. Мінімальний ефект матиме закриття "ворожих" каналів чи сайтів або ж створення своїх ресурсів із "правильною" інформаційною політикою.

Корисною для розуміння як ефективно здійснювати операції впливу є аналіз Єльської моделі зміни ставлення і моделі згоди та зміни установок дослідницької компанії RAND. Обов'язковою умовою є розуміння який ефект хоче отримати ініціатор комунікаційного впливу від цільової аудиторії. Якщо бажаним є певним очікуваний результат в обмежений час, то найкращий шлях – це примушування. Водночас, довгостроковий вплив на групу, країну чи регіон означає необхідність вибудовувати стосунки і, обов'язково, довіру між ініціатором операцій впливу та аудиторією [2, р. 98].

У цьому контексті австралійський дослідник У. Хатчінсон справедливо наголошує на обмежених можливостях "м'яких технік" операцій впливу для завоювання підтримки, оскільки їх можуть нейтралізувати такі матеріальні події, як бомбардування цивільних осіб, поява інформації про застосування тортур чи інших злочинів [3].

Не випадково, що у вітчизняному інформаційному просторі останніх років домінують внутрішні та зовнішні комунікаційні кампанії, спрямовані не на завоювання підтримки, а на дискредитацію іншої сторони. Або, за влучним виразом одного з політтехнологів, "переключення уваги на інших невдах". Пояснюємо це надзвичайно низьким рівнем довіри як до представників влади, так і державних

інститутів, складністю реалізувати позитивну комунікаційну кампанію в умовах загального скептицизму. Найпоширеніші приклади інформаційно-психологічного впливу – залякування, поширення панічних настроїв, дискредитація, маніпуляція новинного порядку денного, псевдооб'єктивність чи альтернативний погляд, поширення слухів і дезінформація, організація "витоку" або "зливу" конфіденційної інформації. При цьому варто розуміти, що такий підхід не працюватиме за схемою "якщо цей поганий, значить ти хороший". Щоб бути ефективним контент має відповідати (підлаштовуватися до) домінуючого соціально-політичному наративу.

Звичайно, залучення комунікаційних спеціалістів до реалізації військово-політичної політики вже на етапі розробки тих чи інших рішень нині є обов'язковим. Разом із тим, які віртуальні та реальні кроки й інформаційні контр-заходи сторони зможуть вплинути на стійке вороже або негативне ставлення до джерела інформації, представників влади вимагає ґрунтовних соціально-психологічних досліджень.

Література:

1. Paul C. Strategic communication: origins, concepts, and current debates / Christopher Paul. – Santa Barbara : ABC-CLIO, 2011. – 242 p.
2. Heather G. The Human Domain and Influence Operations in the 21st Century / Heather S. Gregg. – Special Operations Journal. – 2016. – №2. – 92-105
3. Hutchinson B. Influence Operations: Action and Attitude. Proceedings of 11th Australian Information Warfare Conference, Australia // Edith Cowan University. – 02.02.2010. – Reference: <http://ro.ecu.edu.au/isw/33/>

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ В УМОВАХ ЇХ РЕФОРМУВАННЯ

Сіцинська М. В.,

доктор наук з державного управління,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права

Спинимося на визначенні контролю у сфері державного управління, запропонованого професором В.Д.Бакуменком. “Контроль у сфері державного управління – важлива функція державної влади, яка дає змогу не тільки виявити, а й запобігти помилкам і недолікам у діях суб'єктів державного управління, шукати нові резерви та можливості. Передбачає всебічне і постійне відстежування й коригування різних заходів державного управління, зокрема розроблення і здійснення державної політики, виконання державних цільових програм, реалізації нормативно-правових актів. Ці заходи включають контроль як за прийняттям рішень, так і за їх виконанням” [1].

Аналізуючи вищенаведену особливість контролю в державному управлінні, пропонуємо визначити його таким чином.

Контроль у державному управлінні – це основна функція держави та всіх суб'єктів державного управління, що реалізується ними під час перевірки, дотримання або виконання об'єктами контролю встановлених вимог, правил, норм, сукупність правових заходів із виявлення, запобігання та припинення дій або бездіяльності, що суперечить таким вимогам, під час яких суб'єкт контролю наділений правом втручання у професійну (оперативно-службову, службово-бойову), господарську, виробничу діяльність підконтрольного об'єкта шляхом його підміни, заміни або тимчасового відсторонення від виконання службових обов'язків, відміни або припинення дії його державно-управлінського рішення та притягнення останнього до відповідальності.

У Законі України “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави” термін “демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави” тлумачиться як комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави, сприяння їхній ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню державної та військової дисципліни [2].

В.П.Горбулін у монографії “Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки” зазначили, що демократичний цивільний контроль над сектором безпеки (адміністративний цивільний контроль – це система наглядово-спостережних заходів і засобів, здійснюваних з боку органів державної

влади, демократичний – інститутами громадянського суспільства), який здійснюють держава та громадянське суспільство за тими структурами, які відносять до сектору безпеки (в українському політико-правовому полі вживаним є термін “Воєнна організація та правоохоронні органи” держави) [3].

На наш погляд, у рамках курсу реформ українських спецслужб назріла необхідність удосконалення системи і механізмів демократичного цивільного контролю за діяльністю спецслужб і тому термін “демократичний цивільний контроль за діяльністю спецслужб” потребує уточнення, що спонукає до авторського визначення цієї категорії.

Отже, *демократичний цивільний контроль за діяльністю спецслужб* – це комплекс ужитих відповідно до Конституції і законів України наглядово-спостережних правових, організаційних, інформаційних заходів і засобів з боку органів державної влади та інституцій громадянського суспільства для забезпечення неухильного дотримання законності, відкритості й прозорості в діяльності спецслужб України. Запровадження демократичного цивільного контролю за діяльністю спецслужб має власну специфіку та критерії ефективності демократичного цивільного контролю, які слід враховувати. Зокрема, специфікою має бути попередження й недопущення порушень конституційних прав і свобод людини та громадянина, захист їхніх законних інтересів і створення умов для відкритості та прозорості функціонування спецслужб. До критеріїв ефективності демократичного цивільного контролю за діяльністю спецслужб можна віднести: ступень охоплення законодавством та нормативно-правовою базою України всіх рушійних питань побудови і функціонування спецслужб; відповідальності всіх гілок державної влади та органів військового управління щодо прийняття найважливіших державно-управлінських рішень стосовно діяльності та розвитку українських спецслужб; неможливість приховування недоліків у їх службовій діяльності; наявність дієвого механізму запобігання залучення спецслужб на бік однієї з гілок державної влади, політичної сили або певної соціальної групи населення; можливість організації парламентського контролю за діяльністю розвідувальних і спеціальних служб, закритий характер функціонування яких потребує запровадження відповідних механізмів спостереження та прийняття управлінських рішень; гармонізація цивільно-військових відносин у суспільстві з відновленням позитивного іміджу українських спецслужб; наявність механізмів залучення інституцій громадянського суспільства до здійснення демократичного цивільного контролю за діяльністю спецслужб.

Література:

1. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2010. – 820 с.
2. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 975-IV// Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.
3. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.

НЕОМІФИ, МИСЛЕВІРУСИ, МЕМИ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Слухай Н. В.

доктор філологічних наук, професор

Інститут філології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

nslukhai@gmail.com

Неоміфи входять до кола найвпливовіших симулякрів, і тому їх вивчення, систематизація та критичний коментар належать до найважливіших завдань контрпропаганди з огляду на природу сучасного інформаційного потоку.

Інформаційний потік сучасного постмодерного світу має специфічну природу, яка визначається інтенсивністю, хаотичністю, квазидіалогічністю, нарративністю, дискурсивністю, повсюдною присутністю, колажовим характером та іншими. Інформаційна мозаїка кожного дня поточної світоглядної війни містить значну кількість симулякрів, включно з неоміфами, які випромінюють мислевіруси і клоновані меми.

Неоміф – імплантована в колективну пам'ять суспільства символічна ідея, яка визначається високим соціокультурним резонансом. Неоміф через предикацію будь-якій складовій поточного

інформаційного фрейму типових для міфу ознак (священний, святий, сакральний, центральний, уперше й назавжди, первісний, споконвічний, осереддя, пуповина, серцевинний, кровний, пекло/рай, смертний/найтяжчий, та подібних) або похідних ознак (християнський, православний, духовний подвиг, духовні витoki, духовна купель, духовне підґрунтя, централізований / монолітний, єдиний, рідний, батьківський, наш та подібних), тобто через канал навішування ярликів, автоматично переводить інформацію з недостовірної в ранг сакральної, тобто такої, що не потребує перевірки, абсолютно істинної, як релігійні постулати, і виформовує шляхом профілювання свідомості альтернативний кластер культурної пам'яті сучасника, тобто стає квазіфактом, фактом-фейком ментального простору і моделює поведінку соціуму. Неоміфи – ключові точки інформаційного віртуального нарративу, вони забезпечують блокування сугестором критичної оцінки інформації з боку сугеренда. Неоміфи (старі і нові, питомі і сконструйовані, внутрішнього, зовнішнього споживання і універсальні, розвинені і нерозвинені, ізольовані і серійні) жорстко моделюють світ.

Неоміф як сугестивне повідомлення забезпечує блокування адресантом-сугестором його критичної оцінки з боку адресата-сугеренда. Блокування відбувається навіть за умов порушення законів текстопородження (різних тверджень в умовах тотожних структур: «Крим – сакральна земля Росії» – «Сирія – сакральна земля Росії»), законів когніції, а саме когнітивної пам'яті («українці – браття» швидко обернулися на «українців – фашистів»), когнітивної ідентичності («українці – бандерівці / бендерівці»), когнітивного очікування (неоміф про дуже сильну Росію провокує обіцянки скинути бомбу в Босфор, завоювати Україну чи Європу за кілька днів).

Таким чином, неоміф – імплантована в колективну пам'ять суспільства символічна ідея, яка визначається високим соціокультурним резонансом. З феноменологією неоміфа часто пов'язані такі явища, як мислевіруси і меми. Мислевірус – провокаційний комунікативний хід з інформаційною вкладкою, здатною до саморозвитку в сприятливих умовах, реконтекстуалізації і глибокого впливу на соціальне середовище. Меми визначаємо як клоновані комунікативні оболонки резонансного інформаційного блоку, включно з мислевірусами.

Неоміф легко продукує мислевірус, мислевірус породжує меми, внаслідок чого неоміф, мислевірус і меми часто становлять тріаду. У ланцюгах неоміф – мислевірус – мем ключову роль відіграє теза неоміфічної генези, яка дає поштовх розгортанню мислевірусів, а мислевіруси вдягаються в оболонку мемів. Коли інформація подається через ізоморфи ярлика «сакральний» (місіонерська, спасіння, православ'я, колиска, центр, споконвічний, володар світу і подібні), вона легко долає критичний поріг сприйняття, виступає семіотичною червоточиною, дозволяє внести інформацію в свідомість як абсолютно достовірну. Мислевірус впроваджує інформацію неоміфічного походження провокаційним шляхом, він завжди емоційно навантажений (спасіння Криму, спасіння Донбасу, відтворення історичної справедливості, бандерівці наступають). Сакральна інформація неоміфу, впроваджена емоційно навантаженим провокаційним мислевірусом, розпорошується мемами – образними, зрозумілими, сенсорно навантаженими (метафорами – «русская весна», метафорами на основі фразеологізмів – Росія піднімається з колін, встати твердою ногою біля своєї історичної духовної купелі; метоніміями – візитка Яроша, грою слів – Гейропа, подібними).

Сучасний споживач інформації зловмисне вводиться сугестором в домінантний ресурсний стан хаотизованого світу і піддається маніпуляції через неоміфи, мислевіруси, меми як засоби наведення трансю. Розрив інформаційного ланцюга неоміф – мислевірус – мем на будь-якій ділянці сприяє оздоровленню інформаційного потоку і формуванню критичного сприйняття світу з боку сугеренда.

КОНТРОЗВІДУВАЛЬНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ІНТЕГРАЦІЇ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Слюсарчук І. В.,

доктор юридичних наук

Національна академія Служби безпеки України

Особливості, що характеризують внутрішню та зовнішню ситуацію на сучасному етапі державотворення, впливають на цілі, завдання, форми та методи роботи контрозвідувальних підрозділів СБ України. Суттєво впливає на функціонування Служби безпеки України процес формування нової правової бази, яка орієнтована на захист прав та свобод громадян, багатогранний контроль органів влади та громадськості, доступність до багатьох сторін діяльності контрозвідки. Сьогодні, у рамках демократичного контролю за діяльністю спецслужб робляться спроби уніфікувати законодавство про діяльність спецслужб у межах європейської та світової спільнот.

Таким уніфікованим документом може бути, наприклад, контррозвідувальна стратегія, яка визначала б основні напрями протидії спецслужб дружніх країн європейської та світової спільнот спецслужбам та іншим структурам держав-агресорів та держав-терористів. У нас таким правовим документом могла б стати Національна контррозвідувальна стратегія України. Створення цієї стратегії було б важливим нормотворчим процесом, який сформував би основні напрями діяльності спецслужб, інших силових структур, державних органів, громадських організацій, приватного сектору.

Як відомо, правоохоронні та інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації України незалежно від форми власності сприяють СБ України у проведенні КРД. Окрім сприяння у проведенні КРД, слід також акцентувати увагу на одному із основних принципів контррозвідувальної діяльності, яким є взаємодія з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами.

Саме на цьому принципі хочу зосередити увагу, оскільки сприяння і взаємодія є тими основними засадами, на яких має базуватися державницький підхід до організації стратегії КРД із метою забезпечення національної безпеки України. На цьому мають бути спрямовані зусилля усього нашого суспільства, від органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань до юридичних та фізичних осіб. А керівники органів, установ, підприємств та організацій мають дотримуватися тільки державницького підходу у роботі із забезпечення національної безпеки України.

Фактично всі підрозділи СБ України є суб'єктами КРД і мають бути складовими системи реалізації Національної стратегії КРД. А виходячи з патріотичних позицій, з державницьким підходом до захисту нашої держави, то складовими цієї системи має бути усе наше суспільство, від органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань до юридичних та фізичних осіб.

Яким же чином, з урахуванням ефективного й оптимального використання сил і засобів, має бути організована система забезпечення безпеки нашої держави?

На нашу думку, має відбутися тісна інтеграція системи суб'єктів КРД з суспільством. Реалізуватися це може за умови адекватного, ділового, державницького сприйняття усіма представниками нашого суспільства завдань, які вирішує контррозвідка. Показовим є досвід комунікації суспільства і держави з питань правоохоронної діяльності у країнах Західної Європи.

Іншим аспектом інтеграції спецслужб із суспільством в іноземних державах є практика використання співробітників спецслужб в підприємствах, організаціях та установах для вирішення завдань у галузі безпеки. Використовуючи зазначену практику, нам можна діяти активніше у цьому напрямі, ефективніше й оптимальніше, використовуючи сили і засоби для забезпечення безпеки нашої держави. Тим більше, що п. 11 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України» дає право СБ України направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю.

З цього приводу фахівці СБ України уже давно дискутують щодо шляхів реалізації цього права. Пропонується запровадження рішенням Кабінету Міністрів України штатних посад в установах, підприємствах і організаціях для виконання конкретних завдань забезпечення національної безпеки, на які призначатимуться співробітники СБ України, незалежно від волі їх керівників. Реалізація цієї пропозиції сприятиме налагодженню більш тісної інтеграції СБ України і суспільства та ефективному, оптимальному, зокрема й економнішому вирішенню завдань безпеки, оскільки її забезпечення буде здійснюватися зсередини об'єктів захисту за державні кошти, або кошти приватного сектору.

Нам слід звернутися до подібного досвіду контррозвідки США з організації такої діяльності у своїй державі. З метою організації системної роботи із цього напрямку Національний центр контррозвідки і безпеки США розробив нову стратегію у галузі контррозвідки.

Україні слід ураховувати іноземний досвід та діяти за аналогією, ухвалити власну Національну контррозвідувальну стратегію, не віддавати ініціативи противнику й очікувати нових загроз. Щоб успішно протидіяти нашим ворогам, українська контррозвідка повинна сама переходити в наступ.

КІБЕРПРОСТІР: ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сморжевська О. О.

кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
oksana@ipnet.kiev.ua

З розвитком технологій людство все більше буде занурюватися у віртуальний світ. Хтозна, чи події культового вже фільму «Матриця» не стануть реальністю? Отож, важливо зрозуміти всі переваги й, головне, ризики, які акумулює в собі кіберпростір. Він настільки стрімко полонить наше життя в усіх сферах, що вже можна вести мову про «нову реальність». Ця «нова реальність» стала активною частиною гібридної війни, одним з епіцентрів якої є Україна.

Протягом 2010-2012 рр. кількість країн, що займаються розробкою кіберозброєння, зростає з 20 до 25. На 2015 р. кількість країн, які мають можливості до зростання такого потенціалу – близько 140! І ці цифри збільшуються. Саме 2012 р. «умовно вважають початком глобального кіберпротистояння, що сьогодні перейшло у більш серйозну фазу, аж до спроб кібердиверсій проти об'єктів критичної інфраструктури (зокрема в Ірані)» [1]. Помітне посилення напруги в кіберпросторі між головними світовими гравцями в цій сфері – США та Китаєм, а також між США та Росією. Кіберсуперництво Китаю та США залучає в орбіту свого впливу й інші країни, які або страждають від цього, або прагнуть максимально ефективно використати його задля власного зиску [2, с. 6].

На сьогодні немає чіткого єдиного визначення, що ж таке «кіберпростір». Загалом є біля 30 дефініцій кіберпростору. Його зазвичай трактують як фізичне або філософське чи юридичне поняття. Така сама невизначеність й щодо термінів «кібервійна», «кібератака», «кібертероризм» [2, с. 68]. Зокрема, в «Стратегії кібербезпеки України» (введено в дію Указом Президента України від 15 березня 2016 р.) бачимо синонімічність понять «кіберпростір» та «Інтернет». Також в «Стратегії...» є терміни «сучасний цифровий світ», «кіберзагрози воєнного характеру», «кіберзлочинність», «кібератаки», «кіберінциденти», «кіберзахист державних інформаційних ресурсів», «кіберзахист критичної інфраструктури», «кібербезпека». Однак немає чіткого визначення, про що йдеться, як це зазвичай буває в документах такого характеру, де першопочатково подаються тлумачення тих чи інших термінів [3]. «Стратегія...» базується на положеннях «Конвенції про кіберзлочинність», яку Україна ратифікувала відповідним законом від 7 вересня 2005 р., а також законодавства України, її пріоритетах внутрішньої та зовнішньої політики та є складовою частиною «Стратегії національної безпеки України», реалізація якої запланована до 2020 р. Варто зупинитися на «Конвенції про кіберзлочинність», підписану в Будапешті 23 листопада 2001 р. Наявність такого документа, насамперед, засвідчує усвідомлення країнами-підписантами всіх ризиків та викликів, які закладені в кіберпросторі та можливостях його використання [4].

Якщо розглядати кіберпростір як Інтернет, як рух інформації за допомогою електронних пристроїв, то найкраще про це сказали, на мій погляд, голова ради директорів компанії Google Ерік Шмідт та засновник і директор наукового центру Google Ideas Джоред Коен: «Інтернет є одним із небагатьох винаходів, що їх людина не до кінця розуміє. <...> Це джерело колосального добра і страхітливого зла, і ми щойно тепер бачимо перші наслідки його впливу на світ». Інтернет – це місце, «де корениться анархія». Але ця «анархія» невпинно корегується й скеровується в русло, потрібне для досягнення тієї чи іншої мети або цілі [5, с. 9]. Децентралізована структура мережі, постійна зміна внутрішніх комунікацій не дозволяють урядам різних держав контролювати й цензурувати віртуальний світ. Але в їхніх силах керувати Інтернетом в кордонах своєї країни. Так, скажімо, китайським урядом заблоковані такі популярні соціальні платформи як Facebook, Twitter, деякі інформаційні сайти. Крім того, на китайський уряд працюють сотні тисяч «онлайн-коментаторів», які всіляко прославляють уряд і компартію Китаю. Інші країни, скажімо, Туреччина, більш обережно цензурують свій віртуальний простір. У Німеччині законодавчо заборонено все, що можна потрактувати як «мову ненависті». Наприклад, блокуються сайти, контент яких заперечує Голокост або має неонацистські висловлювання [5, с. 94-96]. Отже, виокремлюють кілька кіберстратегій, спрямованих на посилення впливу держави на віртуальний світ. США видають перевагу «стратегії залучення та взаємозалежності», Європейський Союз (ЄС) обирає балансування між демократичними цінностями та усвідомленням небезпеки мілітаризації кіберпростору. Росія та Китай скеровуються на політику ізоляціонізму [2, с. 39].

Загалом кіберпростір вже став ареною міжнародної боротьби за вплив на різних рівнях та напрямках. ЄС поки що не є таким сильним гравцем на цьому полі, як вищезгадані США та Китай. Зокрема, в Китаї потужна ІТ-сфера, від власне фахівців до повного технологічного й технічного циклу. Активно в цьому напрямку працює Індія. Наполегливо до кіберпростору долучається Росія, «яка своєю агресивною реваншистською політикою дестабілізує міжнародний та регіональний безпековий простір» [2, с. 7]. Тому перед Україною вкотре актуалізується проблема раціонального використання

кіберпростору задля забезпечення власних національних інтересів. Хрестоматійний вислів «хто володіє інформацією, той володіє світом» на сьогодні можна перефразувати на «хто створює інформацію та заповнює нею світ, той світом і володіє». Якщо хочемо бути потужними гравцями геополітики, то варто проблему контролю над кіберпростором поставити в топ-важливих для національної безпеки в умовах гібридної війни.

Література:

1. Горбулін В. У пошуках асиметричних відповідей: кіберпростір у гібридній війні [Електронний ресурс] / Володимир Горбулін // Дзеркало тижня. – 20 лютого 2015. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/u-poshukah-asimetrichnih-vidpovidey-kiberprostir-u-gibridniy-viyni.html> . - Дата звернення: 28.02.2017.
2. Дубов Д.В. Геополітичне суперництво у кіберпросторі як чинник впливу на національну безпеку України: дис. ... д-ра політ. наук. : 21.01.01 [Електронний ресурс] / Дубов Дмитро Володимирович ; Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2016. – 431 с. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/publik/File/aspirantura/Dubov_Dis.pdf . – Дата звернення: 28.02.2017.
3. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/96/2016> . – Дата звернення: 27.02.2017.
4. Конвенція про кіберзлочинність [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_575/page . – Дата звернення: 27.02.2017.
5. Шмідт Е., Коен Д. Новий цифровий світ. Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя. – Львів: Літопис, 2015. – 361 с.

ПРОЕКТИ ТОТАЛЬНОГО ЗОМБУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Снитко О. С.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри російської філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

elenasnytko@ukr.net

В інформаційний простір України запускаються проекти тотального соціального зомбування, які спрямовані на просування ідеології «Русского мира» та у величезному обсязі використовують маніпулятивні технології, що вуалюються під пропаганду добра, людяності, єдності та безкорисливої взаємодопомоги. Мета таких проектів – здійснення масштабного впливу на свідомість людей шляхом застосування вербальних та невербальних прийомів сугестії. Одним із них є так званий «громадський рух» «АллатРА», діяльність якого безпосередньо пов'язана з використанням ресурсів інтернету.

Ідеологом руху є утаємничена особа Анастасія Нових – «автор» багатьох книжок, розміщених у Мережі у відкритому доступі, до прочитання яких спонукають величезну кількість людей. У статті аналізується текст твору Анастасії Нових з достатньо маніпулятивною назвою «Пророцтва майбутнього та правда про минуле та сьогодення». Доводиться, що ця книга є сугестивним патогенним текстом, який деструктивно впливає на психоемоційний стан читача. Як головний засіб навіювання у тексті використовується відповідна ритмічна його організація, яка передбачає наявність двох опозиційних функціонально-текстових груп мовних засобів, які формуються шляхом повтору одиниць однотипної семантики (однакових слів, одиниць, близьких або співвідносних за змістом на рівні асоціацій, словотвірних дериватів. тощо) та відповідною звукобуквеною структурацією (лексичний повтор супроводжується фонетичним). Навіювання характеризується наявністю так званих ключових (чи прагматично маркованих) одиниць, які виражають домінантні смисли. Активно сприяє навіюванню негативно-емоційна дестабілізація читача. Домінантні смисли «Пророцтва» Анастасії Нових абсолютно суперечать декларованим «гуманістичним» принципам АллатРи, які практично лише виконують функцію приманювання людей.

РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У БОРОТБІ З ТЕРОРИЗМОМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ТА УКРАЇНІ

Солодовнікова Х. К.

кандидат психологічних наук, старший лаборант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
kris.solodovnikova2013@yandex.ua

Україна сьогодні переживає складний переломний суспільно-історичний момент у зв'язку з військовою агресією на Сході та в Криму. Дана агресія часто носить терористично-диверсійний характер. Історичні факти та події свідчать, що саме ці регіони не випадково виявилися найбільш вразливими до подій, що розгорнулися в сучасному суспільному бутті.

Тероризм – радикальний спосіб розв'язання антагоністичного соціального конфлікту, метою якого є досягнення поставленої задачі шляхом залякування суспільства.

Багато вітчизняних та зарубіжних терологів, які присвятили свої наукові розвідки дослідженню витоків тероризму в Російській імперії зазначеного періоду, вказували на те, що українці, які вибирали тероризм як спосіб ціледосягання, здебільшого походили із заможних прошарків населення, були студентами, в терористичних рухах виконували ролі «просвітителів», ідеологів, (див. Волковинський, мемуари Дебогорій-Мокрієвичів тощо). Це те, що стосується терористів, які діяли по всій Російській імперії та за її межами. Що ж до ситуації на сході України, то японський дослідник Гіроакі Куромія зазначає, що соціальний склад терористичних груп був якісно іншим і складався з робітників, переселенців, засуджених. На думку вченого саме там закладався фундамент так званого «бомбового тероризму», який набув стрімкого розвитку на теренах Російської імперії, через велику кількість вибухівки, яка була потрібна під час роботи на шахтах. Крім того, науковець підкреслює, що особливістю тамтешнього тероризму було те, що він мав всі ознаки бунту: був ірраціональним, спонтанним і масовим. На сході України через те, що там утворилося неконтрольоване імперією «гуляй поле», влада використовувала силу регулярної армії.

Особливості роботи спеціальних служб у протидії тогочасному тероризмові полягали в тому, що окрім стандартних методів поліції, жандармерії та інших спеціальних органів, зокрема: агентурне спостереження, зовнішнє (філерське) спостереження, перлюстрація кореспонденції тощо за радикальними соціальними групами.

Для занурення спецагентів у потенційно загрозливі угруповання, а також для ефективної роботи з агентурою враховували знання про характер та темперамент особистості, що збільшувало точність прогнозу щодо ефективності подібної співпраці. Але на той час дані методи ще не мали верифікації, інструментарій психологічних методів статистичного аналізу ще не набув поширення, а отже прогностичний аналіз давав великі похибки, які призводили до провалів агентів спецслужб, про це свідчать факти «викриття провокаторів».

Закордонні служби спеціального призначення використовували досягнення тогочасних науковців, які досліджували соціально-психологічні особливості терористів та інших злочинців. Зокрема, в даній галузі відомими є фундаментальні роботи італійського науковця Чезаре Ломброзо. За допомогою статистичних методів аналізу таких даних як: тілобудова, генетичні хвороби тощо злочинців кримінальних та терористів, науковець висунув ідею генетичної спадковості схильності до скоєння злочинів. Його класифікацію злочинців реалізували при побудові психологічного портрету терориста, що в свою чергу давало можливість завчасно виявляти соціальні групи та особистості, які потенційно могли опинитися в «зоні ризику».

На сьогоднішній день спеціальні служби використовують багато способів і методів, які пропонує психологія для прогнозу та профілактики тероризму, зокрема це методи аналізу даних щодо соціального походження, умов соціалізації та визначення рівня впливу референтної групи на особистість потенційного терориста тощо. Окремо реалізуються методи соціологічного аналізу даних щодо соціально-політичного та соціально-економічного стану суспільства, встановлюються фактори-індикатори соціальної напруги. Аналіз даних факторів дає змогу з великою імовірністю визначити ареал та час виникнення терористичної загрози.

На нашу думку, національній спецслужбі не вистачає концептуально нового підходу, який поєднав би вищезазначені методи дослідження як особистості потенційного терориста, так і методи вивчення соціальної ситуації, що дало би змогу заздалегідь проводити як профілактику серед потенційних соціальних груп, так і збільшити точність прогнозу щодо скоєння конкретного злочину терористичного характеру в процесі державотворення України.

Література:

1. Волковинський В.М. Революційний тероризм у Російській імперії у ХІХ ст. і Україна // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. / В. М. Волковинський. – Київ: Інститут історії України, 2001.
2. Ломброзо Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты / Чезаре Ломброзо. – Москва: Инфра-М, 2004. – 316 с.

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Суслін С. В.

кандидат юридичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

В сучасних умовах провідну роль у виявленні та нейтралізації загроз державній безпеці України відіграє Служба безпеки України. Характерними ознаками підвищення ефективності її функціонування сьогодні є суттєве розширення контактів із населенням і громадянським суспільством, посилення взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки, оптимізація внутрішньовідомчої координації та інші процеси, які відбуваються за допомогою регулюючого впливу норм адміністративного права. Значна частина заходів контррозвідувальної діяльності, охорони державної таємниці, боротьби з тероризмом, незаконним обігом наркотиків та в інших сферах забезпечення державної безпеки реалізуються у межах адміністративно-правових відносин. Водночас, *адміністративно-правові відносини, суб'єктом яких є Служба безпеки України* (далі – АПВ СБУ) поки що недостатньо мірою досліджені в юридичній науці.

Зазначеній проблематиці присвятили свої роботи І. Корж [2], В. Настюк, В. Пилипчук [3], Г. Пономаренко [1] та інші науковці. Результати їх наукових досліджень проаналізовані та використані для обґрунтування авторської позиції у контексті цієї доповіді.

Один із найбільш розгорнутих і ґрунтовних підходів до класифікації адміністративно-правових відносин, які складаються під час управління забезпеченням національної безпеки Службою безпеки України, охоплює 8 підстав (критеріїв) такої класифікації: 1) за напрямами (сферами) реалізації (зовнішні та внутрішньо-організаційні); 2) залежно від правової форми діяльності СБ України – які складаються під час: а) правотворчої діяльності; б) правозастосовної діяльності; в) правоохоронної діяльності; г) контрольно-наглядової діяльності; д) установчої діяльності; 3) за рівнем правового регулювання: а) регламентовані законодавчими актами; б) регламентовані підзаконними актами; 4) за змістом: а) матеріальні; б) процесуальні; 5) залежно від виконуваних органами СБ України функцій: а) регулятивні; б) охоронні; в) залежно від підпорядкованості суб'єктів, які беруть участь в адміністративно-правових відносинах, що складаються під час управління забезпеченням національної безпеки: а) між вищестоящим органом (посадовою особою) і нижчестоящим органом (посадовою особою); б) між не підпорядкованими суб'єктами; 7) залежно від суб'єкта ініціативи: а) які виникають за ініціативою органів та підрозділів СБ України; б) які виникають за ініціативою (заявою) фізичної або юридичної особи; 8) за характером дій: а) активного типу; б) пасивного типу [1, с. 170].

Залежно від правової форми діяльності СБ України доцільно, на наш погляд, поділяти АПВ СБ України на ті, які складаються під час її: а) правотворчої; б) правозастосовної діяльності. Правоохоронна, контрольно-наглядова діяльність СБ України розглядаються нами як складові більш загального поняття "правозастосовна діяльність", а отже виокремлювати АПВ, що пов'язані з цими видами діяльності, було б логічною помилкою.

З урахуванням аналізу норм Закону України "Про Службу безпеки України" та інших законів України, що визначають компетенцію СБ України, залежно від виконуваних органами СБ України функцій АПВ за її участю можна поділити на такі, що складаються у процесі: а) контррозвідувальної діяльності; б) боротьби з тероризмом; в) забезпечення охорони державної таємниці та деяких інших видів інформації з обмеженим доступом; г) захисту національної державності; д) боротьби з організованою злочинною діяльністю; е) здійснення заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також державного захисту працівників Служби безпеки України та органів системи Управління державної охорони; ж) інформаційно-аналітичної діяльності в інтересах ефективного вирішення органами державної влади проблем, пов'язаних із національною безпекою України; з) виконання інших завдань, безпосередньо спрямованих на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави.

Застосування адміністративно-правової методології дослідження правових відносин за участю СБ України сприятиме, на наш погляд, удосконаленню правового регулювання її діяльності на засадах прозорості й поваги до прав громадян та інших суб'єктів. Недостатня наукова розробленість, значна теоретична та практична значущість в умовах нагальної потреби реформування органів сектору безпеки зумовлюють потребу в подальшому вивченні сутності, особливостей та видів АПВ СБ України.

Література:

1. Пономаренко Г.О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: Монографія. – Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – 448 с.
2. Корж І.Ф. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері державної безпеки України: Монографія / І.Ф. Корж. – Вінниця: Нілан. – ЛТД, 2013. – 384 с.
3. Пилипчук В.Г. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України: моногр. / В.Г. Пилипчук, О.П. Дзьобань, В.Я. Настюк. – Х. : Право, 2009. – 200 с.

ПРО РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ВЕКТОРІВ РОЗВИТКУ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Талалай Д. В.

доктор юридичних наук, доцент

Національна академія Служби безпеки України

Сучасний стан національної безпеки України в усіх її сферах вимагає створення надійних механізмів з реалізації державної політики, спрямованої на захист національних інтересів, державного суверенітету, гарантування безпеки особи, суспільства і держави в цілому від зовнішніх та внутрішніх загроз. Такі обставини вимагають уточнення векторів розвитку нагального перегляду окремих напрямів діяльності Служби безпеки України як одного із суб'єктів забезпечення національної безпеки держави.

Процес формування Служби безпеки України розпочався одразу із здобуттям незалежності України, а її правовий статус врегульований нині діючим Законом України “Про Службу безпеки України”, прийнятим ще в 1992 році. Втім, після приєднання України 31 жовтня 1995 року до Статуту Ради Європи, а також вступу до Ради Європи 9 листопада 1995 року, Україна взяла на себе зобов'язання, що впливають з її членства відповідно до Статуту Ради Європи.

Варто зазначити, що на сьогодні процеси реформування сектору безпеки і оборони України ще не завершені, а ретроспективний аналіз моделей розвитку Служби безпеки України дає можливість говорити про відсутність єдиного підходу у науковців та практиків до вирішення даного питання.

У наш час рівень загроз саме національній безпеці держави, на наш погляд, обумовлює необхідність в проведенні наукових розвідок питань розвитку та вдосконалення Служби безпеки України як вітчизняної спецслужби з правоохоронними функціями.

Безперечно, світовий досвід подібної діяльності має достатньо важливе значення для досягнення ефективності реформування державного сектору безпеки і оборони. Перш за все, це обумовлено тим, що накопиченні відповідні знання та досвід дають можливість на чужому прикладі провести кваліфікований аналіз допущених помилок і прорахунків з метою недопущення їх настання у майбутньому. Так, загально відомо, що спеціальні служби та правоохоронні органи держав, що входять до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу “НАТО” мають відмінності щодо формування, підпорядкування, структури, законодавчої регламентації їх діяльності тощо. На нашу думку, такі відмінності обумовлені різними підходами до системи організації та контролю діяльності спецслужб цих країн. Разом з тим, основні принципи побудови контролю над службами внутрішньої безпеки та правоохоронних органів визначені рекомендаціями Парламентської асамблеї Ради Європи 1402 (1999) “Контроль діяльності служб внутрішньої безпеки держав-членів Ради Європи” та 1713 (2005) “Демократичний нагляд над сектором безпеки в державах-членах”.

Свого часу відповідні міжнародні документи стали підґрунтям для видання Указу Президента України від 15 лютого 2008 року “Про Концепцію реформування Служби безпеки України”. Аналіз концептуальних засад реформування Служби безпеки, яке здійснювалося у сферах управління, контррозвідувальної діяльності, захисту національної державності та боротьби з тероризмом, захисту економічних інтересів, досудового слідства, ресурсного забезпечення, кадрової роботи та правового захисту особового складу, засвідчує, що основними завданнями, які вирішувалися в ході реформування, були: створення спеціальної служби сучасного зразка виключно як контррозвідувального органу; здійснення її демілітаризації; підвищення рівня соціального захисту співробітників; запровадження механізмів цивільного контролю за її діяльністю Служби безпеки.

Вважаємо, що переорієнтування Служби безпеки виключно у контррозвідувальний орган з позбавленням правоохоронних функцій може призвести до розбалансування цілісної правоохоронної системи в державі. Крім того, реалізація таких заходів може призвести до нормативно-правових прогалин, що створять загрозу істотного зростання ризиків для національної безпеки і стану забезпечення правопорядку країни.

Також необхідно зауважити, що положення про позбавлення Служби безпеки правоохоронних функцій та її демілітаризація вступають в протиріччя з положеннями Конституції України, яка чітко визначає, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави.

В ході здійснення реформування Служби безпеки України, на нашу думку, доцільно враховувати, що державні органи влади повинні будувати систему безпеки виходячи із своїх національних особливостей, з врахуванням національних потреб, вимог і викликів. Саме тому рекомендації ПАРЕ не можна розцінювати як імперативну норму, а лише розглядати як власне рекомендацію в будівництві органів безпеки держави.

ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ, ЗДІЙСНОВАНОЇ СЛІДЧИМ У ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ФОРМІ

Тищенко Є. Ф.

кандидат юридичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

До незмінно актуальної проблематики слідчої профілактики завжди була прикута увага практиків і науковців. Цій темі присвячена значна кількість результатів наукових досліджень – від окремих тез і статей до ґрунтовних наукових робіт. До 2012 р. профілактика, здійснювана слідчим, могла реалізовуватися процесуальними засобами (у процесуальній формі). Зокрема, КПК України 1960 р. у ст. 23, 23-1 передбачав обов'язок слідчого при провадженні досудового слідства виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню злочину і вживати заходів із їх усунення шляхом внесення відповідного подання. Протягом десятиліть був набутий позитивний досвід реалізації цих положень законодавства. Подання вносилися слідчим, як правило, у конкретному кримінальному провадженні, але могли бути складені й за результатами узагальнення матеріалів слідчої практики. Подання, зазвичай, вносилися після закінчення розслідування (до передачі кримінальної справи прокурору), а у випадках, що не терпіли зволікання, могли бути внесені до завершення слідства.

Однак КПК України 2012 р. не передбачив обов'язку сторони обвинувачення встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню злочину. Іще до набуття чинності цього Кодексу фахівцям була зрозуміла небезпечність цього: «Новий КПК в своєму змісті не передбачає обов'язку сторони обвинувачення по встановленню причин та умов, що сприяли вчиненню злочину. За відсутності останнього вивчити стан і тенденції злочинності, причини й умови, що впливають на її територіальні особливості, а значить ефективно здійснювати профілактичну діяльність злочинів – неможливо, що в кінцевому наслідку може призвести до зростання рівня злочинності. Така законотворча новація не сприятиме дієвому запобіганню злочинності на етапі досудового розслідування, зведе нанівець слідчу профілактику як таку, та послабить механізм реалізації передбаченого завдання КК України по запобіганню злочинам» [1]. Але законодавці не врахували таких обґрунтованих застережень.

Прошло майже п'ять років. Не враховуючи показників попереднього зростання злочинності в Україні, за даними одного з джерел, яке посилається на статистичні дані, за рік роботи оновленої Національної поліції України (з серпня 2015 р. по серпень 2016 р.) кількість злочинів у країні збільшилася на 18%. За 6 місяців 2016 р. зареєстровано 565435 злочинів (з урахуванням закритих) – на 18% більше ніж у 2015 р. Потерпілими від злочинів стали 275288 осіб, 3857 із яких загинули. Кількість тяжких злочинів загалом у країні збільшилася на 26,2%, злочинів проти життя і здоров'я – на 20%... Причин такого стану кілька. Одна із них – некомплект слідчих. При штатній чисельності у 10 тисяч слідчих налічується 1300 вакансій. Відмічалось, що зараз на кожного слідчого припадає по 400-500 проваджень. За перше півріччя 2016 р. у провадженні слідчих знаходилося 1 млн 261900 кримінальних проваджень. Тобто, у середньому по країні слідчий може присвятити розслідуванню одного кримінального провадження лише 8 годин. А якщо врахувати, що слідчі йдуть у відпустку, на лікарняні, беруть участь у нарадах, чергуваннях, то часу на розслідування залишається набагато менше – до 4 годин.

То чи до слідчої профілактики у такій ситуації, і чи є її відсутність однією із причин зростання рівня злочинності? Слід ствердно відповісти на обидва питання. Інше не відповідає завданням КК України, визначеним його ст. 1, а також завданням кримінального провадження, перерахованим у ст. 2 КПК України. Але останній позбавив слідчих єдиного ефективного і перевіреного практикою процесуального засобу криміналістичної профілактики – внесення подань. Навіть якщо слідчі в процесі досудового розслідування виявили причини й умови вчинення злочинів, відреагувати на це традиційним раніше способом вже неможливо. Із статистичної звітності слідчих підрозділів вилучено рубрику стосовно кількості подань внесених у кримінальних провадженнях, що призвело до того, що це не є показником їх роботи, що, у свою чергу, крім попередньої причини, не мотивує слідчих здійснювати профілактичну роботу у процесуальній формі.

Тому приєднуємося до пропозицій внести до ст. 91 КПК України (обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні) доповнення, аналогічні раніше закріплені ст. 23, 23-1 КПК України 1960 р. З урахуванням активної раніше і не завершеної наукової дискусії стосовно того, чи підлягають причини та умови, котрі сприяли вчиненню злочину, доказуванню або ж встановленню, можливе формулювання необхідності не доказування, а встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, у ст. 91-1 КПК України. Це дасть змогу розширити арсенал процесуальних засобів досудового розслідування за рахунок слідчої профілактики і загалом поліпшити криміногенну ситуацію в країні.

Література:

1. Рябуха А.В. Встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, як механізм реалізації завдання Кримінального кодексу України по запобіганню злочинам / А.В. Рябуха. - Електронний ресурс. - [Режим доступу]: - http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Pravo/5_119967.doc.htm (дата звернення: 22.02.2017).

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАГРОЗ УКРАЇНИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Ткачов І. В., Басін К. В., Леончик Я. Ю.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;
кандидат юридичних наук, доцент; кандидат юридичних наук
Національна академія Служби безпеки України

Вивчення питання про закріплення терористичних загроз безпеці держави у нормативно-правових актах України загальнодержавного значення дозволяє простежити цей процес у хронологічному порядку та виявити певні тенденції.

Першим нормативно-правовим актом України, що на законодавчому рівні окреслював терористичні загрози національній безпеці, була Концепція національної безпеки України 1997 року [1]. З її положень слідувало, що до основних терористичних загроз національній безпеці України в найбільш важливих сферах життєдіяльності суспільства вона відносила: 1) у політичній сфері: наявність сепаратистських тенденцій в окремих регіонах та у певних політичних сил в Україні; відсутність ефективних механізмів забезпечення законності, правопорядку, боротьби із злочинністю, особливо її організованими формами, та тероризмом; 2) у воєнній сфері: нарощування поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, що склалося; створення та функціонування незаконних збройних формувань.

Аналіз положень Закону України «Про основи національної безпеки України» 2003 року [2] дозволяє віднести до терористичних загроз України такі: 1) у сфері державної безпеки: злочинна діяльність проти миру та безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму; спроби створення та функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України; 2) у внутрішньополітичній сфері: можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад; загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України (стаття 7).

У Стратегії національної безпеки України 2012 року "Україна у світі, що змінюється" [3] зазначалось, що такі загрози, як поширення зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, ескалація міждержавних і громадянських конфліктів, стають дедалі інтенсивнішими, охоплюють нові регіони і держави. У розділі 3 цього документу загрози були розподілені на: 1) зовнішні (п.3.1); 2) внутрішні (п.3.2). До зовнішніх віднесено, зокрема: поширення тероризму, піратства, наркотовітлі, незаконної торгівлі зброєю і ядерними матеріалами, транснаціональної організованої злочинності, злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, поширення нелегальної міграції, торгівлі людьми, кіберзлочинності (п.3.1.1). До внутрішніх: недостатня ефективність державної влади неадекватність реагування державних органів на конфліктні загострення у сфері політичних, економічних, соціальних, міжетнічних, міжконфесійних відносин, радикалізацію суспільних настроїв і поширення проявів екстремізму, зокрема, інспірованих іззовні (п.3.2.1).

Чинна сьогодні Стратегія національної безпеки України [4] до актуальних терористичних загроз національній безпеці України відносить: 1) агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території, а саме: розвідувально-підривна і диверсійна діяльність, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму і тероризму, створення і всебічна підтримка, зокрема військова, маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей (п.3.1); 2) неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони України: діяльність незаконних збройних формувань, зростання злочинності, незаконне використання вогнепальної зброї (п.3.2); 3) загрози безпеці критичної інфраструктури: критична зношеність основних фондів об'єктів інфраструктури України та недостатній рівень їх фізичного захисту; недостатній рівень захищеності критичної інфраструктури від терористичних посягань і диверсій (п.3.8.).

Підсумовуючи зазначимо, що саме поняття «терористична загроза» вперше використано у Положенні про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків, затверджено постановою КМ України від 18.02.2016 №92. У ньому визначені у т.ч. рівні терористичних загроз та заходи реагування суб'єктів боротьби з тероризмом на загрозу або вчинення терористичного акту.

Література:

1. Концепція національної безпеки України / схвалена Постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 року №3/97-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1997, №10, ст.85.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 №964-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003, № 39, ст.351.
3. Указ Президента України від 08.06.2012 №389/2012 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України».
4. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України".

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У БОРОТБІ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

Тронц В. М.

старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Національна академія Служби безпеки України

В діяльності багатьох міжнародних організацій значна увага приділяється розширенню міжнародної співпраці в боротьбі зі злочинністю у сфері високих технологій. Оскільки об'єкти посягання знаходяться в кіберпросторі, який необмежений державними кордонами, кіберзлочинність є міжнародною проблемою. Зокрема, Рада Європи вважає, що без державного контролю комп'ютерних мереж обійтися не можна, а законодавче регулювання кіберпростору в одній окремо взятій країні малоефективне. Формування міжнародно-правових засад співробітництва держав у боротьбі з інформаційною злочинністю розпочалось з 90-х років ХХ сторіччя, а концептуальні дослідження були зосереджені переважно на питаннях міжнародно-правового регулювання боротьби із комп'ютерною злочинністю в рамках універсальних міжнародних організацій і у контексті міжнародної інформаційної безпеки [4].

Деякі вітчизняні дослідники проблематики кіберзлочинності (В. М. Бабакін, І. В. Європіна, В. В. Марков) висловлюють думку, згідно з якою успішна боротьба проти транснаціональної комп'ютерної злочинності вимагає тісного, швидкого, ефективного й функціонального міжнародного співробітництва усіх державних структур (передусім, правоохоронних органів) у розслідуванні такого роду злочинів [2,3,5]. Як відмічає В. Марков, у міжнародній діяльності контактних пунктів реагування на кіберзлочини є питання, які потребують негайного вирішення, наприклад внесення змін до чинного законодавства щодо порядку та підстав виконання запитів, отриманих від правоохоронних органів країн, у зв'язку з ратифікацією Конвенції про кіберзлочинність [5]. В. Бабакін зазначає, що характер злочинів у сфері комп'ютерної інформації вимагає міждержавного підходу до протидії їм, ефективність якого недосяжна без міжнародного співробітництва. Одним з основних документів, що регулює порядок проведення розслідувань кіберзлочинів, є європейська Конвенція по боротьбі з кіберзлочинністю [1]. Важливим є положення Конвенції, яке дає можливість приймати законодавчі та інші заходи, що уповноважують компетентні органи конфіскувати або подібним чином убезпечити від знищення дані, які є у провайдера Інтернет і необхідні для розслідування кіберзлочинів [2].

Боротьба з комп'ютерною злочинністю має доволі потужну нормативно-правову основу. Статті 29 і 34 Договору про заснування Європейського Союзу, Директива Парламенту і Ради 95/46/ЕС «Про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільного обігу цих даних» від 24 жовтня 1995 року; Регламент Парламенту і Ради ЄС № 45/2001 «Про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних інституціями і органами Співтовариства та про вільний обіг цих даних» від 18 грудня 2000 року, Резолюція Ради ЄС «Про законний моніторинг телекомунікацій» від 17 січня 1995 року – це лише частина нормативно-правових актів Європейського Союзу, що порушують питання боротьби з комп'ютерною злочинністю. Базовою основою міжнародного рівня з мінімізації загроз впливу кіберзлочинності є Конвенція Ради Європи про злочинність в кіберпросторі, прийнята 23 листопада 2001 року у Будапешті (Будапештська конвенція). У Європейському Союзі активно працює Центр із боротьби з кіберзлочинністю (European Cyber Crime Centre). Країни-члени Європейського Союзу та європейські інституції підтримують Центр із боротьби з кіберзлочинністю для створення оперативних і аналітичних можливостей її розслідування та для співпраці з міжнародними партнерами.

На нашу думку, лише колективними зусиллями міжнародної спільноти через тісну взаємодію державних інститутів можна забезпечити ефективну протидію кіберзлочинності, вдосконалюючи

міждержавне співробітництво у сфері боротьби зі злочинами з використанням нових інформаційних технологій.

Література:

1. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 07.09.2005 р. № 2824-IV // ВВР України. – 2006. – № 5-6. – Ст. 71.
2. Бабакін В. М. Особливості міжнародного співробітництва при розслідуванні кіберзлочинів / В. М. Бабакін // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 27–30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11bvmpk.pdf>
3. Європіна І.В. Практичні аспекти організації та провадження міжнародно-правової діяльності з протидії комп'ютерній злочинності / І. В. Європіна // Часопис Академії адвокатури України. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2011-2/11eivpkz.pdf>.
4. Євросоюз відкрив центр по боротьбі з кіберзлочинністю. Дзеркало тижня. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/TECHNOLOGIES/evrosoyuz_vidkriv_tsentr_po_borotbi_z_kiberzlochinnisty.html.
5. Марков В. В. Актуальні проблеми інформаційної безпеки України в системі міжнародної координації / В. В. Марков // Право і безпека. – 2013. – № (48). – С. 7–80.

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ВИКОНАННЯ СПЕЦСЛУЖБОЮ ФУНКЦІЇ БКОЗ

Трофименко Р. В.
ГУ БКОЗ СБ України

З 2014 року в Україні розпочато процеси реформування всього державного апарату та правової основи функціонування його складових, що, у свою чергу, безпосередньо впливає на перспективи діяльності спецслужби. Керівництвом сектору безпеки та оборони був сформований концепт реформування СБ України, зміст якого полягає у запозиченні європейського досвіду забезпечення національної безпеки. Однак, до цього часу не визначена кінцева мета реформування правоохоронних органів – модель всієї системи з розподілом завдань та повноважень. Це, а також неоднозначні трактування у різних державних інституціях України рекомендацій європейських експертів щодо ролі СБУ у сферах протидії корупції та організованій злочинності, створило умови для дискусій щодо доцільності виконання спецслужбою відповідних завдань у подальшому.

Разом з тим, результати вивчення зазначених питань демонструють, що реалізація спецслужбою функції БКОЗ у цілому відповідає міжнародному законодавству та практиці провідних спецслужб світу. Зокрема, аналіз матеріалів міжнародного співробітництва СБУ свідчить про те, що спецслужби більшості держав ЄС мають функції у сфері протидії оргзлочинності. ФБР США протидіє корупції, займається усіма проявами оргзлочинності. В основу організаційної побудови спецслужб країн ЄС і НАТО переважно покладено історичні традиції і власний досвід, вимоги національного законодавства. Єдиних підходів до організації спецслужб у вказаних країнах, незалежно від їх членства у ЄС чи НАТО, немає. Певні узагальнення щодо організації та діяльності внутрішніх служб безпеки визначено лише на рівні рекомендацій для країн - членів Ради Європи.

Тож логічним і необхідним є виконання на даному етапі спецпідрозділами СБУ функції БКОЗ, що сприятиме забезпеченню стійкості та працездатності сектору безпеки в умовах суспільних перетворень, агресії РФ проти України та планового реформування системи кримінальної юстиції.

На сьогодні статус спецпідрозділів БКОЗ СБУ як державних органів, спеціально створених для боротьби з оргзлочинністю, не обмежує їх у виборі напрямків роботи у цій сфері. Разом з тим, у сфері протидії оргзлочинності для спецпідрозділів СБУ вже сформувався свій, особливий, сегмент відповідальності, зміст якого узгоджується з компетенцією спецслужби в цілому. Це - протидія корупційним та контрабандним ОЗУ, міжнародному наркобізнесу, організації каналів нелегальної міграції та іншим формам транснаціональної, транскордонної та міжрегіональної оргзлочинності, що своєю діяльністю загрожує держбезпеці. До зазначеного сегмента долучаються й інші ділянки роботи, що обумовлюється підвищенням до критичного рівня відповідних загроз. При цьому у ГУ БКОЗ кристалізується новий підхід до визначення обсягу відповідальності підрозділів БКОЗ у державній системі протидії оргзлочинності. За цього підходу спецпідрозділи протидіють оргзлочинності саме у сфері держбезпеки - оргзлочинності, що або є складовим елементом розвідувально-підривної діяльності (РПД) іноземних спецслужб, терористичних організацій, або використовується останніми для створення сприятливих умов для РПД, або за своїми масштабами та рівнем впливу загрожує існуванню держави як

такої (основним складовим механізмом держави), заподіянням непоправної шкоди її економічному, науково-технічному і оборонному потенціалу, або становить проблему загальносвітового масштабу (напр., міжнародний наркобізнес загрожує здоров'ю всього людства), загрожує світовому правопорядку.

Такий підхід вимагає від спецпідрозділів переналаштування роботи від злочину корупційного характеру чи вчиненого в організованих формах на роботу від загрози національній безпеці, що обумовлюється корупційними проявами чи діяльністю організованих злочинних угруповань.

Тож у подальшому, після завершення процесів реформування правоохоронної системи, у сферах протидії корупції та організованій злочинності Служба безпеки має спрямовувати свої зусилля на здобування актуальної інформації про найбільш небезпечні загрози національній безпеці, що існують або можуть виникнути через вказані явища, їх окремі прояви, та на нейтралізацію відповідних загроз з використанням інструментарію, наявного не тільки і не стільки у спецслужби, як у інших суб'єктів публічної та приватної сфер (тобто перейти до притаманних саме спецслужбі методів роботи).

ОБ'ЄКТИВНІ ПІДСТАВИ ЗРОСТАННЯ СЕПАРАТИЗМУ

Хилько М. І.,

доктор філософських наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Khylyko.m@gmail.com

Прагнення окремих регіонів і етнотериторій у складі багатонаціональних держав до відокремлення стає джерелом соціальної, політичної й економічної нестабільності, а головне, несе загрозу збройного протистояння, відкритої конфронтації. Це приводить до людських жертв, появи біженців, руйнування регіональної господарської інфраструктури, соціальних інститутів, зниження ефективності територіальної влади. Очевидно, що сепаратистські процеси є негативними і для держави в цілому: порушується механізм функціонування політичної системи, падає легітимність центральної влади, загальнодержавна ідеологія випробує кризу. Сепаратизм, створюючи загрозу державному суверенітету, підриває територіальну цілісність, порушує принципи геополітичної безпеки держави, знижуючи його міжнародний престиж.

На даний час сепаратизм характерний для різних країн світу з різними політичними системами і режимами. Про різноманіття вогнищ сепаратизму свідчить те, що вони наочно видні й у самому факті розпаду СРСР і Югославії, і в утворенні на їхніх уламках нових незалежних держав (у Росії, Грузії, Молдові, Азербайджану, Боснії і Герцеговині), і в постколоніальних країнах (в Індії, М'янме, Шрі-Ланці), і в країнах, традиційно іменованих «західними демократіями» (Ольстер у Великобританії, Квебек у Канаді, Басконія в Іспанії).

Узагалі ж, можна вважати, що сепаратизм з'явився в політичному житті майже тоді ж, коли виникла держава як основний політичний інститут суспільства. Однак у сучасну епоху повсюдної тотальної взаємозалежності проблеми, політичні процеси, що відбуваються у світі, пов'язані з наявністю в окремих регіонах планети вогнищ сепаратизму, викликають глобальне посилення політичної й економічної напруженості. Така тенденція веде не тільки до розпаду багатонаціональних держав, але і породжує ланцюгову реакцію етнополітичних конфліктів, сприяє ослабленню контролю над поширенням звичайного озброєння, розширенню можливостей поширення зброї масового враження, росту тероризму і релігійного екстремізму.

Разом з тим світовий досвід показує практичну відсутність діючих механізмів врегулювання сепаратистських конфліктів. Історично сформовані традиції міждержавної взаємодії, закріплені в нормах міжнародного права, засновані на принципах державного суверенітету і непорушності кордонів. Тим часом визнання в теорії і практиці міжнародних відносин одержав також принцип права націй на самовизначення, що передбачає можливість політичного відокремлення регіону, формування незалежної державності. Принцип національного самовизначення став власне кажучи пріоритетним у сучасному суспільному розвитку, що не відповідає корінним загальнодержавним інтересам, особливо інтересам національної і військової безпеки. У цьому випадку відповідно правомочними стають і боротьба регіону за незалежність, і прагнення держави всіма силами захищати свою територіальну цілісність. Проблема сепаратизму надобуває нормативно-етичний аспект: чи варто вважати сепаратистські рухи законними або злочинними, справедливими чи ні, чи припустима військова протидія цим рухам з боку держави і т.д.

Правова колізія закладена в складності сполучення двох норм міжнародного права – принципу непорушності існуючих кордонів і територіальної цілісності держав, з одного боку, і права народів на самовизначення, з іншої. В умовах демократизації і формування правової держави можлива реалізація права народів на самовизначення в рамках існуючих держав. Разом з тим, сепаратизм є реальною небезпекою, що підстерігає державу особливо в період переходу від тоталітаризму до демократії, тому що він є досить характерним для посттоталітаризму як відповідна, нерідко ірраціональна в умовах

свободи, реакція суспільства на гіперцентралізований характер тоталітарної держави. Об'єктивною передумовою його є переважливо факт розбіжності етнічних одиниць та державно-політичних утворень.

Однак, у дійсності своєю появою сепаратизм обумовлений безліччю об'єктивних обставин: диспропорціями в розвитку окремих регіонів, ігнорування центральною владою специфіки окремих територій, існуванням національної дискримінації і нетерпимості, неможливістю пробитися до влади в нерозділеній державі політичній еліті регіону, демографічними змінами, соціально-економічними проблемами, історичною пам'яттю народів і зовнішньополітичними факторами. Звідси, зміст поняття «сепаратизм» слід розуміти як явища, що обумовлені етнічними, політичними, соціально-економічними, культурними й іншими проблемами, а також прагненнями регіону до політичного відділення від іншої території держави або підвищенню свого правового статусу в його рамках. Нерідко ініціатором появи сепаратизму є і сама держава, що проводить неприйнятну національну і регіональну політику.

Однак сепаратизм лише зароджується на ґрунті об'єктивних факторів. Потім його маршрути пролягають через ті додаткові ситуативні фактори, обставини, що стають умовами детонації сепаратистських тенденцій там і тоді, де і коли вони актуалізуються. В даний час у соціально-політичному розвитку України також мають місце процеси і тенденції, що виступають як умови актуалізації, тобто свого роду «каталізаторів» стосовно сепаратистських тенденцій. До їхнього числа відносяться:

1. Системна соціально-економічна криза, соціальні і політичні наслідки, якої збільшуються неефективністю антикризової політики, здійснюваної органами державної влади. Після Революції гідності 2013-2014 рр. Україна постала перед низкою принципово нових викликів. Політична криза супроводжується спробами сецесії окремих регіонів України. Анексія Автономної Республіки Крим, посилення відцентрових тенденцій у південно-східних регіонах України вперше за роки незалежності гостро актуалізували проблему сепаратизму.

2. Політика зміцнення владної вертикалі і спроби реставрація авторитарної легітимності, що стала причиною того, що відповідальність за неефективну антикризову політику населення регіонів покладає на Центр, і створює умови для росту спекулятивних можливостей регіональних еліт.

3. Розвиток негативних тенденцій у етнополітичній сфері: зростання «питомої ваги» етнічних забобонів, стереотипів, етнофобій, негативної історичної пам'яті і т.д., що є могутнім чинником дестабілізації етнополітичної обстановки й ефективним «добривом» для розвитку паростків етносепаратизму.

4. Активізація регіональних політичних еліт, прагматично спекулюючих етнічними забобонами і соціальним невдоволенням з метою підвищення своєї популярності і розхитування підвалин легітимності центральної влади.

Разом з тим, аналіз сепаратистських тенденцій в Україні підтвердив тезу, що розростання сепаратизму не є неминучим наслідком взаємодії об'єктивних факторів. Сепаратизм - це завжди стратегія і сукупність політичних дій, напрямок і характер яких визначаються елітарною групою. Сукупність об'єктивних обставин лише створює найбільш «доброчинні» для реалізації сепаратистських цілей умови. Саме тому задача подолання сепаратизму припускає глибокий аналіз не тільки об'єктивних факторів сепаратизму, але і стратегій політичної поведінки сепаратистських еліт. Такий аналіз уможливило ефективну політику протидії сепаратизмові. Так, у свій час, зниження іредентистських настроїв населення Криму стало можливим після зниження авторитету лідера російського сепаратизму - Ю. Мешкова. Навпаки, у даний час досить високим є рівень легітимності лідерів так званих ДНР і ЛНР. Разом з тим, авторитет української влади в донецькому регіоні відносно низький. Отже, в умовах "гібридної війни" державним органам і інститутам слід виявити готовність до діалогу і почати процес узгодження інтересів. Це - єдиний шлях подолання сепаратизму. Правда, ситуація ускладнюється активною участю в процесах етнополітичної дестабілізації сусідньої держави – Російської Федерації, яка надає регіональним елітам Півдня та Сходу фінансову, військову та інформаційну підтримку. Збройна анексія Автономної Республіки Крим, формування сепаратистських утворень – ДНР і ЛНР, гібридна війна на Сході України стали наслідком воєнного втручання Російської Федерації і започаткували процес дезінтеграції України. Це активує питання захисту державності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів України.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Хлань В. Г.,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» СБ України як державний правоохоронний орган спеціального призначення відповідно до своїх основних завдань зобов'язаний «здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України» [1]. Крім того, СБ України є спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності. У цьому контексті одним із її завдань є «добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України». Згідно з п. 2 ст. 6 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» підставами для її проведення є «виконання визначених законом завдань щодо інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (щодо загроз державній безпеці України)» [2].

Аналітична робота у системі Служби безпеки України за своєю суттю є процесом пізнання дійсності, предметної сфери, віднесеної до її компетенції. Така діяльність передбачає постійну систематизацію й узагальнення інформації, що надходить з різних джерел і належить до опису елементів оперативної обстановки в державі, окремих регіонах, сферах, галузях, на конкретних лініях, напрямках та ділянках контррозвідувальної діяльності.

У ході проведення контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів відповідними підрозділами СБ України використовуються електронно-технічні комплекси, які з огляду на їх складність можна назвати своєрідними організаційно-функціональними структурами. Водночас для задоволення інформаційно-аналітичних потреб контррозвідувальних підрозділів виникає завдання розробки нових програмних засобів та подальшого їх втілення у відповідні програмно-методичні комплекси. Останнє, у свою чергу, вимагає принципових змін у наявному підході до організаційного, технічного, інформаційного, методичного, аналітичного, програмного забезпечення, яке повинно відповідати сучасному рівню розвитку науки і техніки.

Сучасні умови, які характеризуються динамічністю оперативної обстановки, зумовлюють необхідність розширення методів аналітичної діяльності співробітників контррозвідувальних підрозділів Служби безпеки України. При цьому ефективність будь-якої системи інформаційно-аналітичного забезпечення значною мірою залежить від якості системи науково-технічного забезпечення зазначеного виду діяльності. У свою чергу, науково-технічне забезпечення має свої специфічні завдання та мету, які за визначених умов полягають у:

- формуванні ефективного процесу планування розвитку та безпосереднього створення спеціальних програмних продуктів; виконанні планів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; реалізації планів виробництва, закупівель та технічного озброєння підрозділів СБ України; розвитку лабораторно-випробувальної бази; прийнятті обґрунтованих рішень при формуванні програм розвитку технічного озброєння на відповідні періоди часу;

- створенні системи контролю за станом та якістю підготовки звітної науково-технічної, проектної, конструкторської, технологічної, експлуатаційної та іншої документації на спеціальні програмні засоби, а також обсягами робіт, що необхідно виконати, та строками їх виконання; якістю результатів виконаних робіт та їх відповідністю вимогам, що висуваються; своєчасністю впровадження отриманих результатів у практичну діяльність СБ України;

- удосконаленні технічної підготовки курсантів НА СБ України, перепідготовки та підвищенні кваліфікації співробітників інформаційно-аналітичних підрозділів СБ України з метою одержання ними необхідних спеціальних знань, умінь і навичок.

У цілому, втілення результатів науково-технічної діяльності у процес інформаційно-аналітичного забезпечення контррозвідувальних підрозділів дозволить останнім досягти інший, більш високий, рівень відпрацювання проблемних ситуацій, це сприятиме їм в отриманні нових знань та прогнозу інформації стосовно розвитку оперативної обстановки, виявленні критичних проблем у системі забезпечення державної безпеки.

Література:

1. Закон України «Про Службу безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

ДО ПИТАННЯ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СБ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ

Хміль Я. І.

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України НЮУ ім. Я. Мудрого

Гостра необхідність у попередньому виявленні та недопущенні реалізації загроз національній безпеці України, визначення їх джерел та походження, масштабів їх можливих наслідків, інструментів щодо їх попереднього нівелювання стала особливо актуальною і єдиним інструментом у вирішенні цієї необхідності є якісна контрозвідувальна діяльність Служби безпеки України (далі - СБУ).

Виходячи зі змісту Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 року № 287/2015 ми можемо прослідкувати визнання неефективного забезпечення системою національної безпеки органів контрозвідувальної діяльності достатніми можливостями для досягнення поставленої мети ст. 2 ЗУ «Про контрозвідувальну діяльність» шляхом добування, аналітичної обробки та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України.

Причинами цього стали, зокрема відсутність у секторі безпеки і оборони цілісного функціонального центру по накопиченню, обробки інформації, аналізу та прогнозування, керованого СБУ на підставі ст.5 ЗУ «Про контрозвідувальну діяльність», а також недостатність ресурсного забезпечення, неефективне використання сил та засобів у секторі безпеки і оборони тощо.

На наш погляд основи для вжиття відповідних комплексних вдосколень у систему забезпечення національної безпеки міститься також в Указі Президента України від 5 січня 2015 року № 5 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020».

Так, одними з найважливіших заходів держави щодо реформування системи забезпечення національної безпеки визначені: оновлення доктринальних та концептуальних підходів до забезпечення національної безпеки, функціональна оптимізація, створення ефективної державної системи кризового реагування.

Ці причини обумовлено, зокрема тим, що відповідні процеси регулюються нині низкою нормативних документів, які не формують цілісної системи стратегічного прогнозування та планування і недостатньо пов'язані з контрозвідувальним процесом який має стати детермінуючим елементом, зважаючи на сучасний рівень загроз національній безпеці.

Зараз правове регулювання у цій сфері здійснюється відповідно до Законів України «Про основи національної безпеки», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» та «Про державні цільові програми», низки постанов Кабінету Міністрів України. Варто зазначити, що в останніх двох законах та відповідних нормативно-правових документах Кабінету Міністрів України не визначено порядок, згідно з яким би проводилось прогнозування, планування та розробки державних цільових програм у сфері національної безпеки. Не визначені також роль і місце Служби безпеки України у цих процесах.

Таким чином, на нашу думку, створення єдиного інформаційно-аналітичного центру при СБУ стане вирішенням проблеми та дозволить забезпечити: своєчасне і адекватне реагування на реальні та потенційні загрози національній безпеці; узгодженість програм реформування та розвитку органів сектору безпеки і оборони та оборонної промисловості враховуючи контрозвідувальні загрози; максимально ефективне використання спроможностей і ресурсів суб'єктів сектору безпеки і оборони щодо захисту національних цінностей і реалізації національних інтересів; ефективну координацію дій органів і сил сектору безпеки та оборони та функціонування єдиної системи ситуаційних центрів; раціональний розподіл фінансових і матеріально-технічних ресурсів, необхідних для ефективного функціонування органів сектору безпеки і оборони та оборонної промисловості.

Створення цього органу потребує формування відповідної законодавчої бази. Зокрема, мають бути внесені взаємоузгоджені доповнення до законів «Про основи національної безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про державні цільові програми», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про Службу безпеки України», «Про розвідувальні органи України» та Бюджетний кодекс України.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ І КОНТРРОЗВІДКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1917-1921 рр.

Ходанович О. Л.

кандидат історичних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Мета доповіді - розкриття організаційних форм розвідки і контррозвідки українського війська, що створювались в складних умовах воєнно-політичної та оперативної обстановки українського державотворення у 1917-1921 рр.

За доби Центральної Ради одним із кроків військової розбудови було створення у листопаді 1917 р. Генерального штабу української армії, який ще не мав підрозділу військової розвідки. У березні 1918 р. було здійснено структурну реорганізацію Генерального штабу Армії УНР. Генштаб складався з двох генерал-квартирмейстерств. У структурі 1-го генерал-квартирмейстерства Генштабу створено Дослідчий (розвідочний) відділ та Підвідділ закордонного зв'язку, який координував роботу військових аташе. При Розвідочному відділі передбачалося створення Політичного бюро по справах контррозвідки. Передбачалося до штатів посольств 1-го і 2-го розрядів увести посади військових аташе.

Створення розвідувальних підрозділів в Збройних силах Гетьманату почалося наприкінці червня 1918 р. – згідно домовленостей з німецьким командуванням. Реорганізовано Генеральний штаб Збройних сил Української Держави, у структурі якого, у складі 1-го генерал-квартирмейстерства знаходились Розвідочний відділ та Відділ закордонного зв'язку, що організував роботу військового аташе. Розвідочний відділ мав три частини, спрямованість діяльності яких надає уявлення про пріоритетні напрями розвідки Гетьманату. Перша – Румунія, Болгарія, Туреччина. Друга – Росія, Кавказ та інші регіони. Третя – зв'язок із командуванням держав Четвірного блоку. Засобом здобуття розвідувальної інформації була військова авіація, технічні засоби, насамперед радіоперехоплення. Розвідвідділ займався і питаннями військової контррозвідки, оскільки в структурі Генштабу окремого підрозділу військової контррозвідки не було. У червні 1918 р. Рада Міністрів розглядала проект постанови про призначення військових агентів до Берліна, Відня, Софії, Константинополя, Бухареста та Берна. Однак уряди цих держав відхилили приїзд українських військових аташе.

Органом військової розвідки Збройних сил УНР періоду Директорії була Розвідочна управа Генерального штабу, яка організувала та керувала роботою регіональних органів, відповідними підрозділами штабів військових з'єднань (дивізій, корпусів, бригад), підрозділами польової розвідки. До складу Розвідочної управи входили відділи: загальний, агентурний, контррозвідувальний, польової жандармерії, закордонний. У травні 1920 року у підпорядкування Розвідочній управі Генштабу переводиться Інформаційне бюро при корпусі військової жандармерії, яке мало перетворитися на головний робочий орган військової розвідки та контррозвідки Діючої Армії УНР. Інформбюро складалося з центрального органу та його філій. До структури інформбюро входили чотири відділи – внутрішнього догляду, зовнішнього догляду, розвідочного, реєстраційного. При необхідності за розпорядженням начальника Генштабу до Інформбюро підпорядковувався загін польової жандармерії. Фундація органів військової контррозвідки УНР відбувалася влітку 1919 року. Військова контррозвідка існувала як структурний елемент розвідувальної служби армії УНР. Керівним органом військової контррозвідки виступав контррозвідувальний відділ Розвідочної управи Головного Управління Генштабу Армії УНР. Безпосередньо у військах контррозвідувальна діяльність проводилася відповідними підрозділами штабів з'єднань і частин. Особливою структурою забезпечення порядку в армійських частинах та їх оточенні вважалася військова жандармерія, створена в березні 1920 року.

В листопаді 1918 року проголошено створення незалежної держави на українських землях колишньої Австро-Угорської монархії – Західно-Українська Народна Республіка. Створюється Українська галицька армія (УГА). Військова розвідка ЗУНР знаходилася у складі вищого органу управління УГА – Начальній Команді і мала таку структуру: Розвідочний відділ; відповідні підрозділи штабів, корпусів і бригад; агентурна мережа; підрозділи польової розвідки. Влітку 1919 року Розвідвідділ структурно включав відділ розвідки, відділ детективів та розвідників, відділ “Реєстрації ворожих сил”, який займався переважно вивченням польської армії; відділ “Пропагандивний”, який організував агітаційно-пропагандистські заходи. Робота військової розвідки ЗУНР поділяється на два періоди – галицький (війна з поляками) і наддніпрянський (війна з Червоною та Добровольчою арміями). Керівного органу військової контррозвідки не було, а її підрозділи підпорядковувались Розвідочному відділу Начальної Команди УГА. Безпеку військ та підтримання порядку у місцях їх дислокації забезпечували польова жандармерія, булавні (штабні) сотні і стаційні (місцеві) команди. Це були підрозділи, що дбали про відповідний режим у бойових і прифронтових смугах.

Таким чином, становлення військової розвідки і контррозвідки було складовою частиною розбудови українського війська та закономірним явищем розвитку українських державних формацій 1917-1921 років.

ПСЕВДОТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ: ПРОЯВ ПОЛІТИЧНОГО І ЕКОНОМІЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ.

Чеберяко О. В.

Доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

chebervako@ukr.net

Здійснення державотворення є головним завданням Української держави з перших днів її існування, а правовою основою для її побудови стали Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.), Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.), підсумки Всеукраїнського референдуму (1 грудня 1991 р.), Конституція України (28 червня 1996 р.), законодавство України, укази Президента України.

За Конституцією України президент є *гарантом* державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції, прав і свобод людини. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади й органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народу і не може бути узурповане державою, його органами чи урядовцями.

Україна, відповідно до статті 2 Конституції, є унітарною державою, типовими рисами якої є цілісність, неподільність, відсутність у своєму складі інших державних утворень, функціонування єдиної системи права. Відповідно до ст. 140 Конституції України, *місцеве самоврядування* - право територіальної громади - жителів села або добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища і міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Інститут місцевого самоврядування почав формуватись в Україні з проголошенням незалежності держави, а право на існування цього інституту закріплене у Європейській Хартії місцевого самоврядування, до якої Україна приєдналась у листопаді 1996 р. Становлення інституту місцевого самоврядування в Україні свідчить про обрання курсу на проведення процесу децентралізації фінансових відносин. Здійснення вказаного кроку поклато на державу зобов'язання з розбудови локальних фінансових систем.

Визначення територіальної громади дається в ст. 1 Закону України "Про місцеве самоврядування" 1997 р., який започаткував новий підхід щодо визначення поняття місцевих бюджетів та їхнього складу. Територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

В умовах глибоких ринкових трансформацій національної економіки, збройної агресії Російської Федерації ще більше актуалізується проблема розвитку адміністративно-територіальних одиниць, оскільки їх розвиток залежить від їх бюджетного потенціалу. Свідченням цьому є сучасна адміністративно-територіальна реформа місцевого самоврядування і адміністративно-територіального поділу, яка, починаючи з 2015 року, проводиться в Україні і базується на двох важливих складових - визначення нової територіальної основи місцевого самоврядування (зміна адміністративно-територіального устрою), передача повноважень та ресурсів на місцевий рівень, щоб більше повноважень мали ті органи, які ближче до людей (децентралізація).

Замість понад 11 тисяч місцевих рад буде створено 1500-2000 спроможних територіальних громад, тобто відбувається укрупнення територіальних громад за спроможністю адміністративно-територіальної одиниці саму себе забезпечувати за принципом самодостатності: одна місцева рада на кілька населених пунктів, здатних утримати одну школу, лікарню і т.д. Для цього Верховна Рада України прийняла Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", а Кабінет Міністрів України затвердив Методику формування спроможних територіальних громад.

Проте через тимчасову окупацію Російською Федерацією (РФ) частини території України - Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах України, розгорнувся ще такий вид діяльності, який спрямований на підірив нашої державності - створення псевдотериторіальних громад, фейкових громад, паралельних структур до органів місцевого самоврядування, які сьогодні існують майже в усіх областях, вони протиставляють себе справжнім територіальним громадам, не визнають легітимності органів місцевого самоврядування та державної влади України, не підпорядковуються законодавству України, вводять людей в оману щодо змісту Конституції. Ці псевдотериторіальні громади намагаються заангажувати якомога більше людей в інтересах країни-агресора, створити інституції, паралельні до конституційно встановлених, заволодіти майном громад. Їх дії є прямим правовим сепаратизмом, елементом гібридної війни, прихованою

федералізацією, оскільки такі псевдотериторіальні громади виходять з-під правового поля Української держави.

Деякі з них існують в Україні більше 10 років, проте активне їх створення розпочалося в 2012 році, а пік припадає на 2013 рік. Ідеологічним розробником їх створення є країна-агресор, тому проросійські організації сьогодні переслідують автономістські тенденції, встановлення економічних зв'язків з РФ, закликають не сплачувати податки, а створювати "народних підприємців", не виконувати військовий обов'язок, виступають проти децентралізації, імітують реєстраційні дії держави, тощо.

Тому, відповідно до ст. 109 Кримінального Кодексу України, СБУ, органи внутрішніх справ постійно порушують кримінальні провадження за статтею дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади стосовно членів псевдотериторіальних громад (наприклад, "Титульний суверенний народ України" на Чернігівщині, "Територіальна громада Тернополя", псевдотериторіальна громада Хмельницького та інші).

НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ, ЯК УМОВА ПОДОЛАННЯ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Чердніченко О. Ю.

кандидат економічних наук, доцент,

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України НІОУ ім. Я. Мудрого

Проблеми національної безпеки належать до найважливіших, найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного і політичного життя.

Історично і політично тривалий період більша частина території України перебувала під впливом євро-азійської соціально-культурних традицій, і як слідство національна ментальність виявилася розщепленою. Нажаль тривалий час в Україні не існувало єдиних геополітичних пріоритетів, що кореспондували з національними інтересами, не було єдиної національної стратегії. Події на міжнародній арені, військова агресія з боку окремих держав, а також докорінні зміни у суспільно-політичному та економічному житті всередині України призвели до переосмислення концептуальних підходів у сфері національної безпеки. У Законі України «Про основи національної безпеки України» зазначається, що: «Національна безпека України – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, сучасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [2].

Подоланню викликам та загрозам країні, а точніше їх мінімізації може сприяти реалізація виваженої державної політики національної безпеки, яка передбачає затвердження основ національної єдності задля розбудови демократичної, правової, конкурентоспроможної держави, формування соціально-орієнтованої ринкової економіки, зміцнення науково-технологічного потенціалу, забезпечення інноваційного розвитку, зростання рівня життя і добробуту населення, забезпечення інформаційної безпеки, екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності суспільства.

При цьому, одними із ключових умов зміцнення національної безпеки є реформування інститутів сектору безпеки, розвиток системи демократичного цивільного контролю над воєнізованими організаціями та правоохоронними органами держави через удосконалення законодавчого забезпечення, розвиток цивільно-військових відносин, поступову демілітаризацію правоохоронних та розвідувальних органів, залучення громадськості до вироблення та реалізації оборонної політики держави [3].

Національна безпека України на сучасному етапі розвитку повинна забезпечуватися шляхом проведення виваженої державної, а точніше національної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах. Ключова роль у консолідації дій влади, спрямованих на виконання стратегії, належить Президенту України як Главі держави, Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил та Голові Ради національної безпеки і оборони України. Забезпечення виконання вищевказаного, відповідно до чинного законодавства покладене на Кабінет Міністрів України, який, зокрема, має щорічно затверджувати плай заходів, спрямованих на її виконання. Важливим інститутом у секторі безпеки держави, який реалізує положення стратегії національної безпеки є національна спецслужба - Служба безпеки України.

Реалізація вищенаведених цілей, потребує ефективного централізованого управління на основі системного підходу, а консолідація у масовій свідомості основних національних інтересів є однією з найважливіших передумов стабільного розвитку сучасної держави.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Вікар, 1997. – 64 с.
2. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – ст. 351.
3. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 року № 287/2015 // Офіційний вісник України. – 09.06.2015. – № 43. – стаття 1353. – С.38
4. Вавринчук М.П. Національна безпека України. – К.: Видавництво Кондор, 2008. – 600 с.

**ПРЕСА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ: РЕАЛЬНІ ТА УЯВНІ ЗАГРОЗИ**

Швець В. М.

кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент,
Інститут журналістики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
krum2003@ukr.net

Початок 90-х рр. ХХ ст. позначився посиленням болгарської етнічної ідентичності серед населення південної частини Бессарабії, що негативно впливало на формування нової (української) громадянської свідомості. На думку окремих дослідників, та частина жителів регіону, соціалізація яких відбулася за часів перебудови і перших років незалежності, більшою мірою мала ситуативну громадянську ідентичність, яка залежала від соціально-економічного та політичного становища держави [1]. На тлі економічних негараздів в Україні редакції болгарськомовних газет створили глибоко поетичний образ прабатьківщини – країни високої культури й духовності. Цей контраст подекуди призводив до внутрішнього конфлікту болгарської етнічної ідентичності та української громадянської свідомості представників меншини.

У квітні 1995 р. газета Товариства бессарабських болгар імені Святих Кирила та Мефодія «Камбана» (Болград) анонсувала появу довідкового додатка «Камбана плюс» з інформацією щодо набуття болгарського громадянства (і, відповідно, подальшої еміграції). З огляду на критику цієї ініціативи з боку бессарабської інтелігенції редакція запевнила громадськість, що згадана вище інформаційна підтримка не була покликана спонукати українських болгар до зміни громадянства.

Тільки в середині 90-х рр. представники Болградського товариства, що раніше послідовно відстоювали ідею національно-територіальної автономії Південної Бессарабії у складі оновленого Союзу, а згодом лише з певними застереженнями прийняли незалежність Української держави, визнали роль центральної влади як союзника в боротьбі з русифікаторською політикою влади місцевої (районної та обласної).

Наймасовіше видання болгарської меншини в Україні газета «Роден край» (з 1992 р. офіційний додаток до органу ВРУ «Голос України») з огляду на свій статус вирізнялася поміркованістю у своїй редакційній політиці. Проте думка одного із засновників «РК» В. Кир'язова про те, що 10-річний ювілей газета зустрічає в статусі урядового видання і, будучи «подарунком органів влади», функціонує за рахунок утвердження концепції безконфліктної подачі матеріалу, нам видається перебільшенням. «Роден край» неодноразово критикував бездіяльність центральної та республіканської влади щодо захисту прав депортованого з Криму населення, обстоював право болгарської меншини здобувати початкову освіту рідною мовою.

Завдяки принциповій позиції лідерів болгарського відродження в Україні Д. Бочковара, В. Терзі та інших у другій половині 90-х рр. з тематики газети практично зникають мотиви оспівування інтернаціональної дружби між народами СРСР, як, власне, і всі прояви ностальгії за радянським минулим.

Відмінним від решти видань болгарської діаспори підходом до утвердження етнічної ідентичності послуговувався редактор журналу «Болгары в Украине и в странах СНГ» (розпочав вихід 2004 р.) В. Кир'язов. Заклики до дружби й братерства між слов'янськими народами є невід'ємним складником культурного коду видання. На сторінках журналу переважає критична оцінка української дійсності, а найбільш згадуваним політиком пострадянського простору залишається В. Путін, діяльність якого редакційний колектив подавав виключно в позитивному ракурсі. Сповідувана В. Кир'язовим політика реставрації радянських ідеологічних догм (культ спільної колиски «трьох братніх народів», виразна антизахідна риторика) не знайшла підтримки серед українських болгар. Необ'єктивна й відверто

спекулятивна критика на адресу української влади, помножена на імперські гасла російського великодержавного шовінізму, була здебільшого негативно зустрінута в середовищі болгарської громади.

Загалом, національне відродження болгарської меншини в Україні відбувалося подібно до процесів відновлення ідентичності серед інших етносів нашої держави [2]. Завдяки виваженій політиці зокрема й болгарськомовних ЗМІ етнічно не однорідна Бессарабія залишається регіоном відносної політичної стабільності в умовах посилення інформаційних атак з боку ворожих до України держав.

Література:

1. Ганчев О. І., Леснікова Г. В. Етнічна і громадянська ідентичність болгар Бессарабії: проблеми сумісності / Етнографія Крима ХІХ – ХХІ вв. и современные этнокультурные процессы. – Симф. : СГГ, 2012. – Вип. 3. – С. 145–151.
2. Бідзіля Ю. М. Періодика транскордоння в контексті міжнаціональної комунікації [Текст] : монографія / Юрій Бідзіля ; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – Ужгород : Аутдор-Шарк, 2016. – 469 с.

ПРИНЦИПИ СПІВРОБІТНИЦТВА СПЕЦСЛУЖБИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

Шевцов А. Л.

кандидат наук з державного управління
Національної академії Служби безпеки України

З перших років незалежності в Україні у різних форматах точаться чисельні дискусії чи має спецслужба держави бути підзвітною і підконтрольною громадським інститутам суспільства. Як запобігти ризикам і унеможливити створення одіозної політично заангажованої структури, на кшталт радянського КДБ, з функціями відвертого придушення інакомислення, притиснення демократичних свобод, масових політичних переслідувань і репресій.

Результатом цього діалогу став законодавчий акт, який нормативно врегулював відносини національної спецслужби та громадськості.

Закон України «Про демократичний, цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19.06.2003 № 975-IV (із змінами) чітко сформулював предмет, основи і принципи цивільного і громадського контролю, встановив систему і визначив суб'єктів такої діяльності. До таких суб'єктів відносяться Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, судові органи, громадські організації і засоби масової інформації.

Але, навіть з отриманням прозорих і логічних механізмів контролю та взаємодії із спецслужбою, питання залишається достатньо актуальним. На це є низка суттєвих причин. Серед них основними можна окремими такі:

- надмірна заполітизованість усіх сфер життєдіяльності держави, гостре, жорстке і безкомпромісне ідеологічне, етнічне і політичне протистояння в українському суспільстві;
- тривалий збройний конфлікт на сході України, що ускладнює розвиток громадянського суспільства, примушує державу тимчасово обмежувати деякі демократичні свободи;
- можливість опосередкованого впливу, а у деяких випадках і прямого адміністративного тиску з боку політичних партій і посадовців на вирішення кадрових призначень, що призводить лише до формальної позапартійності і незалежності керівників ключових ланок управління спецслужби;
- бракування політичної культури, ділової етики і професійної компетентності в осіб наділених правом від імені громадськості здійснювати контроль за діяльністю спецслужби;
- невиправдана складність і практична неможливість для пересічного громадянина «достукатись» до повноважних органів, що взаємодіють із спецслужбою, для захисту своїх конституційних прав і свобод.

Безумовно, спецслужба ніколи не буде і не може бути абсолютно відкритою для суспільства, бо в такому разі взагалі втрачається сенс її існування. Форми і способи діяльності спецслужби є закритими (таємними), бо становлять основу функціонування цієї структури. Саме в цьому і полягає проблема об'єктивного визначення припустимої межі дозволених у відносинах суб'єктів цивільного громадського контролю та спецслужби. Принаймні у спецслужби завжди знайдуться підстави для зарежимлювання інформації небажаної для поширення серед громадськості. Це ставить у нерівні умови сторони співпраці. Декларовані відкритість, гласність і прозорість залишаються дозованими, керованими і перетворюються на зручний пропагандистський інструмент.

Разом із тим, суспільство, як правило, приваблює саме конфіденціальна сторона діяльності спецслужби, що є неприпустимим.

Виникає конфлікт інтересів. Як свідчать досвід розвинутих країн світу та аналіз українського законодавства, контроль з боку держави, суспільства та особистості за діяльністю спецслужби може бути достатньо ефективним лише при дотриманні комплексного підходу до його організації.

Незважаючи на неминучу суперечність між демократичним принципом гласності та закритим характером дій спецслужби, вони можуть успішно і конструктивно співіснувати.

Для цього треба дотримуватись таких принципів: формування і розвиток дійсно правової держави, в якій життя, здоров'я і гідність людини є найвищою цінністю; розбудова громадянського суспільства; діяльність спеціальної служби повинна регулюватись законами, здійснюватись винятково у правовому полі і в законний спосіб; поряд із конспірацією в діяльності спецслужби має бути гласність, яка без розкриття технології процесу дозволяла б доводити широкому загалу результати роботи; відсторонення спецслужби від непритаманних їй поліцейських та жандармських функцій, а також участі у політичних чварах; контроль за діяльністю спецслужби не мусить мати всеохоплювальний характер і допускати витік таємної інформації; створення високого ступеня довіри між спецслужбою і суспільством; регулярне інформування державних інститутів і громадськості про визначені законодавством сфери діяльності спецслужби, які не підлягають публічному обговоренню.

ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Шилін М. О.

доктор юридичних наук, професор
Національна академія СБ України

Для ефективного вирішення СБ України завдань із забезпечення державної безпеки повинне бути належне нормативно-правове забезпечення її головного виконавчого механізму – контррозвідувальної діяльності (КРД). Водночас, як свідчить аналіз чинної нормативно-правової бази, яка стосується відповідного забезпечення КРД, вона не досконала, не відповідає сучасним вимогам, а відтак потребує суттєвого поліпшення. Це стосується передусім підстав її проведення.

Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» [1] визначає три групи підстав для проведення контррозвідувальної діяльності. *Перша* – це наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів про здійснення розвідувальної діяльності проти України спеціальними службами іноземних держав, а також організаціями, окремими групами й особами; посягання на державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України. Як бачимо, її зміст за незначними відмінностями повторює підпункт 5 пункту 1 статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]. Така позиція законодавця, на наш погляд, містить у собі загрозу суб'єктивізму при оцінці оперативними співробітниками наявної у них інформації. Одні вважатимуть певну інформацію достатньою, а інші – не достатньою. Який критерій такої достатності і хто повинен його визначати? Особливо це стосується «достатньої інформації» для визначення підстав проведення КРД щодо виявлення, попередження і припинення РПД спецслужб іноземних держав.

Другою групою підстав для проведення КРД відповідно до чинного законодавства є вже виконання завдань, визначених законом про контррозвідувальне забезпечення життєво важливих сфер і об'єктів держави, а *третьою* – потреба виявлення і припинення роботи радіоелектронних та інших пристроїв, функціонування яких створює загрозу державній безпеці України чи передумови до витоку інформації з обмеженим доступом, а також радіовипромінювань радіоелектронних засобів, що використовуються у протиправних цілях [1].

Визначені в Законі підстави для проведення КРД, на наш погляд, викликають сумнів у досконалості їх формулювання та правомірності. Розвідувальні, терористичні та інші протиправні посягання на інтереси України відносяться до зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці України залежно від суб'єкта останніх і є їх відповідними елементами. Оскільки загрози державній безпеці і національним інтересам можуть бути як реальними, так і потенційно можливими, а також існують причини й умови їх виникнення, попередження, виявлення та припинення цих явищ повинно здійснюватись безперервно. Відтак контррозвідувальна діяльність СБ України в інтересах забезпечення безпеки держави повинна здійснюватись переважно на превентивних засадах, а не за наявності складу злочину або факту заведення контррозвідувальної справи щодо невідомої особи, яка вчинила протиправне діяння. Через це повинні бути й відповідні підстави для здійснення КРД. Зважаючи на це,

на нашу думку, підставою для проведення контррозвідувальної діяльності необхідно вважати саму необхідність, потребу в забезпеченні національної безпеки контррозвідувальними заходами з використанням спеціальних сил, засобів, форм та методів. Зазначена потреба складається об'єктивно як суворі необхідність забезпечення безпечного існування держави. Подібну позицію займають, зокрема, законодавці Білорусії, які підставами для проведення контррозвідувальної діяльності визначають, зокрема: необхідність забезпечення безпеки фінансово-кредитної системи, об'єктів оборонного комплексу, транспорту і зв'язку, інших стратегічних об'єктів, а також безпеки пріоритетних наукових розробок; необхідність забезпечення захисту відомостей, які становлять державну таємницю; необхідність вивчення (перевірки) осіб, які співпрацюють (співпрацювали) з органами державної безпеки на конфіденційній основі; забезпечення належних умов для діяльності органів державної безпеки та їх співробітників [3].

Література:

1. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 2. – Ст.89.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
3. Закон Республики Беларусь «Об органах государственной безопасности Республики Беларусь» от 3 декабря 1997 года № 102-3, г. Минск [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.forreligiousfreedom.info/legislation/security-services.htm>

РОЛЬ СПЕЦСЛУЖБ У РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Шмоткін О. В.

кандидат юридичних наук, професор,
Національна академія Служби безпеки України

Спецслужби, прямим призначенням яких є забезпечення державної безпеки, здійснюють цю діяльність, беручи участь у реалізації багатьох функцій держави.

Спецслужби беруть участь передусім у реалізації охоронних функцій держави. Щодо внутрішніх охоронних функцій, спецслужби сприяють реалізації таких функцій: - охорони прав і свобод особи; - подолання надзвичайних ситуацій; - забезпечення економічної безпеки держави; - захисту державного суверенітету; - захисту територіальної цілісності; - забезпечення інформаційної безпеки; - забезпечення правопорядку.

Зовнішніми охоронними функціями, в яких спецслужби беруть участь, є такі функції: - участь в охороні прав особи на міжнародній арені; - забезпечення обороноздатності держави; - участь у підтримці міжнародного правопорядку.

Спецслужби є учасниками реалізації й інших охоронних та організаційних функцій держави, передусім у межах своєї компетенції акумулюючи, аналізуючи та надаючи інформацію відповідним органам для ефективної реалізації ними функцій держави.

Беручи участь у реалізації функцій держави, спецслужби використовують правові й організаційні форми діяльності. До правових відноситься правотворча та правореалізаційна форми.

Правотворча форма проявляється в: - участі у створенні проектів нормативно-правових актів; - експертному оцінюванні проектів нормативно-правових актів; - створенні відомчих нормативно-правових актів; - створенні нормативно-правових актів спільно з іншими державними структурами.

Правореалізаційна форма може бути у вигляді: - безпосередньої реалізації права – коли співробітники спецслужб самостійно використовують, виконують чи дотримуються норм права; - застосування права – співробітники спецслужб реалізують право відносно інших суб'єктів права.

Організаційними формами реалізації спецслужбами функцій держави є такі: - організаційно-структурні форми – це форми внутрішньої та зовнішньої організації постійних або тимчасових структур спецслужб; - організаційно-інформаційні форми – це, з одного боку, форми інформаційного забезпечення діяльності спецслужб, тобто отримання ними інформації, з іншого – це інформаційний вплив спецслужб на об'єкти, які їх цікавлять, тобто це доведення спецслужбами до них певної інформації; - організаційно-ідеологічні форми – форми ідеологічного впливу спецслужб на соціальних суб'єктів у процесі реалізації ними функцій держави; - організаційно-матеріальні форми – це форми використання спецслужбами матеріально-технічних засобів у процесі реалізації функцій держави.

Форми реалізації функцій держави спецслужбами тісно взаємопов'язані з методами їх реалізації, тому що методи – це зміст діяльності, форми – це зовнішнє вираження цієї діяльності. У зв'язку з цим різновиди методів діяльності спецслужб нерозривно пов'язані з різновидами форм здійснення функцій держави.

Правотворчі методи – це методи створення нормативно-правових актів, що майже не відрізняються від правотворчих методів аналогічних державних структур. Особливість полягає переважно у використанні в нормативно-правових актах спеціальної термінології.

Правореалізаційні методи – це різноманітні методи використання, виконання, дотримання права спецслужбами при реалізації ними функцій держави.

Організаційні методи реалізації спецслужбами функцій держави поділяються на: - організаційно-структурні – це методи, створені для постійних або тимчасових структур спецслужбами; - організаційно-інформаційні – методи доведення спецслужбами певної інформації до соціальних суб'єктів; - організаційно-ідеологічні – методи ідеологічного впливу на соціальних суб'єктів; - організаційно-матеріальні – методи використання спецслужбами матеріальних явищ при реалізації функцій держави.

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Щербина Л. І.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Національна академія Служби безпеки України

Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, передбачає 62 реформи та програми розвитку держави. Реформи системи національної безпеки і оборони та правоохоронної системи входять до кола дев'яти «за вектором безпеки» та десяти першочергових.

У політичному значенні реформа – це процес, який дозволяє здійснити перехід від того, що було та що через об'єктивні обставини вже неспроможне продовжувати своє існування до того, що має бути. У свою чергу під «реформою», з юридичної точки зору, розуміють такі зміни правової системи, які не порушують її наступності. Таким чином реформаторську діяльність слід відрізнити від схожих еволюційних чи революційних процесів. З одного боку, вона не має походити на певний інертний, самопливний та неконтрольований процес, а з іншого – для неї є притаманним розумне «правонаступництво» всього успішного, ефективного та корисного.

На сучасному етапі становлення принципово оновленої спецслужби України необхідно забезпечити її розумне реформування за кращими європейськими та світовими стандартами. При цьому слід враховувати, що ідеальної моделі не існує взагалі, а побудова та діяльність спецслужби держави залежить, перш за все, від наявних реальних зовнішніх та внутрішніх загроз державній безпеці країни.

Законодавчо визначена компетенція та самостійність правоохоронних органів спрямована, насамперед, не на заохочування змагальності між різними органами, а передбачає створення системи стримувань і противаг, професійної конкуренції, що має сприяти підвищенню ефективності діяльності, запобіганню та боротьбі з проявами злочинності. У багатьох країнах світу побудова системи правоохоронних органів передбачає визначення відповідної компетенції: предметної (залежно від видів злочинів), територіальної (залежно від адміністративно-територіального устрою держави та структури правоохоронних органів) та альтернативної (залежно від тяжкості, суб'єкту злочину, органу, що виявив, юрисдикції тощо). При цьому, до компетенції органів, наділених поліцейськими функціями, відноситься протидія злочинам так званої загальнокримінальної спрямованості (вбивства, крадіжки тощо), а повноваження щодо більш тяжких злочинів або злочинів проти національної безпеки визначені за спеціальними органами. Однією із складових такої протидії є досудове розслідування злочинів.

Сьогодні, в умовах зовнішньої агресії, збройного конфлікту, ускладнення оперативної та криміногенної обстановки реалізація висловлених низкою фахівців пропозицій/рекомендацій щодо необхідності позбавлення СБ України повноважень з проведення досудового розслідування спроможна призвести до руйнування існуючих ефективних механізмів запобігання, протидії та розкриття злочинів, віднесених до підслідності слідчих органів безпеки. Ці механізми не є набуттям практики радянських часів, а сформовані в сучасних умовах надзвичайно швидкої зміни оперативної обстановки в державі. Необхідно враховувати, що за умови реалізації зазначених пропозицій неодмінно постане питання розмежування відповідальності на етапах отримання оперативної інформації про злочини, її реалізації та досудового розслідування. У контексті зазначеного також варто згадати про непоодинокі приклади реформування спеціальних служб держав колишнього Союзу РСР, наслідком яких стало їх перетворення

на органи з «аналітично-статистичними» функціями, які жодним чином не впливають та не контролюють реалізацію здобутої оперативної інформації.

На практиці ефективність побудованої в системі СБ України роботи оперативних та слідчих підрозділів у сучасних умовах доведено при виявленні, стримуванні та припиненні сепаратистських рухів і терористичних проявів в Одеській, Харківській, Херсонській, Запорізькій, Дніпропетровській областях та інших регіонах України.

Оперативне виконання функцій та завдань СБ України без забезпечення ефективного механізму кримінального переслідування осіб, які вчиняють злочини проти основ національної безпеки, терористичної спрямованості та інші протиправні дії, які створюють загрозу життєво важливим інтересам України, може бути унеможливлено. Сьогодні ліквідація функції досудового розслідування таких злочинів органами безпеки не сприятиме побудові суверенної, незалежної держави, здатної оперативно протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

На нашу думку, підвищення ефективності діяльності СБ України на даний час має бути зосереджено, насамперед, на удосконаленні законодавства, що регламентує кримінальну процесуальну, оперативно-розшукову, контррозвідальну діяльність та проведення антитерористичної операції.

Секція 2. Національна спецслужба України сьогодні: погляд молодих вчених.

Місце проведення: **Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
ауд. 329**

Напрями роботи:

1. Новий погляд на історію становлення спецслужб України.
2. Вітчизняні та закордонні спецслужби: відмінності в організації їх діяльності.
3. Контррозвідувальна діяльність українських спецслужб в умовах зовнішньої агресії та протидії загрозам національній державності України.
4. Демократичний контроль за діяльністю спецслужб.
5. Кібернетичний простір – новий вимір діяльності спецслужб.

Модератор:

Чеховська Марія Миколаївна

Доктор економічних наук, професор;

Завідувач кафедри Національної академії Служби безпеки України

Секретар:

Руденко Юлія Юрївна

Кандидат політичних наук, доцент Національної академії Служби

безпеки України

Технічне супроводження:

Крутельов Сергій Миколайович

Співробітник Національної академії Служби безпеки України

ПІДВИЩЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ МОНІТОРИНГУ ОБСТАНОВКИ ДЕМІЛІТАРИЗОВАНОЇ СМУГИ

Барабаш О.В., Мусієнко А.П.

доктор технічних наук, професор;
кандидат фізико-математичних наук, науковий співробітник
факультет інформаційних технологій
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

На сьогоднішній день актуальними є завдання моніторингу обстановки поблизу лінії розмежування військ. Сутність моніторингу полягає у вимірюванні певної сукупності фізичних параметрів навколишнього середовища, передачі їх на спеціальний пункт прийому інформації для подальшого аналізу та узагальнення.

Система моніторингу складається із сукупності датчиків, системи передачі інформації та серверу збору, аналізу та обробки інформації. Параметри, що треба вимірювати обумовлені призначенням всієї системи та її цільовою функцією. Наприклад, це може бути акустичний фон, відеозображення, задимленість повітря, його прозорість, вологість й температура повітря та інші параметри, які будуть характеризувати умови ведення бойових дій у визначеному районі.

З урахуванням неможливості зняття таких параметрів у просторі (у визначеній сукупності просторових точок на місцевості у демілітаризованій смузі) на основі звичайних проводових вимірювальних систем, доцільно застосовувати сучасні безпроводові сенсорні мережі.

Сенсорні мережі призначені для збирання інформації про параметри середовища, складаються із великого числа сенсорів, що розкидаються в хаотичному порядку на заданій території. Кожний сенсор мережі виконує три функції: 1) функцію датчика – вимірює відповідні параметри навколишнього середовища; 2) функцію передатчика – передає накопичену інформацію до адресату, яким є один із найближчих сенсорів; 3) функцію маршрутизатора – приймає від сусідніх сенсорів інформаційні пакети та передає їх по мережі в сторону спеціального пункту прийому інформації, на якому вся інформація аналізується, зберігається, обробляється та надається зацікавленим особам у зручному вигляді.

Особливістю є те, що зв'язок між сенсорами бездротовий – вся сенсорна система в залежності від алгоритмів управління маршрутизаторами (сенсорами) має властивість самоорганізації (пошук нових маршрутів передачі інформації замість пошкоджених та уражених).

Для забезпечення функціонування запропонованої сенсорної мережі необхідно забезпечити її функціональну стійкість. Традиційно це робиться у три етапи: виявлення, локалізація, використання надмірності для відключення несправних сенсорів та передачі функцій тим, що залишились справними.

Виявлення пошкоджень та несправностей сенсорів запропоновано здійснювати на основі тестових взаємних перевірок. Для цього розроблені відповідні методи накопичення діагностичної інформації, аналізу діагностичної інформації та видачі результатів перевірки із заданою достовірністю.

Підвищення достовірності передачі інформації здійснюється за рахунок своєчасного виявлення пошкоджених сенсорів та відключення їх із всього процесу передачі інформації.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Богуш В.М., Ковальчук О.В., Настрадін В.П.

кандидат технічних наук., доцент; магістр; кандидат технічних наук, професор
Національна академія Служби безпеки України

Під впливом сучасних глобалізаційних процесів, зокрема глибокого проникнення мережі Інтернет, інформаційна безпека набуває відносно самостійного наднаціонального характеру. З іншого боку, наднаціональна природа кіберзлочинності зумовлюється технологічними можливостями кіберпростору, що значною мірою розмивають державні адміністративно-територіальні кордони та ідентифікаційні характеристики суб'єктів. Така сутність кіберзлочинності висуває особливі вимоги до стратегії і тактики формування виваженої державної політики забезпечення інформаційної безпеки, яка повинна передбачати систему заходів державного та міжнародного характеру, пов'язаних із протидією кіберзлочинності.

Правову основу діяльності органів та підрозділів по боротьбі з кіберзлочинністю в нашій державі становлять Конституція України, Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» 2001 р., Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси України, закони України «Про поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» й інші законодавчі акти України, нормативно-правові акти Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, чинні міжнародні договори. Серед правових засад боротьби з кіберзлочинністю в Україні важливе місце посідає прийнята Радою Європи у 2001 р. «Конвенція про кіберзлочинність».

На сьогодні законодавство України є недосконалим у сфері кібербезпеки. Наразі у вітчизняному законодавстві немає визначення поняття «кіберзлочинності», є лише узагальнене поняття злочинів і правопорушень, які вчиняються з використанням комп'ютерних систем та мереж електрозв'язку. У Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 визначено, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві є в інформаційній сфері комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм, який є лише одним із видів злочинів у сфері інформаційних технологій.

Указом Президента України від 24 вересня 2014 року № 744/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» було передбачено створення національного центру кіберзахисту і протидії кіберзагрозам. У подальшому питання кібербезпеки знайшли своє відображення у Стратегії національної безпеки України та Стратегії кібербезпеки України, затверджених Указами Президента України відповідно від 26.05.2015 № 287 та 15.03.2016 № 96. У Стратегії національної безпеки України визначені загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів та безпеці критичної інфраструктури з одного боку, та встановлені пріоритети їх забезпечення - з іншого. У Стратегії кібербезпеки України деталізовано загрози кібербезпеці, визначено національну систему кібербезпеки та основні її суб'єкти. До них віднесено Міністерство оборони України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Службу безпеки України, Національну поліцію України, Національний банк України, розвідувальні органи. Серед визначених основних завдань зазначених суб'єктів найбільш функціональними, на наш погляд, є завдання Служби безпеки України.

Невідкладного вдосконалення національної системи кібербезпеки вимагає й останнє рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 р. «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації».

Ще однією із вітчизняних законодавчих напрацювань у сфері кібербезпеки України є проект закону «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», в якому надано визначення дванадцяти основних понять, серед яких «кібератака», «кібербезпека», «кіберзагроза», «кіберзахист», «кіберзлочин», «кіберпростір» тощо, надано визначення правових основ та принципів забезпечення кібербезпеки України, об'єктів та суб'єктів кібербезпеки, встановлені рамки та шляхи функціонування Національної системи кібербезпеки України, інші важливі сторони забезпечення заходів кібербезпеки України.

Таким чином, сучасний рівень кіберзлочинності становить значну загрозу для безпечного функціонування кіберпростору України і потребує державного реагування у напрямі визначення правових та організаційних основ забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі.

ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАКОРДОННІ СПЕЦСЛУЖБИ: ВІДМІННОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Бондарович О. П., Денисюк О.В.
доцент кафедри; заступник завідувача СК-15
Національна академія Служби безпеки України

Для ефективного виконання покладених на спецслужби контррозвідувальних завдань українцям необхідним є забезпечення і підтримка належного рівня спеціальної фізичної підготовки особового складу. Високий рівень фізичної готовності контррозвідників ототожнюється з такими якостями, як дисциплінованість, витримка, виваженість тощо, які є особливо затребуваними у захисті національної державності та національних інтересів будь-якої країни світу, пов'язаному зі значними як морально-психологічними, так і фізичними навантаженнями.

Практично всі спецслужби світу об'єднує те, що вони проводять багаторівневий і науково обґрунтований відбір свого особового складу за рівнем фізичної та психологічної готовності, рівнем мотивації, а також його розподіл на бойові і небойові (допоміжні) підрозділи. Це єдина можливість створити з різних за розвитком співробітників боєздатні й ефективні військові колективи.

Спеціальна фізична підготовка як складова професійної підготовки сприяє досягненню об'єктивної готовності співробітника органів та підрозділів спецслужб до успішної професійної діяльності з мінімальним ризиком для власного життя та здоров'я і спрямована на формування: спеціальних знань, умінь та навичок використання заходів фізичного впливу, прийомів самозахисту та рукопашного бою у реальних обставинах оперативно-службової діяльності, зокрема умовах значних фізичних і психічних навантажень; навичок долаання природних та штучних перешкод, пересування у різних умовах оперативно-службової діяльності; професійно важливих фізичних якостей (силової та швидкісної витривалості, швидкості реагування, спритності тощо); професійно важливих психічних якостей (психічної стійкості; концентрації та переключення уваги, швидкості оперативного мислення, точності ймовірного прогнозування тощо); професійної працездатності і надійності організму (досягнення високого рівня функціонування систем і органів, які отримують найбільше навантаження у процесі службової діяльності); витривалості організму співробітника до дій у несприятливих специфічних умовах професійної діяльності (в умовах високої та низької температури зовнішнього середовища, в умовах високогір'я, у процесі тривалого перебування у приміщенні, кабіні машини, літака, при несенні служби в нічний час, при перебуванні у засобах індивідуального захисту, при роботі з представниками специфічного середовища – правопорушниками, злочинцями тощо); професійних рис характеру, передусім сміливості, рішучості, впевненості у власних силах тощо.

З огляду на викладене Служба безпеки України приділяє значну увагу фізичній підготовці своїх співробітників. Важливу роль у цьому відіграють відповідні навчальні заклади (Національна академія Служби безпеки України зокрема), кафедри спеціальної фізичної та бойової підготовки, методи та форми навчання яких не поступаються світовим стандартам. Особовий склад органів та підрозділів вітчизняної спецслужби проходить підготовку та перепідготовку саме на базі цих закладів, що дає змогу здобути затребувані вміння та навички за уніфікованими стандартами та нормативами.

У свою чергу, суттєвою відмінністю системи спеціальної підготовки у США є наявність численних приватних і державних центрів підготовки співробітників спецслужб. Низка цих центрів діє паралельно з єдиним урядовим центром з підготовки кадрів, створеним ще у 1970 році. Сьогодні це один з найбільших навчальних закладів США, що здійснює підготовку на короткострокових курсах (до 18 місяців) фахівців більше 70 правоохоронних відомств. Відповідний досвід поширюється і в країнах Європи.

Така особливість організації підготовки західних спецслужб дає змогу отримати вузьку спеціалізацію та розвиток необхідної специфічної фізичної якості, необхідної співробітнику для виконання певного завдання. Проте, на нашу думку, перевага системи фізичної підготовки українських контррозвідників полягає у створенні умов для досягнення високого рівня їх загальної та стандартизованої підготовки та багатопрофільності, що цілком виправдовує себе в умовах зовнішньої агресії проти України, окупації та анексії її територій.

Збагачений за останні роки в умовах гібридної війни, розгортання сценаріїв керованого хаосу та розвідувально-підривних посягань контррозвідувальний досвід засвідчив правильність обраної системи фізичної підготовки, яка стала невід'ємною частиною діяльності національної спецслужби на шляху українського державотворення.

КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНА ТА СЛІДЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В АСПЕКТІ КОНТЕНТНОГО АНАЛІЗУ КІБЕРПРОСТОРУ

Вареня Н. М., Смірнова В. О.

аспірант, аспірант

Національна академія Служби безпеки України

Одним з ключових напрямів діяльності української спецслужби є контррозвідувальне забезпечення інтересів держави у сфері протидії зовнішній розвідці інших держав. Враховуючи особливості зовнішньої гібридної агресії, використання, зокрема, соціальних мереж для здійснення інформаційних операцій, спрямованих на створення багатовекторних точок соціальної напруженості з метою дестабілізації ситуації в Україні, механізм здійснення контррозвідувальних заходів зазнав значних

змін. Так, стала очевидною необхідність використання сучасних інформаційних технологій за допомогою яких здійснюється моніторинг і аналіз мережі Інтернет.

Створення нових та модернізація існуючих мережевих сервісів робить Інтернет дійсно засобом масової комунікації, а виникнення технологій хмарних обчислень дали початок використанню мережевого простору для розподілених обчислень, які, в свою чергу, надають не лише інформаційні, а й ресурсномісткі алгоритмічні послуги [1]. Тому фактично, сучасна контррозвідка стає повноправним суб'єктом в інформаційній війні, що «набуває рис системного протиборства, а інфосфера – середовищем, у якому цілком можливою стає реалізація загроз безпеці та стабільності держав, що змушує змінювати підходи до інформаційного протиборства» [2].

На теперішній час головним джерелом інформації для виявлення тенденцій у сфері досліджень загроз терористичного характеру за допомогою спеціальних аналітичних інструментів або без них є сучасні відкриті мережеві ресурси (веб-сайти, соціальні мережі тощо), які цілком легально надають інформацію про осіб, а в багатьох випадках саме через такі мережі здійснюється маніпулювання даними, активне інформаційне протистояння і навіть мережева мобілізація. Виявлення кола користувачів соціальних мереж, інформаційна діяльність яких може зацікавити органи, що здійснюють контррозвідувальну та слідчу діяльність, насамперед проводиться методами OSINT (Open Source Intelligence, англ. – розвідка на основі відкритих джерел).

Експерти вважають, що лише близько 10-15% необхідної інформації можна знайти у готовому вигляді, а решту можна отримати шляхом порівняння, інтеграції та аналізу чисельних розпорошених даних. Необхідно використовувати методи виявлення неочевидних зв'язків та закономірностей, які дозволили б застосовувати відповідні математичні методи (наприклад, побудувати матриці та графи зв'язків) [3]. Інструментом для максимально ефективного побудови запитів для систем вилучення знань може стати спеціально створений реєстр, який дозволив би формалізувати види можливих ознак втручання в інформаційне середовище України, а також містив би підготовлені та сформульовані типові терміни комплексних пошукових запитів. Такий крок дозволить суттєво оптимізувати моніторинг у Інтернеті та дасть змогу в подальшому автоматизувати класифікацію отриманих результатів відповідно до розділів такого реєстру. Ключовими ж факторами для успішного аналізу є чітке розуміння мети роботи, неупередженість, збір даних з максимального кола можливих джерел [4, с. 47].

Контентний аналіз кіберпростору може використовуватись не лише для профілактики та попередження протиправних діянь у рамках оперативно-розшукової діяльності, а й слугувати плацдармом широких можливостей для працівників органів досудового розслідування під час здійснення кримінальних проваджень. Для належної фіксації інформації, що має значення для кримінального провадження, важливо дотримуватись встановленого чинним Кримінальним процесуальним кодексом України порядку. Ефективним способом фіксації інформації, отриманої з Інтернет, є складання протоколу огляду сторінки соціальної мережі або іншого веб-сайту, матеріали якого у подальшому можуть бути використані як доказ протиправної діяльності особи, що має значення для кримінального провадження. Окрім виявлення та закріплення доказів, працівник органу досудового розслідування має можливість на інформаційне забезпечення щодо особи правопорушника, його соціальних зв'язків, а наявність інформації щодо телефону або поштової скриньки сприяє подальшому проведенню слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій [5].

Отже, дослідження інформаційного простору за допомогою методів OSINT – лише перший (але дуже важливий) крок, який мінімізує бюрократичні процедури та обмеження і передусє подальшому вивченню виявлених осіб за допомогою технічних засобів. Найбільш же ефективним способом фіксації інформації, отриманої із Інтернету, є складання протоколу огляду сторінки соціальної мережі або іншого веб-сайту.

Література:

1. Григорьев В.Р. Информационные вирусы – новое оружие массового поражения // Информационные войны. — 2008. — № 3. — С. 2-29.
2. Облачные вычисления – стратегический ресурс ведения сетецентрических войн [Текст] / В. Р. Григорьев, А. А. Новиков // Вестник РГГУ. — 2013. — № 14: Серия «Информатика, защита информации, математика». — С. 75-100.
3. Злоказов К. В. Образы коммуникаторов и стратегии воздействия при пропаганде идей террористической организации «Исламское Государство» / К. В. Злоказов, А. Ю. Софронова // Политическая лингвистика. — 2015. — № 2 (52). — С. 247-253.
4. Ландэ Д. Школа веб-разведки. Инструменты и источники / Д. Ландэ, В. Прищепа. // Телеком. — 2007. — № 7-8. — С. 46-49.
5. Максимус Д.О. Використання сучасних інформаційних технологій працівниками органів внутрішніх справ при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : навч. посіб. / Д.О. Максимус, О.О. Юхно. - Харків : НікаНова, 2013. - 102 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ ЯК ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Васильченко О.М.

аспірантка,

Інститут міжнародних відносин

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

olga_vasylchenko@yahoo.com

Актуальність. Завдяки прийняттю Доктрини інформаційної безпеки України 25 лютого 2017 р., «захищеність від руйнівних інформаційно-психологічних впливів» було офіційно визнано одним із ключових інтересів нашої держави в інформаційній сфері [1]. Саме тому наразі варто звернути увагу на психологічні операції спецслужб як інструмент захисту української державності.

Концептуально-нормативні основи. По-перше, маємо зважати на те, що будь-яка держава як така є соціально-політичним утворенням, тобто здебільшого процесу державотворення обумовлюються функціонуванням індивідуальної та колективної свідомості. Виходячи з цього, стабільність та відповідно захищеність останньої стають пріоритетною метою державних спецслужб. По-друге, звернімося до тези латвійського дослідника Я. Берзінша, котрий стверджує, що саме людська свідомість розглядається сьогодні Російською Федерацією в якості головного поля ведення війни нового покоління [2, с.64].

Таким чином, можна простежити чіткий взаємозв'язок між поняттями конституційного ладу, територіальної цілісності та інформаційно-психологічною основою національної державності. Саме тому зокрема пунктами 4 і 5 статті 24 Закону України «Про Службу безпеки України» (далі — СБУ) та пунктом 3 статті 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» органи, підрозділи та співробітники СБУ зобов'язані забезпечувати захист державного суверенітету, проводити контррозвідувальні операції, а також своєчасно виявляти і припиняти розвідувально-підривну, терористичну та ін. протиправну діяльність. Останнє ж, в свою чергу, актуалізує роль психологічних операцій в сучасних умовах ведення воєнних дій та реалізації політичної взаємодії як такої.

Психологічні операції в найбільш загальному розумінні можна визначити як особливий вид діяльності, спрямований на цілеспрямовану ініціацію, зміну та контроль сприйняття й поведінки певної цільової аудиторії з метою досягнення поставлених цілей. Існує низка засобів та стратегій ведення психологічних операцій, втім усіх їх єднає інформаційно-комунікативний вимір. З метою захисту національної державності психологічні операції з необхідністю мають здійснюватися як щодо зовнішньої, так і внутрішньої цільової аудиторії. Оскільки згаданий на початку стан захищеності від руйнівних інформаційно-психологічних впливів має забезпечуватися завдяки запровадженню багаторівневого комплексу меседжів та смислів, що обумовлюватимуть необхідні параметри сприйняття та реакції окремо визначених цільових аудиторій.

Практичні рекомендації. 1. Об'єктивною необхідністю для реалізації успішних психологічних операцій українських спецслужб, спрямованих на захист національної державності, є наявність належним чином підготовленого кадрового складу. Таким чином, бажаною є розробка та впровадження спеціальних навчальних програм, базовими стейкхолдерами котрих були б, з одного боку, СБУ, Міносвіти, МЗС та Міноборони, а з іншого — провідні ВНЗ, ГО, особи та групи осіб, що спеціалізуються в сфері психологічних наук та соціальних комунікацій. 2. Президенту України прийняти рішення про розробку окремо Концепції психологічної безпеки України та/або Доктрини ведення психологічних операцій України; бажано в формі документу секретного типу. 3. Забезпечити моніторинг, підтримання та корекцію результатів визначених психологічних операцій шляхом створення спеціальних робочих груп, склад котрих відображав би тісну координацію українських спецслужб із рядом профільних державних міністерств. Таких як Міністерство інформаційної політики, Міністерство культури, Міністерство освіти, Міністерство молоді та спорту України тощо, в залежності від змісту та цілей визначених психологічних операцій, спрямованих на захист національної державності.

Література:

1. Указ Президента України №47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» [Електронний ресурс]/ Президент України: Офіційне інтернет-представництво. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення : 03.03.2017).
2. Berziņš J. The New Generation of Russian Warfare [Electronic resource]/Janis Berziņš//Aspen Review. — No.3, 2014. — P.63-67. — Access mode: http://www.aspeninstitutece.org/upload/pdf/Aspen_Review_2014-3.pdf (last access: 02.03.2017).

ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ КІБЕРБЕЗАХИСТУ

Верлінгер М. І., Гулак Г. М.

кандидат технічних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Аналіз законодавства в сфері кібербезпеки, а також організаційних заходів, направлених на розбудову ефективних систем кіберзахисту провідних країн світу свідчить, що ключові світові гравці вдосконалюють власні спроможності з кіберзахисту у відповідності до трансформації сучасних кіберзагроз. Так наприклад у Сполучених Штатах Америки, Національний інститут стандартів і технологій (NIST) розробив рамки «добровільних стандартів» для кібербезпеки в співробітництві з IT-індустрією, для ефективного регулювання цього виду діяльності.

Потреба реалізації ефективних заходів з протидії сучасним кібернетичним загрозам на національному рівні призводить до збільшення ролі в національних системах кібербезпеки спеціальних служб та правоохоронних органів, що мають функції ліцензування.

У той час як 69% компаній говорять, що їх старший керівництво вважає, що кібербезпека має досить високий пріоритет для їх організації, більше ніж половина (51%) всіх підприємств фактично не мають рекомендацій та спланованих дій для виявлення кіберризиків, і тільки 10% мають формальний план управління інцидентами у кібербезпеці, лише 8% підприємств кажуть, що їх співробітники проходили курси з кібербезпеки [1].

Незважаючи на потенційно значні фінансові втрати, дані показують, що підприємства не готові робити досить, щоб захистити себе, як з точки зору технічних засобів контролю, але також і в управлінні ризиками та реагування на інциденти кіберзагроз. Тому, слід доручити функцію регулювання державним органам владних повноважень, наприклад департаменту охорони державної таємниці та ліцензування Служби безпеки України. Зрозуміло, що безліч повноважень у сфері ліцензування покладено на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, але зосередження цілкового контролю у сфері ліцензування господарської діяльності може призвести до монополізації влади на ринку послуг та процвітання корупції.

Вид господарської діяльності у сфері ліцензування кіберзахисту, як окремої групи, у якій, окрім фінансових загроз приватним підприємствам, також існує можливість ураження критично важливої інфраструктури, не може існувати без чіткого нормативного регулювання.

Для ефективного виконання функції регулювання сфери ліцензування кіберзахисту, пропонуємо надати право доступу до переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури, тобто сукупності об'єктів інфраструктури держави, які є найбільш важливими для економіки та промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення і виведення з ладу або руйнування яких може мати вплив на національну безпеку і оборону, природне середовище, призвести до значних фінансових збитків та людських жертв. Так як механізм формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави, є уразливим до несанкціонованих дій, що здійснюються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та спрямовані на порушення конфіденційності, цілісності і доступності інформації, яка обробляється в інформаційно-телекомунікаційній системі, або порушення сталого функціонування такої системи [2].

Для вирішення проблеми ліцензування кіберзахисту, важливим було б доповнити Постанову КМ України №821 від 16 листопада 2016 року «Деякі питання ліцензування господарської діяльності з надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису) та технічного захисту інформації за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України» [3] категорією кіберзахисту, як виду господарської діяльності.

Література:

1. Department of culture media and sport. Cyber Security Regulation and Incentives Review. December 2016. – Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/579442/Cyber_Security_Regulation_and_Incentives_Review.pdf.
2. Постанова КМ України № 563 від 23 серпня 2016 року. Про затвердження Порядку формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/563-2016-%D0%BF>.
3. Постанова КМ України №821 від 16 листопада 2016 року. Деякі питання ліцензування господарської діяльності з надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису) та технічного захисту інформації за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/821-2016-%D0%BF>.

ПЛАНУВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАХИСТУ НА ОСНОВІ ОЦІНКИ ТЕРОРИСТИЧНИХ РИЗИКІВ

Волошин О.В.

аспірант

Національна академія Служби безпеки України

Світова спільнота визнає тероризм однією із найбільш серйозних загроз міжнародному миру та безпеці людству, а подальше поширення терористичних ризиків і загроз зумовлює необхідність удосконалення існуючих та пошуку нових підходів до побудов сучасних концепцій протидії тероризму й планування антитерористичного захисту (АТЗ). Одним із таких є ризик-орієнтований підхід, який заснований на застосуванні різноманітних методик оцінки ризиків (*risk assessment*), управління ризиками (*risk management*) та знайшов своє відображення в стратегіях протидії тероризму провідних західних країн (США, Канада, країни ЄС).

Різними авторами та засобами масової інформації терміни "ризик" (*risk*), "небезпека" (*hazard*), "загроза" (*threat*) та "невизначеність" (*uncertainty*) часто вживаються як синоніми. У науковій літературі наводиться 18 визначень терміна "ризик" [1, с. 320-327], у чинному законодавстві України – майже 30 [2, с. 52]. У більшості науково-технічних публікацій із цієї тематики ризиком є кількісна міра небезпеки, що дорівнює добутку ймовірності реалізації певної загрози, помноженій на ймовірність величини можливого збитку від неї [1, с. 319].

У контексті протидії тероризму заслугоує на увагу визначення терористичного ризику та методологія його оцінювання, запропонована Центром політики управління терористичними ризиками (STRMP) корпорації RAND (США) [3]. Терористичний ризик розглядається як сукупність трьох компонент: 1) загроза цілі (*threat*); 2) уразливість цілі до загрози (*vulnerability*); 3) наслідки можливої успішної реалізації терористичної загрози (*consequences*). Терористичний ризик становить собою очікувані наслідки атаки, враховуючи вірогідність того, що атаки відбудуться і будуть успішними для терористів. У термінах теорії ймовірності ризик атаки певного типу це безумовне математичне очікування збитків певного виду.

Не вдаючись до детального розгляду недоліків імовірісно-статистичного методу розрахунку терористичних ризиків та порівняння його з іншими методами (теоретико-імовірнісними, евристичними), відзначимо лише, що таке формулювання терористичного ризику має дві переваги. По-перше, воно забезпечує підхід до порівняння ризиків та їх складання (об'єднання). По-друге, дозволяє встановлювати чіткі зв'язки між оцінкою ризиків (*risk assessment*), подальшим управлінням ризиками (*risk management*) та зниженням ризиків (*risk reduction*). Управляти ризиком можна шляхом впливу на його компоненти: загрози (використання заходів розвідки та контррозвідки, профілактична робота), уразливість об'єкта (удосконалення системи антитерористичного захисту) та наслідки (вжиття превентивних заходів з мінімізації можливих збитків, організація захисту населення, створення додаткових запасів продовольства, медикаментів тощо).

Отже, теоретико-правове обґрунтування методології оцінювання терористичних ризиків та її подальша імплементація в загальнодержавну систему боротьби з тероризмом в Україні дасть можливість отримати як кількісні, так і якісні оцінки терористичних загроз. Це, у свою чергу, створить підґрунтя для ефективного планування АТЗ об'єктів можливих терористичних посягань, досягнення оптимального балансу між вимогами до їх захисту та наявними ресурсами, дозволить здійснювати розподіл ресурсів з урахуванням пріоритетності захисту, наявності уразливих місць та мінімізації можливих негативних наслідків.

Внаслідок застосування методології оцінювання терористичних ризиків для планування систем АТЗ об'єктів можливих терористичних посягань (передусім елементів критичної інфраструктури) від терористичних загроз Служба безпеки України як головний суб'єкт державної системи боротьби з тероризмом отримає сучасний інструмент зниження рівня загроз терористичного характеру та мінімізації ризиків їх виникнення.

Література:

1. Качинський А. Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи / А. Б. Качинський. – К. : Інст. пробл. нац. без., Нац. акад. Служби безпеки України, 2004. – 472 с.
2. Бірюков Д. С. Захист критичної інфраструктури : проблеми та перспективи впровадження в Україні / Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов. – К. : НІСД, 2012. – 96 с.
3. Estimating terrorist risk [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.rand.org%2Fcontent%2Fdam%2Frand%2Fpubs%2Fmonographs%2F2005%2FRAND_MG388.pdf&name=RAND_MG388.pdf&lang=en&c=58769bd5be36.

СИЛИ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇН СВІТУ: ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Воронцов О.С.

кандидат педагогічних наук

Національна академія Служби безпеки України

Організація контррозвідувальної діяльності спецслужбами іноземних держав передбачає, окрім протидії розвідувально-підривній діяльності супротивників, також проведення спеціальних операцій (далі – СО) з метою захисту національних інтересів країни належності.

Добре споряджені та боєздатні сили СО, укомплектовані фізично підготовленими співробітниками, є однією із важливих умов збереження стабільності існуючого ладу та забезпечення національної безпеки будь-якої держави.

Підрозділи спеціального призначення є елітою спецслужб. Відповідно, до осіб, які планують проходити службу в зазначених підрозділах, висуваються підвищені вимоги до їх морально-вольових якостей та рівня фізичної підготовленості. Відтак, обов'язковим елементом відбору кандидатів, як в українські національні спецслужби, так і у спецслужби провідних країн світу, є перевірка рівня їх фізичної підготовленості.

Зокрема, потрапити до підрозділу GSG 9 (Німеччина) можуть співробітники німецької поліції з досвідом роботи від 2-ох років. Вони проходять 22 тижневий курс навчання, який включає в себе 13 тижнів базової підготовки та 9 тижнів підвищення кваліфікації. При цьому обов'язковими вимогами з фізичної підготовки є виконання таких нормативів: біг на 5 км за 23 хвилини, стрибки в довжину на відстань не менше 4,75 метра.

Курс підготовки в «Сайерет Маткаль» (Ізраїль) вважається одним із найбільш жорстких в світі. Перед зарахуванням в навчальний загін призовники (тільки ті, хто мають високі оцінки стану фізичного здоров'я) проходять «гібуш» («злагодження») – формування навчальних команд. В основному підготовка стосується вивчення підривної справи, відпрацювання навиків ведення ближнього бою та удосконалення знань іноземних мов. Курс фізичної підготовки завершується 100-кілометровим маршем у пустелі. Тільки ті, хто його витримав, стають солдатами «Сайерет Маткаль».

До спецпідрозділу SAS (Великобританія) відбираються тільки добровольці, які вже встигли пройти службу в інших підрозділах. Під час відбору кандидатів проводиться перевірка їх фізичних можливостей та вміння орієнтуватися на місцевості. Необхідно пробігти 2,4 км за 12 хвилин. Кожен день проводяться марш-кидки на пересіченій місцевості. Заліковий марш-кидок на 64 км відбувається з повною викладкою та обмеженням у часі в 20 годин. Також перевіряється здатність до виживання в умовах дикої природи та дій в екстремальних ситуаціях.

Не менш суворим є відбір кандидатів до Центру спеціальних операцій боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів Служби безпеки України («Альфа», ЦСО «А»). У кандидатів до підрозділу перевіряється рівень розвитку основних фізичних якостей (сили, швидкості, витривалості). Для їх всебічної перевірки додатково виконується комплекс різноманітних вправ, направлених на визначення силової витривалості. Також перевіряються навички володіння прийомами рукопашного бою. Кандидати беруть участь у боях-спарингах.

Виходячи з фізичних і морально-психологічних стандартів світового рівня з 10 претендентів, відібраних з усієї України, на службу до ЦСО «А» зараховують одного-двох. Тут служать справжні професіонали, включаючи класних спеціалістів парашутно-десантної, водолазної, альпіністської підготовки, саперів та кінологів.

З огляду на викладене, щоб стати бійцем елітного підрозділу спецслужби, сил спеціальних операцій, потрібно мати високий рівень особистої фізичної підготовленості, яка визнана необхідною у справі захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, законних інтересів держави та прав громадян.

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Гаврилюк К.І.

аспірант

Національна академія Служби безпеки України

З метою попередження та мінімізації наслідків вчинення терористичних актів більшість країн поряд із розробкою законодавчої бази, організації діяльності державних органів та міжвідомчих організацій змушені залучати до співпраці громадянське суспільство.

Для порядку ведення державами антитерористичної роботи характерною є директивність, тобто рішення приймаються на вищому державному (міждержавному) рівні, а потім реалізуються уповноваженими суб'єктами боротьби з тероризмом. Проте останнім часом все більшу роль як суб'єкта антитерористичної роботи починає відігравати громадянське суспільство.

У світі поширеним є підхід, коли держава перш ніж очікувати від громадянського суспільства ініціативи, бере на себе обов'язок з інформування населення про ступені терористичної загрози, можливі об'єкти здійснення терористичних атак.

Зорієнтування громадян у сфері антитерористичної боротьби є одним з напрямків діяльності Міжнародної асоціації керівників антитерористичних відомств (The International Counter-Terrorism Officers Association), що діє в США. Асоціація дотримується такої позиції: громадянське суспільство має бути безпосередньо залучено до боротьби з тероризмом, тільки тоді можна буде говорити про проведення дійсно загальнонаціональної антитерористичної роботи. Однак для цього необхідно, щоб в суспільстві було сформовано єдине розуміння самої суті тероризму, масштабів загрози і характеру проведених державою заходів по боротьбі з цією загрозою.

Влада США переконана, що залучення громадян до боротьби з тероризмом підвищує ефективність проведених державними службами операцій.

З ініціативи Державного департаменту Сполучених Штатів було прийнято рішення про залучення співробітників антитерористичної боротьби з метою використання їх професійних знань та навичок у підготовці спеціальної програми, розрахованої не тільки на підготовку правоохоронців, а й пересічних громадян. Вона має переважно інформаційно-навчальний характер, де головною метою виступає сприяння просвіті громадян у питаннях забезпечення власної безпеки.

У той же час, якщо в США відповідальність за освіту громадян у сфері загроз сучасного міжнародного тероризму беруть на себе переважно державні органи, то в Ізраїлі основну роботу в цьому напрямку здійснюють неурядові організації. Ізраїльська громадська організація, яка має на меті надання вичерпної інформації громадянам країни щодо походження тероризму, сучасного стану справ, рівнів загроз як у середині держави, так і за кордоном, методів боротьби і прийнятих на державному рівні рішень є Міжнародний інститут з протидії тероризму (International Institute for Counter-Terrorism). Цією організацією були підготовлені та розповсюджені методичні матеріали «Все, що потрібно знати про тероризм», які не тільки привертають увагу до проблеми і спонукають населення сприяти владі в її вирішенні, а й уніфікують уявлення громадськості про причини, особливості та наслідки тероризму в Ізраїлі.

В цілому, діяльності ізраїльських громадських антитерористичних організацій більш властивий пропагандистський характер. Серед іншого, вони всіляко намагаються поширити серед аудиторії ідею про неприпустимість пособництва терористам, а також про катастрофічну загрозу «громадянської недбалості» - небажання громадян самостійно піклуватися про свою безпеку та безпеку оточуючих.

Мабуть, найпоказовішим прикладом залучення громадянського суспільства в здійснення протидії тероризму є функціонуюча в Ізраїлі так звана «народна дружина». На «дружинників» покладено функцію патрулювання вулиць, торгових центрів, громадського транспорту (найбільш розповсюдженій об'єкт терористичних атак в Ізраїлі). При цьому вони офіційно мають право на носіння зброї і застосування її в разі потреби. Участь в даній роботі вважається в Ізраїлі дуже почесною.

Слід зазначити, що поява таких інститутів громадянського суспільства, як «народна дружина» пояснюється не тільки необхідністю попереджувальних заходів в боротьбі з тероризмом, але також є результатом проведеної в країні масштабної просвітницької роботи.

Кожен громадянин має всі підстави бути дійсно суб'єктом здійснення антитерористичної роботи і контролювати при цьому забезпечення прав і свобод людини. Тим самим громадянське суспільство, зокрема у США та Ізраїлі, реалізує одну зі своїх найважливіших функцій. Крім того, в громадських же структурах і недержавних об'єднаннях повинна розроблятися, формулюватися і вдосконалюватися ідеологія протидії тероризму.

Громадянське суспільство як суб'єкт боротьби з тероризмом відіграє важливу роль у підтриманні безпеки. Як показує досвід зарубіжних країн - за умови достатньої просвітницької та виховної підготовки населення цілком можливо досягнути всебічної підтримки у боротьбі з проявами тероризму.

ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СПЕЦЛУЖБ

Гончаренко Д. Б.

студентка,

Національна академія Служби безпеки України

У будь-якій країні дуже важливо забезпечити ефективний цивільний і демократичний контроль над діяльністю спецслужб. Метою реформи будь-якого сектору безпеки повинна бути трансформація його в демократично-контрольований та підзвітний механізм за умови наявності досконалої системи управління та контролю у межах виконавчої влади та державного управління. Здійснення контролю не обмежується лише нормативно-правовою базою, що регламентує діяльність систем. Цивільний і демократичний контроль стосується певних принципів і цінностей, а отже він повинен передбачати зміни в порядку роботи, зокрема забезпечення наявності професійних кадрів цивільних і політичних керівників для здійснення цивільного та демократичного контролю, посилення ролі громадянського суспільства в забезпеченні ефективного нагляду за діяльністю спецслужб.

Звертає на себе увагу недостатня наукова активність у дослідженні актуальних питань у сфері демократичного цивільного контролю за діяльністю спецслужб.

Інституційну основу системи демократичного контролю становлять: спеціально утворені для цієї мети контролюючі та наглядові державні органи; парламент; органи громадянського суспільства (ОГС), у зокрема і неурядові організації (НОУ); засоби масової інформації.

У низці держав значна частина контролюючих функцій парламенту у сфері безпеки делегована парламентському комітету або підпорядкованому парламенту, експертному комітету або органу. Таким чином я розглянула політику країн: Аргентини, Австралії, Великої Британії, США, Бельгії, Голландії, Норвегії. Слід зауважити, що у більшості держав, окрім парламентського контролю, здійснюється також контроль із боку політичного керівництва виконавчої гілки влади. Для цього створюються міжвідомчі комітети і комісії при главах урядів.

За роки державної незалежності Україна досягла певного поступу у створенні системи громадянського контролю над сектором безпеки. Відчутні позитивні для розбудови системи цивільного контролю за діяльністю спецслужб імпульси, отримані у процесі просування України в євро-інтеграційному напрямі. Так в Україні імплементувалися основні принципи побудови системи контролю, які визначені у міжнародних документах ООН, ОБСЄ, Ради Європи, НАТО та ЄС.

В Україні створено досить розлогу законодавчу базу демократичного контролю над сектором безпеки: концептуальні засади демократичного цивільного контролю закріплені у Конституції України, Законах України «Про основи національної безпеки України» та «Про демократичний цивільний контроль над Військовою організацією і правоохоронними органами держави» (від 19 червня 2003р.), «Про комітети Верховної Ради України», а також низці законів про суб'єктів сектору безпеки.

Створена в Україні система демократичного контролю над сектором спецслужб за своєю структурою, в основному, відповідає підходам властивим для демократичних правових держав. До сектору безпеки переважно застосовуються форми адміністративного контролю. Незалежних наглядових і контролюючих органів в Україні не створено. З урахуванням вимог притаманної цій сфері таємності, а також не розвиненості в Україні органів громадянського суспільства основним видом демократичного контролю має бути парламентський контроль. Однак на цей час бракує правових механізмів, необхідних для забезпечення ефективності парламентського контролю. З метою сприяння розвитку і залучення до демократичного цивільного контролю над сектором безпеки органів громадянського суспільства, створення відповідного незалежного експертного середовища слід розглянути питання про створення за підтримки Держави Фонду підтримки досліджень у сфері національної безпеки.

Література:

1. Припинити побудови системи контролю, які визначені у міжнародних документах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
2. Конституція України//Урядовий кур'єр.-13 липня 1996 року
3. Закон України «Про основи національної безпеки» / Верховна Рада України; Закон від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
4. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Військовою організацією і правоохоронними органами держави» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 46, ст.366 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/975-15>
5. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 19, ст.134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/116/95>

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦСЛУЖБА У ПРОТИДІЇ ЗАХОПЛЕННЮ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Гострик С.Р.

аспірант

Національна академія Служби безпеки України

Зовнішня агресія проти України, анексія Криму та розгортання сценаріїв гібридної війни на сході нашої держави стали джерелом розвитку загроз, які донедавна не були актуальними для національної спецслужби. По-іншому, більш гостро, звучали завдання Служби безпеки України, передбачені статтею 2 Закону України «Про Службу безпеки України», із захисту державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності [1].

Зазначене зумовлено тим, що гаранті викладених основоположних інституцій національної державності та інтересів України – органи державної влади стають першими у низці об'єктів розвідувально-підривних посягань. При цьому реалії сьогодення зумовлюють об'єктивне збільшення спектру тлумачень випадків, що свідчать про захоплення державної влади, загрози національній державності та інтересам України в умовах зовнішньої агресії.

З нормативно-правового погляду ці випадки визначені у положеннях статті 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» КК України [2], які у діяльності контррозвідувальних та слідчих підрозділів СБ України з огляду на викладене вище стають все частіше затребуваними.

З огляду на диспозицію цієї статті посягання на органи державної влади можуть виявитися у таких формах:

- дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади;
- змова про вчинення таких дій;
- публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади;
- розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій [3, с. 243].
- Проте, щоб уточнити тлумачення цих форм, слід звернутись до практики контррозвідувальної діяльності СБ України.

Так, для прикладу, контррозвідкою припинено протиправну діяльність громадян України, які встановили контакт з членами розвідувально-диверсійної групи Головного розвідувального управління генерального штабу збройних сил Російської Федерації (керівник – громадянин РФ І. Стрелков), та за їх координації організували і брали безпосередню участь у протиправних заходах у Донецькій області, у т.ч. пов'язаних з силовим і збройним захопленням будівель державних органів влади.

Як бачимо, ці громадяни створювали збройні групи та планували захоплення й утримання будівель і споруд, що забезпечують саме діяльність органів державної влади.

Ще одним прикладом є недопущення у 2014 році національною спецслужбою масштабної дестабілізації обстановки на території низки регіонів з подальшим захопленням влади і проголошенням так званих Одеської і Харківської народних республік. Змовники планували масштабні масові заворушення та створення незаконних органів державної влади. Тобто, знову ж у цьому випадку йдеться про захоплення державної влади. Таким чином, до дій, пов'язаних із захопленням державної влади, українські контррозвідники сьогодні справедливо відносять також:

- створення з вказаною метою не передбачених законодавством воєнізованих або збройних формувань чи груп;
- захоплення й утримання будівель чи споруд, що забезпечують діяльність органів державної влади;
- організацію масштабних масових заворушень;
- фактичне створення незаконних вищих органів державної влади.

Своєчасно виявляючи ці дії, розробляючи та реалізуючи комплекс заходів реагування на них, Служба безпеки України відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки, захисті національних інтересів та українському державотворенні в цілому.

Література:

1. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
2. Кримінальний кодекс України. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2009. – 188 с. – (Кодекси України).
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2003. – 1104 с.

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИПТОЛОГІЇ. СБ УКРАЇНИ НА МЕЖІ СТОЛІТЬ

Гулак Г. М.

кандидат технічних наук., доцент,
Національна академія Служби безпеки України

Зростання кількості та складності загроз кібербезпеці держави, необхідність розбудови національної системи кіберзахисту зумовили необхідність дослідження ролі Служби безпеки України у розбудові вітчизняної системи криптографічного захисту інформації (КЗІ), що відбулася в умовах обмежених наукових та кадрових ресурсів, вивчення факторів, що обумовили цей процес, його організацію. Саме тому потребує визначення першочергових завдань, етапів їх реалізації, форм та методів управлінської діяльності у науковій сфері, що мають бути застосовані під час побудови складних організаційних систем на прикладі системи КЗІ, процесів формування наукових шкіл по криптографії у новітній історії України.

За часів СРСР дослідження та розробки у галузі криптології були винятковою прерогативою КДБ СРСР. У той час у сфері шифрувальної справи роботи в Україні виконувалися за напрямками забезпечення безпеки функціонування засекреченого та шифрованого зв'язку, а також проведення окремих досліджень криптоалгоритмів, розробки та виробництва шифротехніки.

На першому етапі становлення системи КЗІ (1992-1997р.р.) за ініціативою Головного управління урядового зв'язку (ГУУЗ) Служби безпеки України було вирішено питання організації централізованого обліку наявної шифротехніки та забезпечення дієвого контролю за її рухом. У цей період, було проведено низку НДДКР з питань розробок та досліджень алгоритмів та засобів КЗІ, були опрацьовані питання комплектування кваліфікованими спеціалістами.

Точкою відліку другого етапу формування системи КЗІ (1997-2006р.р.) був Указ Президента України від 21.07.1997р. №663/97, що став підставою для визначення повноважного державного органу у цій галузі та деталізації його завдань в указі від 22.05.1998р. №505/98. Протягом цього періоду були опрацьовані складні питання синтезу й аналізу криптоалгоритмів, розроблена методологія проведення тематичних досліджень засобів КЗІ та формування ключової інформації.

Результати НДДКР були впроваджені не тільки у системах спеціального зв'язку для потреб безпеки і оборони, а й у цивільному секторі. Зокрема, у 2002 році введено у дію перший національний криптографічний стандарт, ЕЦП, що базується на еліптичних кривих. Введення в дію цього стандарту та активна участь ДСТСЗІ у розробці проекту Закону «Про електронний цифровий підпис» стали передумовами розбудови вітчизняної системи ЕЦП [1]. У 2002-2010р.р. науковцями ХНУРЕ були проведені розробки стандарту ДСТУ 7624:2014 - алгоритму блокового шифрування.

На початку 2000-х років, завдяки державній підтримці, в Україні сформувалося у класичному визначенні декілька криптографічних шкіл - наукових колективів, що виконують у довготерміновому періоді під керівництвом лідера певну науково-дослідну програму, а саме історично сформованими школами криптології в Україні є колективи науковців під керівництвом академіка Коваленка І. М. (ІК НАН України) [2], професора Горбенка І. Д. (ХНУРЕ), професора Скрипника Л. В. (ДССЗІ України), професора Шелеста М. Є.. Таким чином, можливо зробити наступні висновки:

- У розбудові системи КЗІ можливо виділити три основних етапи (1992-1997, 1997-2006р.р., 2006р.- п.ч.), що характеризуються її спроможністю вирішувати певні науково-технічні завдання.

- Незважаючи на обмежений початковий науково-технічний та кадровий потенціал криптології, завдяки поєднанню зусиль та вмілому управлінню системою, у 2006 році система КЗІ якісно практично не поступалася провідним зарубіжним напрацюванням, спостерігався результат, який можливо визначити відомим науковим терміном – синергетичний ефект.

- Наявний науковий доробок у галузі криптології, методологія розбудови вітчизняної системи КЗІ доцільно застосовувати для розв'язку завдань розбудови системи кібербезпеки держави.

Література:

1. Гулак Г.Н., Скрипник Л.В. Национальная технология ЭЦП: «время собирать камни» // Збірка наукових праць Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г.Є.Пухова, спеціальний випуск «Моделювання та інформаційні технології», - К., 2005, - с.23-28.
2. Савчук М.Н., О работах киевской школы теоретической криптографии // Кибернетика и системный анализ, -К.: 2010, №3, -С.52-68

НЕЗАКОННЕ РЕКЛАМУВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Давидова М. М.

ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

Нелегальний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в усьому світі набуває все більш значних масштабів, стає досить серйозним соціальним чинником, який негативно впливає на стан здоров'я і благополуччя людей, розвиток суспільства в цілому. Збільшується кількість осіб, які незаконно вживають наркотики і психотропні речовини, зростає число злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами та вчинених у стані наркотичного сп'яніння. Ці асоціальні явища є реальною загрозою правопорядку і безпеці держав, здоров'ю не тільки окремих особистостей, але й цілих націй.

Немедичне вживання наркотичних засобів та психотропних речовин постійно збільшується за рахунок втягнення нових осіб, у яких формується наркотична залежність. Це, в свою чергу, сприяє створенню умов для стійкого попиту на зазначені речовини. Більше того, такий масовий негативний вплив на здоров'я населення нерідко супроводжується й іншими небезпечними наслідками: вчинення тяжких злочинів, зараженням ВІЛ-інфекцією, самогубством, розвитком психічних захворювань та ін. Науковці наголошують, що втягнення нових осіб в незаконний наркообіг в якості споживачів є забезпеченням кримінальним світом стійкого попиту на наркотичні засоби, тобто гарантованого ринку їх збуту [1, с. 141].

Одним із шляхів втягнення осіб, переважно молоді, в незаконний наркообіг в якості споживачів є їх схилення до вживання наркотичних засобів, що вітчизняним кримінальним законодавством визначено, як злочин (ст. 315 КК України).

Доречно розглянути співвідношення понять «схилення до вживання наркотиків» та «реклама і пропаганда наркотиків». Фахівці вважають рекламу і пропаганду наркотиків змістовно ширшими, ніж власне «схилення до вживання наркотиків». Останнє, - пише О.В. Гузеева, - відображає лише один із можливих способів пропаганди наркотичних засобів чи психотропних речовин [2, с. 36].

Слід зазначити, що в ст. 315 КК України передбачена відповідальність за схилення певної особи до вживання наркотичних засобів, а за незаконне рекламування наркотичних засобів направлене на широке коло осіб відповідальність в законодавстві України відсутня.

Так, в ст. 35 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» зазначено, що реклама наркотиків та психотропів на території України може поширюватися виключно у спеціалізованих друкованих виданнях чи будь-яких інших засобах масової інформації, спеціально призначених для медичних, фармацевтичних, наукових працівників у сфері охорони здоров'я. Відповідно до ст. 21 Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», реклама наркотиків та психотропів здійснюється згідно із Законом України "Про рекламу", а відповідальність настає в разі порушення даних норм згідно із законом. Проте, в Законі України "Про рекламу" наркотики та психотропи не згадуються.

Не містить норми, яка встановлює відповідальність за незаконне рекламування наркотиків або психотропів і адміністративне законодавство України.

Таким чином, рекламування (пропаганда) наркотиків або психотропів фактично не контролюється державою, а збувачі наркотиків мають можливість уникати відповідальності за свої протиправні дії.

Аналіз законодавства України дозволив нам сформулювати поняття *незаконне рекламування наркотичних засобів*, під яким пропонується розуміти: умисне поширення інформації та пропаганда будь-яким способом (публікації, телепередачі, програми, мережі Інтернет, які не призначені для медичних, фармацевтичних працівників, науковців) щодо наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, обіг яких заборонений на території України, спрямовані на широке коло осіб.

Сьогодні в мережі Інтернет можна знайти інформацію та пропозиції щодо вживання наркотиків, способи приготування і очікувані ефекти від вживання наркотиків або психотропів тощо. Крім того, пропаганда наркотиків здійснюється і шляхом розповсюдження відповідної літератури, листівок тощо, а продаж наркотиків здійснюється через мережу Інтернет. В мережі Інтернет можна знайти інформацію про наркотичні засоби, які можна легко купити в іншій країні, зокрема в Нідерландах, за допомогою гідів. Така протиправна діяльність сприяє стрімкому поширенню наркотизму серед дітей підліткового і юнацького віку.

Протидія таким суспільно небезпечним, у першу чергу для молоді, проявам є складним завданням, особливо з огляду на відсутність відповідних нормативно-правових важелів [3, с. 36].

У порівняльно-правовому контексті доречно зазначити, що законодавством більшості країн Європи, США встановлена відповідальність за незаконне рекламування та пропаганду наркотичних засобів.

На нашу думку, в Україні також необхідно встановити кримінальну відповідальність за незаконне рекламування та пропаганду наркотичних засобів, що має сприяти протидії незаконній діяльності збувачів наркотиків, оскільки такі діяння негативно впливають на широке коло осіб і, перш за все, на молодь.

Необхідною умовою цього має бути завершення реорганізації підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, які у складі Національної поліції України мають забезпечити координуючу роль щодо протидії незаконному наркообігу в державі, у тому числі запобігання, виявлення та профілактику злочинів в зазначеній сфері.

Важливим елементом цієї діяльності є також налагодження ефективної взаємодії суб'єктів протидії незаконному наркообігу в Україні, що визначені законодавством, і, в першу чергу Національної поліції України, підрозділів Служби безпеки та Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

Література:

1. Данилевська Ю.О., Каменський Д.В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення: проблеми кримінально-правової кваліфікації: практ. пос, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. - Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. – 288с.
2. Гузеева О.В. Склонение или пропаганда? // Законность. - 2008. № 2. – С. 35-37.
3. Свірін М.О. Схилання до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (поняття та особливості кваліфікації) / М.О. Свірін. – Наука і правоохорона. – 2015. – № 3 (29). С. 126-132

СПЕЦСЛУЖБА ТА ГРОМАДСЬКІСТЬ: ВЗАЄМОДІЯ ТА КОНТРОЛЬ

Дзюбенко К.О.

студент

Національна академія Служби безпеки України

Як відомо, одним із фундаментальних показників високо розвинуеного демократичного суспільства сьогодення є прозорість діяльності правоохоронних органів держави. Закріплення в ч. 3 ст. 32 Конституції України положення про те, що кожен громадянин має право на ознайомлення в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею, є свідченням вибору Української держави політичного курсу, спрямованого на відкритість діяльності її правоохоронних органів. Однак, зважаючи на складність створення єдиного правового механізму доступу до вказаної вище інформації суб'єктами громадянського суспільства, це питання станом на сьогодні і досі залишається відкритим. Події, які в не далекому минулому сколихнули Україну, довели, що формування й забезпечення ефективного й дієвого функціонування механізму громадського контролю, можливість відкритої та продуктивної взаємодії є запорукою існування надійної системи національної безпеки. Це зумовлює актуальність цієї теми, адже налагоджений зв'язок та співпраця спецслужби із громадськістю є запорукою майбутнього.

Фундаментальні засади доступу до публічної інформації було вперше закріплено в Законі України «Про інформацію», що був прийнятий 1992 року. Проте більшість норм цього нормативно-правового акта були поверховими з огляду на те, що вони не містили у собі конкретизації прав громадян в інформаційній сфері та прямого закріплення відповідних обов'язків державних органів і органів місцевого самоврядування. Великим кроком до усунення цієї прогалини в законодавстві стало прийняття Верховною Радою України на початку 2011 р. Закону України «Про доступ до публічної інформації». Оскільки розвиток суспільних відносин у сфері так званого громадського контролю та взаємодії прямо пропорційний інформаційній сфері в цілому, можна спостерігати значне відставання системи правового регулювання від інформаційної парадигми. Це і є першопричиною, того що останній із зазначених законів, який в свій час став новацією для національної правової системи, продовжує вдосконалюватися, адже протягом 2011–2017 рр. було прийнято ще п'ять законів, через які безпосередньо вносилися зміни до його окремих положень.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації. Це положення конкретизовано в Інструкції про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Службі безпеки України, затвердженій Наказом Центрального управління Служби безпеки України від 14.06.2011 № 231, де зазначено, що доступ до публічної інформації забезпечується такими шляхами: а) оприлюдненням публічної інформації в офіційних друкованих виданнях; б) розміщенням публічної інформації на офіційному веб-сайті Служби безпеки України в мережі Інтернет; в) розміщенням публічної інформації на інформаційних стендах у приміщеннях приймалень громадян; г) наданням інформації за запитами на інформацію; г) наданням доступу до системи обліку публічної інформації, яка містить інформацію про документи, що знаходяться в уповноважених підрозділах Центрального управління Служби безпеки України, органах і закладах, за запитами та шляхом оприлюднення на офіційному сайті Служби безпеки України.

Про важливість застосування методу громадського контролю за діяльністю Служби безпеки України свідчать статистичні дані, згідно з якими лише за 2016 рік до підрозділів ЦУ, органів, закладів та установ СБ України надійшов 2091 запит на інформацію. Це є показником активної співпраці спецслужби з верствами населення. Удосконалення сфери громадського контролю над Службою безпеки України, на нашу думку, сприятиме удосконаленню правового регулювання її діяльності на засадах прозорості та поваги до прав громадян та інших суб'єктів.

Література:

1. Сазонов В.В., Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення державної безпеки України. - монографія. В.В. Сазонов. – Харків: Друкарня Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 2014. - 21с.

СПРИЯННЯ СБ УКРАЇНИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ЗБЕРЕЖЕННІ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Жевелєва І. С.

старший викладач

Національна академія Служби безпеки України

Для підвищення конкурентоспроможності економіки необхідно стимулювати соціально-економічний і технологічний розвиток та створювати систему розвинутого національного виробництва й потужного експортного потенціалу на основі високотехнологічних наукомістких галузей, добувної промисловості, металургійних галузей, що неможливо без законодавчих гарантій забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, без державного сприяння їм у захисті інформації з обмеженим доступом, зокрема, комерційної таємниці. У п.7 статті 24 Закону України «Про Службу безпеки України» зазначено, що Служба безпеки України (далі – СБУ) зобов'язана «сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України» [1]. Проте ні на законодавчому рівні, ні в наукових колах досі не визначено чітких принципів, форм та напрямів такого сприяння. Разом із тим, не визначено і критерії віднесення відомостей, що становлять комерційну таємницю до таких, чиє розголошення «може завдати шкоди життєво важливим інтересам України».

Аналізуючи даний обов'язок постає необхідність визначення критерію відбору підприємств, установ, організацій та підприємців, яким СБ України має сприяти у захисті комерційної таємниці. Ключовим визначальним фактором тут є саме поняття комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України. Виникає питання, розголошення яких саме відомостей суб'єктів господарювання може завдати шкоду державі?

Питання про участь органів СБ України у розробці заходів щодо захисту комерційної таємниці спільно з суб'єктами господарювання залишається дискусійним. Можна виділити два аспекти проблеми: коли в якості замовника продукції, що має властивості комерційної таємниці, виступає держава і коли комерційна таємниця є власністю тільки підприємця.

У першому випадку доцільно говорити про обов'язковість співпраці СБУ та суб'єкта господарювання у процесі захисту комерційної таємниці. У другому випадку органи СБУ можуть сприяти підприємцю в забезпеченні комерційної таємниці, але для цього необхідно виконання таких умов:

- повинні бути внесені корективи в чинне законодавство;
- ініціатива повинна виходити від керівництва підприємства, зацікавленого у збереженні своїх комерційних секретів;
- повинні бути виокремлені чіткі критерії для розуміння, у яких випадках доцільно проводити дану роботу.

Сприяння органів СБУ суб'єктам господарювання може полягати в:

- наданні методологічної допомоги в організації роботи щодо захисту комерційної таємниці;
- наданні інформаційно-методичної допомоги у становленні служб безпеки великих недержавних структур, що здійснюють широкомасштабну зовнішньоекономічну діяльність, вигідну країні;
- інформуванні керівництва підприємства про факти, які потрапили в поле зору, що свідчать про витік комерційної таємниці;
- розслідуванні фактів витоку відомостей, що становлять комерційну таємницю у випадках, коли цим наноситься істотна шкода державі чи це є наслідком дій іноземних спецслужб;
- підготовці фахівців для недержавних служб безпеки.

На нашу думку, доцільно досліджувати і розробляти механізми взаємодії, а не сприяння. Тому що сприяння – це односторонній процес. Взаємодія ж, як мінімум, двосторонній. Це широкий загальний термін, що позначає таку сумісну дію кількох об'єктів або суб'єктів, при якій результат дії одного з них впливає на інші. Насправді, для забезпечення сталого функціонування певної системи, в нашому випадку – це система захисту комерційної таємниці, необхідний зворотній зв'язок.

Підводячи підсумки зазначимо, що реалії економічної ситуації в нашій державі вимагають невідкладного відпрацювання конкретних механізмів участі СБ України у захисті комерційної таємниці стратегічних підприємств, створення для цього відповідних правових основ, які сьогодні, на жаль, залишаються лише на рівні постановки проблеми.

Література:

1. Про Службу безпеки України [Електронний ресурс] : закон України від 25 берез.1992 р. №2229-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ

Жуйкова К.В., Гулак Г. М.

кандидат технічних наук, доцент

Національна академія Служби безпеки України

У сучасному світі кіберпростір став невід'ємною частиною життєдіяльності людини, суспільства та держави. Кіберпростір є середовищем для реалізації інформаційних, науково-технічних, управлінських, соціальних, фінансово економічних та інших технологій та процедур; він має потужний потенціал в плані забезпечення економічного зростання та інноваційної діяльності. Процеси глобалізації, зростання загроз терористичної на іншої злочинної діяльності висувають нові вимоги щодо убезпечення кіберпростору, реалізації заходів з кібербезпеки, це питання є спільною турботою державного та приватного секторів економіки, спецслужб та бізнесу. Кіберзлочинність не має кордонів, її наслідком є зростання ризиків фінансових збитків, нанесення матеріально та іншої шкоди особі, суспільству державі, прямим наслідком чого є зниження конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості окремих галузей та підприємств..

За даними дослідження Ponemon Institute серед 350 компаній з 11 країн, середній розмір збитків від кібератак постійно зростає, склавши 3,79 мільйона доларів США в 2015 р в порівнянні з 3,52 мільйона доларів США в 2014 р [1, с.1]. За I півріччя 2016 року аналітичним центром InfoWatch [2, с.3] зареєстровано 840 випадків витоку конфіденційної інформації, що на 16% більше, ніж за аналогічний період 2015 року (723 витоку). Внаслідок випадків витоку персональних даних скомпрометовано 1,06 млн [2, с.3]: номерів карт соціального страхування, реквізитів платіжних карт, іншої критично важливої інформації. Для порівняння - за весь 2015 рік скомпрометовані 965,9 млн записів [3, с.3]. У 2015 році в 51,2% випадків причиною витоку інформації стали співробітники компаній [3, с.3], в I півріччі 2016 року цей показник досяг 67%, а зовнішні атаки склали 33% [2, с.3].

Бізнес-процеси на основі кібербезпеки дозволяють підприємствам впроваджувати цифрові проекти (процеси і технології), які в свою чергу сприяють конкурентоспроможності, інноваціям та ефективному розвитку. Відмова від такої важливої складової, як кібербезпека може привести до

заморожування інноваційних проектів на невизначений термін, що призведе до зменшення займаної частки на ринку. Дослідження, проведене Global Center for Digital Business Transformation з ініціативи IMD і Cisco, показує, що 4 з 10 лідерів [4, с.3] в кожній галузі протягом найближчих п'яти років здадуть свої позиції прихильникам впровадження цифрових технологій. У більшості випадків в результаті інцидентів кібербезпеки можлива втрата як операційних даних про внутрішню діяльність підприємства, так і фінансових відомостей, персональних даних. Кібербезпека, цифровізація та інновації повинні доповнювати один одного, а не виключати. Неefективний захист від кібератак або повна її відсутність уповільнює впровадження інновацій і знижує конкурентоспроможність.

Таким чином: 1) в даний час безпеку, в тому числі і кібербезпеку, доцільно розуміти як фактор впровадження інновацій та подальшого розвитку бізнесу та держави; 2) однією з умов цифрової трансформації є забезпечення надійної кібербезпеки; 3) система кібербезпеки повинна бути інтегрована в усі бізнес-процеси; 4) кібербезпека, цифровізація та інновації збільшують цінність підприємства і його ринкову вартість.

Література:

- 2015 Cost of Data Breach Study: Global Analysis. May 2015. Ponemon Institute© Research Report // New Horizons Computer Learning Centers. NH Learning Solutions. – 2016. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://nhlearningsolutions.com/Portals/0/Documents/2015-Cost-of-Data-Breach-Study.PDF>
- Глобальное исследование утечек конфиденциальной информации в I полугодии 2016 года. Аналитический центр InfoWatch. 2016 г. // 2003-2016 InfoWatch. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.infowatch.ru/sites/default/files/report/analytics/russ/InfoWatch_Global_Report_2016_half_year.pdf?rel=1
- Глобальное исследование утечек конфиденциальной информации в 2015 году. Аналитический центр InfoWatch. 2016 г. // 2003-2016 InfoWatch. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.infowatch.ru/sites/default/files/report/analytics/russ/InfoWatch_Global_Report_2015.pdf?rel=1
- Digital Vortex. How Digital Disruption Is Redefining Industries. Global Center for Digital Business Transformation. An IMD and Cisco Initiative. Joseph Bradley, Jeff Loucks, James Macaulay, Andy Noronha, Michael Wade. June 2015 // 2006-2016 IMD – International Institute for Management Development. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.imd.org/uupload/IMD.WebSite/DBT/Digital_Vortex_06182015.pdf

ЗАСТОСУВАННЯ КОНТЕНТНИХ ПОТЕНЦІАЛІВ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В БЕЗПЕКОВОМУ СЕКТОРІ

Забарило Є.О.

Військовий інститут

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

nlpgeneration@gmail.com

Історія показує, що глобальні (світові) війни призводять до високої активізації колективного несвідомого через когнітивний функціонал організму людини. Такий соціально-адаптаційний процес став основою для виникнення нових жанрів культури. Новий жанр має інноваційні мистецькі виразні образи, що відповідають часопростору.

В цій ситуації виникає потреба застосування контентних потенціалів креативних індустрій в безпековому секторі як сценаріїв динамічних моделей нейтралізації гібридно-месіанських інформаційних агресій у світі. Нам здається логічним участь в цьому процесі спеціальних служб, зокрема, СБУ як координаційного центру творення позитиву в країні. Таким чином ми досягаємо мети, поставленої перед новим напрямом інформаційної безпеки — комунікаційно-контентним.

Доцільним вбачається розробка технологічних ліній вищого порядку, де відбувається органічне єднання смислів, сенсів, перспектив. У випадку креативних індустрій це поєднання землі-людини-цифрового коду. Пропонується жанр: Всерединікоду. Формат ноосферного буття: комунікаційно-контентний дизайн проблематики буття, що є завданням роздумів і пошуку істини (філософії) і проблемою віри і віровчення (релігії) за умови загрози явища смерті.

SWOT-аналіз комунікаційно-контентного дизайну інформаційного простору України: Виклики. Ризики. Загрози.

Виклики: Україна, яку глобальний агресор концептуально не бачить як державну організацію, народ як окремих соціумний продукт історико-геопозиційної специфіки через призму креативно-

технологічних сценаріїв версійної методології путінських центрів геостратегічно-цифрового моделювання на засадах комп'ютерних забавок в комунікаційно-контентних динаміках, які нейтралізують на рівні міфу Українську державність.

Ризики: втратити явище Майдану як геостратегічну соціо-перспективу творення сучасності. Наразі існує лише громадська ініціатива "Мрії героїв небесної сотні" (фонд створений батьками янголів). Час (нова цивілізаційна культурна парадигма режиму 4.0): на Майдані (цивілізаційному) має бути тільки Небесна Сотня, а не політизовані радикальні агентурні сценарії, що інформаційно знищують будь-яку конструктивно-динамічну перспективу Української державності у глобальному світі мирного життя.

Загрози: ігнорування та нищення (як системна нейтралізація) культурно-ментальних (геопозиційних) кодів, що мають нереалізований креативно-технологічний потенціал (четвертої промислової революції) мотивацій для громад Українського народу до творення середовищ життя щасливих людей (самореалізованих сім'ї, місії, соціуму особистості).

БАГАТОПАРТІЙНІСТЬ В УКРАЇНІ: БЕЗПЕКОЗНАВЧІ АСПЕКТИ

Закорчевна Г.-М. В.

курсант

Національна академія Служби безпеки України

В умовах політичної кризи в Україні зростає кількість загроз державній безпеці. Значна частка цих загроз походить від суб'єктів політичної діяльності. До ключових суб'єктів політичної діяльності в Україні належать, зокрема, політичні партії. За роки незалежності в Україні сформувалося багато різноманітних політичних партій, представники яких є прихильниками доволі різнопланових політичних ідеологій. Відповідно, усі партії мають різну мету діяльності. Таке явище дістало у науці назву багатопартійності. Закон України «Про Службу безпеки України» визначив Службу безпеки України як державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Тому аналіз історичних витоків явища багатопартійності має безпосереднє значення для забезпечення діяльності вітчизняної спецслужби.

Реальні гарантії свободи політичної діяльності в Україні були закріплені лише у Конституції 1996 р. Утім, початок формування сучасної багатопартійності в Україні можна віднести до часів підписання СРСР у 1975 р. Заключного акта Гельсінської наради з безпеки і співробітництва в Європі. Такий крок влади сприяв становленню нових форм правозахисного руху, які мали прийти на зміну дисидентству. Однією із таких форм стала легалізація групою дисидентів під головуванням М. Руденка своєї діяльності у вигляді формування Української Гельсінської групи (УГГ). По суті, це була одна із перших громадських організацій на теренах колишнього СРСР. Однак, попри зовнішню легітимність діяльності УГГ, діяльність цієї групи переслідувалась правлячими колами, а її члени зазнавали репресій. Ухвалена на виконання положень згаданого Акта 1975 р., Конституція СРСР 1977 р., будучи Конституцією «розвинутого соціалізму», закріплювала доволі широкий перелік демократичних прав і свобод особи. Однак ці положення Основного Закону були лише деклараціями, позбавленими будь-яких реальних гарантій. Провідна роль у системі забезпечення соціалістичної законності відводилася не офіційним нормативно-правовим актам, а партійним директивам. В умовах глибокої політичної та соціально-економічної кризи доби «застою», шукаючи виправдання перед суспільством, держава подавала людям концепцію «розвинутого соціалізму» як проміжної стадії між соціалізмом та комунізмом. Відступ від «священних» ідей перехідного етапу неухильно переслідувався органами КДБ за вказівками партійних чиновників. Однак розвитку протестних настроїв усередині інтелігенції держава стримати не могла.

Безпосередньо ж об'єктивації явища багатопартійності на теренах України сприяли суспільно-політичні умови доби «перебудови», яка розпочалась у 1985 р. Зокрема, основоположними принципами розвитку суспільства і держави проголошувались демократизація та гласність. За таких умов стало можливим формування альтернативних офіційній політиці так званих неформальних рухів. Прихильники цих рухів не мали офіційної належності до своїх організацій. Також зазначені організації не ставили перед собою конкретних політичних цілей, більше переймаючись питаннями культури та національної ідентичності. Втім, після амністії політв'язнів-правозахисників у 1988 р. сформувалася перша в Україні опозиційна політична організація – Українська Гельсінська Спілка. Пізніше навколо національно-демократичної ідеї духовного відродження України сформувався Народний рух України за перебудову. Саме ця організація стала основою формування альтернативних офіційному режиму політичних об'єднань, які так чи інакше сприяли здобуттю Україною незалежності. Трансформацію ж описаної

системи політичних рухів у багатопартійну систему, можна, на нашу думку, пов'язати із прийняттям у 1989 р. нового виборчого закону. Завдяки цьому закону до складу Верховної Ради СРСР змогли увійти представники різноманітних політичних угруповань, як відтепер ставали політичними партіями. Саме так була сформована опозиція КПРС. З ухваленням 24 серпня 1991 р. Акта проголошення незалежності України і проведенням у грудні цього року референдуму з питання державної незалежності України розпочався процес дестабілізації багатопартійної системи та утворення на її основі багатопартійності, оскільки відтепер за умов політичного плюралізму обмежень у боротьбі за владу не виникало.

Відповідно, з розвитком багатопартійності в Україні почали загострюватись окремі аспекти захисту національної державності. З одного боку, існування великої кількості політичних партій сприяє реалізації конституційних прав громадян на свободу думки та на участь в управлінні державою. З іншого, виникає ситуація, за якої не всі політичні партії можуть переслідувати законні цілі та послуговуватися легітимними засобами у політичній боротьбі. Також може поставати проблема політичної нестабільності при боротьбі представників різних політичних сил за владу. Враховуючи, що прийнятий у 1992 р. Закон України «Про Службу безпеки України» визначив завданнями спецслужби захист державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності України, можна стверджувати про важливість дослідження проблем історії та сучасного стану явища багатопартійності в Україні для діяльності Служби безпеки України.

ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ НАД СБ УКРАЇНИ

Клименко О.І.

Старший викладач СК № 2

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України НЮУ ім. Я. Мудрого

Цивільний контроль над військовими формуваннями та правоохоронними органами є важливою складовою будь-якого демократичного суспільства. Для України забезпечення чіткого виконання законодавства «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» та міжнародних зобов'язань у цій сфері – це не лише вимога сьогодення, а й стратегічний напрям розвитку держави на тривалу перспективу.

Значимо, що контроль є процесом, а не подією, і повинен мати превентивний характер у передбаченні складних ситуацій та дієвий підхід в ініціюванні судових розглядів і розслідувань, а також у визначенні результативності роботи виконавчої влади у цьому питанні. Контроль повинен гарантувати законні повноваження іншим гілкам влади та громадянському суспільству під час нагляду за діяльністю спецслужб.

Демократичний цивільний контроль за діяльністю спецслужби передбачає, що прийняття стратегічних рішень у безпековій сфері і захист держави залежить від законно обраної (з дотриманням демократичних принципів) політичної влади і громадянського суспільства, а не належить виключно військовому командуванню чи керівництву спецслужб.

В правовій державі демократичний цивільний контроль є своєрідним регулятором військово-цивільних відносин, коли основні принципи демократичного суспільства посідають провідне місце стосовно принципів військової справи і захисту держави. Як органи держави, армія і спецслужби повинні проводити і захищати політику саме держави, а не окремих політичних партій чи об'єднань. Україна також пішла своїм шляхом. І взяла курс на європейську інтеграцію та подальший розвиток взаємовигідного співробітництва з європейськими та світовими безпековими структурами. Такий курс потребує якісно нового підходу до дотримання демократичних стандартів, підвищення рівня управління, впровадження стандартів доброчесності і прозорості, подолання певних проблем.

Спеціальні служби та правоохоронні органи країн ЄС і НАТО, як свідчать результати досліджень, відрізняються порядком створення, підпорядкування, законодавчою регламентацією їх діяльності, структурною побудовою тощо. Але, основні принципи побудови системи контролю над спеціальними службами і правоохоронними органами визначені рекомендаціями ПАРС 1402 (1999), 1713 (2005).

Розглядаючи низку законів прийнятих в нашій країні, можна дійти висновку, що основні принципи побудови системи цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки України, які закріплені у рекомендаціях ПАРС нині враховано, а також сформовано і врегульовано у правовому відношенні чіткий механізм здійснення постійного контролю за діяльністю СБ України на всіх рівнях, зокрема:

- Верховною Радою України ухвалено низку законів у сфері безпеки, які врегульовують організацію та діяльність СБ України та інших правоохоронних органів і спеціальних служб. Поточний

контроль за роботою Служби безпеки і додержанням нею законів покладено на профільні комітети Верховної Ради, а використання бюджетних коштів – на Рахункову палату;

- постійний контроль за діяльністю СБ України здійснюється Президентом України та Уповноваженим з питань контролю за діяльністю Служби безпеки;

- органи суду надають дозволи на проведення заходів, які тимчасово обмежують права людини і громадянина. Усі громадяни можуть звертатися до суду із заявами щодо можливого порушення їх конституційних прав;

- Уповноважений Верховної Ради з прав людини розглядає звернення громадян щодо можливих порушень їх прав; вносить подання з питань дотримання прав і свобод громадян Генеральному прокурору, керівникам правоохоронних органів та спецслужб; надає відповідні пропозиції щодо прийняття законодавчих актів;

- кожний громадянин відповідно до Закону «Про інформацію» може звернутися до спецслужб чи правоохоронних органів з того чи іншого питання. Такі запити обов'язково розглядаються відповідно до компетенції та вимог закону.

Аналіз системи демократичного контролю за діяльністю СБ України, на наш погляд, свідчить про необхідність її удосконалення, а саме:

- відповідно до рекомендацій ПАРС № 1713 (2005), контроль за діяльністю спецслужб має здійснювати спеціальний комітет парламенту, який у Верховній Раді України на сьогодні відсутній;

- з урахуванням досвіду країн ЄС і НАТО доцільно віднести до державної таємниці частину відомостей щодо конкретних складових бюджетного фінансування СБ України із залишенням контролю за використанням коштів держбюджету за Рахунковою палатою Верховної Ради України.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ (КОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА)

Колонюк В.В.

курсант

Національна академія Служби безпеки України

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. А тому протидія корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сучасному етапі розвитку держави.

Кримінальна відповідальність за корупційні злочини в державах ЄС ґрунтується на положеннях Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року (ратифікована 18 жовтня 2006 року). У Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією від 31 жовтня 2003 року здебільшого акцентується увага на питаннях підкупу посадових осіб. Про корупцію йдеться і в Модельному Кримінальному кодексі ЄС, у якому визначено поняття: а) хто є європейською службовою особою та національним службовцем; б) активної та пасивної корупції.

Дані міжнародні документи стали основою національного законодавства щодо боротьби з корупцією і знайшли своє відображення у положеннях Загальної частини Кримінального Кодексу України (примітка до ст. 45). Корупційними злочинами вважають злочини, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 у разі їх учинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 цього Кодексу.

В Україні на державному рівні корупція визнається однією з реальних загроз національній безпеці, зокрема у сфері державної безпеки через її поширення в органах державної влади та зрощення бізнесу та політики. Однією зі складових системи національної безпеки є посилення демократичного контролю за діяльністю у сфері державної безпеки. До сектору безпеки належать, зокрема: органи зовнішньої розвідки – Служба зовнішньої розвідки, Головне управління розвідки Міноборони, Управління розвідки Адміністрації Держприкордонслужби; сили підтримання правопорядку (у тому числі й спецслужби правоохоронного спрямування) – Служба безпеки України

Відповідно до Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» контроль за виконанням Службою безпеки приписів законодавства та витрачанням коштів, які виділяються на зазначені цілі, покладено на Верховну Раду України та її Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. Водночас, контроль за використанням бюджетних коштів, що виділяються Службі безпеки України, покладено на Рахункову палату Верховної Ради України.

На виконання базових положень вітчизняного законодавства у сфері боротьби з корупцією в державних органах та правоохоронних структурах схвалюються відповідні річні програми, проте їх прийняття, на жаль, не є обов'язковим. Так, антикорупційні програми на 2016 рік розроблені та затверджені в Державній службі України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), Міністерстві фінансів України, Міністерстві внутрішніх справ України тощо. Водночас, значна кількість державних органів та правоохоронних структур не мають розроблених антикорупційних програм, положення яких передбачають заходи з виконання Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265. До них відноситься і Служба безпеки України.

У безпековій сфері найбільший реальний вплив мають неурядові міжнародні організації «Amnesty International» та «WatchRights», а також вітчизняна громадська організація «Антитерористична єдність». Досить якісні дослідження сектору безпеки веде Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння, оскільки в умовах агресії з боку інших держав особливу загрозу становить корупційний вплив на військову безпеку держави, наслідком чого є зростання воєнних видатків держави, уповільнення реформ у сфері оборони окремими корумпованими посадовцями тощо.

На сьогодні спроби суспільства й держави подолати цей всеохоплюючий різновид злочинності не досягли бажаних результатів. Отже, для продовження процесів антикорупційних змін в Україні необхідно проводити періодичний контроль за діяльністю органів, що здійснюють перевірку даних електронного декларування, забезпечити створення антикорупційного суду та удосконалення системи покарань за корупційні злочини. Крім того, необхідно організувати розробку та впровадження Мінфіном для розвідувальних органів особливих форм паспортів бюджетних програм, які дозволяли б приймати при формуванні проектів держбюджету кваліфіковані рішення щодо бюджетних призначень на проведення розвідувальної, контррозвідувальної та іншої оперативної діяльності.

Література:

1. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 19 черв. 1993 р. № 964-І. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Назва з екрана.
2. Шляхи розбудови і підвищення ефективності функціонування системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки [Електронний ресурс]: Аналітична записка. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/535/>.

УЧАСТЬ СБ УКРАЇНИ В ПРОТИДІЇ НАРКОТРАНЗИТУ В КРАЇНИ ЄС

Краснов О. В.

аспірант

Національна академія Служби безпеки України

У контрабанді наркотиків Україна є, у першу чергу, територією транзиту цих речовин із місць їх виробництва на ринок країн ЄС. Так, в 2015 із незаконного обігу вилучено 762,9 кг героїну, 2,6 кг кокаїну, 17,4 кг психотропних речовин, при цьому переважна більшість цих речовин призначалася для ринку країн Євросоюзу.

У квітні 2015 року в порту Одеси Службою безпеки України вилучено партію у 150 кг героїну, що прямував з Ірану через Грузію морським шляхом в Україну і далі в країни ЄС. Країною призначення були Нідерланди. Наркотик переміщувався із приховуванням у контейнері в партії промислової солі (загальна вага партії – майже 67 тонн). Затримано 5 осіб іноземних громадян.

У взаємодії із правоохоронними органами інших країн в червні 2015 року на митному посту Одеської митниці на поромі «Cheng A» у вантажівці з рулонами гідроізолюючого бітуму виявлено 500 кг героїну. Партія наркотику призначалася для поставки на ринок країн ЄС – наркодільки намагалися переправити його з України до Польщі через митний пункт пропуску «Ягодин».

Затримана партія героїну є рекордною для України за всю її історію.

Також у 2015 році Службою безпеки України у контейнері з ламінатом, що прибув з Пакистану до Іллічівського морського порту, виявлено понад 71 кілограм героїну. Наркотик планувалося транзитом через українську територію доставити до Іспанії. В рамках цієї операції в Іспанії затримано 35 осіб, причетних до контрабанди наркотиків.

Для виявлення та ліквідації всіх ланок цього контрабандного каналу СБ України ініціювала та провела спільну міжнародну операцію з правоохоронними органами Іспанії за методом "контрольованої поставки".

За результатами операції українські та іспанські правоохоронці припинили діяльність транснаціонального наркоугруповання, яке діяло на території України, Іспанії та ще декількох країн Євросоюзу. З незаконного обігу вилучено понад 83 кілограми героїну.

Під час проведення спецоперації також було затримано 35 осіб, причетних до міжнародної контрабанди героїну.

Зазначені вилучення вказують на тенденцію, що характеризується такими ознаками:

- героїн переміщується морським каналом відносно великими партіями обсягами, що традиційно були характерними для незаконних поставок кокаїну;
- поставки орієнтовані на ринки країн ЄС, при цьому територія України використовується як зона транзиту, а для забезпечення поставок можуть залучатися громадяни України;
- через територію країн Закавказзя героїн перевозиться турецькими організованими злочинними угрупованнями, часто оминаючи територію Туреччини;
- наркотик приховується у великих партіях товару у тайниках, обладнаних промисловим шляхом, що унеможливає його виявлення за допомогою службових собак, а часто – і технічними засобами.

З країн Латинської Америки кокаїн також постачається в Україну, як правило, для подальшого транзиту до країн ЄС. Так, у березні 2016 року завершено міжнародну операцію, в результаті якої викрито канал поставок кокаїну з Латинської Америки через Об'єднанні Арабські Емірати, Вірменію, Туреччину та Україну в країни Євросоюзу, із незаконного обігу в Україні вилучено майже 12 кг наркотику, що доставлявся повітряним каналом. В Україні, Бразилії, Вірменії та Туреччині затримано 5 осіб, загальний обсяг вилученого наркотику становить 19 кг.

Іншою тенденцією стало використання території східної України, окупованої РФ, для незаконних операцій із наркотиками. Так, на окупованих територіях Луганської та Донецької областей поширюються незаконні операції із героїном, що майже не представлений на внутрішньому ринку України.

Фіксувалися спроби незаконних поставок цього наркотику з окупованих територій на підконтрольну центральній владі територію України. До таких поставок причетні представники терористичних угруповань, що діють на території України під контролем спецслужб Російської Федерації. Таким чином, спостерігається типова для різних регіонів світу змика тероризму та наркобізнесу, за якої наркоторгівля не лише є джерелом фінансування терористичної діяльності, а часто перетворюється на її реальну мету.

Реагування на цю загрозу вимагає об'єднання зусиль різних структур сектору безпеки України, у тому числі СБ України, органів охорони державного кордону, митної служби та органів внутрішніх справ.

Враховуючи, що місцем призначення вилучених наркотиків були країни ЄС, важливим є використання ресурсів країн Євросоюзу для протидії наркотранзиту через українську територію. Доцільним є використання можливостей, що надаються Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, Угодою про оперативне співробітництво з Європолом. Також доцільним є розширення співробітництва з цих питань з Європейським агентством з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу.

РОЛЬ СБУ У ПРОЦЕСІ ВИХОДУ З АТЦ СНД

Кудрявцев Г.В.

Національна академія Служби безпеки України

На цей час Україна є стороною всіх універсальних антитерористичних міжнародних договорів. До того ж Антитерористичний центр при СБУ активно співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема Контртерористичним комітетом (КТК) і Управлінням із наркотиків та злочинності (УНЗ) ООН, контртерористичною мережею ОБСС, Комітетом експертів Ради Європи з питань боротьби з тероризмом.

Однією з міжнародних структур, покликаних забезпечувати координацію взаємодії компетентних органів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі боротьби з міжнародним тероризмом та іншими проявами екстремізму є Антитерористичний Центр держав-учасниць СНД (далі – АТЦ СНД).

Передумовою до обговорення питання щодо необхідності утворення такого галузевого органу стало підписання 4 червня 1999 року Договору про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з

тероризмом. Безпосередньою підставою створення Антитерористичного центру СНД стало відповідне Рішенням глав держав Співдружності Незалежних Держав 21 червня 2000 року. Пізніше це рішення було ратифіковане Україною у зв'язку з прийняттям Закону України “Про ратифікацію Рішень про створення та діяльність Антитерористичного центру держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав” від 4 жовтня 2001 року № 2758-III. Цим же Законом було також ратифіковано Рішення про Антитерористичний центр держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, підписане 1 грудня 2000 року в Мінську, визначався правовий статус, основні завдання, функції, склад АТЦ СНД.

До недавнього часу Україна розглядалася міжнародним співтовариством винятково як одна з пострадянських країн, член СНД та територія, яка знаходиться під економічним та політичним впливом Російської Федерації. Ідентифікація в суспільстві України, як члена СНД відбувалася не зважаючи на те, що нею так і не було ратифіковано Статут цієї міжнародної організації. Проросійська політика колишнього керівництва нашої держави сприяла замовчуванню інформації про формальний статус України лише як спостерігача у вказаній регіональній організації.

Проте, ситуацію змінило сприяння Російської Федерації поширенню сепаратизму та тероризму на сході України, що є грубим порушенням прав і основних свобод людини, призводить до загибелі українських військових та цивільних громадян, дестабілізує політичну та економічну ситуацію в Україні.

Ці дії Росії є також порушенням принципів міжнародних відносин, підривають основи правопорядку та безпеки у світі, порушують права та свободи людей, що проживають на території України.

Враховуючи вищевикладене та значний вплив Російської Федерації на прийняття рішень в рамках СНД та її структур виправданим, на нашу думку, є рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2014 року про початок процедури виходу з СНД.

Крім того, з огляду на те, що Україна протягом 2014-2015 років не брала участі у практичних заходах, передбачених Програмою співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі з тероризмом та іншими насильницькими проявами екстремізму доцільним, на наш погляд, є і припинення участі України в діяльності АТЦ СНД.

Важливо, що на час ратифікації відповідних рішень СБУ відносилася до центральних органів виконавчої влади та згідно з чинним на той час законодавством, була визначена державним органом, відповідальним за підготовку необхідних для цього нормативно-правових актів.

Стаття 24 Закону України “Про міжнародні договори України” визначає, що припинення або зупинення дії міжнародних договорів України вносяться Міністерством закордонних справ України, іншими центральними органами виконавчої влади та державними колегіальними органами відповідно до порядку, встановленого статтею 4 цього Закону для внесення пропозицій щодо укладення міжнародного договору України. Оскільки відповідно до Указу Президента України від 09.12.2010 № 1085 “Про оптимізацію системи органів виконавчої влади” Служба безпеки України не входить до переліку центральних органів виконавчої влади, вона наразі не є суб'єктом такого внесення.

Натомість, враховуючи важливість такого питання як вихід України з АТЦ СНД та не дивлячись на відсутність правової норми, яка б зобов'язувала СБУ розробити відповідний законопроект, нами було розроблено проекти законів України “Про денонсацію Рішень про створення та діяльність Антитерористичного центру держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав” та “Про вихід з Протоколу про затвердження Положення про порядок організації і проведення спільних антитерористичних заходів на територіях держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав”.

Сьогодні всі зацікавлені органи, а саме: Мінекономрозвитку, Мінфін, Міноборони, МВС, Адміністрація Держприкордонслужби, ДСНС, ДПтС, УДО погодили розроблені нами законопроекти, Міністерством юстиції України було проведено їх правову експертизу.

Законодавчі пропозиції разом із супровідними документами надіслано до МЗС України для вжиття заходів відповідно до частини 1 статті 24 Закону України “Про міжнародні договори України”. Вирішення означеної проблеми на цьому етапі вбачаємо у пришвидшенні подання розроблених нами законопроектів до Адміністрації Президента України для внесення їх до Верховної Ради України.

УКРАЇНСЬКІ СПЕЦСЛУЖБИ НА ЗАХИСТІ КІБЕРНЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Лигун В.К.

студент

Національна академія Служби безпеки України

Через агресивні дії Російської Федерації, анексію АР Крим, військово-політичну нестабільність в регіоні, активізацію спецслужб іноземних держав, міжнародних злочинних організацій та окремих хакерських груп перед українськими спецслужбами постало питання організації захисту держави від посягань на кібернетичну безпеку під час воєнного конфлікту.

Гібридна війна, метою якої є реалізація політичних та економічних цілей, досягнення яких через проведення звичайної війни було б нерезультативним або б критично вплинуло на саму державу-агресора, у випадку з Україною спрямована на поширення внутрішніх протиріч, підризу авторитету державної влади та знищення української державності в майбутньому.

Задля вдалого ведення гібридної війни необхідно проведення в комплексі кібернетичної, інформаційної та психологічних війн. Інформаційні та психологічні операції мають на меті поширення серед населення думки щодо нелегітимності української влади та її неспроможності до державного управління, провокування політичних та соціальних заворушень, створення образу України як невід'ємної частини Російської Федерації тощо. Застосування ж кібернетичної війни спрямовано на безпосереднє втручання в інформаційно-технічну інфраструктуру держави, що спричинює шкоду в економічній, науково-технічній сфері, сфері державного управління, секторі державної безпеки та оборони. Тобто несанкціоновані дії з використанням інформаційно-комунікаційних технологій щодо електронних інформаційних систем органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів України, Збройних сил України, інших військових формувань, а також підприємств, установ та організацій можуть призвести до зниження обороноздатності країни, створити реальну загрозу національній безпеці, суверенітету та незалежності у цілому.

Так, в лютому 2017 року іноземна компанія в сфері безпеки CyberX оприлюднила звіт [1], в якому зазначається, що стосовно низки українських підприємств та організацій проводиться масштабна розвідувальна операція, в ході якої зловмисники за допомогою шпигунського програмного забезпечення отримують доступ до конфіденційних даних, записів розмов, документів, знімків екрану і паролів.

Варто зазначити, що об'єктами атаки є компанія-розробник системи дистанційного моніторингу для нафтогазової інфраструктури, компанія, яка розробляє електричні підстанції, розподільні газопроводи і системи водопостачання та міжнародна організація, яка здійснює моніторинг прав людини, боротьбу з тероризмом і кібератаки на критичну інфраструктуру в Україні.

Такого роду заходи вимагають від організаторів значних людських та матеріальних ресурсів, оскільки задля зберігання, передачі та розшифрування величезних обсягів отриманої інформації необхідно залучити широке коло експертів та аналітиків, а також забезпечити фінансування діяльності дата-серверів, де буде зберігатись та аналізуватись зібрана інформація.

Щоб відвернути небезпечні наслідки для правоохоронюваних інтересів, необхідно проводити політику, направлену на покращення координації діяльності правоохоронних, розвідувальних і контррозвідувальних та інших військових формувань України, удосконалити системи державного управління у сфері кібернетичної та інформаційної безпеки, зобов'язати відповідні органи організувати проведення превентивних та роз'яснювальних заходів щодо працівників об'єктів критичної інфраструктури України, імплементувати нормативно-правову базу Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність щодо надання повноважень органам слідства про видачу обов'язкових до виконання провайдерми приписів про термінове фіксування та зберігання комп'ютерних даних, які потрібні для розкриття злочину у сфері кібербезпеки.

Основу системи кібернетичної безпеки становлять Міністерство оборони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служба безпеки України, Національна поліція України, Національний банк України, Служба зовнішньої розвідки України [2].

Саме розширення повноважень СБ України у сфері здійснення контррозвідувального захисту кібернетичної інфраструктури України у комплексі із заходами, покладеними на ДССЗІ щодо формування та реалізації державної політики захисту у кіберпросторі дозволить ефективно захистити державу від протиправних посягань.

Література:

1. Operation BugDrop: CyberX Discovers Large-Scale Cyber-Reconnaissance Operation Targeting Ukrainian Organizations [електронний ресурс]: <https://cyberx-labs.com/en/blog/operation-bugdrop-cyberx-discovers-large-scale-cyber-reconnaissance-operation/>.
2. Стратегія кібербезпеки України: Указ Президента України від 15.03.2016 року № 96/2016

ПРОТИДІЯ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Логвіновська Л.М., Логвіновська А.В.

кандидат психологічних наук, доцент; студентка

Національна академія Служби безпеки України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Характерною особливістю сучасного світу є його перехід до якісно нової форми існування, відповідно до якої основним ресурсом стає інформація. В умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій та інформаційних послуг виникає й індустрія виробництва інформації, при якій вона стає основним засобом впливу на психіку суб'єктів інформаційних відносин – людину, групу людей, суспільство. Такий вплив, усвідомлюваний чи неусвідомлюваний, за своїми наслідками може містити реальні та зростаючі загрози для психічного й морального здоров'я людини і нації, викривлювати уявлення про навколишній світ, про своє місце та роль у ньому, змінювати психологічні конструкти, які спрямовують та регулюють індивідуальну і масову поведінку. У контексті інформаційного розвитку суспільства актуальними стають питання виявлення негативного інформаційно-психологічного впливу та забезпечення інформаційно-психологічної безпеки з метою збереження цілісності й неущкодженої базових психологічних властивостей особистості в умовах маніпулювання свідомістю та при швидких темпах розвитку інформаційної інфраструктури.

Негативний інформаційно-психологічний вплив розглядають як різновид впливу на індивідуальну, групову та масову свідомість, який викликає психоемоційну та соціально-психологічну напруженість, трансформує моральні норми і критерії, вносить морально-політичну дезорієнтацію та сприяє формуванню неадекватної поведінки. З погляду психологічної науки «мішенями» негативного інформаційно-психологічного впливу стають: когнітивні (пізнавальні) структури (знання про світ, людей, будь-які відомості, які забезпечують інформацією людську активність); регулятори активності (сміслові, цільові та операційні установки, групові норми, самооцінка, світогляд, переконання, вірування та ін.); спонуки (потреби, інтереси, ідеали тощо) суб'єктів інформаційних відносин.

Як наслідок, впливаючи на індивідуальну, групову та масову свідомість негативний інформаційно-психологічний вплив: змінює психічний і фізіологічний стан особистості, викликає стан напруженості, тривожності; порушує механізми соціалізації особистості, формує готовність діяти за вказівкою, сприяє створенню угруповань із проєктованою поведінкою і керованим ззовні способом життя; трансформує моральні орієнтири, правову свідомість та самосвідомість, смислову сферу особистості, реалізує приховані, тривалі, багатоцільові комплексні поетапні інформаційно-психологічні програми впливу, спрямовані на ініціювання масштабних конфліктів між етносами, релігіями, країнами.

З погляду створення загроз для індивідуальної, групової і масової свідомості небезпека міститься у:

- викривленні інформації щодо реальних подій, підміні фактів, спробах «рефлексивного управління» (термін В.Лефевра) відібраними групами людей, створення надуманих авторитетів та ін.;
- поширенні ознак фанатизму, екстремізму, ненависті до людини, що створюються зацікавленими організаціями, угрупованнями та сектами;
- пропаганді сепаратизму за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками через засоби масової інформації, а також через мережу Інтернет;
- поширенні форм міфологічної свідомості, «всесильності» представників окультних наук, які пропонують на відстані вирішити усі проблеми особистісного характеру;
- формуванні негативного іміджу, цілеспрямованій дискредитації органів державного управління, правоохоронних органів, створенні конфронтації між політичними, релігійними та етнічними угрупованнями;
- культивуванні гедоністичних цінностей, фактів насилля, примітивних інстинктів, деструктивних намірів та агресивних вчинків, насильницькому насадженню чужих інтересів, цінностей, моральних норм та інше, що призводить до руйнування суспільних відносин, тощо.

Негативний інформаційно-психологічний вплив складно розпізнати і відобразити. Насамперед, це пов'язано з тим, що форми, способи, технології і методики впливу на психіку людини набувають випереджувального характеру порівняно із заходами протидії негативним, деструктивним наслідкам. Також, в сучасних умовах інформаційно-психологічний вплив характеризується високим рівнем професіоналізму та прихованим впливом на індивідуальну, групову і масову свідомість.

Сприятливі умови для зростання масштабів негативного інформаційно-психологічного впливу пов'язані із відсутністю соціальних механізмів контролю та нейтралізації інформаційно-психологічних впливів на індивідуальному рівні, низьким рівнем сформованого критичного мислення у населення та його довірою до інформації.

Протидіяти негативним інформаційно-психологічним впливам в сучасних умовах доцільно через виявлення напрямів, за якими вони спрямовуються, створення безпечних умов функціонування інформаційної сфери, відповідно до яких вона буде несприйнятливою до можливих негативних впливів. На індивідуальному рівні доцільно сприяти відновленню критеріїв моральності, стереотипів допустимої поведінки, формувати у населення, особливо серед молодого покоління, навички критичного мислення, здатність до аналізу повідомлень та інформаційну культуру.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В ГЕОПОЛІТИЧНІЙ СТАТИЦІ ТА КОМУНІКАЦІЙНО-КОНТЕНТНА БЕЗПЕКА В ГЕОСТРАТЕГІЇ

Любовець Г. В., Король В. Г.

кандидат історичних наук., доцент

Військовий інститут

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

bmv0662@i.ua; valkor2005@ukr.net

На початку двадцять першого століття світ постав перед глобальними викликами міжнародній системі безпеки. Значною мірою це обумовлено діями путінської Російської Федерації, яка зухвало порушила діючі міжнародні закони і користуючись правом сильного проводить системні агресії комбінованого характеру в Грузії, Україні, Сирії, Європі, США тощо. Ми сьогодні, якщо ставимо перед собою мету аналізу новітніх явищ у світі, маємо розглядати ці країни, передусім, як театр військово-терористичних дій Кремля.

Міжнародна спільнота, оговтавшись від шоку окупації московитами Автономної Республіки Крим та збройної агресії на Сході України, активно шукає можливості умиротворення Кремля через економічні санкції та шляхи розв'язання проблеми планетарної безпеки.

Одним із найпотужніших майданчиків обміну думками та вироблення спільних поглядів на безпекові проблеми світу є щорічна Мюнхенська конференція з питань безпеки. За останні три роки вона послідовно аналізувала причини раптової (для Європи) збройної агресії путінського режиму проти України і одночасної активізації терористичного угруповання «Ісламська держава», цілеспрямованих міграційних потоків біженців в Європу на тлі поглиблення кризи в Сирії, і, нарешті, очевидного завершення світового порядку, який сформувався після Другої світової війни.

Глава Мюнхенської конференції з безпеки Вольфганг Ішінгер назвав свою щорічну доповідь «Пост-права, пост-Захід, пост-порядок?» [1]. Те, що автори доповіді – фонд «Мюнхенська конференція з безпеки» та низка експертних груп і інститутів – не шукали відповіді на нинішні виклики, а лише закликали до дискусії, свідчить про те, що Європа апіорі погоджується з думкою про скінчення доби домінування західного ліберального порядку. Але з нашої точки зору більш серйозною загрозою є нині те, що Європа не знає, що робити з «пост-правдою» путінських технологів, яка вже сьогодні активно формує «пост-Захід» і веде до очевидного «пост-порядку» на континенті в розумінні Кремля [2].

Геостратегічні динамічні моделі взаємин як реалії функціонування сучасних держав в комбінованих ситуативних формах співучасті на міжнародній арені - «постправа», «пост-Захід» та «пост-порядок» - сьогодні є викликом до самих інституцій державності епохи статично-статусної геополітичної традиції.

СБУ має функціонал лідируючої інституції по захисту державності у всій палітрі минулих досвідів та практик. Але нині вона має себе розглядати і в парадигмі майбутніх викликів ризиків та загроз державності (від геостратегічних динамік та глобалізованих масштабів втручання в суспільно-антропологічні реалії середовищ життя до соціолінгвістичного, соціоантропологічного маркування глобальних викликів, ризиків та загроз цивілізаційного характеру вже в масштабах континенту та світу). На наш погляд, СБУ має позиціонуватися, з одного боку, як унікальна геопозиційна інституція, а з іншого, як середовище соціумної самореалізації - від індивіда до синергетичних антропологічно-соціологізованих утворень очевидних та несиметричних (дизайнерських) конфігурацій.

Сучасні комбіновані та різнодинамічні агресії геостратегічного значення, передусім, реалізуються в масштабних технологіях цивілізаційної глобалізації на рівні публічних поточкових масивів комунікаційно-контентного перевиробництва. Намагання України, як і європейських країн, протидіяти таким агресіям потерпають від відсутності еквівалентних процедур та систем індикації та фіксації

публічної інформації з позиції достовірності, адекватності і доказовості, які в умовах контентного перевиробництва, домінування горизонтів комунікаційної взаємодії когнітивних ніш, гіпердинамічного процесу розсіювання уваги зазнають фундаментальної технологічно-дизайнерської перебудови.

Дисонансність публічних тверджень як аксіоматичних привселюдних виразів, вірусність їх поширення, модність на публічну увагу та масове фонове тиражування однотипності (технологічно-сценарне дублювання) нетотожно ситуаційним реаліям потокової динаміки, приводить в тупик системний аналіз і адекватність ситуативного оперування. Цей тупик пояснюється, з нашої точки зору, тим, що до вирішення проблем інформаційного (комунікаційно-контентного) протистояння відповідні спеціалісти підходять, виходячи із стилістично-процедурних традицій минулого, де інформаційні потоки були контрольовані, модерновані і навіть імітаційно продуковані [3].

Що з цим робити далі? Вивчати. Фундаментально і на рівні не лише понять, категорій, змістів. Процеси комунікаційно-контентної безпеки потрібно бачити в динаміках і вивчати з найнижчих щаблів соціумного моделювання версійного характеру, де сьогодні, як не прикро, вже знаходиться агресор.

Нам же слід набратися рішучості і використовуючи багатство мовної концептосфери, залучаючи можливості, які надає соціолінгвістика, розпочати процес моделювання позитивів. До того ж, можливо є сенс виходити вже зараз в роботі спеціальних служб із нових людських (антропологічних) парадигм довгих ознак на кшталт: добро і зло, радість в щасті і злорадство в злочині проти життя, гідності, волі, права тощо.

Література:

1. Munich Security Report 2017. Post-Truth, Post-West, Post-Order? Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.eventanizer.com/MSC2017/MunichSecurityReport2017.pdf>
2. К. Лазоренко. Підсумки Мюнхенської конференції безпеки: чого чекати Україні? Електронний ресурс. Режим доступу: <http://eizvestia.com/uk/politika-ukr/full/338-pidsumki-myunxenskoj-konferencii-bezpeki-chogo-chekati-ukraini>
3. В. Сученко. Комунікаційно-контентна безпека в системі національної безпеки України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://armyua.com.ua/komunikacijno-kontentna-bezpeka-v-sistemi-nacionalno%20%97-bezpeki-ukra%20%97ni/>

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ Й ОЦІНКИ СТУПЕНЯ НЕБЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СПЕЦОПЕРАЦІЙ

Малєєв К.,

кафедра військової журналістики,

Військовий інститут

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ks.Maleev@gmail.com

Незважаючи на технічну, організаційну та тактичну досконалість радянських спецслужб, у першу чергу КДБ, насправді вони вирішували доволі просту стратегічну задачу. Вона, за великим рахунком, зводилася до відслідковування й ізоляції тих, хто з певних причин відступав від достатньо жорстко фіксованих стандартів публічності у радянському житті. Саме збереження та відтворення таких стандартів мислилося як головна умова державної безпеки.

Спрощено таку діяльність можна описати як діяльність конвоїра, який етапує ув'язнених. Його головна задача – відслідковувати, щоб ніхто самовільно не полишив стрій. А для цього необхідно примусити всіх ув'язнених в цьому строю діяти по можливості одноманітно, і тоді кожного потенційного порушника буде видно заздалегідь. Тут увага концентрується на окремих особах, які розглядаються як джерела потенційної загрози у випадку, якщо вони дозволяють собі вибиватися з окресленого одноманіття.

Ще однією відмінною рисою діяльності спецслужб у Радянському Союзі було те, що вони мали характер не планомірної діяльності, покликаної забезпечити результат у довготерміновій перспективі, а характер обмежених у часі спецоперацій. За політичні ж наслідки цих операцій, як і за підтримання статус-кво, у системі загалом відповідало політбюро ЦК КПРС, тому про довготермінові наслідки своїх дій можна було не думати.

Коли в кінці 1980-х років публічна діяльність у СРСР вийшла з-під контролю Політбюро ЦК КПРС, то з'ясувалося, що всемогутній апарат КДБ не тільки не спроможний зупинити розпад системи, але й просто не в змозі усвідомити, що відбувається, і які процеси рухають суспільством. Знання про

поведінку кожної окремої людини виявилось марним в умовах, коли увесь стрій одночасно кинувся в розсіпний, і, понад те, коли виявилось, що ходіння строем не є необхідною умовою легальності.

В цих умовах виявилось, що будь-який соціолог середнього гатунку краще розуміється на тому, що відбувається в країні, ніж увесь багатющий та всеохоплюючий апарат КДБ СРСР.

У сучасній Україні відсутні загальнообов'язкові стандарти публічності, свобода слова та свобода зібрань стали дійсними цінностями, котрі суспільство готове відстоювати, але відсутні і державна ідеологія, і сам орган, здатний встановлювати загальнодержавні стандарти публічної поведінки. В таких умовах органам державної безпеки доводиться вирішувати незрівнянно більш складну задачу, ніж задача, яка стояла перед КДБ СРСР. Необхідно, з одного боку, захистити демократичні завоювання українського народу, в тому числі свободу слова, свободу зібрань і свободу демонстрацій, а з іншого боку, ефективно протидіяти тим зовнішнім і внутрішнім силам, які використовують ці свободи для послаблення і руйнації держави, для послаблення українського суверенітету.

Особливо складним та актуальним є це завдання в умовах гібридної війни, один із елементів якої – інформаційна війна, яка спрямована на населення країни і використовує повною мірою можливості, що надаються функціонуючими інститутами, які забезпечують громадянські свободи.

Крім того, в сучасних умовах органам держбезпеки доводиться самим оцінювати ступінь потенційної загрози певних дій у публічній сфері для держави, а також брати участь у формуванні державної політики та державної стратегії безпеки.

Для вирішення цих задач необхідно застосовувати різноманітні сучасні інструменти, в тому числі і моделювання наслідків інформаційних спецоперацій, яке спирається на динамічні соціологічні дослідження.

Так, наприклад, сучасні методи соціологічних досліджень, такі як динамічні дослідження за системою «Express Poll», дають змогу оцінити реальний результат інформаційного впливу на суспільство з боку різного роду піар-компаній, оцінити та спрогнозувати ступінь небезпеки такого впливу в разі його масованого використання, а в поєднанні з якісними дослідженнями оцінювати як ступінь організованості або стихійності інформаційного впливу на суспільство, так і виявляти приховані джерела такого роду впливу.

Користуючись такого роду інструментами, сучасні служби державної безпеки були б в змозі ефективно виявляти джерела цілеспрямованої ворожої підривної діяльності, оцінювати їх реальну небезпеку й організувати ефективні контрзаходи, до того ж не вдаючись до обмеження свободи слова.

ЗОВНІШНЯ РОЗВІДКА УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ СПЕЦСЛУЖБ У 1918-1920 РОКАХ

Махиня О. В.

студентка,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

vikt.olga.1.10@gmail.com

Діяльність національної зовнішньої розвідки є обов'язковою умовою для існування української державності у безпеці, а її роль у відстоюванні національних інтересів, захисту України та розбудови міждержавних стосунків є незамінною, як нині, так і у 20-х роках ХХ століття.

Після проголошення Української Народної Республіки, Центральна Рада заклала підвалини для існування зовнішньої розвідки - встановлено дипломатичні відносини з рядом країн та прикріплено до них військовий аташат [1, с.26]. Гетьманський переворот зупинив цей процес на етапі становлення. Проте за П.Скоропадського у червні 1918 р. реорганізовано Генеральний штаб Збройних сил України, структурними частинами якого, зокрема, були: 1) розвідочний відділ - головний орган військової розвідки; 2) закордонний відділ, що організував роботу військового аташату [2, с.86]. Важливо, що окрім безпосередніх функцій, військовий аташат слідкував за всіма сферами громадського життя у країнах акредитації. Військово-морське дипломатичне представництво, засноване 4 липня 1918 р., також працювало на налагодження міждержавних зв'язків [3, с.81]. Дослідники відзначають переваги під час співпраці військової та цивільної дипломатії. Активно зовнішня розвідка Гетьманату працювала на Кубані, пильно слідкувала за ситуацією у радянській Росії та Румунії. До того ж, один із підвідділів Особливого відділу Штабу Гетьмана займався збором відомостей про діяльність за кордоном нелояльних до П.Скоропадського політичних партій і течій [2, с.94].

За часів Директорії значно активізувались радянські спецслужби, оперативна обстановка ускладнювалась через постійні бойові дії, іноземну окупацію та безлад в країні. Уряд створив при Міністерстві внутрішніх справ "Політичний департамент"(ПД). Оперативну роботу по зовнішній розвідці

здійснював відділ закордонної інформації (ВЗІ) ПД, якому за короткий час вдалося налагодити агентурну мережу у сферах зон: Антанти, Добровольчої та польської армій (Одеса); румунської (Румунія) та більшовицької (Київ) армій [2, с.111]. Не вдалось ВЗІ здійснити у достатній мірі агентурне проникнення в більшовицькі структури. Функціональні завдання, притаманні зовнішній розвідці, виконувало також Інформбюро (спеціальний підрозділ МВС), який боровся зі шпигунством з боку інших держав та проводив там агентурну розвідку. Ефективною була співпраця військового аташату та цивільної дипломатії. Недостатній державний контроль спричиняв низьку дисципліну, фінансові зловживання за рахунок військового фонду України. Не сприяла ефективній роботі невисока кількість спеціально підготованих та досвідчених працівників. Військово-дипломатичні підрозділи багато зробили для збору конфіденційної інформації щодо Болгарії, Угорщини, Чехословаччини, Югославії, Румунії та підтримки делегацій республіки на міжнародних переговорах, а також вирішення проблеми закупки зброї закордоном. Намагалися вирішувати і питання контррозвідувального забезпечення закордонних закладів УНР, але це мало періодичний характер. Загалом, зовнішня розвідка УНР періоду Директорії вже була набагато краще розвиненою, порівняно з попередніми українськими державними формаціями.

Зовнішня розвідка Західно-Української Народної Республіки працювала на забезпечення представницьким інституціям республіки захисту її інтересів на міжнародній арені. ЗУНР встановила дипломатичні і консульські взаємини з Австрією, Угорщиною, Чехословаччиною, Німеччиною, Югославією, Італією, Ватиканом. При дипломатичних місіях у Відні, Празі, Будапешті організовано «вербовочні бюро», які вели опитування військовополонених-українців, а також займалися залученням командних та інженерних кадрів в УГА [4, с.74]. Характерним було створення підпільних осередків на окупованій Польщею території, та їх діяльність ускладнювалась жорстким контррозвідувальним контролем спецслужб Польщі.

Отже, саме в період 1918-1920 років на території України формуються національні зовнішньорозвідувальні структури, а також зароджується важлива ідеологічно-виховна засада професійної діяльності співробітників спеціальних служб: поєднання національно-патріотичної спрямованості та ідеології державотворення.

Література:

1. Веденєєв Д.В., Будков Д.В. «Юність української дипломатії. Становлення зовнішньополітичної служби Української держави. 1917–1923 роки.». Монографія. — К.: К.І.С., 2006. – 312 с.
2. Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917- 1921 рр. (невідомі сторінки історії). - К. : Вид-дім "Альтернативи", 1998. - 320 с.
3. Шрамченко С. Українські воєнно-морські агенти в 1918-1920 рр. // Табор. - 1932. - № 17.
4. Гражданская война на Украине.1918-1920:Сб. док. и материалов: В 3 т. - К.: Наукова думка, 1967.– Т.2.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТІВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Михайлюк А. М.

аспірант

Національна академія Служби безпеки України

Особливої актуальності проблема протидії злочинності набуває в умовах подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності нашої країни. Враховуючи рівень зростання латентної злочинності, використання окремими суб'єктами протиправної діяльності сучасних інноваційних технологій, методів здобуття інформації тощо, виникає необхідність розробки адекватної системи протидії з боку правоохоронних органів з метою забезпечення належного рівня правопорядку в країні, захисту законних інтересів особи, суспільства та держави від протиправних посягань.

Служба безпеки України є суб'єктом здійснення оперативно-розшукової діяльності та спеціальним уповноваженим органом у сфері контррозвідувальної діяльності, на який покладається забезпечення державної безпеки. У ході виконання покладених на Службу безпеки України завдань отримується оперативно вагома інформація, яка може свідчити про вчинення кримінальних правопорушень з боку спеціальних служб іноземних держав, організацій, груп та осіб. Така інформація отримується внаслідок проведення контррозвідувальної, оперативно-розшукової діяльності. Хоча контррозвідувальна та оперативно-розшукова діяльність має спільний характер спрямованості, проте потребує розмежування [1]. Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних

даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [2], розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [3]. Тоді як метою та завданням контррозвідувальної діяльності є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності, протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав [4].

Співвідношення предмету оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності прослідковується також і в підставах для її проведення. Так, ст. 6 Закону України (далі – ЗУ) «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Про ОРД) вказується, що підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів про злочини, що готуються, а також осіб, які готують вчинення злочинів. Варто звернути увагу, що у деяких випадках готування до конкретного правопорушення може визнаватись самостійним складом іншого закінченого злочину. Таким чином, не викликає сумнівів те, що предметом діяльності оперативно-розшукових підрозділів є діяння, що можуть бути кваліфіковані, як злочини.

Відповідно до ст. 6 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» (далі – Про КРД) підставами для проведення контррозвідувальної діяльності є наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів, про здійснення розвідувальної діяльності проти України спеціальними службами іноземних держав; посягання на державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України; терористичні посягання чи терористичну діяльність, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Таким чином, предмет контррозвідувальної діяльності характеризується спеціальною спрямованістю, направленою на протидію розвідувально-підривної діяльності з боку спеціальних служб, груп та осіб. Якщо ж ОРД проводиться щодо злочинів, що готуються, а також осіб, які готують вчинення злочинів то контррозвідувальна діяльність здійснюється як при готуванні до злочину, так і після його вчинення. Матеріали оперативно-розшукових справ відповідно до ч.1 ст. 10 ЗУ «Про ОРД» можуть використовуватись як приводи та підстави для початку досудового розслідування, натомість як норми ЗУ «Про КРД» не регламентують реалізацію матеріалів отриманих внаслідок контррозвідувальних заходів як підстави для проведення досудового розслідування, що вказує на недостатній рівень правової визначеності.

Отже, потребує вдосконалення чинне законодавство у частині регламентації проведення оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності, а саме у визначенні на законодавчому рівні форми реалізації матеріалів отриманих у ході проведення контррозвідувальних заходів.

Література:

1. Про службу безпеки України: закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 27. — Ст. 382.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 4652-VI // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 22. — Ст. 303.
5. Про контррозвідувальну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 26 груд. 2002 р. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/374-15>.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СБ УКРАЇНИ

Монастирна Л. О.

студент,

Національна академія Служби безпеки України

Одним із важливих важелів демократичного впливу на спецслужби і органи національної безпеки, з метою недопущення з їх боку порушень і свобод громадян, є, на нашу думку, створення в країні ефективної системи громадського контролю.

За результатами аналізу зарубіжного досвіду залучення громадськості та неурядових організацій до вироблення та реалізації безпекової політики держави О.А. Корнієвський зробив висновок, що за умов посилення на національну державу впливів глобалізації та «нового регіоналізму», відсутності прямих загроз зовнішньої агресії, роль та місце громадських структур визначає їхній реальний вплив на розвиток ситуації у внутрішньополітичній, соціально-економічній, екологічній, культурній, духовній та інших сферах.

Передусім хотілось би звернутися до Рекомендацій № 1402 (1999), 1713 (2005) та ін. парламентської Асамблеї Ради Європи, що стосуються управління національних служб безпеки. У цих Рекомендаціях розглядаються правила відносно ефективності демократичного контролю над службами внутрішньої безпеки в цілому, зазначається про необхідність забезпечення права громадян на доступ до інформації, яка збирається та зберігається службою внутрішньої безпеки, за винятком інформації, відкриття якої загрожує національній безпеці.

У Резолюції від 5 жовтня 2005 року № 1466 (2005) ПАРЄ «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» підкреслюється потреба у покращанні в нашій країні демократичного контролю над правоохоронними органами та суворого дотримання статті 34 Конституції України відносно свободи інформації під час засекретування документів. Водночас пропонується розсекретити всі офіційні документи, які були закриті для загального доступу з порушенням законодавства.

Міжнародне та європейське адміністративно-правове регулювання у сфері контролю за діяльністю служб безпеки ґрунтується на засадах, встановлених нормативно-правовими актами, обов'язкової дії та тих, що мають рекомендаційний характер.

Низка вимог та принципів містяться у рішеннях Європейського суду із прав людини Страсбурзького Суду, а також у статтях 3 (Заборона катування), 5 (Право на свободу та особисту недоторканність), 8 (Право на повагу до приватного життя) та 13 (Право на ефективний засіб юридичного захисту) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Демократичний цивільний контроль за діяльністю служби безпеки в країнах-членах Європейського Союзу також включає контроль з боку незалежних організацій, громадського суспільства в цілому та засобів масової інформації. Активну роботу із контролю за діяльністю служб безпеки в демократичних країнах проводять міжнародні незалежні організації. Свою діяльність вони здійснюють у межах норм, передбачених Директивою 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб відносно обробки персональних даних і вільному руху таких даних» та Директивою 2002/58/ЄС «Про конфіденційність та електронні комунікації».

Організації, які складаються із незалежних експертів з контролю за діяльністю служб безпеки, переважно, зосереджують свою діяльність на законності діяльності Служби безпеки та урядовій політиці. Такі організації, наприклад, активно діють у Норвегії, Нідерландах та Португалії внаслідок того, що діяльність і міжнародних і національних громадських організацій, наділених функціями із контролю за діяльністю служби безпеки, закріплено на законодавчому рівні. Велике значення у громадському контролі за діяльністю служб безпеки у демократичних країнах відведено засобам масової інформації, які часто передують у розкритті та розслідуванні зловживань з боку служб безпеки, таємного утримання під вартою.

Зважаючи на необхідність визначення шляхів впровадження закордонного досвіду у систему громадського контролю за діяльністю Служби безпеки України, на нашу думку, неможливо не відзначити умови успішності громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, а саме: усвідомлення органами державної влади необхідності існування громадського контролю як невід'ємної складової системи публічного управління; наявність розвиненої законодавчої бази, що передбачає обов'язковість для органів влади залучати представників громадськості до вироблення та реалізації публічної політики на всіх стадіях підготовки; тісний зв'язок між громадськими організаціями та владними структурами щодо здійснення громадського контролю.

Також під час розбудови та удосконалення вітчизняної системи громадського контролю за діяльністю Служби безпеки України необхідно врахувати досвід країн зі сталою демократією, передусім, держав-членів Європейського Союзу з таких питань, як визначення на законодавчому рівні правового статусу громадських рад, незалежних громадських експертів та співтовариств таких експертів, незалежних моніторингових організацій тощо.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СПІВРОБІТНИКІВ СПЕЦСЛУЖБИ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО РИЗИКУ

Назаренко О. Л.

аспірант

Національна академія Служби безпеки України

Спецслужби – це найстаріші державні правоохоронні органи спеціального призначення, які відомі ще з давніх часів, з дня створення першої в історії людства держави. Скільки б часу не пройшло з тих пір, вони завжди нас охороняють, бережуть. З часів незалежності України правоохоронні органи посіли вагоме місце в житті громадян.

В Основному Законі України проголошено, що Україна – соціальна, правова держава. Вона взяла на себе обов'язок охороняти людину й суспільство від негативних проявів, соціальних відхилень. Враховуючи специфіку діяльності Служби безпеки України, на практиці виникають труднощі при прийнятті рішень про правомірність дій оперативних співробітників у ризикованих ситуаціях.

Соціальний захист співробітників спецслужби України реалізується через матеріальне забезпечення (шляхом соціального страхування); пенсійне забезпечення; матеріальну допомогу, компенсації, індексації та пільги; соціальне обслуговування тощо. Таким чином, соціальний захист здійснюється за допомогою соціального забезпечення та соціальної допомоги. Згідно зі ст. 46 Конституції України "соціальний захист" включає в себе таку важливу складову, як "соціальне забезпечення", яке відображає одну з форм розвитку інституту соціального захисту.

В ОРД оперативний ризик є свого роду необхідною професійною умовою цієї діяльності. Діяти в умовах ризику вважається не тільки правом, але й обов'язком оперативного співробітника, тому що оперативно-розшукові заходи споконвічно характеризуються нестандартністю ситуацій, можливістю виникнення непередбачених обставин, труднощами прогнозування поведінки розроблювальних злочинців тощо. При такому положенні не ризикувати значить не діяти.

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ч. 4 ст. 12) інститут ризику уведений за допомогою застосування терміну «професійний ризик». Поняття ризику в широкому значенні трактується як пов'язана з подоланням невизначеної ситуації діяльність, у процесі якої можлива невдача, втрата, збитки й т.п. Оцінка ризику це, по-перше, аналіз його походження (виникнення), а по-друге, визначення його реальних масштабів у конкретній ситуації. Управління ж ризиком розуміється як аналіз ризикованої ситуації й прийняття рішень, спрямованих на усунення або зведення до мінімуму ступеня ризику.

Що ж до кримінально-правового аспекту ризику в ОРД (ст. 42 КК України), варто враховувати, що дії суб'єкта ОРД, що заподіяли шкоду правоохоронюваним інтересам, не є злочинними, якщо вони були вчинені в умовах виправданого ризику й для досягнення значних суспільно корисних цілей. До таких цілей Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» однозначно відносить запобігання, припинення злочинів, їхнє розкриття, розшук злочинців, що зникли, і інші.

При цьому в кримінальному праві ризик є виправданим лише тоді, коли зазначених цілей неможливо досягти в конкретній ситуації, не прибігаючи до ризику, і особа, що ризикувала, обгрунтовано розраховувала на те, що застосовувані їм заходи є достатніми для того, щоб уникнути заподіяння шкоди. Якщо ж ризик свідомо створює небезпеку для життя інших людей, погрозу екологічної катастрофи або інших надзвичайних подій, то в цих випадках він не є виправданим.

Безпосереднє функціонування учасників ОРД в кримінальному середовищі обумовлено замкнутістю цього середовища, блокуванням каналів витоку інформації про злочинну діяльність, суворой внутрішньогруповою дисципліною та конспірацією. Завдяки конспіративній діяльності учасників ОРД досягається отримання відомостей про «противника», виявлення, запобігання та розкриття злочинів, документування злочинних дій. Без такої діяльності немислима успішна боротьба зі злочинністю. До цього ж, участь в оперативно-розшуковій діяльності пов'язана з підвищеними фізичними та психологічними навантаженнями, що вимагає відповідних компенсацій, а часто пов'язане зі значними стресами, подолання яких вимагає тривалого відпочинку або лікування.

Отже, соціальний захист учасників ОРД в умовах професійного ризику, передбачені законом права і переваги забезпечують їм виконання професійних обов'язків або прийнятих на себе зобов'язань і, насамперед, забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави від злочинних посягань. Передбачені законом заходи не є жестом доброї волі, актом милості з боку держави по відношенню до учасників ОРД, а необхідними і іноді вимушеними (наприклад, звільнення від кримінальної відповідальності, допустимість заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам). Законодавчі заходи соціального та правового захисту учасників ОРД не є випадковими, а, навпаки, мають об'єктивну обумовленість. Розвиток цивілізованої держави може здійснюватись тільки разом із дією соціального захисту населення. Необхідна поглиблена наукова розробка проблеми ризику в оперативно-розшуковій діяльності й подальший розвиток відповідного законодавства.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СПЕЦСЛУЖБ: СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ

Наконечний В. С.

аспірант

Національний інститут стратегічних досліджень

vs.nakonechnyi@gmail.com

Демократичний контроль за діяльністю спецслужб (ДКДСС) – одна з ознак правової держави і розвинутого громадянського суспільства – загальносвітового тренду у фарватері якого, впродовж новітньої історії незалежності, відбувається поступова, подекуди болісна, трансформація державного устрою та суспільного ладу в Україні.

Парадигма ДКДСС включає наступні елементи:

- правова основа – перелік міжнародних і національних нормативно-правових актів, що регламентують порядок здійснення ДКДСС;
- об'єкти контролю – структури державної влади, які уповноважені застосовувати насильство чи інші специфічні форми і методи роботи, що обмежують права і свободи людини і громадянина. Це силові органи, органи охорони правопорядку, органи безпеки, служби розвідки;
- суб'єкти контролю – інституції, які в межах своїх повноважень та можливостей здійснюють ДКДСС. Це органи законодавчої, виконавчої та судової влади, спеціально уповноважені органи, а також власне громадянське суспільство в особі різноманітних об'єднань громадян, ЗМІ;
- повноваження – зафіксована в Конституції, законах і підзаконних актах система прав і обов'язків, форм і методів здійснення ДКДСС;
- завдання – викриття спроб узурпації чи зловживання владою, політичного впливу, фактів шахрайства, корупції, порушень прав людини і громадянина тощо.

В Україні система ДКДСС поступово приводиться у відповідність до прийнятих у розвинених демократичних країнах стандартів. На законодавчому рівні ДКДСС регламентується Конституцією України (ст.ст. 85, 106), Законами України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», «Про Службу безпеки України» (розділ VI), «Про Службу зовнішньої розвідки України» (ст.ст.1, 9), «Про розвідувальні органи України» (розділ IV), з урахуванням рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи №№ 1402 (1999) та 1713 (2005).

Об'єктами ДКДСС виступають, насамперед, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України тощо.

До суб'єктів ДКДСС відносяться Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, Президент України, Уповноважений Президента України з питань контролю за діяльністю СБУ, судові органи та органи прокуратури. Громадянське суспільство представлене Громадською радою при СБУ, Громадською радою з питань оновлення Служби безпеки України, правозахисними організаціями, зокрема «Міжнародною Лігою захисту прав громадян України» тощо.

Сформоване в Україні законодавче поле забезпечує парламентський, президентський, судовий, а також громадський контроль за діяльністю силового блоку органів державної влади і управління. Втім, незважаючи на створені передумови, практична реалізація ДКДСС не дала очікуваного результату. Події 2014 року викрили дійсний стан справ у сфері національної безпеки України. Попередні потуги запровадження ДКДСС виявилися ширмою для суспільства і зарубіжних партнерів. Протягом років української незалежності в правоохоронних органах і силових структурах паралельно проходили два взаємовиключні процеси: з однієї сторони – формальне намагання привести їх у відповідність до кращих світових взірців, з іншої – їхнє фактичне перетворення на інструмент в руках представників кланово-олігархічного капіталу, який використовувався останніми задля досягнення власних інтересів безвідносно до потреб та інтересів держави і суспільства.

Причина неефективності існуючої в Україні системи ДКДСС криється також у стані самого українського суспільства, відсутності нетерпимості громадян до порушення норм співіснування, невідворотності покарання за вчинені правопорушення, тотальної недовіри до силовиків, спецслужб, правоохоронців, суддів, прокурорів, податківців.

Тож, сутність ДКДСС полягає не лише у формальній стороні діяльності державних інституцій задля дотримання задекларованого курсу реформ – створенні законодавчого поля, вдосконаленні відповідних механізмів, проведенні круглих столів експертів, обміну досвідом із зарубіжними партнерами, розробці рекомендацій тощо, значення якої втім не варто применшувати, а, насамперед, у забезпеченні його матеріальної основи – свідомої та відповідальної позиції громадянського суспільства здатного практично втілити декларовані європейські цінності у повсякденній практиці, домогтися позиціонування держави по відношенню до особи у якості партнера, а не патрона, наповнення матриці ДКДСС реальним змістом, з метою дотримання демократичних принципів функціонування правової держави, запобігання викликам і загрозам безпеці людини, суспільства і держави.

РОЗВІДУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКІ ТА СВІТОВІ РЕАЛІЇ

Намонюк Ч. І.

кандидат політичних наук., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
okeyy@mail.ru

Поступальний розвиток будь-якої держави можливий лише за умови підтримання на належному рівні національної безпеки у ній. Відповідно до Стратегії національної безпеки України, одним із засобів забезпечення національної безпеки є ефективна діяльність розвідувальних органів [1]. Задля ефективного забезпечення національної безпеки механізми здійснення розвідувальної діяльності необхідно постійно вдосконалювати.

Тонкощі та специфіка розвідувальної діяльності сучасної Української держави зумовлені явищем гібридної війни з Росією, що вимагає не лише використання іноземного досвіду ведення бойових дій, а й створення прецедентів у військовому протистоянні з ворогом, що використовує не лише відкриті, а й приховані методи знищення супротивника поєднання класичних прийомів ведення війни та використання нерегулярних збройних сил. Складність ведення війни в таких умовах можливо мінімізувати шляхом умілого залучення розвідувальних органів до відбиття нападів ворожих сил. Чітке розмежування повноважень, а також координація і планування розвідувальних операцій є необхідними умовами подолання зовнішньої агресії в Україні.

Особливу увагу під час удосконалення діяльності розвідувальних органів України потрібно приділити саме системі відбору та подальшої підготовки кадрового складу. Правильний відбір майбутніх працівників розвідувальних органів полегшує подальшу підготовку співробітників, робить її більш прийнятною, як наслідок, підвищує рівень ефективності діяльності розвідувальних органів України. Відповідні вимоги, що висувуються до кандидатів на посади в розвідувальних органах змогли б підвищити рівень професійності й установити чіткі межі добору працівників розвідувальних органів, зокрема підрозділів агентурної розвідки. [2]

Що ж до загальносвітових тенденцій, то в реаліях сьогодення розвідувальна діяльність перетворилася на особливий вид організації зовнішньополітичної практики, тобто приховану, таємну, конспіративну зовнішньополітичну діяльність здійснювану спецслужбами або під їхнім контролем іншими державними та неурядовими організаціями. Процес її реалізації змістовно можна визначити як агентурно-оперативну діяльність. У цьому контексті існує велика спільність цілей, завдань, а у деяких випадках, способів, методів, сил і засобів між розвідувальною та дипломатичною діяльністю. Різниця їх лише специфіка сфери застосування. Для дипломатії – це публічна сфера політики, для розвідки (чи контррозвідки) – оперативна, тобто конспіративна, таємна, прихована. Політична розвідка спецслужб може вважатися спадкоємицею „таємної дипломатії”.

Одним із головних аспектів організації спільної поточної дипломатичної діяльності зовнішніх відомств та оперативної діяльності спецслужб є створення, підготовка та зведення в системи спеціальних сил і засобів. Сюди належать також залучені до роботи сили з інших органів держави та неурядові організації, а також деякі категорії осіб (іммігранти, представники діаспори тощо); визначення правового положення чиновників і службовців зовнішньополітичних органів (зокрема, обмеження низки їхніх прав і свобод); розробка системи підготовки та перепідготовки штатного й позаштатного складу зовнішньополітичних служб; забезпечення відповідних посад в оперативних підрозділах, прикриттів для цілих підрозділів на основі використання правового статусу державних і неурядових закладів і їхнього персоналу тощо [3].

Таким чином, розвідувальну діяльність України є цілком перспективним напрямом як для нашої держави, так і для країн-партнерів, що вивчають український досвід протистояння у гібридній війні. За сприятливих умов та політичної волі вищого керівництва держави розвідувальні спецслужби України можуть не лише динамічно та злагоджено діяти, а й робити значний вклад у перемогу в боротьбі з агресивним північним ворогом.

Література:

1. Про затвердження Стратегії національної безпеки України: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 13. – Ст. 50.
2. Коломосьць Т.О. Особливості забезпечення національної безпеки України шляхом здійснення розвідувальної діяльності: історичний досвід Запорозької Січі // Збірник наукових праць "Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки". – 2016. - № 1. - С. 7-12. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_1_3
3. Кузьменко А. Розвідувальна діяльність як явище сучасних міжнародних відносин // Юридичний журнал. – 2006. – № 2. – С. 48-57. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>

ЗАСТОСУВАННЯ ЛАЗЕРНОЇ ДОППЛЕРІВСЬКОЇ ВІБРОМЕТРІЇ ДЛЯ ОТРИМАННЯ АКУСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЗНАЧНІЙ ВІДСТАНІ

Розумнюк В. І., Отто Г. К., Яровой Л. К.

Кандидат фізико-математичних наук н.; інженер;
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
rvi@univ.kiev.ua; ottogk@gmail.com; yarovoi@univ.kiev.ua

Як відомо, у правоохоронній практиці для побудови звинувачення необхідно мати доказову базу; наприклад, звинуватити у хабарництві можна лише після документування факту вимагання чи/або отримання хабара. Якщо до приміщення, де може відбуватися такий епізод, неможливо дістатися для встановлення фіксуєчої апаратури, тоді може допомогти лазерний сенсор, для котрого достатньо, щоб у приміщення потрапив непомітний для людського ока інфрачервоний лазерний промінь.

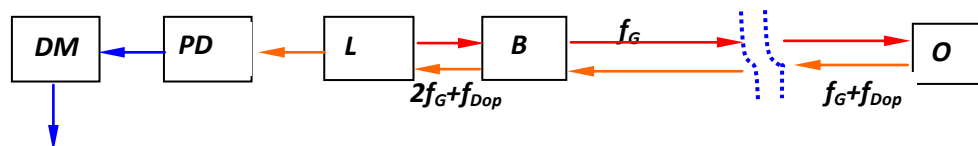
Лазерні сенсори (лазерні доплерівські вібретри) застосовуються в багатьох галузях людської діяльності, де присутні коливання механічних об'єктів - в промисловості, медицині, наукових дослідженнях тощо. При цьому особливо чутливі лазерні сенсори можуть бути застосовані для діагностики надслабких акустичних коливань віддалених об'єктів, тобто, «лазерні мікрофони» є не чим іншим, як особливо чутливими лазерними сенсорами, які після метрологічних тестувань можуть бути також використані для діагностики цивільних об'єктів.

На механіко-математичному факультеті КНУ близько 50 років проводяться дослідження з лазерної діагностики руху суцільних середовищ. Останні двадцять років фахівці НДЛ «Диференціальних рівнянь та їх застосування у механіці» та кафедри суцільних середовищ працюють над дослідженням та застосуванням лазерних доплерівських вібретрів різного призначення.

З 2007 року відбувається співпраця механіко-математичного факультету з вітчизняною фірмою «Альтрон», визнаним національним авторитетом з розробки та виготовлення високоінтелектуальної техніки спеціального призначення у ділянці безпеки інформації.

За останні десять років «Альтрон» провів ряд Науково-дослідних та Дослідно-конструкторських робіт по створенню лазерної системи отримання сигналів вібрації на надвеликій відстані, засновуючись на оригінальних інноваційних ідеях [1], результатом яких стала розробка лазерної системи LM 10-20.

Спрощена блок-схема якої зображена на рисунку. Основний елемент вібретра – лазерний діод L. Для звуження лінії генерації використовується спеціальна схема зовнішнього резонатора. Вихідна оптична потужність лазерної системи одиниці мВт.

Оптична блок-схема лазерної системи LM 10-20

Для оптичного гетеродинного прийому на виході лазера розташована так звана комірка Брегга В, яка зсуває частоту випромінювання лазера на сталу величину f_G . Розсіяне рухомим (акустичні коливання) об'єктом О випромінювання отримує доплерівський зсув частоти f_{Dop} , знову проходить через комірку Брегга В та потрапляє в активне середовище лазерного діода L. Детектування оптичних сигналів на фотодетекторі PD, спричиняє струм, який після його демодуляції доплерівським процесором DM зазвичай використовується як сигнал вібретра.

Як підтвердили проведені на механіко-математичному факультеті КНУ випробовування, ця система LM 10-20 забезпечує фіксацію якісного звукового сигналу з відстані понад 100 м.; амплітуда коливань поверхні – до 1 нанометра, причому для отримання акустичного сигналу не потрібно використовувати будь-які спеціальні оптичні відбиваючі елементи.

Більш детальну інформацію щодо характеристик системи LM 10-20 можна отримати у Розробника системи – ПрАТ «Альтрон» (<http://altron.business-guide.com>)

[1] Смельянов В. В., Отто Г. К., Отто К. В., Розумнюк В.І., Яровой Л. К. Лазерний вібретр з зворотнім зв'язком в напівпровідниковому лазері //Вісник Київського університету. Серія: фізико-математичні науки. 2012. – Випуск 1. – С. 77 – 82.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ: ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ АСПЕКТ

Пономаренко Л. В.

кандидат політичних наук,
Національна академія Служби безпеки України

Усе більш помітною світовою тенденцією стає перехід людства до інформаційного та інформаційно-знаннєвого суспільства [1, с. 292], а також посилення впливів цього процесу на усі сфери суспільного життя. Це, у свою чергу, вимагає ґрунтовного критично-конструктивного аналізу системи професійної підготовки кадрів національної спецслужби та її узгодження з викликами сучасності.

Сьогочасні реалії вимагають від співробітників підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну і контррозвідувальну діяльність, діяльність по боротьбі з кіберзлочинністю, суттєвих фахових і спеціальних знань. Не викликає сумнівів, що попри проблеми, які супроводжують процес становлення та розвитку національної спецслужби, вона відіграє вагомую роль у розбудові сучасної української держави, адже стоїть на захисті національної безпеки країни, її суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Відомо, що одним з основних напрямів державотворчих процесів є формування української політичної нації, формування національної самосвідомості. З огляду на це, система професійної підготовки майбутніх співробітників національної спецслужби має ґрунтуватися на досвіді сучасної цивілізації, довгостроковому прогнозі динаміки світових відносин та соціокультурних основах української нації. Пріоритетними шляхами реалізації поставленої задачі є: 1) впровадження політики національної пам'яті, цілями якої є формування у майбутніх співробітників національної спецслужби відчуття спільної історичної долі, поваги до національної історії, активізація інтегративної ролі історичної пам'яті в процесі націотворення, становлення спільної національної ідентичності, громадянської консолідації та соціокультурної єдності, суспільне визнання значущості історичної пам'яті для перспектив модернізації, демократизації та європейської інтеграції України [2, с. 292]; 2) україновиховання, головна мета якого полягає у цілеспрямованому і систематичному формуванні особистості патріота-українця, відродженні генетичних коренів українського народу, формуванні нового типу українця, цілісної, національно свідомої особистості із почуттям власної гідності, розвиненою духовністю, високими моральними якостями, здатної вивести свою державу на світовий рівень культури [2, с. 397].

Крім того, з урахуванням стрімкого розвитку та популяризації інформаційно-телекомунікаційних технологій, розширенням їх функціональних можливостей, а особливо використання їх потенціалу з метою кібератак, ведення кібервійн, кібертероризму, безумовно запорукою конкурентоспроможності та ефективності системи професійної підготовки кадрів національної спецслужби є її орієнтація на розширення кола кваліфікованих спеціалістів, здатних забезпечувати кібербезпеку держави. З метою реалізації цього завдання виявляється доцільним розробка та впровадження новітньої освітньої програми, побудованої на основі комп'ютерних наук, у якій би приділялася особлива увага технологіям та технікам, пов'язаним із такими кіберопераціями, як виявлення та оцінка потенційних кіберзагроз, захист кіберпростору та ін. Ці технології та методи мають вирішальне значення для розвідки, контррозвідки, військових і правоохоронних органів та установ, уповноважених для виконання таких спеціальних операцій.

Цікавим для української практики, з огляду на зазначене вище, виявляється досвід створення у США національних центрів передового наукового досвіду в галузі кібербезпеки (National Centers of Academic Excellence in Cybersecurity), що включають національні центри у галузі кіберзахисту, освіти та науково-дослідницьких робіт у цій царині, а також національних центрів у галузі кібероперацій.

Отже, одним із пріоритетних завдань сучасної професійної підготовки майбутніх співробітників національної спецслужби є формування людини, спроможної взяти відповідальність за себе, свою родину і країну, виховання висококваліфікованого спеціаліста інноваційного типу мислення та культури, вироблення продуктивних моделей його професійної поведінки, що базуватимуться на основі розвиненої моральної культури, реалізації індивідуальних ресурсів, перманентному зростанні інтелектуальної складової тощо.

Література:

1. Картунов О. В. Інформаційне суспільство : аналіз політичних аспектів зарубіжних концепцій [Текст] : [Монографія] / О. В. Картунов, О. О. Маруховський. — К. : Університет економіки та права «КРОК», 2012. — 344 с.
2. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) [Текст] : [Енциклопедичний словник-довідник] / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Хоми. — Л. : Новий світ-2000, 2016. — 492 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ – ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОГО РІВНЯ

Присяжнюк М. М., Цифра Є. І.

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Національна академія Служби безпеки України

Науково-технічна революція початку XXI ст. спричинила в усьому світі глибокі системні перетворення. Поєднання досягнень у сфері новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та стрімкого розвитку інформаційно-телекомунікаційних систем викликало появу так званого віртуального простору, який ще отримав назву «кіберпростір». Він не має загальноприйнятих кордонів чи меж, проте повністю може вважатися міжнародним простором [1]. Відкритий кіберпростір розширює свободу і можливості людей, збагачує суспільство, створює новий глобальний інтерактивний ринок ідей, досліджень та інновацій.

Водночас переваги сучасного кіберпростору обумовили виникнення нових загроз національній та міжнародній безпеці. Використання комп'ютерних і телекомунікаційних технологій разом із перевагами породило чималу кількість кіберзагроз. Їх реалізація може завдати значної шкоди як на мікро-, так і на макрорівні в рамках суверенних держав, а також і в світовому масштабі. Кіберпростір поступово перетворюється на окрему, поряд із традиційними «Земля», «Повітря», «Море» та «Комос» сферу ведення бойових дій відповідними підрозділами збройних сил провідних держав світу [2].

Виникає необхідність нейтралізації кіберзагроз. З'являється термін «кібербезпека».

Аналіз наукових публікацій В. Гібсона, О. Манжая, Л. Бурячка, Б. Толубка, С. Гнатюка та ін. щодо суті поняття «кіберпростір» показав, що всі вони тлумачать це поняття по-різному. Стандарти провідних країн світу дають також різні його визначення. В Україні взагалі відсутнє стандартизоване поняття кіберпростору.

В ЄС у зв'язку з розумінням важливості проблеми кібербезпеки створено Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки. У 2012 році це Агентство опублікувало огляд «Національні стратегії кібербезпеки. Практичний посібник з розвитку та виконання», в якому зазначено, що в національних стратегіях не існує ні загальноприйнятого, ні однозначного визначення кібербезпеки [3].

На рівні міжнародних стратегічних документів визначення кібербезпеки значно різняться. А значить, розрізняються і підходи не тільки до змісту відповідних стратегій, а й до планів дій із забезпечення кібербезпеки. Однак транскордонний характер цієї проблеми наполегливо диктує необхідність координації зусиль на міжнародному рівні щодо осмислення суті кіберзагроз, забезпечення кібербезпеки, чіткого визначення цілей стратегії та визначення змісту самого терміна «кібербезпека».

За теперішніх умов спецоперації, що здійснюються у кіберпросторі, не підпадають під визначення «акту війни» і можуть бути віднесені до операцій «відмінних від війни». Фактично, йдеться про можливість забезпечити ефект військового втручання без подальших офіційних санкцій як з боку держави, що зазнала нападу, так і світового співтовариства.

Активність провідних держав світу та формування потужних транснаціональних злочинних груп, що спеціалізуються на злочинах в кіберпросторі, обумовлюють необхідність вироблення рекомендацій щодо пріоритетів трансформації вітчизняного безпекового сектору.

З метою організації протидії загрозам у кіберпросторі України варто розробити та впровадити нормативно-правову базу, в якій були б чітко визначені поняття «кіберпростір», «кіберзагрози», «кібербезпека» та дана класифікація кіберзагроз. Також необхідно створити загальнодержавну систему забезпечення кібербезпеки та законодавчо закріпити права й обов'язки її суб'єктів.

Література:

1. Нормативно-правове закріплення питань кібербезпеки у міжнародному праві / М. В. Камчатний // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р.: у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 320 – 323.
2. Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016 «Про затвердження Стратегії кібербезпеки України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/96/2016/conv#n11>.
3. National Cyber Security Strategies. Practical Guide on Development and Execution. – ENISA, 2012. – Режим доступу: [//www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIIP/national-cyber-security-strategies-ncsss/national-cyber-security- strategies-an-implementation-guide](http://www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIIP/national-cyber-security-strategies-ncsss/national-cyber-security- strategies-an-implementation-guide).

КІБЕРНЕТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ЧИННИК ЕВОЛЮЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ

Рагнєв А. О.

курсант

Національна академія Служби безпеки України

Протягом усієї історії свого існування людство непинно еволюціонує. При цьому темпи розвитку постійно збільшуються. Винайдення колеса, поява парового двигуна, розробка комп'ютера – це все своєрідні каталізатори еволюції. Навіть неозброєним оком можливо помітити наскільки прискорилися темпи розвитку людських технологій і рівня життя загалом після винайдення комп'ютера в середині ХХ століття. Сьогодні ж ми живемо в часи нової технологічної революції – інформатизації. Саме інформація посідає провідні місця як і в житті людей, так і в напрямках наукових досліджень. Сфери, яких стосується питання інформації, є настільки різноманітними, що майже весь процес життєдіяльності на землі певною мірою пов'язаний з інформацією. Аналіз таких понять, як "інформаційна сфера", "інформаційний простір", "кібернетичний простір" та ін. нашоухує на думку про необхідність тотального переосмислення розуміння діяльності правоохоронної системи, зокрема і діяльності спецслужб. У призмі останнього виду діяльності цікавим буде аналіз кібернетичного простору на предмет актуальних напрямів роботи спецслужб, а також різноманітності та потужності загроз.

Для початку варто чітко розмежувати поняття "інформаційний простір" та "кібернетичний простір". Інформаційний простір – це територіально визначена сукупність потоків інформаційного контенту, якими керують відповідні суб'єкти. Стратегія кібербезпеки України визначає кібернетичний простір (кіберпростір) – як сукупність інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, органів військового управління, а також юридичних та фізичних осіб, підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності, які функціонують на території України або знаходяться під її юрисдикцією, інформаційних ресурсів, які в них наявні, програмне забезпечення, яке призначено для їх обробки [1]. Отже, відповідно до цього, поняття "кіберпростір" вужче за "інформаційний" і охоплює винятково системи і мережі, а також програмне забезпечення, необхідне для їх функціонування, у той час як інформаційний простір охоплює взагалі весь інформаційний контент певної території та діяльність, пов'язану з ним. І.О. Ляшенко зазначає, що під кібернетичним простором розуміють термін, який графічно відображає "віртуальний" простір, що сприймається користувачем, та розміщений у пам'яті комп'ютера [2].

Відповідно до цього окреслюється коло загроз, які існують у кіберпросторі, - різноманітний спектр дій щодо несанкціонованого впливу на контент або програмне забезпечення певних систем або мереж. Це і спроби несанкціонованого доступу до інформації, спроби її модифікації, викрадення або взагалі інтеграції завідомо неправдивих відомостей до інформаційного контенту. Також виокремлюють кібератаки безпосередньо на «софт», метою яких є вплив на процес функціонування певною системою або мережі, які здійснюються за допомогою так званої штучної кіберрозвідки: віруси, хробаки тощо; які здатні змінювати сам код «софту». Під впливом таких загроз формується сфера діяльності спецслужб. Захист національних кіберресурсів від хакерських атак, забезпечення високого рівня захищеності контенту, належного захисту алгоритмів взаємодії систем і мереж, контрзаходи кібератакам та навіть кібернетична контррозвідка – все це є можливими напрямками роботи спецслужб.

Сьогодні найчастіше кібердіяльність спецслужб ототожнюють саме з протидією кібератакам та захистом інформації в кібернетичних мережах і системах, що становить певну цінність для держави. Але, під протидією варто розуміти не просто пасивне спостереження та протидію атакам в момент їх вчинення, а ще й аналіз відбитих або пропущених атак, контратаки, які можуть починатися ще під час здійснення самої атаки на наш ресурс; кібернетичну розвідку й контррозвідку як специфічні напрями цих видів діяльності, що провадяться в кіберпросторі. Отже, можемо дійти висновку, що процес інформатизації створює спецслужбам новий вимір діяльності, спонукає їх до створення нових і вдосконалення вже наявних способів і методів забезпечення безпеки національного інформаційного та кібернетичного простору.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 15.03.2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
2. Ляшенко І.О. Кібернетичний простір як результат еволюції інформаційних технологій / І. О. Ляшенко // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. - 2010. - № 2. - С. 14-16.

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КОЗАЦЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ СЕРЕДИНИ XVII СТ.

Решетняк І. О.

курсант

Національна академія Служби безпеки України

До підписання Зборівського мирного договору в 1649 році української державності в козаків не існувало, через це дуже часто з'являлися загрози їх інтересам із боку держав-сусідів. Тому вивчення факторів формування та розвитку спецслужб в середині XVII ст. зумовлено необхідністю всебічного аналізу національного досвіду та історичного минулого створення та функціонування спецслужб Запорозької Січі для подальшого удосконалення діяльності Служби безпеки України як національної спецслужби. Цим і зумовлена подальша актуальність теми.

На думку багатьох сучасних науковців, таких як В.Сідак, В.Степанков та ін., основними чинниками, що вплинули на створення та подальшу діяльність українських спецслужб середини XVII ст. були фактори у зовнішньо-, внутрішньополітичній та військовій сферах. У зовнішньополітичній сфері такими загрозами були територіальні претензії з боку держав сусідів і загроза військової експансії щодо Запорозької Січі, у внутрішньополітичному руслі – релігійна сфера, яка, використовуючи свідомість населення, апелювала до політичних уподобань народу. Найголовнішою загрозою всередині держави був сепаратизм. У військовій сфері найактуальнішою проблемою для козаків було збереження таємниць щодо подальших військових дій.

Зокрема, зовнішня політика сусідніх держав, яка проявлялася у посяганнях на національно-державну самостійність Запорозької Січі, негативно впливала на становлення козацької державності. Саме тому територіальні претензії з боку інших держав (зокрема, Речі Посполитої, Московського царства, Кримського ханства та Османської імперії) стали своєрідним каталізатором розвитку українських розвідувальних органів. Причому прообраз цих органів сформувався ще за часів П.Конашевича-Сагайдачного на початку XVII ст. Таким органом у Запорозькій Січі була Генеральна канцелярія, що скеровувала розвідувальні групи та осередки, дипломатичні місії та емісарів, військові розвідувальні загоны на території потенційно небезпечних держав-сусідів.

Очолював козацьку розвідку гетьман України, який, маючи особисту розвідувальну агентуру, співпрацював із розвідкою держав-союзників.

Военно-політична нестабільність поблизу кордонів Запорозької Січі, а також нестабільність в релігійній сфері (зокрема, гетьманські універсали, спрямовані на безоплатне вилучення майна в греко-католицьких церквах) спонукали Генеральну канцелярію до створення агентурної мережі. На неї поклалися завдання із забезпечення таємності планування і ведення бойових дій козацьких військ за посередництвом козацької старшини, а також завдання у сфері викриття та знешкодження розвідувальної, диверсійно-терористичної та екстремістської діяльності ворожої агентури проти Запорозької Січі. Це свідчить про те, що козацькі спецслужби вирішували саме ті проблеми, котрі загрожували становленню української державності.

Загроза сепаратизму, як найбільша небезпека у внутрішньополітичній сфері, вирішувалася шляхом створення розгалуженої агентурної мережі на прикордонних територіях. Серед найвідоміших українських розвідників, які здобували найбільш цінні відомості про настрої населення в прикордонних регіонах і на території ворога, тогочасні польські та козацькі джерела виділяють братів Сечевичів і Ярмуловича, полковника козацьких емісарів Стасенка та найбільш видатного розвідника козаків, “камергера короля польського”, Василя Верещака.

Із польських літописів довідуємося про чималу агентурну мережу полковника Стасенка: “Під його керівництвом у Великій Польщі зібралось 80 осіб, а по всій Польщі – аж 2 тис...” .

Отже, аналізуючи наведені вище фактори, що вплинули на формування і розвиток спецслужб в козацькій Україні в середині XVII ст., можемо дійти висновку, що історичні аспекти функціонування козацьких розвідувальних та контррозвідувальних органів повинні бути враховані в діяльності Служби безпеки України сьогодні. Зокрема, в умовах незаконної окупації Російською Федерацією АР Криму та військової агресії на сході України, спецслужби відіграють найголовнішу роль у захисті територіальної цілісності та недоторканості України від територіальних посягань та імперських амбіцій із боку агресора.

СИЛИ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ: ЗАРОДЖЕННЯ, РОЗВИТОК І ПЕРСПЕКТИВИ

Резнік В. І., Сидоров С. В.

кандидат історичних наук, с.н.с., полковник, начальник НДІ кафедри оперативного мистецтва;
доктор історичних наук, професор, професор кафедри оперативного мистецтва
Національний університет оборони України ім. Івана Черняховського

Спеціальні операції (СпО) достатньо давно увійшли в практику ведення війн та вирішення широкого кола завдань в інтересах вищого воєнно-політичного керівництва країн в умовах формальної відсутності оголошеного стану війни. Останні десятиліття проведення СпО та менших за масштабами акцій покладається на сили спеціальних операцій (ССО). Про їх формування у переважній більшості країн формально було проголошено в останні два десятиліття. Цей виступ буде присвячено генезі, розвитку та перспективам ССО.

У своєму розвитку ССО мають двох попередників: це підрозділи і частини спеціального призначення (СпП, *рос.* – спецназ) та структурні підрозділи спеціальних служб, призначених для ведення інформаційно-психологічних операцій [1]. Підрозділи, а пізніше й частини спецпризначення створювалися для ведення розвідки у стратегічній та оперативній глибині в інтересах оперативних, стратегічних об'єднань або навіть стратегічного керівництва, пошуку та виведення з ладу елементів системи управління та засобів ядерного нападу противника, проведення диверсій на стратегічних об'єктах противника [2]. Процес створення підрозділів і частин спецпризначення активно розпочався ще в роки Другої світової війни, а з її закінченням і появою ядерної зброї відбувся їх певний занепад, але в 1950-х роках знову розпочався їх масовий “ренесанс” [2, 3]. Досвід Другої світової війни при їх формуванні відіграв доволі значну роль. Проте, спецпризначенців передбачалося використовувати насамперед для ведення ядерної війни, враховуючи їх підготовку, досвід застосування подібних формувань у партизанській війні, не міг “простоювати” в умовах, коли збройні сили більшості країн вели війни регіонального і локального масштабу. Саме в таких війнах високий рівень підготовки, оснащення спеціальним спорядженням і озброєнням, специфічні навички і вміння спецпризначенців стали надзвичайно актуальними. Можна згадати активне застосування спецпідрозділів у війнах і збройних конфліктах в Африці, Центральній і Південно-Східній Азії, Латинській Америці тощо. Надзвичайний інтерес має американській і радянський досвід війн у В'єтнамі, Афганістані, робота ізраїльських спецпризначенців як під час чисельних війн зі своїми арабськими сусідами, так і при проведенні операцій, спрямованих проти різноманітних терористичних організацій і груп, дії спецпризначенців Куби на Африканському континенті тощо [4, 5]. Спецпризначенців залучали для пошуку партизанських формувань противника, організації партизансько-повстанського руху, перекриття шляхів постачання партизанських формувань з території інших держав, знищення невеличких загонів та окремих польових командирів, пошуку та порятунку льотчиків збитих літальних апаратів і полонених тощо. Також їх могли застосовувати і проти важливих об'єктів регулярних сил противника [6].

Зміна характеру загроз, яку почали усвідомлювати на рубежі 1970–1980-х років призвела до нового етапу в розвитку військових формувань, призначених для виконання спеціальних завдань. Активне застосування спецпризначенців у конфліктних регіонах світу, зростання загроз від терористичних, кримінальних і партизанських формувань, накопичення досвіду, розвиток озброєння і військової техніки та зміни геополітичної ситуації в світі призвели не лише до розширення кола завдань спецпризначенців, але й до об'єднання їх зусиль зі структурами, які чинили “несиловий” вплив на противника. Виникла потреба підтримувати інформаційно-психологічні, гуманітарні, правові дії та акції силою, при чому такою, що може бути застосована раптово, точно, приховано, нестандартно і в найкоротший час, у ряді ситуацій без позначення державної приналежності застосованих підрозділів. Таким вимогам найкраще відповідали саме спецпризначенці. З'явилися у воєнній теорії і практиці поняття спеціальних операцій і дій, під якими розуміли, відповідно, сукупність узгоджених за цілями, завданнями, місцем і часом спеціальних дій військ (сил), які проводяться за єдиним замислом і планом для досягнення визначених цілей і заходи, що проводяться спеціально призначеними, організованими, підготовленими і оснащеними силами, що застосовують методи і способи бойових дій, не характерні для звичайних сил (розвідувально-диверсійні, підривні, контртерористичні, контрдиверсійні, контррозвідувальні, партизанські та антипартизанські тощо) [7]. Необхідність проведення подібних операцій призвела до створення у збройних силах більшості країн на правах окремого виду сил спеціальних операцій. Об'єднання в них, на перший погляд, несумісних “силової” та “інтелектуальної” складових дали синергетичний ефект, в чому ми можемо переконатися на досвіді війн в Югославії, Перській затоці (1991 та 2003 рр.), під час “Арабської весни” та й на власному гіркому досвіді.

Аналіз розвитку ССО дозволив виявити ряд тенденцій, що визначатимуть їх обрис у найближчій і середньостроковій перспективі. Це посилення залежності успіху СпО від розвідувального й

аналітичного забезпечення; підвищення ролі підтримки ССО з боку інших видів збройних сил, розширення кола завдань ССО; продовження їх оснащення спеціальним ОВТ; централізація управління ССО тощо [8, с. 63–64]. Роль ССО у війнах постійно зростає, а протидія їм потребуватиме значно більших зусиль від різних силових структур, особливо в разі нехтування світових тенденцій розвитку теорії і практики ведення СПО.

Література:

1. Козлов С. Зеленые береты // Agentura.ru : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agentura.ru/dossier/usa/specnaz>
2. Ардашев А. Боевая подготовка спецназа : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rumvi.com/products/ebook/боевая-подготовка-спецназа>
3. Спецназ Великобритании. Силы специальных операций Великобритании : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://spec-naz.org/articles/foreign/?element_id=5324
4. Спецподразделение Генерального штаба Армии обороны Израиля “Сайерет Маткаль” // Вымпел-В : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://vimpel-v.com/special_forces/sf_israel/74-sayeret-matkal.html
5. Норин Е. Кубинцы на фронтах Холодной войны: от Анголы до Сомали, от Алжира до Эфиопии : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://sputnikipogrom.com/history/62825/cuba-worldwide/#.WLrh5Di63sM>
6. Вьетнамский бросок / Шесть зарубежных операций спецназа ГРУ ГШ : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://windowsuser.livejournal.com/1015315.html>
7. Формы применения Вооруженных Сил Российской Федерации // Министерство обороны Российской Федерации (Минобороны России) : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details.htm?id=14014>
8. Галушко С. Некоторые вопросы проведения специальных операций в период после Второй мировой войны. Аналитический доклад – М.: ЦСОП, 2011. – 73 с.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБИ

Савченко Д. С.

старший викладач

Національна академія Служби безпеки України

Внаслідок експоненціального зростання кількості текстової інформації, доступної на сьогодні з відкритих джерел, використання новітніх технологій для її аналізу й обробки є неминучим. Особливо це стосується діяльності вітчизняних спецслужб, кіберпростір для яких в умовах ведення фактичної інформаційної війни проти України перетворився на окреме поле битви. Адже можна констатувати, що інтенсивність використання глобальних інформаційних технологій і ресурсів на шкоду нашій країні останнім часом значно підсилилась.

За умов, що склалися, використання в діяльності СБ України інтелектуальних інформаційних технологій має на меті не тільки забезпечення автоматизації виконання рутинних операцій, а й створення нових механізмів підтримки прийняття рішень.

Сучасні програмні засоби, що побудовані у відповідності до принципів інтелектуальних інформаційних технологій, такі як Autonomy IDOL (Hewlett-Packard), Endeca (Oracle), Vivisimo (IBM) вже дозволяють говорити про „комп’ютерні системи, засновані на смислі” (МВС, *Meaning-Based Computing*). Подібні системи здатні виділяти смисл із будь-яких текстів, незалежно від форми їх представлення та форматів. Як правило, в них прийнята певна ієрархія технологій роботи з текстом, де на нижньому рівні знаходиться тривіальний пошук за ключовими словами, а на вищому рівні – МВС.

Наприклад, в продукті Autonomy IDOL від Hewlett-Packard прийнята наступна ієрархія: 1) пошук за ключовими словами (без будь-якого врахування зв’язку між даними і інформацією, що міститься у них); 2) вдосконалений пошук за ключовими словами (враховує прості закономірності: частоту повторення слів і т.п.); 3) перехресне ранжирування (засноване на частоті звернення до того чи іншого документу) – основа пошукового механізму Google; 4) федеративний пошук (заснований на автоматичному заповненні усіх web-форм, які йому зустрічаються, і здатний проникати в „Глибокий Веб” („Deep Web”), що є поза межами досягнення звичайних пошукових засобів); 5) концептуальний пошук

(просте врахування контенту за основі евристичних алгоритмів для визначеної прикладної галузі); 6) безпечний пошук (додатково враховує засоби обмеження доступу); 7) контекстний пошук (спеціальні пошукові машини, що орієнтовані на окремі контексти); 8) мультимедійний пошук (додатково враховується розпізнавання образів); 9) класифікація даних, виявлення в них змін і врахування профілів користувачів (дозволяє адаптуватися до запитів певних користувачів); 10) кластеризація даних, визначення сюжетних ліній, ідентифікація співрозмовників, оцінювання об'єктів в текстових повідомленнях та інші прийоми (рівень роботи зі смислами повідомлень). МВС об'єднує усі перераховані рівні [1].

Можна виокремити деякі шляхи збільшення ефективності використання інформаційних інтелектуальних технологій у діяльності СБ України.

По-перше, підтримувати практику використання передових програмних продуктів світового рівня для смислової обробки наявних текстових масивів. Наприклад, система Autonomy IDOL містить більш ніж 500 різних функцій для витягування смислу з текстів, більш ніж 400 конекторів до різних джерел даних, підтримує роботу із вбудованими вузлами Hadoop і СУБД Vertica, для візуалізації результатів дозволяє використовувати як власні засоби інтерфейсу, так і технології сторонніх компаній (QlikView, Tableau та ін.). Використання подібних систем дозволить не тільки максимально швидко отримати певні результати, але й також опрацювати на практиці передові світові технології у сфері компетенції СБ України, сформувавши на підставі такого досвіду вимоги до майбутніх власних розробок.

По-друге, розвивати контакти з вітчизняними компаніями-розробниками програмного забезпечення з метою формування вимог до створення вітчизняних сучасних і більш дешевих аналогів програмних продуктів у сфері інтелектуальних інформаційних технологій. Наприклад, досвід діяльності спеціальних служб США свідчить, що деякі підконтрольні ними організації, наприклад, такі, як „In-Q-Tel”, відповідають за підтримку компаній, технології яких мають значення для національної безпеки [2].

По-третє, здійснювати в рамках науково-дослідних робіт розробку власних інтелектуальних інформаційних систем на підставі сучасних принципів і останніх досягнень в галузі. При необхідності використовувати для цього площадки відкритих некомерційних проектів в рамках взаємодії зі структурами громадянського суспільства. Це дозволить у перспективі розробити власні програмні продукти інтелектуальної обробки контенту з урахуванням специфіки діяльності СБ України.

Література:

1. Черняк Л. Аналитика неструктурированных данных. / Л. Черняк // Открытые системы. Журнал. — 2012. — № 6. — С. 57–69.
2. Powers, Shawn M.; Jablonski, Michael. The Real Cyber War. Champaign, IL: University of Illinois Press. — 2015. — pp. 63–69. ISBN 978-0-252-09710-2.

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА СБУ

Салтиков С. М.

курсант

Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України НІОУ ім. Я. Мудрого

Прагнення побудувати в Україні дійсно демократичну та правову державу об'єктивно зумовлює необхідність реформування національного законодавства відповідно до міжнародно-правових стандартів. Передумовою побудови демократії в будь-якій державі слугує сформоване та зріле громадянське суспільство, яке, при взаємодії із органами влади дає змогу досягти поставлених перед державою цілей та завдань, а також уникнути ряду негативних чинників, таких як корупція, перевищення службових повноважень тощо.

Особливої актуальності проблема взаємодії громадського сектора із державою набуває у секторі забезпечення державної безпеки, при взаємодії із державним правоохоронним органом спеціального призначення – Службою безпеки України (далі - СБУ). Специфіка діяльності цього правоохоронного органу пов'язана із обмеженнями витоку будь-якої інформації, яка є державною або іншою захищеною законом таємницею. Відповідно, і контроль громадськості за СБУ досі має досить обмежений характер, враховуючи особливості діяльності цього державного органу.

Основу національно-правового регулювання у цій сфері становлять такі нормативно-правові акти, як Конституція України, закони України: «Про Службу безпеки України», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про державну таємницю» тощо.

Про необхідність реформування національної спецслужби, зокрема, у сфері тіснішої взаємодії із громадськістю та посилення демократичного контролю згадувалося у багатьох міжнародних документах, таких як Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи №№ 1402 (1999), 1713 (2005), 1466 (2005) тощо.

На виконання вимог, визначених у цих Рекомендаціях, з метою покращення взаємодії громадськості із СБУ, 29 квітня 2015 року Наказом Центрального управління Служби безпеки України було затверджено «Положення про Громадську раду з питань оновлення Служби безпеки України», на яку покладено завдання із налагодження взаємодії СБУ із громадськістю. Основними формами діяльності Громадської ради можна визначити: здійснення моніторингу, аналіз інформації з питань оновлення кадрового складу СБУ, підготовка пропозицій з питань діяльності СБУ, проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, інформування громадськості тощо.

Проте, системний аналіз цього Положення говорить про певну обмеженість повноважень Громадської ради та потребу у подальшому реформуванні сектору взаємодії громадськості із органами безпеки. Наведена думка підтверджується створенням у січні 2016 року Міжнародної дорадчої групи з питань реформування СБУ, діяльність якої, зокрема, спрямована на реформування сектору демократичного контролю за діяльністю спецслужби. Більше того, в подальшому, Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»» від 14 березня 2016 року було визнано необхідність підвищення взаємодії громадськості із сектором безпеки у цілому ряді напрямків (правових, організаційних тощо).

Враховуючи викладене, зважаючи на потребу подальшої роботи у забезпеченні ефективної взаємодії громадянського суспільства зі СБУ, вважаємо за доцільне розширення повноважень Громадської ради стосовно контролю за діяльністю національної спецслужби, зокрема передбачити серед її повноважень:

- громадські обговорення та слухання з питань ефективності діяльності СБУ;
- розширити сферу моніторингу оцінювання діяльності СБУ не лише стосовно кадрової політики, але й у інших напрямках, не охоплених державною таємницею;
- розширити сферу проведення громадської експертизи, не звужуючи її лише до антикорупційної експертизи нормативно-правових актів,
- можливість проведення громадських перевірок – сукупності дій суб'єкта громадського контролю зі збору та аналізу інформації, перевірки фактів і обставин, що стосуються суспільно значущої діяльності органів безпеки.

Також, на виконання вимог Рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи перспективною видається думка стосовно розробки та прийняття Закону України «Про громадський контроль в Україні», в якому передбачити вичерпний перелік форм громадського контролю, механізм їх забезпечення та відповідальність посадових осіб за порушення його вимог.

На нашу думку, проведення усього цього комплексу заходів сприятиме налагодженню системи громадського контролю та у комплексі здатне цілком вирішити питання із взаємодії громадянського суспільства зі СБУ.

ЗАТРИМАННЯ ОСІБ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Сердечна А. Ю.

аспірант

Національна академія Служби безпеки України

З урахуванням того, що в чинному КПК України передбачено існування кількох видів затримання осіб, а положення статей низки законів, якими керується Служба безпеки України в своїй оперативно-службовій діяльності, також передбачають можливість затримання окремих категорій осіб, в оперативних співробітників досить часто виникає питання, які саме види затримання вони уповноважені застосовувати.

Чинний КПК України передбачає два основних види затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, без ухвали слідчого судді – законне затримання, яке може бути застосоване винятково до внесення даних про виявлене кримінальне правопорушення до ЄРДР (ст.207), та затримання уповноваженою службовою особою (ст.208), яке є тимчасовим запобіжним заходом та засобом забезпечення кримінального провадження. При цьому процесуальний статус підозрюваного затримана особа набуває лише в тому випадку, коли її затримано в порядку ст. 208 КПК України, а отже, оскільки процесуальний статус може набуватися лише в рамках розпочатого кримінального провадження, то і

здійснити затримання в порядку ст. 208 КПК України мають право відповідні суб'єкти (уповноважена служба особа, слідчий, прокурор) [1].

Уповноважена служба особа може застосовувати як процесуальне затримання, що прямо передбачено положеннями ст. 208 КПК України, так і законне затримання, яке ще не є процесуальним до внесення даних про виявлені ознаки кримінального правопорушення до ЄРДР.

Однак, оперативні підрозділи за своєю ініціативою не мають права здійснювати процесуальне затримання, так як це явно виходить за межі наданих їм КПК України повноважень, оскільки воно, відповідно до ст. 41 КПК України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого або прокурора. При цьому процесуальне затримання не включене до переліку слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій, тому доручене оперативному підрозділу бути не може.

З іншого боку, низка статей законів України, якими керується СБ України в своїй оперативно-службовій діяльності, також вказують на можливість «затримання» окремих категорій осіб. Так, ст.7 Закону України «Про контррозвідальну діяльність», по-перше, визначає підстави для затримання особи у ході контррозвідальної діяльності, по-друге, не визначає особливого для органів, підрозділів та співробітників СБ України порядку затримання окремої категорії осіб, по-третє, вказаний вид затримання – це дещо розширений варіант законного затримання – до внесення даних до ЄРДР. [2] Тобто вказаний Закон не уповноважує оперативні підрозділи органів СБ України застосовувати процесуальне затримання особи в порядку ст. 208 КПК України, а лише містить окремі розширені випадки законного та адміністративного затримання осіб.

Статтею 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [3] також передбачені окремі випадки законного чи адміністративного затримання правопорушників у районі проведення АТО, крім процесуального затримання особи в порядку ст. 208 КПК України.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених ст. 6 вказаного Закону підстав надається право проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб [4].

Таким чином, підсумовуючи проаналізовані норми, можна дійти висновку, що оперативні підрозділи СБ України не уповноважені самостійно приймати рішення про процесуальне затримання особи в порядку ст. 208 КПК України. Жоден із законів України, який регулює діяльність органів СБ України, не уповноважує оперативні підрозділи СБ України на застосування процесуального затримання особи в рамках розпочатого кримінального провадження, тому співробітник оперативного підрозділу СБ України не є уповноваженою на затримання службовою особою і не має права здійснювати процесуальне затримання в порядку ст. 208 КПК України.

Враховуючи наведений вище висновок, необхідно зазначити, що наявна ситуація повинна бути або врегульована, або змінена, оскільки процесуальна практика свідчить про застосування в окремих кримінальних провадженнях до осіб затримання в порядку ст. 208 КПК України співробітниками оперативних підрозділів, незважаючи на відсутність процесуальних підстав для такої діяльності. Отже, на законодавчому рівні необхідно прямо передбачити в КПК України повноваження співробітників оперативних підрозділів правоохоронних органів застосовувати до кримінальних правопорушників затримання в порядку ст. 208 КПК України.

БАЗОВІ МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНОГО НАПАДУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Сидоров М. В.-С.

факультет соціології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інформаційна війна – це боротьба між державами чи організаціями з використанням інформаційного озброєння, тобто інформаційних технологій, що базуються на промисловому виробництві, тобто поширення та нав'язування інформації.

Принципової різниці між термінами «інформаційна війна», «інформаційне протистояння» або «інформаційна боротьба» - немає.

Під інформаційними війнами розуміємо цілеспрямоване оперування суб'єктів смислами: створення, знищення, модифікація, нав'язування і блокування смислових носіїв інформаційними методами для досягнення поставлених цілей.

Предметом теорії інформаційних війн є моделі, створені інформаційними суб'єктами, і які використовуються для керування цими суб'єктами.

Інформаційна війна є таким же компонентом війни, як хімічна війна або ядерна.

Інформаційна війна становить собою сукупність запланованих, взаємозв'язаних інформаційних операцій, успішне виконання яких приводить до досягнення мети, яка, як правило, полягає в тому, щоб взяти під контроль системи керування противника.

Підготовка і проведення інформаційної операції в гуманітарній або технічній сфері потребує різних фахівців.

Історія війн нерозривно пов'язана з історією розвитку відповідної зброї та технологій її застосування.

Історія зброї в гуманітарній сфері – це історія ЗМІ і технологій потаємного управління людиною (гіпноз, реклама, спеціальні навчання, НЛП і т. п.)

Історія зброї в технічній сфері – це історія програмних засобів потаємного інформаційного впливу (віруси, закладки) – інформаційних технологій та їх застосування.

Зупинимося на історії зброї в технічній сфері, відомості, які створюються, передаються і подаються, можуть бути як такі так і командні. Множина команд, що проникає до інформаційної системи, стає її частиною, але при цьому має власну цільову установку, називається вірусом.

Інформаційна зброя становить собою засоби, якими активізуються, знищуються, блокуються або створюються в інформаційній системі процеси, в яких зацікавлений суб'єкт, що застосовує зброю.

Інформаційна безпека країни—це відчуття захищеності від застосування цілеспрямованого інформаційного впливу, як ззовні, так і зсередини країни, направлено на принесення їй збитків.

На людей інформаційний вплив, що спотворює модель світу, здійснюється, серед інших методів, за допомогою ЗМІ, на соціальні системи – за допомогою нормативно законодавчої бази, на технічні системи – за допомогою вірусів і програмних вкладень.

За інформаційну безпеку країни відповідає Служба Безпеки України.

"Інформаційна безпека країни" та "безпека інформації" -- це не одне й теж.

Інформаційна безпека—це окремий напрямок, який сьогодні має більший пріоритет, ніж ядерна безпека. Наприклад, знищення Радянського Союзу в цьому розумінні – показник.

Під «інформаційною безпекою країни» розуміємо стан захищеності її національних інтересів в інформаційній сфері. Це:

- а) дотримання прав та свобод в області отримання та використання інформації;
- б) інформаційне забезпечення державної політики всередині країни та за кордоном;
- в) розвиток в країні інформаційних технологій;
- г) забезпечення інформації.

В епоху інформаційних війн саме інформаційна безпека визначає національну безпеку країни.

В основі забезпечення інформаційної безпеки країни лежать закони і нормативні акти, направлені на пониження можливостей зовнішнього керування країною. Якщо таких актів немає, то говорити про інформаційну безпеку не має сенсу.

Дуже важливим документом має бути покарання за наклеп.

Метою інформаційної загрози є запуск процесу самознищення.

Існує також поняття "інформаційної поразки". Ознаки інформаційної поразки слід шукати, виходячи з того, що інформаційна зброя, в першу чергу, діє на систему управління, не стільки знищуючи, скільки підпорядковуючи її собі. Саме так діють найбільш небезпечні біологічні та комп'ютерні віруси. Головною ознакою інформаційної поразки є зміни в поведінці враженої системи. Вражена інформаційною зброєю система в своїй поведінці керується вже не стільки власними інтересами, скільки чужими командами. При цьому команди можуть бути потаємними або явними.

Рівень враження інформаційною зброєю можна оцінити, наприклад, для держави, — це структури, що працюють в даній державі в інтересах інших держав або — самі на себе. Ті, хто працюють на замовленнях з-за кордону, по закордонних грантах, часто обґрунтовують це тим, що так бажає замовник. Наука, на жаль, ніколи не буває вільною від ідеології, від фінансування і від побажань замовника.

Досить обґрунтована формула визначення ефективності інформаційної зброї має вигляд

$$f = \frac{ns}{t(d + v)},$$

де: n - число людей або технічних засобів, які спроможні дану зброю знищити або перепрограмувати; s - відстань, на якій знищення або перепрограмування стає можливим; t - інтервал часу, за який люди або технічні засоби можуть бути знищені або перепрограмовані; d - вартість виробництва зброї; v - накладні витрати (оплата тих, хто застосовує зброю) .

Соціальні мережі – соціальні структури, що становлять собою множину агентів (суб'єктів—індивідуальних чи колективних, наприклад: індивідів, сімей, груп, організацій) і визначена на ній множина стосунків (сукупність зв'язків між агентами, наприклад: знайомства, дружба, співробітництво, вплив, комунікації) – є предметом активних досліджень. При моделюванні соціальних мереж виникає необхідність їх аналізу, в тому числі, як мереж впливу – обліку взаємного впливу членів мережі, динаміки їх думок. Суттєво зросла важливість ресурсів нового типу – онлайн-соціальних мереж, як засобів розповсюдження думок, що впливають на дії користувачів мережі.

Одне з важливих питань, розв'язуваних за допомогою моделей поширення інформації, це питання – при яких умовах швидкість росту кількості adeptів досягає максимуму. Відповідне явище називається максимальним ажіотажем.

В рамках базової моделі інформаційного нападу припускається, що неохоплений інформацією індивід може одержати її або від ЗМІ, або шляхом міжособистісної комунікації від інформованого раніше індивіда. Інтенсивність поширення інформації через міжособистісну комунікацію при цьому пропорційна також числу вже охоплених індивідів.

Загальна швидкість зміни числа adeptів складається зі швидкості поширення інформації через ЗМІ і через міжособистісну комунікацію.

Модель має вигляд задачі Коші для нелінійного диференціального рівняння:

$$\frac{dN}{dt} = (\alpha + \beta N)(N_0 - N(t)), N(0) = 0 \quad (1)$$

Тут $N(t)$ – число індивідів, які володіють інформацією і поширюють її в момент часу t , параметри α, β характеризують, відповідно, інтенсивність поширення інформації через ЗМІ і шляхом міжособистісної комунікації, N_0 – число індивідів в соціумі.

Модель поширення інформації в сильно комунікативному (сильно зв'язаному) середовищі має вигляд

$$\frac{dN(t)}{dt} = (\alpha + \beta N^2(t))(N_0 - N(t)) \quad (2)$$

Модель поширення інформації в слабокомунікативному середовищі є

$$\frac{dN(t)}{dt} = (\alpha + \beta \sqrt{N(t)})(N_0 - N(t)) \quad (3)$$

Розглянемо соціальну спільноту, потенційно підвладну впливу не одного, а двох різних за змістом інформаційних потоків. Нехай два джерела різної інформації одночасно починають її транслювати, в наслідок чого обидва інформаційні потоки поширюються серед членів спільноти. Оскільки джерела не тотожні, то даний процес розглядається як інформаційне протистояння (конкуренція, суперництво). Переможцем вважається той, хто на момент, коли всі члени досліджуваної спільноти охоплені інформацією з відповідних джерел, зумів поширити свою інформацію серед більшої за суперника кількості членів спільноти.

В цій моделі вважається, що індивід, отримавши інформацію від одного з джерел, закритий для іншого джерела. Базова модель інформаційного протистояння має вигляд задачі Коші для системи з двох диференціальних рівнянь:

$$\begin{aligned} \frac{dN_1(t)}{dt} &= (\alpha_1 + \beta_1 N_1(t))(N_0 - N_1(t) - N_2(t)), N_1(0) = 0; \\ \frac{dN_2(t)}{dt} &= (\alpha_2 + \beta_2 N_2(t))(N_0 - N_1(t) - N_2(t)), N_2(0) = 0 \end{aligned} \quad (4)$$

Тут $N_1(t), N_2(t)$ – швидкість зміни числа adeptів; $N_0(t)$ – чисельність спільноти; α_1, α_2 – інтенсивність зовнішніх джерел; β_1, β_2 – інтенсивність внутрішнього поширення інформації.

Макромоделі поширення інформації в соціальних мережах:

$$\begin{aligned} \frac{dx}{dt} &= -\alpha xy \\ \frac{dy}{dt} &= \alpha xy - \beta y^2 - \gamma yz \\ \frac{dz}{dt} &= \beta y^2 + \gamma yz \end{aligned}$$

Неповне охоплення соціуму засобами масової інформації. Виділимо дві групи: X_1 – індивіди, що отримують інформацію як при міжособистісній взаємодії, так і від ЗМІ; X_2 – індивіди, що отримують інформацію лише від міжособистісної взаємодії:

$$\frac{dX_1}{dt} = (\alpha + \beta(X_1 + X_2))(N_1 - X_1)$$

$$\frac{dX_2}{dt} = \beta(X_1 + X_2)(N_2 - X_2)$$

Нехай індивід поширює інформацію лише після двократного її отримання. X – кількість індивідів, що отримали інформацію рівно один раз. Тоді модель засвоєння інформації буде:

$$\frac{dX}{dt} = (N - X - x)(\alpha + \beta X) - x(\alpha + \beta X)$$

$$\frac{dX}{dt} = x(\alpha + \beta X)$$

Модель забування інформації:

ГОТОВНІСТЬ ДО ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ЯК НОВИЙ ВИМІР ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ

Христофорова О. Ф.

студентка

Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

Резонансні світові події останніх років, зокрема революційні зміни влади та збройні конфлікти в країнах Північної Африки, Близького Сходу та колишнього СРСР, свідчать про появу нових форм і методів, до яких вдаються провідні держави, намагаючись досягти своїх зовнішньополітичних цілей і владнати міждержавні конфлікти.

На заміну класичним військовим агресіям, коли застосовуються збройні сили, приходять так звані «гібридні війни». Вони мають прихований характер та спостерігаються переважно у політичній, економічній, інформаційній і соціальній сферах. Військо для вирішення окремих завдань залучається в невеликій кількості. Суттю такого підходу є зміщення центру зусиль з фізичного знищення супротивника в рамках масштабної війни до вживання засобів «м'якої сили» проти країни-супротивника з метою дезінтеграції та зміни її керівництва, включення до сфери свого впливу [1].

Тема «гібридної війни як загрози національній безпеці» є сьогодні актуальною та потребує детального дослідження її суті, складових, форм і способів ведення.

Відомими «гібридними війнами» сучасності є:

1. Лівансько-ізраїльський конфлікт 2006 року, в якому Хізбалла боролася із військово-сильнішим противником Ізраїлем із використанням класичних військових дій, нерегулярних збройних формувань та інформаційних методів ведення війни, завдавши Ізраїлю, на думку багатьох експертів, стратегічної поразки.

2. У Російсько-грузинській війні 2008 року. Росія, одночасно із застосуванням збройних сил, вела інформаційну, кібер- та економічну війну.

3. Збройна агресія Росії проти України стала довгостроковим чинником впливу на українську політичну, економічну, військову та соціальну реальність. Унаслідок дій Росії впродовж 2014 року деформовано систему глобальної та регіональної безпеки, а також чинну систему міжнародного права. Майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (зокрема у межах Будапештського меморандуму) виявилися недієздатними в умовах, коли агресором виступив один із гарантів – Р Ф.

Росія застосувала проти України концепцію «гібридної війни», яка багато в чому є унікальною зі структурно-функціонального погляду: за формою вона «гібридна», а за змістом – «асиметрична». Найчіткіше характер нового типу війни продемонстрували спочатку анексія Російською Федерацією навесні 2014 року території Автономної Республіки Крим, а потім – підтримка місцевих радикальних елементів та повномасштабне вторгнення російських підрозділів до східних областей України [2].

Типовими компонентами гібридної війни є використання: класичних прийомів ведення війни (із

військовослужбовцями в уніформах, військовою технікою та ін.); нерегулярних збройних формувань (повстанців, терористів, партизан та ін.); таких типів війни і прийомів, як інформаційна і кібервійна.

Можемо дати висновки, що воєнно-політична обстановка, яка склалася сьогодні довкола держави, вимагає повного переосмислення загальних підходів до підтримання національної безпеки України, кардинальної перебудови всього сектору безпеки та оборони держави з метою приведення у відповідність до нових викликів та загроз. Для вирішення цього важливого стратегічного завдання пропонуємо такі заходи.

1. Переглянути базові принципи побудови системи національної безпеки держави з метою пошуку та приєднання України до надійної системи колективної безпеки, яка б гарантовано захищала незалежність, суверенітет і територіальну цілісність нашої держави.

2. Реформувати Збройні Сили та інші силові структури України до ведення воєнних дій у нових умовах сучасного протистояння з агресором, враховуючи досвід АТО на сході країни у протистоянні «гібридній війні».

3. Створити ефективну систему забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки держави як інструменту протидії зовнішнім інформаційним загрозам та інформаційної підтримки зовнішньої та внутрішньої політики України.

Література:

1. Стратегія і тактика гібридних війн в контексті військової агресії Росії проти України [Електронний ресурс] // Борисфен інтел. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень, 24.11.2014.– Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-war>.
2. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / В. Горбулін // Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – 23-30 січня. – № 2

РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІІ ТЕРОРИЗМУ

Черниченко Я. А.

кандидат економічних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України

Сьогодні тероризм перетворився на глобальну проблему людства. Це підтверджується тим, що нещодавно генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш на неформальному засіданні Генасамблеї ООН виступив за створення нового управління по боротьбі з тероризмом, яке б очолив його заступник. Одним із основних завдань СБУ в сучасних умовах якраз і є попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, пов'язаних із тероризмом.

Так, одним із законодавчо визнаних суб'єктів, який безпосередньо здійснює боротьбу з тероризмом в Україні у межах своєї компетенції є Служба безпеки України, яка до того ж є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю. З метою ефективної протидії новим формам ведення терористичної боротьби, держава і, насамперед СБУ, мають постійно займатися збором і аналізом великої кількості інформації про всі чинники, що так чи інакше сприяють активізації тероризму.

Створення оптимальної стратегії планування боротьби з цим злочином багато в чому залежить від знання стану активності тероризму на території держави та за її межами, соціального моніторингу проблеми, ставлення різноманітних соціальних прошарків, об'єднань і політичних партій та угруповань до проблеми тероризму, насамперед – характеру відношення до ініціаторів політики тероризму, реальних можливостей держави з попередження і припинення терористичної діяльності.

Процес стратегічного планування з протидії тероризму об'єднує певні етапи управлінських рішень, а саме: прогнозування терористичної загрози соціальних систем та відпрацювання оптимальних управлінських стратегій, спрямованих на її зниження. Вплив державних структур на показники соціального середовища, такі як маргінальність, фанатизм, нігілізм і соціальна віктимність, від якісних властивостей яких залежить сприйняття тероризму соціальною системою, можливий. Для цього необхідно проведення комплексних соціально-управлінських програм, в ідеалі – під егідою держави, де одним з основних учасників має бути Служба безпеки України.

На підставах виробленого прогнозу впливу тероризму на соціальну систему має бути синтезований управлінський сигнал (управлінське рішення) у вигляді документа – модель корегуючого впливу, сукупність заходів, що мають бути виконані, і які, за прогнозами аналітиків, мають знизити

терористичну загрозу як окремих соціальних факторів, так і системи в цілому. Цю модель корегуючого впливу після прийняття рішення керівництвом можна інтегрувати в алгоритм соціального управління.

Синтез такого управлінського сигналу має бути функцією аналітичних підрозділів СБ України. В цьому ракурсі дуже важливе організаційно-стратегічне передбачення. Метою цієї діяльності є усвідомлення фахівцями СБ України організаційних стратегій, які передбачають здійснення систематичного розвитку державницького інтелектуального потенціалу шляхом формування дієвої організації системи боротьби з тероризмом, що може самовдосконалюватися на досвіді минулих стратегічних і тактичних рішень.

В структурі СБУ утворений Антитерористичний центр (АТЦ), на який покладені координаційні функції. Забезпечення ефективних внутрішніх взаємовідносин є невід'ємною частиною управлінської діяльності. Сьогодні АТЦ є таким координатором. Особлива увага має приділятися оптимізації та вдосконаленню правового поля, нормативно-правових механізмів соціальної корекції з метою оптимальної протидії тероризму як соціальному процесу. Відповідне місце в процесі стратегічного планування посідає різнопланова інформація про стан суспільства, якою мають володіти аналітичні підрозділи СБ України. Саме від достовірності й оперативності цієї інформації залежить правильність і своєчасність прийнятих рішень. Нині в процесі організації протидії тероризму використовуються, переважно, технології інформаційного забезпечення, засновані на реалізації Закону "Про оперативно-розшукову діяльність" (тобто, за фактом підготовки або здійснення терористичного акту). Впровадження технологій моніторингу тероризму, тобто, перенесення центру ваги на виявлення та нейтралізацію соціальних факторів, що сприяють терористичним проявам, дозволить значно знизити терористичну уразливість суспільства.

Проектуючи вищезазначене на реалії в нашій країні та світі, можна відзначити високу актуальність застосування стратегічного планування як науково обгрунтованої технології оптимізації державної і міжнародної систем протидії тероризму. У той час реалізація стратегічного планування є вірним напрямом державницької діяльності при розгляді його (тероризму) як однієї із загроз національній безпеці з прийняттям відповідних організаційно-правових рішень.

РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ СПЕЦСЛУЖБ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Чорней Д. О.

курсант 4-го року навчання факультету №2 - підготовки фахівців
для Національної гвардії України Навчально-наукового інституту №3
Національної академії внутрішніх справ
tpv1@ukr.net

Утворення й становлення розвідки та контррозвідки, інших спецслужб в Україні було закономірним явищем розвитку Української революції й стало складовою частиною розбудови національної держави. Потреба в їх формуванні була нагальною, оскільки обумовлювалася необхідністю рішучої протидії як силою зброї, так і специфічними методами й засобами численним зовнішнім та внутрішнім ворогам у боротьбі за волю і незалежність України та створення належних умов для функціонування її державних інституцій [3].

Діяльність органів безпеки спрямовувалась на захист національних інтересів України, а не на забезпечення чи підтримку якихось агресивних посягань щодо її сусідів та інших країн. Тому першорядними завданнями їх роботи були: захист державного суверенітету й територіальної цілісності України, боротьба з диверсійними та терористичними акціями. Щоправда, в період перебування в Україні за Брестським договором військ австро-німецького блоку їх спецслужби здійснювали жорсткий диктат стосовно українських сил безпеки, намагалися зробити їх слухняними виконавцями в першу чергу своїх власних планів. Ще більшою була залежність розвідки та контррозвідки Державного Центру УНР в еміграції (1921 р.) від польських спеціальних відомств.

Після здобуття в 1991 р. Україною незалежності були утворені різні спецслужби у різних відомствах. Ясно, що вони функціонують в інших суспільно-історичних умовах, мають набагато вищий, ніж у попередників, рівень організації та професійної підготовки кадрів, уже більше двадцяти п'яти років непохитно стоять на сторожі державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності країни. Це безперечний факт. Проте, історичний досвід діяльності української розвідки та контррозвідки, інших органів безпеки всіх формацій національної державності за умови його критичного осмислення може розширити фундамент знань, на якому здійснюється подальша розбудова і вдосконалення сучасних спецслужб України

В ході реалізації цього стратегічного завдання сьогодні важливо враховувати наступне:

1. Нині Україна зустрілась з потужними і добре скоординованими зусиллями своїх недругів (зовнішніх і внутрішніх), які мають за мету підірвати її оборонний та економічний потенціал, реанімувати бездержавність. Поширюються метастази організованої злочинності та корупції. Тому боротьба з цими явищами повинна бути пріоритетним завданням усіх спеціальних служб.

2. Органи безпеки функціонують в умовах подальшої розбудови Української держави, проведення антитерористичної операції на Сході держави, виходу її з економічної кризи [1]. гострої боротьби різних партійно-політичних сил та їхніх намагань встановити контроль над спецслужбами й підпорядкувати своїм інтересам. Це ховає в собі загрозу втрати ними можливості виконувати загальнодержавні функції. Така перспектива неприпустима. Історичний досвід попереджує, що саме політична заангажованість, намагання використати спецслужби в кон'юктуро-політичних цілях призводять до втрати ними професійного змісту своєї діяльності і перш за все головної функції - захисту державності.

3. Органи безпеки покликані зробити вагомий внесок у формування економічної бази нової України. При цьому слід мати на увазі, що майбутнє є тільки у тієї держави, економіка котрої спирається на новітні технології [2]. Тому, на думку автора, першорядного значення в діяльності спецслужб повинні набути економічні й науково-технічні розвідка та контррозвідка.

4. Подальша розбудова та вдосконалення спеціальних відомств ні в якому разі не повинні здійснюватися на засадах ідеологічної чи політичної кон'юктури, вони мають працювати лише на наукових і правових підвалинах, застосовуючи в своїй діяльності визначені законом механізми, виходячи з реальних потреб державотворення, в інтересах суспільства і людини. Проте захист прав громадян не повинен створювати можливість паразитувати на цьому злочинцям.

5. На думку автора, заслуговують на позитивну оцінку сучасні заходи щодо створення в Україні Національного бюро розслідувань. Це відповідає практиці провідних демократичних держав по розмежуванню спецслужб, зокрема США (ЦРУ - ФБР - органи військової розвідки і контррозвідки).

6. Одним з головних завдань органів безпеки повинна бути добре організована відповідно до Закону України "Про освіту" та потреб практики професійна підготовка особового складу, оскільки належний рівень кваліфікації, високий професіоналізм співробітників - це не тільки запорука успіху в роботі, а й імідж відомства в державі, суспільстві.

7. Не менш важливим є питання патріотичного виховання особового складу спецслужб, котрий повинен бути провідником національної ідеї як духовної основи державотворення.

Не викликає сумніву необхідність правового виховання співробітників спецслужб, оскільки вони повинні працювати згідно з Конституцією і законами України, у її правовому полі взагалі. Крім того, як відомо, виховання поваги до Конституції та законів держави - це водночас виховання поваги до самої держави, суспільства в цілому.

Аксіомою є те, що повноцінне виховання співробітників спеціальних служб можливе за умови кваліфікованого відбору кандидатів для роботи в цих відомствах.

Наслідком комплексного підходу до виховання співробітників сил безпеки повинна стати їх потреба працювати в інтересах Української держави та її народу наполегливо, завзято й ефективно. В сучасних українських спецслужб для цього є всі підстави і можливості.

Література

1. Закон України "Про Службу безпеки України" від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. -1992. - № 27. - Ст. 382.
2. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України" №92/2016
3. На сторожі незалежності держави, 10 років Служби безпеки України. К.: ТОВ "Д.В.К.", 2002. - 168 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКСПЕРТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ДЕМОКРАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНИХ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ РАДИ ЄВРОПИ

Шишак А. О.

аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентіві України
shishak78@gmail.com

Органи експертного контролю – це непарламентські органи, що створюються в країнах-членах Ради Європи спеціально для контролю за службами безпеки. Такі органи зазвичай уповноважені розглядати насамперед законність діяльності і політики служб безпеки, включаючи дотримання ними права. Зокрема, такою є ситуація в Норвегії, Нідерландах і Португалії. Однак існують й винятки з цього правила, наприклад, постійний комітет з питань контролю за розвідувальними службами (1-й комітет) у Бельгії, що має дуже широкі повноваження, які охоплюють ефективність діяльності служб безпеки і координацію між службами безпеки. На відміну від парламентського контролю, органи експертного контролю в основному або повністю зосереджені на службах безпеки, а не на керівництві виконавчої влади цими службами. Крім того, експертні органи працюють на постійній основі. Загалом це означає, що вони здатні забезпечити більш повну й глибоку перевірку, ніж їх парламентські колеги.

Постійний і безперервний контроль є особливо важливим для моніторингу законності роботи служб безпеки, оскільки зазвичай це є складною і кропіткою роботою, що забирає багато часу. Там, де працюють органи експертного контролю, вони в основному займаються повсякденною перевіркою служб безпеки і є головним елементом зовнішнього контролю за службами безпеки, наприклад, у Нідерландах, Бельгії, Хорватії, Норвегії, Швеції, Португалії та інших європейських країнах.

Органи експертного контролю зазвичай включають від одного до п'яти членів, серед яких завжди є люди з юридичними (судовими) знаннями. У багатьох випадках їх члени є колишніми суддями, прокурорами та політиками. Цих людей як правило перевіряють і дають їм найвищий рівень допуску. Однією з важливих переваг експертного контролю є те, що контролерів можуть обирати, виходячи з їх знань і досвіду. У комітетах парламентського контролю ситуація є зазвичай іншою.

Статут або прийнята практика можуть вимагати, щоб до комітету входили люди з певними знаннями й досвідом. Наприклад, у Нідерландах Комітет з контролю за службами розвідки і безпеки (СТІVD) виробив практику включення до свого складу одного співробітника правоохоронних органів (колишнього) і двох членів з юридичною підготовкою. Визнаючи політичний характер діяльності контролю і розвідки, деякі експертні органи, наприклад, Комітет з контролю за службами розвідки, спостереження та безпеки (EOS-Utvalget) у Норвегії, включають колишніх парламентаріїв і міністрів, поряд із правознавцями. У Хорватії прийнятий особливо передовий підхід – їх Рада з питань цивільного контролю за службами безпеки і розвідки повинна включати членів, які мають наукову підготовку з політології, права й електроніки. Серед членів цього органу були провідні фігури громадянського суспільства та правозахисники. Залучення до процесу контролю людей з різним досвідом забезпечує представництво конкуруючих і критичних позицій, що в свою чергу може сприяти довірі суспільства до органів контролю [1].

Експертні органи можуть призначатися парламентом (наприклад, норвезький Комітет EOS-Utvalget і Рада з питань контролю за системами інформації Португальської Республіки), виконавчою владою (наприклад, уповноважений з розвідувальних служб Великобританії та Комісія з безпеки і захисту інформації Швеції) або ними обома (як голландський СТІVD). Оскільки члени органів експертного контролю не засідають у парламенті, іноді вважають, що цим інститутам не вистачає демократичної легітимності. Щоб розв'язати такі побоювання і переконати громадськість у незалежності органів експертного контролю від виконавчої влади, є доцільним задіяти парламент до обрання й призначення їх членів. Такий зв'язок із законодавчим органом може бути закріплений звітністю безпосередньо перед відповідним комітетом парламенту, як це відбувається в Бельгії, де роботу 1-го комітету контролює комітет палати представників.

Органи експертного контролю, як правило, мають право перевіряти законність діяльності служб безпеки, включаючи збір і використання персональних даних службами безпеки.

Прикладами органів експертного контролю, повноваження яких охоплюють широкий спектр діяльності служб безпеки, пов'язаної з персональними даними, є німецька комісія G10, голландський СТІVD і Комісія з безпеки та захисту інформації Швеції (SIN). Деякі органи експертного контролю, навпаки, мають більш вузькі повноваження, зосереджуючи увагу на окремих аспектах збору та використання даних. Наприклад, у Великобританії уповноважений з питань перехоплення ліній зв'язку та уповноважений з питань розвідувальних служб займаються в основному процесом надання дозволу.

Інспекція військової розвідки Швеції стежить за перехопленням міжнародних ліній зв'язку, а також якістю й мінімізацією даних, зібраних у ході такого перехоплення.

У ряді країн-учасниць Ради Європи закон вимагає, щоб органи експертного контролю мали повні права доступу до інформації, яку вони можуть вважати такою, що входить до їх повноважень, незалежно від джерел такої інформації.

Враховуючи обсяг інформації, одержуваної від іноземних органів, важливо, щоб доступ органів контролю не обмежувався інформацією, яка генерується службами безпеки, над якими вони здійснюють контроль, що означало б, що вони не можуть розглядати інформацію, що надійшла з-за кордону. Оскільки сьогодні служби, значно більше ніж раніше, співпрацюють з іноземними партнерами і зберігають більший обсяг інформації, що надійшла від зарубіжних служб, це може закрити деякі операції або сфери діяльності для незалежної перевірки. Визнаючи це, деякі контролюючі органи усвідомлюють, що принцип «контролю джерела» до них не може бути застосовано, оскільки вони мають гарантований законом доступ до інформації, що зберігається у служб виконавчої влади, над якими вони здійснюють контроль [2]. Доступ до інформації може бути підкріплений слідчими повноваженнями, включаючи повноваження викликати до суду людей і запитувати документи та право оглядати приміщення без повідомлення. Хоча ці повноваження використовуються нечасто, вони підсилюють позицію контролюючого органу, коли служба безпеки чинить спротив у дослідженні певних питань.

Іншим потужним інструментом контролю є право прямого доступу до систем і баз даних розвідувальних служб, як правило в офісах у приміщеннях служб безпеки. Таке право мають норвезький комітет EOS-Utvalget і голландський CTIVD. Цей інструмент дає контролерам право доступу та безпосередньої перевірки всіх файлів, систем і кореспонденції, що стосується розслідування, та тим самим ускладнює службі безпеки приховування чогось від перевірки. Очевидно, що такі інструменти варто використовувати сумлінно й у повній відповідності із законним мандатом контролюючого органу. Додатковим інструментом/повноваженням, що став особливо актуальним, є право залучати незалежних експертів (допущених службою безпеки після перевірки) для консультацій з технічних питань [2].

З розвитком та ускладненням технологій безпеки і розвідки є необхідним вищий рівень технічних знань для розуміння й аналізу систем, що застосовуються для збору, обробки і зберігання інформації (включаючи персональні дані). Саме використання новітніх знань і технологій дає можливість якнайкраще захистити права людини. Визнаючи важливість цього, деякі органи контролю отримали законне право залучати технічних фахівців для консультацій на постійній основі [2].

Деякі країни-учасниці Ради Європи уповноважили органи експертного контролю розглядати скарги на діяльність служб безпеки, включаючи заяви про незаконне спостереження та/або використання персональних даних. Серед прикладів – 1-й комітет у Бельгії, шведський SIN і норвезький комітет EOS-Utvalget. У порівнянні з розглядом скарг органами, не пов'язаними з безпекою, наприклад, омбудсменами, перевага полягає в тому, що експерти, які розглядають скарги, є краще обізнаними з ситуацією в міру здійснення функцій з контролю, що може допомогти в розгляді скарг.

Такі органи також мають (повинні мати) доступ до найбільш делікатної інформації, а також процедури і досвіду роботи з нею. Це спрощує оперативний розгляд скарг і може мати істотну перевагу у порівнянні з більш загальними органами розгляду скарг, такими як омбудсмени [3].

З погляду захисту прав людини, слід зазначити, що органи експертного контролю взагалі-то не мають повноважень виносити юридично зобов'язуючі рішення після розгляду скарги. Як правило, вони можуть лише давати рекомендації службам і політичній виконавчій владі, але не можуть розпорядитися про виплату або компенсацію чи видалення (корегування) персональних даних. Так, у Швеції SIN може зробити висновок про те, що, наприклад, персональні дані скаржника оброблялися не у відповідності із законом, а потім має повідомити про цю людину міністрові юстиції, який ухвалює рішення щодо виплати компенсації, і, за необхідності, справа передається до органу захисту даних, який дасть розпорядження про видалення персональних даних [3].

Таким чином, нині органи експертного контролю в цілому мають можливість здійснювати поточну, детальну і політично нейтральну перевірку, необхідну для захисту прав людини. Цей вид контролю є особливо необхідним при перевірці дій служб безпеки, що стосуються прав: на приватне життя, свободу слова, зборів та об'єднання. Така діяльність включає збір, використання, зберігання, передачу і видалення персональних даних. Оскільки органи експертного контролю відіграють все більшу роль у контролі над службами безпеки, важливо забезпечити вживання заходів для того, щоб ці інститути мали демократичну легітимність.

Література:

1. Norton-Taylor R., «Britain needs independent scrutiny of intelligence, says former head of MI6», The Guardian, 17 March 2015. <https://www.theguardian.com/uk-news/2015/mar/17/britain-needs-independent-scrutiny-of-intelligence-says-former-head-of-mi6>

2. Wills A. and Vermeulen M., «Parliamentary oversight of security and intelligence agencies in the European Union», European Parliament, Brussels. 2011 <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201109/20110927ATT27674/20110927ATT27674EN.pdf>
3. 201109/20110927ATT27674/20110927ATT27674EN.pdf
4. Wills A., «Democratic and effective oversight of national security services», Council of Europe, May 2015 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680487770>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ВИЗНАЧЕНЬ В ГАЛУЗІ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Щербань В. С., Гулак Г. М.

кандидат технічних наук, доцент

Національна академія Служби безпеки України

Наявність термінів, що виражають специфічні поняття в певній науці, відносять до визначення термінології. Термінологія у сфері кібербезпеки визначає поняття, безпосередньо пов'язані з розумінням фахівцями даної галузі. Формування певного розуміння проблеми впливає на створення відповідних нормативно-правових актів та розвиток галузі в цілому. Мета статті полягає в порівнянні термінів з питань кібербезпеки у вітчизняному законодавстві з найкращими світовими практиками. Завдання дослідження: конкретизувати нормативну невизначеність термінології у галузі кібербезпеки, що впливає на формування національного законодавства. Актуальність теми зумовлена необхідністю аналізу й осмислення результатів найкращих світових практик для гармонізації законодавства.

Орієнтиром для формування національного законодавства можуть бути винятково найкращі світові практики. В процесі адаптації певних термінів та визначень слід уникати уніфікації законодавства. Координаційна група з кібербезпеки опублікувала рекомендації стосовно Європейської стратегії з кібербезпеки. Найважливіший аспект стратегії – гармонізація можливостей забезпечення інформаційної безпеки європейських держав і уніфікація інфраструктури забезпечення кібербезпеки [1].

Важливо тільки враховувати міжнародні напрацювання і в жодному разі не відмовлятися від власних. Нижче у таблиці наведено порівняння деяких термінів з кібербезпеки.

Україна	Термін	Визначення
	Кібербезпека	стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави в кіберпросторі, що досягається комплексним застосуванням сукупності правових, організаційних, інформаційних заходів [3]
	Кіберпростір	віртуальний простір, сформований інформаційними, телекомунікаційними та інформаційно-телекомунікаційними системами (локальними комп'ютерами, локальними та глобальними мережами), у яких здійснюється виготовлення, зберігання, обробка, обмін та знищення інформації в електронному вигляді [3]
	Інформаційна безпека	стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [2]
США	Термін	Визначення
	Cybersecurity	The ability to protect or defend the use of cyberspace from cyber attacks [4]
	Cyberspace	A global domain within the information environment consisting of the interdependent network of information systems infrastructures including the Internet, telecommunications networks, computer systems, and embedded processors and controllers [4]
	Information Security	The protection of information and information systems from unauthorized access, use, disclosure, disruption, modification, or destruction in order to provide confidentiality, integrity, and availability [4]

Порівнюючи вітчизняні термінологічні визначення з закордонними можна окреслити основні прогалини: відсутня упорядкованість в тлумаченнях термінів у галузі кібербезпеки в законодавстві; вітчизняні визначення ототожнюють кібербезпеку та інформаційну безпеку передусім з безпекою людини, особи та суспільства, в той час як інші країни фокусуються на технічних аспектах врегулювання

даної сфери діяльності. Такий підхід може призвести до законодавчої невизначеності та дублювання регуляторних функцій з боку державних органів.

У зв'язку з цим необхідний постійний моніторинг і оцінка тих чи інших термінів виникаючих у галузі кібербезпеки, щоб спираючись на отриманий досвід, забезпечуватимуть сучасність і актуальність правових норм.

Література:

1. Блог про вільний інтернет: Кібербезпека – рекомендації для ЄС [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.lawtrend.org/information-access/blog-information-access/kiberbezopasnost-rekomendatsii-dlya-es>
2. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
3. НІСД "Проблеми чинної вітчизняної нормативно-правової бази у сфері боротьби із кіберзлочинністю" [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/454/
4. National Institute of Standards and Technology (PDF), Glossary of Key Information Security Terms. Archived from the original (PDF) on May 2013, p-218. Retrieved February 22, 2017